

M. ANNÆI SENECÆ RHETORIS,

Suaſoriæ, Controverſiæ, cum Declamationum Excerptis.

Ex ultima
ANDREÆ SCHOTTI recenſione.

Tomus Tertius.

Eſt Domus S. Martini Sept. Sacerdotum

Lugdun. Batavor.
Ex Officina Elſeviriana.

cIↄ Iↄ c xxxix.

M. ANNÆI SENECÆ RHETORIS SVASORIARVM

Liber unus.

SVASORIA I.

Deliberat Alexander, an Oceanum naviget.

Finitam cuique rei magnitudinem natura dederat, dedit & modum, nihil infinitum eſt, niſi Oceanus. *Avitus.* Fertiles in Oceano jacere terras, ultraque Oceanum rurſus alia littora, alium naſci orbem, nec uſquam naturam rerum deſinere, ſed ſemper inde, ubi deſiſſe videatur, novam exſurgere: facile iſta finguntur: quia Oceanus navigari non poteſt. Satis ſit hactenus viciſſe Alexandro, qua mundo lucere ſatis eſt. Intra has terras cœlum Hercules meruit. Stat immotum mare, & quaſi deficientes in ſuo fine natura pigra moles, novæ ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda iſta vaſtitas nutrit, confuſa lux alta caligine, & interceptus tenebris dies, ipſum vero grave & devium mare, & aut nulla aut ignota ſidera. Ita eſt, Alexander, rerum natura: poſt omnia Oceanus: poſt Oceanum nihil. *Argentarii.* Reſiſte, orbis te tuus revocat: vicimus qua lucet. nihil tantum eſt, quod ego Alexandri

xandri periculo petam. *Pompeii Silonis.* Venit ille dies, Alexander, exoptatus, quo tibi operæ est adesse. iidem sunt termini & regni tui, & mundi. *Osci.* Tempus est Alexandrum cum orbe & cum sole desinere. Quod noveram, vici: nunc concupisco quod nescio. Quæ tam feræ gentes fuerunt, quæ non Alexandrum posito genu adorarint? Qui tam horridi montes, quorum non juga victor miles calcaverit? Vltra Liberi patris trophæa constitimus. Non quærimus orbem, sed amittimus. Immensum, & humanæ intentatum experientiæ pelagus, totius orbis vinculum, terrarumque custodia, inagitata remis vastitas, litora modo sæviente fluctu inquieta, modo fugiente deserta. terra caligo remittet fluctus. Nescio quid humanis natura subduxit oculis, extrema nox obruit. *Musa.* Fœda belluarum magnitudo, & immobile profundum testantur, Alexander, nihil ultra esse, quod vincas; revertere. *Albutii Siri.* Terræ quoque suum finem habent, & ipsius mundi aliquis occasus est, nihil infinitum est, modum magnitudini facere debes, cum fortuna non facit. Magni pectoris est inter secunda moderatio. Eundem fortuna victoriæ tuæ, quem natura finem facit. Imperium tuum cludit Oceanus. O quantum magnitudo tua rerum quoque naturam supergressa est! Alexander orbi magnus est, Alexandro orbis angustus est. Aliquis etiam magnitudini modus est. Non procedit ultra spatia sua cœlum. Maria intra terminos suos agitantur. Quicquid ad summum venit, incremento non reliquit locum. Non magis quicquam ultra Alexandrum novimus, qua ultra Oceanum. *Marillii.* Maria sequimur, terras cui tradimus? Orbem quem non novi, quæro; quem vici, relinquo. *Fabiani.* Quæ ista toto pelago infusa caligo? Navigantem tibi videtur admittere, quæ prospicien-

ſpicientem quoque excludit. Non hæc India eſt, nec terribilis ferarum ille conventus. immanes propone belluas. aſpice quibus procellis fluctibusque ſæviat, quas ad litora undas agat. tantus ventorum, tanta convulſi funditus maris inſania eſt: nulla præſens navigantibus ſtatio eſt, nihil ſalutare, nihil notum. rudis & imperfecta natura penitus receſſit. Iſta maria ne illi quidem petierunt, qui fugiebant Alexandrum. Sacrum quidem terris natura circumfudit Oceanum. Illi qui jam ſiderum collegerunt metas, & annuas hiemis atque æſtatis ad certam legem redegerunt, quibus ignota nulla pars mundi eſt: de Oceano tamen dubitant, utrumne terras velut vinculum circumfluat, an in ſuum colligatus orbem, & in hos, per quos navigatur ſinus, quaſi ſpiramenta quædam magnitudinis exæſtuet: ignem poſt ſe, cujus augmentum ipſe ſit, habeat, an ſpiritum. Quid agitis, commilitones? regem domitoremque generis humani, magnum Alexandrum, eo demittitis, quod adhuc quid ſit diſputatur? Memento Alexander, matrem in orbe victo adhuc magis, quam pacato relinquis.

DIVISIO. Ajebat *Caſtius*, hoc genus ſuaſoriarum aliter declamandum eſſe, quam ſuadendum. Non eodem modo in libera civitate dicendam eſſe ſententiam, quo apud reges: quibus etiam quæ proſunt, ita tamen ut delectent, ſuadenda ſunt. Et inter reges ipſos eſſe diſcrimen: quoſdam magis aut minus rerum uſum habere. Veritatem facti Alexandrum exiſſe. Quoſdam ſuperbiſſimos, & ſupra mortalis animi modum elatos cernimus. Denique ut alia dimittantur argumenta, ipſa ſuaſoria inſolentiam ejus coarguit; orbis illum ſuus non capit: itaque nihil dicendum ajebat, niſi cum ſumma veneratione regis, ne accideret idem quod præceptori ejus Calliſtheni accidit, quem occidit

 pro-

xandri periculo petam. *Pompeii Silonis.* Venit ille dies, Alexander, exoptatus, quo tibi operæ est adesse. iidem sunt termini & regni tui, & mundi. *Osci.* Tempus est Alexandrum cum orbe & cum sole desinere. Quod noveram, vici: nunc concupisco quod nescio. Quæ tam feræ gentes fuerunt, quæ non Alexandrum posito genu adorarint? Qui tam horridi montes, quorum non juga victor miles calcaverit? Vltra Liberi patris trophæa constitimus. Non quærimus orbem, sed amittimus. Immensum, & humanæ intentatum experientiæ pelagus, totius orbis vinculum, terrarumque custodia, inagitata remis vastitas, litora modo sæviente fluctu inquieta, modo fugiente deserta. terra caligo remittet fluctus. Nescio quid humanis natura subduxit oculis, extrema nox obruit. *Musæ.* Fœda belluarum magnitudo, & immobile profundum testantur, Alexander, nihil ultra esse, quod vincas; revertere. *Albutii Siri.* Terræ quoque suum finem habent, & ipsius mundi aliquis occasus est, nihil infinitum est, modum magnitudini facere debes, cum fortuna non facit. Magni pectoris est inter secunda moderatio. Eundem fortuna victoriæ tuæ, quem natura finem facit. Imperium tuum cludit Oceanus. O quantum magnitudo tua rerum quoque naturam supergressa est! Alexander orbi magnus est, Alexandro orbis angustus est. Aliquis etiam magnitudini modus est. Non procedit ultra spatia sua cœlum. Maria intra terminos suos agitantur. Quicquid ad summum venit, incremento non reliquit locum. Non magis quicquam ultra Alexandrum novimus, qua ultra Oceanum. *Marillii.* Maria sequimur, terras cui tradimus? Orbem quem non novi, quæro; quem vici, relinquo. *Fabiani.* Quæ ista toto pelago infusa caligo? Navigantem tibi videtur admittere, quæ prospicien-

ſpicientem quoque excludit. Non hæc India eſt, nec terribilis ferarum ille conventus. immanes propone belluas. aſpice quibus procellis fluctibusque ſæviat, quas ad litora undas agat. tantus ventorum, tanta convulſi funditus maris inſania eſt: nulla præſens navigantibus ſtatio eſt, nihil ſalutare, nihil notum. rudis & imperfecta natura penitus receſſit. Iſta maria ne illi quidem petierunt, qui fugiebant Alexandrum. Sacrum quidem terris natura circumfudit Oceanum. Illi qui jam ſiderum collegerunt metas, & annuas hiemis atque æſtatis ad certam legem redegerunt, quibus ignota nulla pars mundi eſt: de Oceano tamen dubitant, utrumne terras velut vinculum circumfluat, an in ſuum colligatus orbem, & in hos, per quos navigatur ſinus, quaſi ſpiramenta quædam magnitudinis exæſtuet: ignem poſt ſe, cujus augmentum ipſe ſit, habeat, an ſpiritum. Quid agitis, commilitones? regem domitoremque generis humani, magnum Alexandrum, eo demittitis, quod adhuc quid ſit diſputatur? Memento Alexander, matrem in orbe victo adhuc magis, quam pacato relinquis.

DIVISIO. Ajebat *Caſtius*, hoc genus ſuaſoriarum aliter declamandum eſſe, quam ſuadendum. Non eodem modo in libera civitate dicendam eſſe ſententiam, quo apud reges: quibus etiam quæ proſunt, ita tamen ut delectent, ſuadenda ſunt. Et inter reges ipſos eſſe diſcrimen: quoſdam magis aut minus rerum uſum habere. Veritatem facti Alexandrum exiſſe. Quoſdam ſuperbiſſimos, & ſupra mortalis animi modum elatos cernimus. Denique ut alia dimittantur argumenta, ipſa ſuaſoria inſolentiam ejus coarguit; orbis illum ſuus non capit: itaque nihil dicendum ajebat, niſi cum ſumma veneratione regis, ne accideret idem quod præceptori ejus Calliſtheni accidit, quem occidit

 pro-

propter intempestive liberos sales. Nam cum Deum vellet videri, & vulneratus esset, viso sanguine ejus philosophus mirari se dixerat, quod non esset ἰχὼρ οἷός πέρ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσι. Ille se ab hac urbanitate lancea vindicavit. Eleganter in C. Cassii Epistola quæ ad M. Ciceronem missa positum. multum jocatur de stultitia Cn. Pompeii adolescentis, qui in Hispania contraxit exercitum, & ad Mundam acie victus est. Deinde ait: Nos quidem illum deridemus, sed timeo ne ille non gladio ἀντιμυκτηρίσῃ. In omnibus regibus hæc urbanitas extimescenda est. Ajebat itaque, apud Alexandrum ita dicendam esse sententiam, ut multa adulatione animus ejus permulceretur. Servandum tamen aliquem modum, ne nobis accideret tale aliquid, quale accidit Atheniensibus, cum publicæ eorum blandiciæ non tantum deprehensæ, sed & castigatæ sunt. Nam cum Antonius vellet se Liberum patrem dici, & hoc nomen statuis subscribi juberet, habitu quoque & comitatu Liberum imitaretur, occurrerunt venienti ei Athenienses cum conjugibus & liberis, Διόνυσον salutaverunt. Bene illis cesserat, si nasus Atticus ibi substitisset. dixerunt despondere ipsos in matrimonium Minervam suam, & rogaverunt ut duceret. Ac Antonius ait ducturum, sed dotis nomine imperare se illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait: κύριε, ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἄπροικον εἶχε. Huic quidem impune fuit: sed Atheniensium sponsalia mille talentis æstimata sunt. quæ cum exigerentur, complures contumeliosi libelli proponebantur: quidam etiam ipsi Antonio tradebantur: sicut ille qui subscriptus statuæ ejus fuit, cum & eodem tempore Octaviam uxorem haberet, & Cleopatram: ΟΚΤΑΒΙΑ ΚΑΙ ΑΘΗΝΑ ΑΝΤΩΝΙΩ, RES TUAS TIBI HABE.

Bellis-

Belliſſimam tamen rem Deillius dixit, quem Meſſala Corvinus deſultorem bellorum civilium vocat; quia ab Dolabella ad Caſſium tranſiturus, ſalutem ſibi pactus eſt, ſi Dolabellam occidiſſet: & à Caſſio deinde tranſivit ad Antonium: noviſſime ab Antonio transfugit ad Cæſarem. Hic eſt Deillius, cujus Epiſtolæ laſcivæ ad Cleopatram feruntur. Cum Athenienſes tempus peterent ad pecuniam conferendam, nec exorarent, Deillius ait: Et tamen ſcito illos tibi annuam, bimam, trimam diem debere. Longius me fabellarum dulcedo produxit. Itaque ad propoſitum revertar. Ajebat Ceſtius, magnis cum laudibus Alexandri hanc ſuaſoriam eſſe dicendam: quam ſic diviſit, ut primum diceret, etiam ſi navigari poſſet Oceanus, navigandum non eſſe, ſatis gloriæ quæſitum: regenda eſſe & diſponenda, quæ in tranſitu viciſſet: conſulendum militi, tot victoriis laſſo: de matre illi cogitandum: & alias cauſſas complures ſubjecit. Deinde illam quæſtionem [ſubjecit,] ne navigari quidem Oceanum poſſe. *Fabianus* philoſophus primam fecit quæſtionem eandem, Etiam ſi navigari poſſet Oceanus, navigandum non eſſe. At rationem aliam primam fecit, modum imponendum eſſe rebus ſecundis. hic dixit ſententiam: Illa demum magna eſt felicitas, quæ arbitrio ſuo conſtitit. Dixit deinde locum de varietate fortunæ: & cum deſcripſiſſet, nihil ſtabile eſſe, omnia fluitare, & incertis motibus modo attolli, modo deprimi, abſorberi terras, & maria ſiccari, montes ſubſidere, deinde exempla rerum è faſtigio ſuo devolutarum adjecit: Sine potius rerum naturam, quam fortunam tuam, deficere. Secundam quoque quæſtionem aliter tractavit. Diviſit enim illam ſic, ut primum negaret ullas in Oceano, aut trans Oceanum, eſſe terras habitabiles: deinde ſi eſſent, perveniri

niri tamen ad illas non poſſe. Hic difficultatem ignoti maris, naturam non patientem navigationis. Noviſſime ut poſſit perveniri, tanti tamen non eſſe. Hic dixit incerta peti, certa deſeri; deſcituras gentes, ſi Alexandrum rerum naturæ terminos ſupergreſſum notuiſſet. Hic matrem memoravit, de qua dixit, quomodo illa trepidavit, etiam quod Granicum tranſiturus eſſet. *Glyconis* celebris ſententia eſt: τοῦτο οὐκ ἔστι Σιμόεις, οὐδὲ Γράνικος, τοῦτο εἰ μή τι κακὸν ἦν, οὐκ ἂν ὕστατον ἔκειτο. Hoc omnes imitari voluerunt. *Plution* dixit: Καὶ διὰ τοῦτο μέγιστόν ἐστιν, ὅτι αὐτὸ μὲν μετὰ πάντα, μετὰ δὲ αὐτὸ οὐδέν. *Artemon* dixit: βούλεσθ' ὦ νεολαία πλέους ἡλίους; δύο Ἑλλησποντίους πόσιν ἐφεστῶτες. οἱ δὲ ἐπὶ τῷ Παμφυλίῳ πελάγει τὴν ἐμπρόθεσμον προσδοκῶμεν ἄμπωτιν; Οὐδὲ Εὐφράτης τοῦτ' ἐστιν, οὐδὲ Ἰνδός, ἀλλ' ἔστι μυστήριον, εἴτε φύσεως ὅρος, εἴτε πρεσβύτατον στοιχεῖον, εἴτε γένεσις θεῶν προφήτων ἐστὶν, ἢ κατὰ πλῶς ὕδωρ. *Apaturius dixit*; ἐντεῦθεν ναῦς ἐκ μιᾶς φορᾶς εἰς ἀνατολάς, ἔνθα δὲ εἰς τὰς ἀοράτους δύσεις. *Ceſtius* deſcripſit: Fremit Oceanus, quaſi indignetur, quod terras relinquas. Corruptiſſimam rem omnium, quæ umquam dictæ ſunt, ex quo homines diſerti inſanire cœperunt. putabant Dorionis eſſe in Metaphraſi dicta Homeri: Tum excæcatus Cyclops ſaxum in mare rejecit. Hæc quomodo ex corruptis eo perveniant, ut & magna, nec tamen ſana ſint, ajebat Mecœnas apud Virgilium intelligi poſſe. Tumidum eſt, ὄρεος ὄρος ἀποστήσατε. Virgilius quidem ait:

Rapit haud partem exiguam mentis. ——

Magnitudini ſe dat, ſed ut non impudenter diſcedat à fide. Eſt inflatum,

κὰρ

κὰρ κρατεία βάλλεται μέσος. Virgilius ait de navibus,

—— Credas innare revulsas
Cycladas.

Non dicit hoc fieri, sed videri. propitiis auribus auditur: quamvis incredibile est, quod excusatur, antequam dicitur. Multo corruptiorem sententiam *Menestrati* cujusdam declamatoris non abjecti suis temporibus, nactus sum in hac ipsa Suasoria, cum describeret belluarum in Oceano nascentium magnitudinem. Efficit hæc sententia, ut ignoscamus ei, qui dixit ipsis Charybdi & Scylla majus portentum, Charybdin ipsius maris naufragium videri, & ne in mare semel insaniret: quid ibi potest esse salvi, ubi ipsum mare perit? *Damesteticus* induxit matrem loquentem, cum describeret assidue prioribus periculis nova supervenisse. *Barbarus* dixit, cum introduxisset excusantem se exercitum Macedonum, hunc sensum: *Fuscus Arellius* dixit: Testor ante orbem tibi tuum deesse, quam militem. *Latro* sedens hanc dixit: Non excusavit militem, sed dixit: Dum sequor, quis mihi promittit hostem, quis terram, quis diem, quis mare? Da ubi castra ponam, ubi signa ponam. Reliqui parentes, reliqui liberos, commeatum peto: numquid immature ab Oceano? Latini declamatores in Oceani descriptione non nimis viguerunt. nam aut tumide scripserunt, aut curiose. Nemo illorum potuit tanto spiritu dicere, quanto Pedo, qui navigante Germanico dixit:

Iam pridem post terga diem solemque relictum,
Iam pridem notis extorres finibus orbis,
Per non concessas audaces ire tenebras,
Hesperii metas, extremaque littora mundi.
Nunc illum pigris immania monstra sub undis:
Qui ferat Oceanum, qui sævas undique Pristis,

Æquoreosque canes ratibus consurgere prensis.
Accumulat fragor ipse metus, jam sidere limo
Navigia, & rapido desertam flamine classem,
Seque feris credunt per inertia fata marinis
Tam non felici laniandos sorte relinqui.
Atque aliquis prora spectat sublimis ab alta
Aëra pugnaci luctatus rumpere nisu.
Vt nil erepto valuit dinoscere mundo,
Obstructo taleis effundit pectore voces:
Quo ferimur? ruit ipse dies, orbemque relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris:
Anne alio positas ultra sub cardine gentes,
Atque alium libris intactum quærimus orbem?
Dii revocant, rerumque vetant cognoscere finem
Mortaleis oculos: aliena quid æquora remis
Et sacras violamus aquas, divumque quietas
Turbamus sedes?

Ex Græcis declamatoribus nulli melius hæc suasoria processit, quam Glyconi. Sed non minus multa magnifice dixit, quam corrupte. Vtriusque vobis faciam potestatem. Et volebam vos experiri, non adjiciendo judicium meum, nec separando à corruptis sana. potuisset etenim fieri, ut vos illa magis laudaretis, quæ insaniunt: & nihilominus potest fieri, quamvis distinxerim. Illa belle dixit: sed fecit quod solebat, ut sententiam adjectione supervacua atque tumida perderet. Adjecit enim illud: Vale terra: vale Nais mea: jubeo enim: num ferent oculi? *ὑγίαινε γῆ, ὑγίαινε Ναῒ ἐμή· κέλομαι γάρ. ἆρ' οἴσει τὰ ὄσσε;* Quosdam judices dubios sui habet: ego non dubito contra sententiam ferre.

SVA-

SVASORIA II.

Trecenti Lacones contra Xerxem missi, cum trecenti ex omni Græcia missi fugissent, deliberant, an & ipsi fugiant.

ARELLII FVSCI PATRIS. At, puto, rudis lecta ætas, & animus qui frangeretur metu insueto, armaque non passuræ manus, hebetataque senio, an vulneribus corpora. quid dicam potissimos Græciæ? an Lacedæmonios? an Eleos? an repetam tot acies patrum, tot excidia urbium, tot victarum gentium spolia? Et nunc, proh dolor! concidunt, si remeabimus, templa. Pudet consilii nostri, pudet, etiam si non fugimus, deliberasse talia. At cum tot millibus Xerxes venit, ô Lacedæmonii, non adversus Barbaros, reveremini opera vestra, non avos, non patres, quorum nos exemplum moueat? Ab infantia surgit ingenium: pudet Lacedæmonios sic adhortari: tuti sumus. Licet totum classe orientem trahat, licet metuentibus explicet inutilem numerum: hoc mare, quod tantum ex vasto patet, urgetur in minimum, insidiosis excipitur angustiis, qua vix minimo aditus navigio est, & hujus quoque remigium arcet inquietatione, quod circumfluit mare, fallacia cursus, vada altioribus internata, aspera scopulis, & cetera, quæ navigantium vota decipiunt. Pudeat, inquam, & Lacedæmonios & armatos quærere, quemadmodum tuti sint. Non referam Persarum spolia? certe super spolia nudus cadam. Sciet & alios nos habere trecentos, qui sic non fugiant, & sic cadent. Hunc sumite animum. Nescio an vincere possimus, vinci non possumus. Hæc non utique perituris refero, sed etsi cadendum est, erratis, si metuendam creditis mortem. Nulli natura in æternum spiritum dedit, statutaque

que nascentibus in finem vitæ dies est. Imbecilla enim nos materia Deus orsus est, quippe minimis succidunt corpora, indenuntiata sorte rapimur: sub eodem pueritia fato est, eadem juventus causa cadit: optamus quoque plerique mortem: adeo in securam quietem recessus est. At gloriæ nullus finis est, proximique Deo. Sic ages. ea satagunt.fœminis quoque frequens hinc in mortem pro gloria iter est. Quid Lycurgum? quot interritos omni periculo, quos memoriæ sacravit, viros referam? ut unum Otryadem citem, annumerare trecentis exempla possum. *Triarii:* Non pudet Laconas, nec pugna quidem hostium, sed fabula vinci? Magnum est, alumnum virtutis nasci Laconem. ad certam victoriam omnes remansissent; ad certam mortem tantum Lacones. Non est Sparta lapidibus circundata. ibi muros habet, ubi muros non habet. Melius revocabimus fugientes Trœzenos, quam sequemur. Sed montes perforat: maria contegit. Nunquam in solido stetit superba felicitas, & ingentium imperiorum magna fastigia oblivione fragilitatis humanæ collapsa sunt. Scias licet ad finem pervenisse, quæ ad invidiam perducta sunt. Maria, terrasque rerum natura statione mutavit sua. moriamur trecenti: ut hic primum invenerit, quod mutare non possit. Si tandem amens placiturum consilium erat; cur non potius in turba fugimus? *Porcii Latronis.* In hoc scilicet morati sumus, ut agmen fugientium cogeremus? furori terga vertitis. Sciamus saltem quis sit iste, quem fugimus. Vicit. At victoria dedecus elui potest. Vt omnia fortiter fiant, feliciter cadant: multum tamen nomini nostro detractum est jam, Lacones, quod, an fugeremus, deliberavimus. Vt enim non moriamur, quantum ad me quidem pertinet, post hanc deliberationem nihil aliud timeo,

timeo, quam ne revertamur. Arma nobis fabulæ excutiunt? nunc nunc pugnemus. Latuiſſet virtus inter Trœzenos. Ceteri quidem fugerent. ſi me quidem interrogatis quid ſentiam: ego in noſtrum & in Græciæ patrocinium loquar: electi ſumus, non relicti. *Gavii Sabini.* Turpe eſt cuilibet viro fugiſſe: Laconi etiam deliberaſſe. *Marillii.* In hoc reſtitimus, ne in turba fugientium lateremus. Habent quemadmodum ſe excuſent Trœzeni Græciæ. Munitas Thermopylas ſatis putavimus, cum relinqueremus illic Laconas. *Ceſtii Pii.* Quam turpe fugere judicaſtis, Lacones, tamdiu non fugiendo? Omnibus ſua decora ſunt, Athenæ eloquentia inclytæ ſunt, Thebæ ſacris, Sparta armis. Ideo hanc Eurotas amnis circumfluit, qui pueritiam indurat ad futuræ militiæ patientiam? ideo Taygeti montis difficilia niſi Laconibus juga? ideo Hercule gloriamur operibus cœlum merito? ideo muri noſtri arma ſunt? O grave majorum virtutis dedecus! Lacones ſe numerant, non æſtimant. Videamus quanta turba ſit: ut habeat certe Sparta, etiamſi non fortes milites, at nuntios veros; ita ne bello quidem, ſed nuncio vincimur. Merito Hercules omnia contempſit, quem Lacones audire non ſuſtinent. Si vincere Xerxem non licet, videre liceat. Volo ſcire quem fugiam. Adhuc non ſum ex ulla parte Athenienſium ſimilis, non muris, nec educatione. nihil prius illorum imitabor, quam fugam? *Pompeii Silonis.* Xerxes multos ſecum adducit; Thermopylæ paucos recipiunt; erimus inter hoſtes fugaciſſimi, inter fugaces tardiſſimi. Nihil refert, quantas gentes in noſtrum orbem Oriens effuderit, quantumque nationum ſecum Xerxes trahat. tot ad nos pertinent, quot locus ceperit. *Cornelii Hiſpani.* Pro Sparta venimus, pro Græcia ſtemus: vincamus hoſtes,

ſocios

ſocios jam vicimus: ſciat iſte inſolens Barbarus, nihil eſſe difficilius, quam Laconis armati latus fodere. Ego vero quod Trœzeni diſceſſerunt, gaudeo; liberas nobis reliquere Thermopylas. Nihil erit quod virtuti noſtræ ſe opponat, quod inſerat: non latebit in turba Laco: quocunque Xerxes aſpexerit, Spartanum videbit. *Blandi.* Referam præcepta matrum? Aut in his, aut cum his. Minus turpe eſt, à bello inermem reverti, quam armatum fugere. Referam captivorum verba? captus Laco, Occide, inquit, non ſervio: potui non capi, ſi fugere voluiſſem. Deſcribite terrores Perſicos: omnia iſta, cum mitteremur, audivimus. Videat trecentos Xerxes, & ſciat, quanti bellum æſtimatum ſit, quanto aptus numero locus. Revertamur ne nuntii quidem, niſi noviſſimi. Quis fugerit, neſcio. hos mihi Sparta commilitones dedit.

Deſcriptio Thermopylarum. Nunc me delectat, quod fugerunt Trœzenii: anguſtas mihi Thermopylas fecerant.

Contra, *Cornelii Spatini.* At ego maximum decus futurum Reipublicæ noſtræ arbitror, ſi Xerxes nihil prius in Græcia vicerit, quam Laconas. Ne teſtem quidem virtutis noſtræ habere poſſumus. id de nobis tradetur, quod hoſtes narraverint. Habetis conſilium meum. idem autem meum, quod totius Græciæ. ſi quis aliud ſuadet, non fortes vos eſſe, ſed perditos gaudet. *Claudii Marcelli.* Non vincent nos, ſed obruent. Satis fecimus nomini: multum rei geſſimus: ante nos rerum natura victa eſt.

DIVISIO. Hujus ſuaſoriæ feci mentionem, non quia in ea ſubtilitatis erat aliquid, quod vos excitare poſſet, ſed ut ſciretis quam nitide *Fuſcus* dixiſſet, vel quam licenter ipſe ſententiam feram. Veſtri arbitrii erit, utrum explicationes ejus luxurioſas

riosas puteris, an (ut poëta Pollio Asinius ajebat) hoc non esse suadere, sed invidere. nevolo nihil fuisse, & juvenis te amo, tamquam has explicationes Fusci, quas nemo nostrum non alius, alia inclinatione vocis, velut sua quisque modulatione cantabat. At quia semel in mentionem incidi Fusci, ex omnibus suasoriis celebres descriptiunculas subtexam, etiam si nihil occurrerit, quod quisquam alius nisi suasor dixerit. Divisione autem hac suasoria Fuscus usus est illa vulgari, ut diceret, non esse honestum fugere, etiam si tutum esset: deinde æque periculosum esse fugere, & pugnare: novissime, periculosum esse fugere, & pugnantibus hostes timendos: fugientibus, & hostes & suos. *Cestius.* Primam partem sic transegit, quasi nemo dubitaret, an turpe esset fugere: deinde illo transiit, an non esset necesse. Hæc sunt, inquit, quæ vos confundunt hostes, sociorum paucitas. Non quidem hæ suasoriæ. Sed in hac materia, disertissima illa fertur sententia Dorionis, cum posuisset, hoc dixisse trecentis Leonidam, quod puto etiam apud Herodotum esse, *οὕτως ἀριστᾶτε, ὡς ἐν ᾅδου δειπνήσοντες.* *Sabinus Asidius*, venustissimus inter rethores scurra, cum hanc sententiam Leonidæ retulisset, ait: Ego illi ad prandium promisissem, ad cœnam renuntiassem. *Attalus Stoicus*, qui solum vertit à Seiano circumscriptus, magnæ vir eloquentiæ, ex philosophis, quos nostra ætas vidit, longe & subtilissimus & facundissimus, cum tam magna & nobili sententia certavit, ut mihi dixisse videatur animosius, quam prior. Occurrit mihi sensus in ejusmodi materia, à Cornelio Severo dictus, tanquam de Romanis, nescio an parum fortiter. Edicta in posterum diem pugna, epulanteis milites inducit, & ait;

——*stra-*

——*stratique per herbam,*
Hic meus est, dixere, dies.

Elegantissime quidem affectum animorum incerta sorte pendentium expressit: sed parum Romani animi servata est magnitudo. cœnant enim tanquam crastinum desperent. Quantus illis Laconibus animus erat, qui non poterant dicere: Hic dies est meus. Illud *Porcellus* Grammaticus arguebat in hoc versu quasi solœcismum, quod cum plures induxisset, diceret: Hic meus est dies, non, Dies hic est noster: & in sententia optima accusabat id quod erat optimum. muta enim, ut noster sit, peribit omnis versus elegantia: in quo hoc est decentissimum, quod ex communi sermone trahitur. nam quasi proverbii loco est, Hic dies meus est. & cum ad sensum retuleris, ne Grammaticorum quidem calumnia, ab omnibus magnis ingeniis submovenda, habebit locum. Dixerunt enim non omnes simul, tamquam in chorum manu ducente Grammatico, sed singuli ex his: Hic meus est dies. Sed ut revertar ad Leonidam & trecentos, pulcherrima illa fertur *Glyconis* sententia. In hac ipsa suasoria non sane refero memoria ullam sententiam Græci cujusquam nisi *Dama.* τί σὺ φεύγεις εἰς εὐτελῆ τείχη; De positione loci eleganter dixit *Haterius*, cum angustias loci facundissime descripsisset, Natus trecentis locus. *Castius* cum descripsisset honores, quos habituri essent, si pro patria cecidissent: adjecit, Per sepulchra nostra jurabitur. *Nicetas* longe disertius hanc phantasiam movit, & adjecit: Nisi antiquior fuisset Xerxes quam Demosthenes Ciptoy, cui dicere hanc suam dixit sententiam, aut certe non deprehensam, cum descripsisset opportunitatem loci, & tuta undique pugnantium latera, & angustias à tergo positas, sed adversas hostibus. *Potamon* magnus

:clamator fuit Mitylenis, qui eodem temguit, quo *Lesbocles* magni nominis & noespondentis ingenii: in quibus quanta fuemorum diversitas in simili fortuna, puta indicandum: multo magis, quia ad vitam et, quam si ad eloquentiam pertineret. Vtrilius iisdem diebus decessit. *Lesbocles* scholvit. nemo unquam ampliore animo se gesotamon à funere filii contulit se in scholam, clamavit. Vtriusque tamen affectum tempeum puto: hic durius tulit fortunam quam padecebat, ille mollius. Verum *Potamon* cum oriam de trecentis diceret, tractabat, quam iter fecissent Lacones hoc ipsum quod delibent de fuga: & sic novissime clausit. Insaniet in hac suasoria multi circa Otryaden. *Murdius*, qui dixit, Fugerunt Athenienses: non m Otryadæ nostri literas didicerant. *Sarconius* it: Otryades qui periit ut falleret, revixit ut vinret. *Licinius Nepos.* Cum exemplo vobis etiam ortuis vincendum fuit. *Antonius Atticus* inter ures sententias videtur palmam meruisse. dixit iim: Otryades pene à sepulchro victor digitis luera gessit, ut trophæa Laconum inscriberet, ignum Spartano sacramento virum, cujus ne literæ quidem fuere sine sanguine. *Cæstius Crispus.* Municipalis Gatozeos dixit post relatum exemlum Otryadæ. dicebat municipalis: Aliud ceteos, aliud Laconas decet. Nos sine deliciis educanur, sine muris vivimus, sine vita vincimus. *Senecio* fuit, cujus nomen ad vos potuit pervenisse, ingenii confusi ac turbulenti, qui cupiebat grandia dicere, adeo ut novissime hujus rei morbo & teneretur & rideretur. nam & servos nolebat habere, nisi grandes, & argentea vasa, non nisi grandia. Credatis mihi velim non jocanti, eo pervenit insania

insania ejus, ut calceos quoque majores sumeret, ficus non esset nisi mariscas. concubinam ingentis staturæ habebat, omnia grandia probabat: ei impositum est cognomen, vel, ut Messala ait, cognomentum, & vocari cœpit Senecio Grandio. Is in hac suasoria cum posuisset contradictionem, ait: Omnes qui missi erant à Græcia, fugerunt. sublatis manibus, insistens summis digitis (sic enim solebat, quo grandior fieret) exclamat, Gaudeo, gaudeo. mirantibus nobis quid tantum boni illi contigisset, adjecit: Totus Xerxes meus erit. Idem dixit: Ille qui classibus suis maria surripuit, qui terras circumscripsit, dilatavit profundum, novam rerum naturæ faciem imperaret: ponat sane contra cœlum astra, commilitones habeo deos. *Senianus* multo potentius dixit: Terras armis obsidet, cœlum sagittis, maria vinculis: Lacones, nisi succurritis, mundus captus est. Decentissimi generis stultam sententiam referam *Victoris Statorii*, municipis mei, cujus tabulis memoria dignissimis aliquis suasoria occasione contradictionem sumpsit. At, inquit, trecenti sumus: & ita respondet, Trecenti, sed viri, sed armati, sed Lacones, sed ad Thermopylas. Numquam vidi plures trecentis. *Latro* in hac suasoria, cum tractasset omnia quæ materia capiebat, posse ipsos & vincere, posse certe invictos reverti, & beneficio loci, tum illam sententiam: Si nihil aliud, erimus certe belli mora. Postea memini auditorem Latronis *Abronum Silonem*, patrem hujus Silonis, qui pantomimis fabulas scripsit, & ingenium grande non tantum deseruit, sed posuit, recitare carmen, in quo agnovimus sensum Latronis in his versibus:

Ite agite ô Danai, magnum Pæana canentes:
Ite triumphantes, belli mora concidit Hector.

Tam diligentes tum auditores erant, ne dicam

tam

tam maligni, ut unius verba surripi non possent. At nunc cuilibet orationes invertere tuto licet pro suis. Sed ut sciatis, sensum bene dictum, dici tamen posse melius, notate præ ceteris quanto decentius Virgilius dixerit hoc, quod valde erat celebre:

——— *Belli mora concidit Hector.*

Item:

Quicquid apud dura cessatum est mœnia Troiæ,
Hectoris Æneaque manu victoria Grajum,
Hæsit.

Messala ajebat, hic Virgilium debuisse desinere: quod sequitur,

Et in decimum vestigia rettulit annum.

explementum esse. *Mæcenas* hoc etiam priori comparabat. Sed ut ad Thermopylas revertar: *Diocles Carystius* dixit: *A. Patrius* dixit. *Corvo* testimonium stuporis reddendum est, qui dixit: Quid si jam Xerxes ad nos suo mari navigat, fugiamus antequam nobis terra surripiatur. Hic est *Corvus*, qui cum tentaret scholam Romæ Summo illi, qui Iudæos subegerat, declamavit controversiam, de ea, quæ apud matronas disserebat, liberos non esse tollendos, & ob hoc accusatur Reipublicæ læsæ. In hac controversia, sententia ejus hæc ridebatur. Inter pyxides & redolentis animæ medicamina constitit mitrata concio. Sed si vultis, historicum quoque vobis fatuum dabo. *Thuscus* ille, qui Scaurum Mamercum, in quo Scaurorum familia extincta est, majestatis reum fecerat, homo quam improbi animi, tam felicis ingenii, cum hanc suasoriam declamaret, dixit: Expectemus, si nihil aliud, hoc effecturi, ne insolens barbarus dicat: *Veni, vidi, vici*, cum hoc post multos annos Divus Iulius victo Pharnace dixerit. *Durio* dixit. *Andreas* ajebat, *Nicocratis* Lacedæmonis insignem hanc sententiam fuisse futuram, si media inter-

ter-

tercideretentur. Sed ne vos diutius infatuem, qui prædixeram me *Fusci Arellii* explicationes subjecturum, finem suasoriæ faciam, quarum nimius cultus, & fracta compositio poterit vos offendere cum ad meam ætatem veneritis. Interim non dubito, quin nunc vos ipsa, quæ offensura sunt, vitia delectent.

SVASORIA III.

Deliberat Agamemnon, an Iphigeniam immolet, negante Calchante aliter navigari posse.

ARELLII FVSCI. Non in aliam conditionem Deus fudit æquora, quam ne omnis ex voto iret dies. nec ea sors mari tantum est, ceterum ipsa non sub eadem conditione sidera sunt. Alia negatis imbribus exurunt solum, & miseri cremata agricolæ legunt semina, & hæc interdum anno lex est: aliis serena clauduntur; & omne cœlum nubilo grave; subsidit solum, & creditum sibi terra non retinet: alius incertis sideribus cursus est, & variantur tempora, neque soles nimis urgent, neque ultra debitum imbres cadunt: quicquid asperatum æstu est, quicquid nimio defluxit imbre, invicem temperatur altero, sive ita natura disposuit, sive (ut ferunt) luna cursu gerit: quæ sive plena lucis suæ est, splendensque pariter assurgit in cornua, imbres prohibet; sive occupata nubilo, sordidiorem ostendit orbem suum, non ante finit quam in lucem redit; sive ne lunæ quidem ipsa potentia est, sed flatus, qui occupavere annum, tenent, quidquid bonum est. Extra jussum Dei tutum fuit adultero mare. An non potero vindicare adulteram? prior est salus pudicæ. Ne quid virginitati hujus timerem, persequebar adulterum. Victa Troia Virginibus hostium parcam: nihil adhuc virgo Priami timet. *Castii Pii.* Vos ergo ad

hanc

hanc diem immortales invoco, sic reclusuri estis maria? Obstate potius. Ne Priami quidem liberos immolaturus es. Describe nunc tempestatem. Omnia ista patimur, nec parricidium fecimus. Quod hoc factum est, virginis deæ templo virginem occidere? libentius hanc sacerdotem habebit quam victimam. *Cornelii Hispani.* Infestæ, inquit, sunt tempestates, & sæviunt maria: neque adhuc parricidium feci. Ista maria si numine suo Deus regeret, adulteris clauderentur. *Marillii.* Si non datur nobis ad bellum iter, revertamur ad liberos. *Argentarii.* Iterum in malum familiæ nostræ fatale revolvimur, propter adulteram fratris liberi pereunt. ista mercede nollem reverti. At Priamus bellum pro adultero filio gerat.

DIVISIO. Hanc Suasoriam sic divisit *Fuscus*, ut diceret, etiam si aliter navigare non possent, non esse faciendum: & sic tractavit, ut negaret faciendum, quia homicidium esset, quia parricidium, quia plus impenderetur, quam peteretur; peti adulteram, impendi Iphigeniam; vindicari adulterium, committi parricidium. Deinde dixit, etiam si non immolasset, navigaturum: Illam enim moram naturæ maris & ventorum esse, deorum voluntatem ab hominibus non intelligi. Hoc *Cassius* diligenter divisit. dixit enim, deos rebus humanis non interponere arbitrium suum. si interponant, voluntatem eorum ab homine non intelligi: ut intelligatur, non posse fata revocari. si non sint fata, sacra profutura: si sint, non posse mutari. *Silo Pompeius*, etiam si quod esset divinandi genus certum, auguriis negavit credendum: quare ergo, si nescit Calchas, affirmat primum, & scire se putat? Hic communem locum dixit in omnes qui affectarent scientiam: deinde irascitur sibi, invitus militat, quærit sibi tam magno testimonio

monio apud omnes gentes fidem. In ea descriptione primum in hac suasoria *Fuscus Arellius* Virgilii versus voluit imitari. Valde autem longe petit, & pœne repugnat materiæ, certe non desideranti inseruit. Ait enim de luna, quæ sive plena lucis suæ est, splendensque pariter assurgit in cornua, imbres prohibet: sive occupata nubilo sordidiorem ostendit orbem suum, non ante finit quam vicem reddit. At Virgilius hæc quanto simplicius & beatius dixit?

Luna revertentes cum primum colligit ignes,
Si nigrum obscuro comprenderit aëra cornu,
Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber.

Et rursus:

Sin ortu in quarto (namq; is certissimus auctor)
Plena, neque obtusis per cœlum cornibus ibit.

Solebat autem ex Virgilio *Fuscus* multa trahere, ut Mæcenati imputaret. Totiens enim pro beneficio narrabat, in aliqua se Virgiliana descriptione placuisse: sicuti in hac ipsa suasoria dixit: Cur iste inter ejus ministerium placuit? cur hoc os Deus elegit? cur hoc potissimum sortitur poësis? quod tantum non impie ajebat se imitatum Virgilium, *Plena Deo?* Solet autem Gallio noster hoc aptissime ponere. Memini una nos ab auditione *Nicetu* ad Messalam venisse. Nicetes suo impetu valde Græcis placuit. Quærebat à Gallione Messala, quid illi visus esset Nicetes? Gallio ait, Plena Deo: quotiens audierat aliquem ex his declamatoribus, quos scholastici caldos vocant, statim dicebat, Plena Deo. Ipse Messala nunquam aliter eum ab hominis auditione venientem interrogabat, quam ut diceret: Numquid Plena Deo? Itaque hoc ipsi tam familiare erat, ut invito quoque excideret. Apud Cæsarem cum mentio esset de ingenio Haterii, consuetudine prolapsus dixit: Et ille erit Plena Deo.

na Deo. Quærenti deinde quid hoc sese vellet, versum Virgilii retulit, & quomodo hoc semel sibi apud Messalam excidisset; & numquam postea potuisset excidere. Tiberius ipse Theodoretus offendebatur Nicetis ingenio, atque delectatus est fabula Gallionis: hoc autem dicebat Gallio, Nasoni suo valde placuisse: itaque fecisse quod in multis aliis versibus Virgilius fecerat, non surripiendi causa, sed palam imitandi, hoc animo ut vellet agnosci: esse autem in tragœdia ejus: Feror huc illuc, ut plena Deo. Iam vultis ad *Fuscum* revertar, & descriptionibus ejus vos satiabo. Hæc potissimum ex his quas in similitudinis tractatione posuit, cum diceret omnino non concessam futurorum scientiam.

SVASORIA IV.

Deliberat Alexander Magnus, an Babyloniam intret, cum denunciatum esset illi responso auguris periculum.

ARELLII FVSCI. Quis est qui futurorum scientiam sibi vindicet? novæ oportet sortis sit, qui jubente Deo canat. non eodem contentus sit utero, quo imprudentes nascimur: quandam imaginem Dei præferat, qui jussa exhibeat Dei. sic est. Tantum enim regem, tantique rectorem orbis esse in metu cogit: magnus iste & supra humanæ sortis habitum oportet sit, cui liceat terrere Alexandrum: Ponat iste suos inter sidera patres, & originem cœlo trahat: agnoscat suum vatem Deus, non eodem claudatur vitæ fine, ætate magna extra omnem futurorum necessitatem caput sit, quod gentibus futura præcipiat. Si vera sunt ista, quid ita non huic studio servit omnis ætas? Cur non ab infantia, rerum naturam deosque qua licet, visimus?

mus? cum pateant nobis sidera, & interesse numinibus liceat, quid ita inutili desidemus facundia: aut periculosis atteritur armis manus? an melius alio pignore quam futuri scientia, ingenia surrexerint? Qui vero in media se, ut prædicant, fatorum misere pignora, natales inquirunt, & prima mediorum annorum habent initia, quo ierint motu sidera, in quas discurrerint parteis: contrane Deus steterit: an placidus affulserit sol: an plenam lucem, an initia surgentis acceperint: an abdiderit in noctem obscurum caput luna: Saturnus nascentem, an ad bella Mars militem, an negotiosum in quæstus Mercurius exceperit: an blanda annuerit nascenti Venus, an ex humili in sublime Iupiter tulerit: Existimant tot circa unum caput tumultuanteis Deos? Futura nuntiant. Plerosque dixere victuros: & nihil metuentes oppressit dies. aliis dedere finem propinquum: at illi superfuere. Egentes inutilis animæ, felices nascentibus annos spoponderunt: at fortuna in omnem properavit injuriam. incertæ enim sortis vivimus: unicuique ista pro ingenio finguntur, non ex scientiæ vi. Deerit aliquis toto orbe locus qui te victorem non viderit? Babylone cluditur, cui patuit Oceanus.

DIVISIO. In hac suasoria nihil aliud tractasse *Fuscum* scio, quam easdem, quas supra retuli, quæstiones, ad scientiam futuri pertinentes. Illud quod nos delectavit, præterire non possum. Declamitabat *Fuscus Arellius* controversiam de illa, quæ posteaquam ter mortuos pepererat, somniasse se dixit, ut in luco pareret. Valde in vos contumeliosus fuero, si totam controversiam, quam ego intelligo me dicere, *Fuscus* declamaret, & aperte, aut non agnoscentis puerum, tractaret locum contra somnia, & deorum providentiam, & male de magnitudine deorum dixisset mereri

eum,

eum, qui illos circa puerperas mitterer. ſummis clamoribus dixit illum Virgilii verſum:

Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat. ———

Auditor *Fuſci* quidam, cujus pudori parco, cum hanc ſuaſoriam de Alexandro ante Fuſcum diceret, putavit æque belle poni verſum eundem. dixit:

Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat. ———

Fuſcus illi ait: Si hoc dixiſſes audiente Alexandro, ſcires apud Virgilium & illum verſum eſſe:

Capulo tenus abdidit enſem.

Et quia ſoletis mihi moleſti eſſe de *Fuſco*, quid fuerit, quare nemo videretur dixiſſe cultius, ingeram vobis Fuſcinas explicationes. Dicebat autem ſuaſorias libentiſſime, & frequentius Græcas quam Latinas. *Hybreas* in hac ſuaſoria dixit: *οἷον ἔσχηκε Βαβυλὼν μάχην ὀχύρωμα.*

SVASORIA V.

Deliberant Athenienſes, an Trophæa Perſica tollant, Xerxe minante rediturum ſe, niſi tollerentur.

ARELLII FVSCI. Pudet me victoriæ veſtræ: ſic fugatum creditis Xerxen, ut reverti poſſit? tot cæſa millia nihil ex hac acie relictum minanti, niſi quod vix ſequi fugientem poſſit. totiens merſa claſſis. Quid Marathona, quid Salamina referam? Pudet dicere. dubitamus adhuc, an vicerimus. Xerxes veniet? At neſcio quomodo Languet circa memoriam jacturæ animus, & diſturbata arma non repetit. Prior enim metus, futuri pignus eſſet. amiſſa, ne audeat, amiſſurum monent. Vt in gaudia interdum ſurgit animus, & ſpem ex præſenti metitur, ita adverſis frangitur. Omnis eſt ſic animum dies, ubi ignominia ſpem premit, ubi nullam meminit aciem, niſi quæ fugerat.

gerat. errat circa damna sua, & quæ male expertus est, vota deponit. Si venturus esset, non minaretur. Suis ira ardet ignibus, & impacta non solvitur. Non denuntiaret, si venturus esset, neque armaret nos nuntio, nec infligeret victricem Græciam, nec sollicitaret arma felicia: magis superveniret improvidis; nam & arma indenuntiata movent. Quantumcumque Oriens valuit, primo in Græciam impetu effusum est: hoc ille numero ferox, & in deos arma tulerat. extincta tot ante Xerxen millia, tot sub ipso jacent. nulli, nisi qui fugerunt, supersunt. Quid dicam Salamina? Quid Cymægyron referam? & te Polyteles? & hoc agitur, an viceris? Hæc ego trophæa deposui, hæc in totius Græciæ conspectu statui, ne quis timeret Xerxem minantem. Me miserum, pugnante Xerxe trophæa posui, fugiente tollam? Nunc Athenæ vincimur. non tantum credetur rediisse, sed vicisse Xerxes. Non potest Xerxes, nisi per nos, trophæa tollere. Credite mihi, difficile est attritas opes recolligere, & spes fractas novare, & pœnitenda acie in melioris eventus fiduciam surgere. *Castii Pii.* Inferam, inquit, bellum. alia mihi trophæa promittit. Potest major venire quam victus est? *Argentarii.* Non pudet vos? pluris trophæa vestra Xerxes æstimat, quam vos.

DIVISIO. *Fuscus* sic divisit. Etiam si venturus est Xerxes, nisi tollimus, non sunt trophæa tollenda. Confessio servitutis est, jussa facere: si venerit, vincemus. hoc non est diu colligendum. de eo dico, vincemus quem vicimus. Sed nec veniet quidem. si venturus esset, nec denuntiaret. Fractus est & viribus & animo. *Castius* & illud dicit, quod in prima parte tractavit, non licere Atheniensibus trophæa tollere: commune in illis jus totius Græciæ esse. communem victoriam, commune

mune bellum fuiſſe. deinde nefas quidem eſſe: numquam factum, ut quiſquam conſecratis virtutis ſuæ operibus manus adferret. Iſta trophæa non ſunt Athenienſium: deorum ſunt, illorum bellum fuit. illos Xerxes vinculis, illos ſagittis perſequebatur. hæc omnia ad impiam & ſuperbam Xerxis militiam pertinent. Ecquid? ergo bellum habebimus? Habebimus. etſi Xerxen removebis, invenietur alius hoſtis. Numquam magna imperia otioſa. Omnium bellorum proſpere ab Athenienſibus geſtorum, deinde non erit bellum. Xerxes enim non veniet. multo timidiores eſſe qui ſuperbiſſimi fuerint? Noviſſime, ut veniat, cum quibus veniet? reliquias victoriæ noſtræ colliget: illos adducet, quos priore bello quaſi inutiles reliquias novit, ſi qui ex fuga conſecuti ſunt. Nullum habet militem, niſi aut faſtiditum, aut victum. *Argentarius* his duobus contentus fuit: aut non venturum Xerxen, aut non eſſe metuendum, ſi venerit. His ſolis inſtitit: & illud dixit quod excerptum eſt: Tollite, inquit, trophæa. Si viciſti, quid erubeſcis? ſi victus es, quid imperas?. Locum movit non utiliter: judicare quidem ſe, neque Xerxen, neque jam quemquam Perſarum auſurum in Græciam effundere: ſed eo magis ipſis trophæa tuenda. Si quis umquam illinc venturus hoſtis eſſet, ut conſpectu trophæorum animi militum accenderentur, hoſtium frangerentur. *Blandus* dixit: Repleat ipſe prius hiatus, & maria in antiquam faciem reducat. Apparere voluit poſteris quemadmodum venerit: appareat etiam quemadmodum redierit. *Triarius* omni dimiſſa diviſione, tantum exultavit quod audierit Xerxem venire ad ſe, ipſis novam victoriam, nova trophæa. *Silo Pompeius*, venuſto genere ſententiæ uſus eſt. Niſi tollitis, inquit, trophæa, ego veniam: hoc ait Xerxes: Niſi

hæc trophæa tollitis, alia ponetis. Alteram partem solus *Gallio* declamavit, & hortatus est ad tollenda trophæa: dixit, gloriæ nihil detrahi: mansuram enim memoriam victoriæ quæ perpetua esset: ipsa trophæa & tempestatibus & ætate consumi: bellum suscipiendum fuisse pro libertate, pro conjugibus, pro liberis. pro re supervacua, & nihil nocitura si fieret, non esse suscipiendum. Hic dixit, utique venturum Xerxen, & descripsit adversus ipsos deos tumentem: deinde habere illum magnas vires: neque omnes illum copias in Græciam produxisse, nec omnes in Græcia perdidisse: timendam esse fortunæ varietatem: exhaustas esse Græciæ vires, nec posse jam pati alterum bellum. illi esse immensam altitudinem hominum. Hoc loco disertissimam sententiam dixit, quæ vel in oratione, vel in historia ponitur: Diutius illi perire possunt, quam nos vincere.

SVASORIA VI.

Deliberat Cicero, an Antonium deprecetur.

Q. HATERIVS. Sciant posteri potuisse Antonio servire Remp., non potuisse Ciceronem. Laudandus erit tibi Antonius: in hac causa enim Ciceroni verba deficient. Crede mihi, cum diligenter te custodieris, faciet tamen Antonius quod Cicero tacere non possit. Si intelligis, Cicero, non dicit, Roga ut vivas: sed, Roga ut servias. quemadmodum autem hunc senatum intrare poteris, exhaustum crudeliter, repletum turpiter? Intrare autem tu senatum voles, in quo non Cn. Pompeium visurus es, non M. Catonem, non Lucullos, non Hortensium, non Lentulum atque Marcellum: non tuos, inquam, Coss. Hircium & Pansam? Cicero, quid in alieno sæculo tibi? Iam nostra peracta sunt. M. Cato solus maximum vivendi

vendi moriendique exemplum, mori maluit quam rogare: nec erat Antonium rogaturus, & illas usque ad ultimam diem puras à civili sanguine manus, in se infestas, acerrime armavit. Scipio cum gladium poni jussus foret, dicitur abdidisse se. quærentibus qui in navem transierant militibus imperatorem: *Imperator*, inquit, *bene se habet.* Victus vocem victoris emisit. Vetat, inquit, Milo rogari, Iudices, vir clarissimus, nunc & Antonium rogat. *Porcii Latronis.* Ergo loquitur imperator Cicero, ut non timeat Antonius: loquatur umquam Antonius, ut Cicero timeat? Civilis sanguinis Syllana sitis in civitatem redit, & ad triumuiralem hastam pro vectigalibus, civium Romanorum mortes locantur. Injusta bella albo Pharsalica, ac Mundensis Mutinensisque ruina vincitur, consularia capita auro rependuntur. Tuis verbis, Cicero, utendum est: *O tempora, ô mores!* videbis ardentes crudelitate simul ac superbia oculos: videbis illum non hominis, sed belli civilis vultum: videbis illas fauces per quas Cn. Pompeii bona transierunt, illa latera, illam totius corporis gladiatoriam firmitatem, videbis illum pro tribunali loco, quem magister equitum, cui ructare turpe erat, vomitu fœdaverat. Supplex accidens genibus deprecaberis, & ore, cui se debet salus publica, humilia in adulationem verba submittes? Pudeat Verrem quoque, quia proscriptus fortius petit. *Cyri Marilli Esernicii.* Occurrat tibi Cato tuus, cujus à te laudata mors est. Quicquam ergo tanti putas, ut vitam Antonio debeas? *Castii Tii.* Si ad desiderium populi respicis, Cicero, quandoque perieris, parum vixisti: si ad res gestas, satis vixisti: si ad injurias fortunæ & præsentem Reipublicæ statum, nimium diu vixisti: si ad memoriam operum tuorum, semper victurus es. *Pompeii*

Silonis. Scias licet, tibi non expedire, vivere, si Antonius permittit ut vivas. Tacebis ergo proscribente Antonio, & Rempublicam laniante, & ne gemitus quidem tuus liber erit? Malo populus Romanus mortuum Ciceronem, quam vivum desideret. *Triarii.* Quæ Charybdis est tam vorax? Charybdin dixi; quæ si fuit, animal unum fuit. Vix mediusfidius Oceanus tot res tamque diversas uno tempore absorbere potuisset. Huic tu sævienti putas Ciceronem posse subduci? *Arellii Fusci.* Ab armis ad arma discurritur: foris victores, domi trucidamur. dum in sanguine intestinus hostis incubat, quis non hoc populi Romani statu, Ciceronem ut vivat, cogi putat? Rogabis Cicero turpiter Antonium, frustra. Non te ignobilis tumulus abscondet: idem virtutis tuę qui finis est immortalium humanorum operum. custos memoria quæ mansuri vita perpetua est, in omnia te sæcula sacratum dabit. Nihil aliud intercidet quam corpus fragilitatis caducæ, morbis obnoxium, casibus expositum, proscriptionibus objectum. Animus vero divina origine haustus, cui nec senectus ulla, nec mors, onerosi corporis vinculis exsolutus, ad sedes suas & cognata sidera recurret. Et tamen si ad ætatem, annorumque numquam observatum viris fortibus numerum respicimus, sexaginta supergressus es: nec potes videri non nimis vixisse, qui moreris Reipublicæ superstes. Vidimus furentia toto orbe civilia arma, & post Italicas Pharsalicasque acies Romanum sanguinem hausit Ægyptus: quid indignamur in Ciceronem Antonio licere? Sic in Pompeium Alexandrino licuit. An non occiduntur, qui ad indignos confugiunt? *Cornelii Hispani.* Proscriptus est ille, qui tuam sententiam secutus est: tota tabula tuæ morti præcluditur, alter fratrem proscribi, alter avun-

avunculum patitur: quid habes spei? Vt Cicero periret, tot parricidia facta sunt. Repete, age, tot patrocinia, tot clientelas, & maximum beneficiorum tuorum teipsum: jam intelliges Ciceronem in mortem cogi posse, in preces non posse. *Argentarii.* Explicantur triumviralis regni delicata convivia, & popina tributo gentium instruitur: ipse vino & somno marcidus deficienteis oculos ad capita proscriptorum levat. Jam ad ista non satis est dicere, O hominem nequam!

DIVISIO. Latro sic hanc divisit omnem suasoriam. Etiam si impetrares vitam ab Antonio, non est tanti rogare: deinde impetrare non potes. In priore illa parte posuit: Turpe esse cuilibet Romano, nedum Ciceroni, vitam rogare. Hoc loco omnium, qui ultro mortem apprehendissent, exempla posuit: deinde inutilis illi sua vita futura proponitur, morte gravior, detracta libertate. Hic omnem acerbitatem servitutis futuræ descripsit: deinde non futurum fidei impetratæ beneficium. Hic cum dixisset, Aliquid erit quod Antonium offendat, aut factum tuum, aut dictum, aut silentium, aut vultus: adjecit sententiam: Haud enim placiturus es. *Albutius* aliter divisit. primam partem fecit, moriendum esse Ciceroni, etiam si nemo proscriberet. hæc insectatio temporum fuit. deinde moriendum est: ille enim se sua sponte conficeret, quia moriendum esset, etiam si mori noluisset: graves odiorum causas esse: maximam causam proscriptionis ipsum esse Ciceronem. Et solus ex declamatoribus tentavit dicere, non unum illi esse Antonium infestum. Hoc loco dixit illam sententiam: Si cui ex triumviris non es invisus, gravis es. Et illa sententia valde excepta est: Roga, Cicero, exora unum, ut tribus servias. *Cassius* sic divisit: Mori tibi utile est, honestum

est, necesse est, ut liber & illibatæ dignitatis consummes vitam. Hic illam sententiam dixit audacem: Vt numereris cum Catone, qui servire nec Antonio quidem nondum domino potuit. *Marcellus* hunc sensum de Catone melius: Vsque eone omnia cum fortuna populi Romani conversa sunt, ut aliquis deliberet, utrum satius sit vivere cum Antonio: an mori cum Catone? Sed ad divisionem *Cassii* revertamur. Dixit utile esse, ne etiam cruciatus corporis pateretur: non simplici illum modo periturum, si in Antonii manus incidisset, & in hac parte cum descripsisset contumelias insultantium Ciceroni, & verbera & tormenta, dixit illam multum laudatam sententiam: Tu mehercules, Cicero, cum veneris ad Antonium, mortem rogabis. *Varius Geminus* sic divisit: Hortarer te, si alterutrum utique faciendum esset, aut moriendum, aut rogandum, ut morereris potius, quam rogares. & omnia complexus est, quæ à cæteris dicta erant. sed addidit & tertium: adhortatus est illum ad fugam. illic esse M. Brutum, illic C. Cassium, illic Sex. Pompeium. Et adjecit illam sententiam, quam Cassius Severus unice mirabatur: Quid deficiemus? & Respub. suos triumviros habet. Deinde etiam quas petere posset regiones, percurrit: Siciliam dixit vindicatam esse ab illo, Ciliciam à Proconsule egregie administratam, familiares studiis ejus & Achaiam & Asiam, Deiotari regnum obligatum beneficiis, Ægyptum & habere beneficii memoriam, & agere perfidiæ pœnitentiam. sed maxime illum in Asiam & Macedoniam hortatus est in Cassii & in Bruti castra. Iam *Cassius Severus* ajebat, alios declamasse, Varium Geminum vivum consilium dedisse.

Alteram partem pauci declamaverunt. nemo ausus est Ciceronem ad deprecandum Antonium hortari,

hortati, bene de Ciceronis animo judicaverunt. *Geminus Varius* declamavit alteram quoque partem, & ait: Spero me Ciceroni meo persuasurum, ut velit vivere, quod grandia loquitur, & dicit: Mors nec immatura consulari, nec misera sapienti. non movet me: idiotam petit. Ego belle mores hominis novi: faciet, rogabit. nam quod ad servitutem pertinet, non recusabit: jam collum tritum habet, & Pompeius illum, & Cæsar subjecerunt. Veteranum mancipium videtis. & complura alia dixit scurrilia, ut illi mos erat. Divisit sic, ut diceret, non turpiter rogaturum, non frustra rogaturum. In priori parte illud posuit, non esse turpe, civem victorem rogari à victo: hic quam multi rogassent C. Cæsarem, hic & Ligarium. deinde ne iniquum esse quidem Ciceronem satisfacere, qui prior illum proscripsisset, qui & judicasset, ab eo semper nasci satisfactionem, ac dato rogari. Deinde non pro vita illum, sed pro Republica rogaturum: satis illum sibi vixisse, Reip. parum. In sequenti parte dixit, exorari solere inimicos, ipsum exoratum à Vatinio, C. quoque Verri affuisse. facilius exorari Antonium posse, qui cum tertius esset, ne in his tribus hanc tam speciosam clementiæ occasionem præteriret, fortasse irasci Antonium, qui ne tanti quidem putasset illum quem rogaret. Fuga quam periculosa esset, cum descripsisset, adjecit: Quocumque pervenisset, serviendum illi esse: ferendum aut Cassii violentiam, aut Bruti superbiam, aut Pompeii stultitiam. Quando in hanc suasoriam incidimus, non alienum puto, indicare, quomodo quisque se ex historicis adversus memoriam Ciceronis gesserit. Namque Cicero nec tam timidus fuerit, ut rogaret Antonium, nec tam stultus, ut exorari posse speraret, nemo dubitat, excepto Asinio Pol-

 lione,

lione, qui infestissimus famæ Ciceronis permansit, & is etiam occasionem scholasticis dedit. Solent enim scholastici declamatores ponere, *An promittente salutem Antonio, orationes suas comburat.*

HISTORICORVM DE Cicerone Elogia; aliis

SVASORIA VII.

HÆc inepte ficta cuilibet videri potest. Pollio vult illam veram videri: ita enim dixit illa oratione, quam pro Lamia dedit. *Asinii Pollionis.* Itaque numquam perficeret, nec mora fuit, quin ejuraret, suas esse, quas cupidissime effuderat orationes in Antonium: multiplicesque numero, & accuratius scriptas illi contrarias edere, ac vel ipse palam pro concione recitare, pollicebatur: ceteraque his alia sordidiora multo: ut tibi facile liqueret: hoc totum adeo falsum esse, ut ne ipse quidem *Pollio* in historiis suis ponere ausus sit. Huic certe actioni ejus pro Lamia qui interfuerunt, negant eum hæc dixisse (nec enim mentiri sub triumvirorum conscientia sustinebat) sed postea composuisse. Nolo autem vos juvenes mei contristari, quod à declamatoribus ad historicos transeo. satisfaciam vobis, & fortasse efficiam, ut his sententiis lectis solidis, & verum habentibus, recedatis æquiores. Hoc si tamen recta via consequi non potero, decipere vos cogar, veluti salutarem pueris daturus potionem absinthiati poculi. Livius adeo detrectationis consilium habuisse Ciceronem non dicit, ut neget tempus habuisse. Ita enim ait. *Livii.* M. Cicero sub adventum triumvirorum cesserat urbe, pro certo habens id quod erat, non magis Antonio eripi se quam Cæsari Cassium & Bru-

& Brutum posse: primo in Tusculanum fugit, inde transversis itineribus in Formianum, ut ab Caieta navim conscensurus, proficiscitur. Vnde aliquoties in altum provectum cum modo venti adversi retulissent, modo ipse jactationem navis cæco volvente fluctu pati non posset, tædium tandem eum & fugæ & vitæ cepit. regressusque ad superiorem villam, quæ paulo plus mille passibus à mari abest. Moriar, inquit, in patria sæpe servata. Satis constat, servos fortiter fideliterque paratos fuisse ad dimicandum, ipsum deponi lecticam, & quietos pati, quod sors iniqua cogeret, jussisse. Prominenti ex lectica, præbentique immotam cervicem, caput præcisum est. Nec satis stolidæ crudelitati militum fuit. manus quoque, scripsisse in Antonium aliquid, exprobrantes, præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium, jussuque ejus inter duas manus in rostris positum, ubi ille consul, ubi sæpe consularis, ubi eo ipso anno adversus Antonium, quanta nulla umquam humana vox, cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat, vix attollentes lacrymis oculos homines intueri trucidata membra ejus poterant. *Bassus Aufidius* & ipse nihil de animo Ciceronis dubitavit, quin fortiter se morti non præbuerit tantum, sed obtulerit. *Aufidii Bassi.* Cicero paulum remoto velo, postquam armatos vidit: Ego vero consisto, ait: accede veterane, & si hoc saltem potes recte facere, incide cervicem. Trementi deinde, dubitantique: Quid si ad me, inquit, primum venissetis? *Cremutius Cordus* & ipse ait, Ciceronem, cum cogitasset, utrumne Brutum, an Cassium, an Sextum Pompeium peteret, omnia illi displicuisse, præter mortem. *Cremutii Cordi.* Quibus visis lætus Antonius, cum peractam proscriptionem suam dixisset esse, quippe non satiatus modo cædendis civibus, sed defectus quoque jus-

que jussit pro rostris exponi. Itaque quo sæpius ille ingenti circumfusus turba processerat, quæ paulo ante coluerat piis concionibus, quibus multorum capita servaverat, tum per artus suos lætus aliter ac solitus erat, à civibus suis conspectus est, prætendenti capiti, orique ejus impensa sanie, brevi ante princeps senatus Romanique nominis titulus, tum pretium interfectoris sui. Præcipue tamen solvit pectora omnium in lacrymas gemitusque visa ad caput ejus deligata manus dextera, divinæ eloquentiæ ministra: ceterorumque cædes privatos luctus excitaverunt, illa una communem. *Brutidii Nigri.* Elapsus interim altera parte villæ Cicero lectica per agros ferebatur, sed, ut vidit appropinquare notum sibi militem, Popilium nomine, memor defensum à se, lætiore vultu aspexit. at ille, victoribus idipsum imputaturus, occupat facinus, caputque decisum, nihil in ultimo fine vitæ facientis quod alterutram in partem posset notari, Antonio portat, oblitus se paulo ante defensum ab illo. Et hic voluit positi in rostris capitis miserabilem faciem describere, sed magnitudine rei obrutus est. Idem *Brutidii Nigri.* Vt vero jussu Antonii inter duas manus positum in rostris caput conspectum est, quo totiens auditum erat loco, dato gemitu & fletu maximi viri inferiæ, nec ut solet, ita depositi in rostris corporis concio audivit, sed ipsa narravit. Nulla non pars fori aliquo actionis inclytæ signata vestigio erat. Nemo non aliquod ejus in se meritum fatebatur: hoc certe publicum beneficium palam erat, illam miserrimi temporis servitutem ac aleam delatam in Antonium. Quotiens magni alicujus mors ab historicis narrata est, totiens fere consummatio vitæ, & quasi funebris laudatio redditur. hoc semel atque iterum à Thucydide factum, idem in paucissimis personis usurpa-

usurpatum à Sallustio, Livius benignius omnibus magnis viris præstitit. Sequentes historici multo id effusius fecerunt. Ciceroni hoc, ut Græco verbo utar, ἐπιτάφιον Livius reddit. *T. Livii.* Vixit tres & sexaginta annos, ut si vis adfuisset, ne immatura quidem mors videri possit: ingenium & operibus & præmiis operum felix: ipse fortunæ diu prosperæ & in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus vulneribus, exilio, ruina partium pro quibus steterat, filiæ morte, exitu tam tristi atque acerbo, omnium adversorum nihil, ut viro dignum erat, tulit, præter mortem, quæ vere æstimanti minus indigna videri potuit, quod à victore inimico nil crudelius passurus erat, quam quod ejusdem fortunæ compos ipse fecisset. Si quis tamen virtutibus vitia pensarit, vir magnus, acer, memorabilis fuit, & in cujus laudes sequendas Cicerone laudatore opus fuerit. Vt est natura candidissimus omnium magnorum ingeniorum æstimator T. Livius; plenissimum testimonium Ciceroni reddidit. *Cordi Cremutii*, non est operæ, deferre etiam redditam Ciceroni laudationem. Nihil enim in ipsa Cicerone dignum est: ac ne hoc quidem, quod pæne maximum est, tolerabile est. *Cremutii Cordi.* Privatas enim simultates deponendas interdum putabat, publicas nunquam. Vides credendam ejus non solum magnitudinem virtutum, sed multitudinem quoque conspiciendam. *Aufidii Bassi.* Sic M. Cicero decessit, vir natus ad Reip. salutem: quæ diu defensa & administrata, in senectute demum è manibus ejus elabitur, non ipsius vitio læsa, quod nihil in salute ejus aliud illi, quam si caruisset Antonio, placuit. Vixit sexaginta & tres annos, ita ut semper aut peteret alterum, aut invicem peteretur: nullamque rem rarius, quam diem illum, quo nullius interesset ipsum mori, vidit.

dit. *Pollio* quoque *Asinius*, qui Verrem Ciceronis reum fortissime morientem tradidit, Ciceronis mortem solus ex omnibus maligne narrat; testimonium tamen, quamvis invitus, plenum ei reddit. *Asinii Pollionis.* Hujus ergo viri tot tantisque operibus mansuris in omne ævum, prædicare de ingenio atque industria supervacuum est. Natura autem pariter atque fortuna obsecuta est. Ei quidem facies decora ad senectutem, prosperaque permansit valetudo: tum pax diutina, cujus instructus erat artibus, contigit. namque à prisca severitate judicis exacti, maximorum noxiorum multitudo provenit, quos obstrictos patrocinio incolumes plerosque habebat. Iam felicissima consulatus ei sors petendi & gerendi magna munera, deûm-consilio, industriaque; utinam moderatius secundas res, & fortius adversas ferre potuisset. namq; utræque cum venerant ei, mutari eas non posse rebatur. Inde sunt invidiæ tempestates coortæ graves in eum, certiorque inimicis aggrediendi fiducia: majore enim simultates appetebat animo, quam gerebat. Sed quando mortalium nulli virtus perfecta contigit, qua major pars vitæ atque ingenii stetit, ea judicandum de homine est. Atque ego ne miserandi quidem exitus eum fuisse judicarem, nisi ipse tam miseram mortem putasset. Affirmare vobis possum, nihil esse in historiis ejus, hoc, quem retuli, loco disertius: ut mihi tunc non laudasse Ciceronem, sed certasse cum Cicerone videatur. Nec hoc deterrendi causa dico, ne historias ejus legere concupiscatis: concupiscite, & pœnas Ciceroni dabitis. Nemo tamen ex tot disertissimis viris melius Ciceronis mortem deploravit, quam Cornelius Severus.

COR-

CORNELII SEVERI.

Oraque magnanimum spirantia pœna virorum
In rostris jacuere suis: sed enim abstulit omnis,
Tanquam sola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia Consulis acta,
Iurataque manus, deprensaque fœdera noxæ,
Patriciumque nefas: est tunc & pœna Cethegi,
Dejectusque redit votis Catilina nefandis.
Quid favor aut cœtus, pleni quid honoribus anni
Profuerunt? sacris exacta quid artibus ætas?
Abstulit una dies civis decus, ictaque luctu
Conticuit Latiæ tristis facundia linguæ,
Vnica sollicitis quondam tutela salusque,
Egregium semper patriæ caput; ille senatus
Vindex, ille fori, legum, ritusque, togæque.
Publica vox civis æternum obmutuit armis.
Informes vultus sparsamque cruore nefando
Caniciem sacrasque manus, operumq; ministras
Tantorum, pedibus civis projecta superbis
Proculcavit ovans: nec lubrica fata, deosque
Respexit. nullo luet hoc Antonius ævo.
Hæc nec in Æmathio mitis victoria Perse,
Nec te dire Syphax, non fecit in hoste Philippo,
Inque triumphato ludibria cuncta Iugurtha
Adfuerant, nostraque cadens ferus Hannibal ira:
Mēbra tamē Stygias tulit inviolata sub umbras.

Non laudabo municipem nostrum bono versu, ex quo hic multo melior CORNELII SEVERI processit:

Conticuit Latiæ tristis facundia linguæ.

Sextilius Hena fuit homo ingeniosus magis quam eruditus, inæqualis poëta, & pæne quibusdam locis talis, quales esse Cicero Cordubenses poëtas ait, pingue quiddam sonantes atque peregrinum. Is hanc ipsam proscriptionem recitaturus in domo Mes-

mo Messalæ Corvini, Pollionem Asinium advocaverat; & in principio hunc versum non sine assensu recitavit:

Deflendus Cicero est, Latiaque silentia linguæ.

Pollio Asinius non æquo animo tulit,& ait: Messala, tu quid tibi liberum sit in domo tua, videris: ego istum auditurus non sum, cui mutus videor. Atque ita consurrexit, ne interesset recitationi eorum: quod Cornelium scio, cui non æque displicuisse hunc versum, quam Pollioni, apparet: quod meliorem quidem, sed non dissimilem illi & ipse composuit. Si hic desiero, scio futurum, ut vos desinatis eo loco legere, quo ego à scholasticis recessi. Ergo ut librum velitis usque ad umbilicum revolvere, adjiciam suasoriam proximæ similem.

SVASORIA VII.

Deliberat Cicero an scripta sua comburat, promittente incolumitatem Antonio, si fecisset.

Q. HATERIVS. Non feres Antonium: intolerabilis in malo ingenio felicitas est: nihilque cupientes magis accendit, quam prosperæ turpitudinis conscientia. Difficile est. Non feres, inquam, & iterum irritare inimicum in mortem tuam cupies. Quod ad me quidem pertinet, multum à Cicerone absum: tamen non tædet tantum me vitæ meæ: sed pudet: ne propter hoc quidem pertinet multum à Cicerone. Ingenium tuum amas, quod illud Antonius plus odit quam te. Remittere ait se tibi ut vivas: commentus, quemadmodum eripiat etiam quo vixeras. Crudelior est pactio Antonii,quam proscriptio. Ingenium erat, in quod nihil juris haberent triumviralia arma. Commentus est Antonius, quemadmodum quod non poterat cum Cicerone proscribere, tolleret per Ciceronem. Hortarer te,Cicero, ut vitam magni

gni æstimares, si libertas suum in civitate haberet locum, si suum in libertate eloquentia, si non civium cervicibus luderetur. nunc, ut scias nihil melius esse quam mori, vitam tibi Antonius promittit. Pendet nefariæ proscriptionis tabula: tot prætorii, tot consulares, tot equestris ordinis viri periere: nemo relinquitur, nisi qui servire possit. Nescio an hoc tempore vivere velis, Cicero: nemo est cum quo velis. Merito, hercules, illo tempore vixisti, quo Cæsar ultro te rogavit, ut viveres sine ulla pactione: quo tempore non quidem stabat Respublica, sed in boni principis sinum ceciderat. *Cassii Pii.* Nunquid opinio me fefellit? intellexit Antonius, salvis eloquentiæ monumentis, non posse Ciceronem mori. ad pactionem vocaris, qua pactione melior in te pars tui petitur. Accommoda mihi paulisper eloquentiam: Ciceronem periturum rogo. Si te audissent Cæsar & Pompeius, neque inissent turpem societatem, neque diremissent: si uti unquam consilio tuo voluissent, neque Pompeius Cæsarem, neque Cæsar Pompeium deseruisset. Quid consulatum salutarem urbi, quid exilium consulatu honestius, quid provocatam inter initia adolescentiæ libertatem, tirociniis tuis Syllanam potentiam, quid Antonium avulsum, Catilinam Reipublicæ redditum? Ignosce, Cicero, si diu ista narravero, forsitan hæc die novissimo audientur. Si occidetur Cicero, jacebit inter Pompeium patrem filiumque: & Afranium Petreiumque, Q. Catulum, M. Antonium illum indignum hoc successore generis. Si servatur, vivet inter Ventidios & Canicios & Saxas. Ita dubium est, an satius sit cum illis jacere, an cum his vivere? Pro uno homine jactura publica pacisceris. Scio omne pretium iniquum esse, quod ille constituit: nemo tanti emit Ciceronis vitam,

quanti

quanti vendit Antonius. Si hanc tibi pactionem ferret, vives, sed eruentur oculi tibi: vives, sed debilitabuntur pedes: etiam si in alia damna corporis præstares patientiam, excepisses tamen linguam. Vbi est sacra illa vox tua? Mori enim naturæ finis est, non pœna? hoc tibi uni non liquet? At videris Antonio persuasisse. Assere te potius libertati, & unum crimen inimico adjice. Fac Antonium moriendo nocentiorem. *P. Aspernatis.* Vt Antonius Ciceroni parcat, Cicero ipse eloquentiam suam animadvertet? Quid autem tibi sub hac pactione promittitur? Vt Cn. Pompeius & M. Cato, & ille antiquus restituatur Reipublicæ Senatus dignissimus, apud quem Cicero loquetur? Multos victuros animi sui contemptus oppressit: multos perituros parati ad pereundum animi ipsa admiratio eripuit: & caussa illis vivendi fuit, fortiter mori. Permitte te populo Romano contra Antonium. Si scripta combusseris, Antonius paucos annos tibi promittit: at si non combusseris, populus Romanus omnes. *Pompeii Silonis.* Quale est ut perdamus eloquentiam Ciceronis, fidem sequamur Antonii? misericordiam tu ista vocas, supplicium summum ingenio Ciceronis? Credamus Antonio, Cicero, si bene illi pecunias crediderunt feneratores, si bene pacem Brutus & Cassius. hominem & vitio naturæ, & licentia temporum insanientem, inter scenicos amores civili sanguine luxuriantem: hominem, qui creditoribus suis oppignoravit Rempublicam, cujus gulæ duorum principum bona, Cæsaris & Pompeii, non potuerunt satisfacere. Tuis utar Cicero verbis: Cara est cuiquam salus, quam aut dare, aut eripere potest Antonius? Non est tanti servare Ciceronem, ut servatum Antonio debeam. *Triarii.* Compulsus aliquando populus Romanus in eam necessitatem est, ut nihil haberet

præter Iovem obsessum & Camillum exulem: nullum tamen fuit Camilli opus majus, quam quod indignum putavit viro, salutem pactioni debere. O gravem vitam, etiam si sine pretio daretur. Antonius hostis à Republica judicatus, nunc hostem Rempublicam judicat Lepidus, ne quis putet illum male Antonio collega placuisse, alienæ semper dementiæ accessio, utriusque collegæ mancipium, noster dominus. *Argentarii.* Nihil Antonio credendum est. mentior: quid enim iste non potest, qui occidere Ciceronem potest: qui servare nisi crudelius quam occidebat, non potest? Ignoscentem tibi illum putas, qui ingenio tuo irascitur? ab hoc tu speras vitam, cui nondum verba tua exciderunt? Vt corpus, quod fragile & caducum est, servetur, pereat ingenium, quod æternum est? Ego mirabar, si non supplicio crudelior esset Antonii venia. Publium Scipionem à majoribus suis desciscentem generosa mors in numerum Scipionum reposuit. Mortem tibi remittit, ut id pereat, quod solum in te immortale est. Qualis est pactio? Aufertur Ciceroni ingenium sine vita: promittuntur oblivione nominis tui pauci servitutis anni. Non ille te vivere vult, sed facere ingenii tui superstitem. Vive, ut Cicero audiat Lepidum, Cicero audiat Antonium, nemo Ciceronem. Pati poteris, ut quod in te optimum habes, ante te efferas? Sine durare post te ingenium tuum, perpetuam Antonii proscriptionem. *Aurelii Fusci.* Quoad humanum genus incolume manserit, quamdiu usus litteris, honor summæ eloquentiæ pretium erit: quamdiu Reip. nostræ aut fortuna steterit, aut memoria duraverit, admirabile posteris vigebit ingenium, & uno proscriptus sæculo proscribes Antonium omnibus. Crede mihi, vilissima pars tui est, quæ tibi vel eripi, vel

donari

donari poteſt. Ille verus eſt Cicero, quem proſcribi Antonius non putat, niſi à Cicerone, poſſe. Non ille tibi remittit proſcriptionem, ſed tolli deſiderat ſuam. Si fidem deceperit Antonius, morieris; ſi præſtiterit, ſervies. Quod ad me attinet, fallere malo. Per te, M. Tulli, per quatuor & ſexaginta annos pulchre actos, per ſalutarem Reipubl. conſulatum, per æternam, ſi pateris, ingenii tui memoriam, per Remp. quæ, ne quid te putes carum relinquere, ante te periit, oro & obteſtor, ne moriaris, confeſſus quod nolueris mori.

Hujus ſuaſoriæ alteram partem neminem ſcio declamaſſe; omnes pro liberis Ciceronis ſolliciti fuerunt, nemo pro ipſo, cum adeo illa pars non ſit mala, ut Cicero, ſi hæc conditio ei lata fuiſſet, deliberaturus non fuerit. Itaque hanc ſuaſoriam nemo declamavit efficacius quam Silo Pompeius: non enim ad illa ſpecioſa ſe contulit, ad quæ *Caſtius:* qui dixit, hoc gravius eſſe ſupplicium quam mortem, & ideo hoc Antonium eligere. brevem eſſe vitam homini, multo magis ſeni: ita memoriæ conſulendum, quæ magnis viris æternitatem promitteret. non qualibet mercede vitam redimendam: & has conditiones intolerabiles eſſe. omnia potius ſubeunda quam monumenta ingenii ſui ipſum exurere. Injuriam illum facturum populo Romano, cujus linguam in tantum extuliſſet, ut inſolentis Græciæ ſtudia tanto antecederet eloquentia, quanto fortuna: iniuriam facturum generi humano. pœnitentiam illum acturum tam care ſpiritus empti, cum in ſervitute ſeneſcendum fuiſſet. in hoc unum eloquentia utendum, ut laudaret Antonium. Male cum illi, ait, dare vitam, eripi ingenium. *Silo Pompeius* ſic egit. ut diceret, Antonium non paciſci, ſed illudere: non eſſe illam conditionem, ſed contumeliam. combuſtis enim

enim libris, nihilominus occisurum. non esse tam stultum Antonium; ut putaret ad rem pertinere, libros à Cicerone comburi, cujus scripta per totum orbem celebrarentur, & hoc petere eum quod posset ipse facere: nisi forte non esset in scripta Ciceronis is, qui esset in Ciceronem. Quare nihil aliud eum agere, quam ut ille Cicero multa fortiter de mortis contemptu locutus, ad turpes conditiones perductus occideretur. Antonium illi non vitam cum conditione promittere, sed mortem sub infamia quærere. Itaque quod turpiter postea passurus esset, nunc illum fortiter debere pati. Et hæc suasoria insignita est. Dixit enim sententiam cacozeliæ genere humillimo & sordidissimo, quod detractu, aut adjectione syllabæ facit sensum. Pro facinus indignum! peribit ergo quod Cicero scripsit, manebit quod Antonius proscripsit? Apud Cæstium Prætorem declamabat hanc suasoriam *Surdinus*, ingeniosus adolescens, à quo Græcæ fabulæ eleganter in Latinum sermonem conversæ sunt. Solebat dulces sententias dicere, frequentius tamen prædulces & infractas. In hac suasoria cum jusiurandum bellis sensibus prioribus complexus esset, adjecit: Ita te legam. *Cæstius*, homo nasutissimus, dissimulavit exaudisse se, ut adolescentem ornatum quasi imprudens objurgaret: quid dixisti? quid? ita te fruar. Erat autem *Cæstius* nullius quidem ingenii, Ciceroni etiam infestus: quod isti non impune cessit. Nam cum M. Tull. filius Ciceronis Asiam obtineret, homo qui nihil ex paterno ingenio habuit, præter urbanitatem, cænabat apud eum *Cæstius*. M. Tullio & natura memoriam dempserat: & ebrietas si quid ex ea supererat, subducebat. subinde interrogabat, Quis ille vocaretur qui in imo recumberet: & cum sæpe subjectum nomen *Cæstii* excidisset, novissime

vissime servus, ut aliqua nota memoriam ejus faceret certiorem, interroganti domino, quis ille esset qui in imo recumberet, ait: Hic est Cæstius qui patrem tuum negabat litteras scisse. afferri protinus flagra jussit, & Ciceroni, ut oportuit, de corio *Cæstii* satisfecit. Erat autem etiam ibi Pietas, Niger, & Cotula. Hybreæ disertissimi viri filio male apud se causam agenti *ἀπ᾽μων πατέρων*, & cum in quadam postulatione Hybreas de paritate stultorum locum ad litteram, omnibus agnoscentibus, diceret: Age, inquit, non putas me scripta didicisse patris mei: *Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? Gargonius*, amabilissimus in hac suasoria dixit duas res, quibus stultiores ne ipse quidem unquam dixerat. unam in principio. nam cum cœpisset scholasticorum frequentissimo jam more à jurejurando, & dixisset multa: Ita quamprimum tantum timeat, quantum potest, ita aut totus vivat Cicero, aut totus moriatur, ut ego quæ hodie pro Ciceronis ingenio dixero, nulla pactione delebo. Alteram rem dixit, cum exempla referret eorum qui fortiter perierant: Iuba & Petreius, mutuis vulneribus concurrerunt, & mortes feneraverunt.

GRAECA.

Quibus hiatus omnes explentur, ut, quæ accesserint, appareant.

SVASOR. I.

Ἰχὼρ οἷός πέρ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσι. Qualis erat sanguis manans è corpore Divum.

Ἀντιμυκτηρίσῃ. Vicissim irrideat.

Διόνυσον. Bacchum.

Κύρει,

Κύριε, ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἀπροίκιστον εἶχε. Domine, Iupiter matrem tuam Semelen indotatam habuit.

ὈΚΤΑΒΊΑ ΚΑῚ ἈΘΗΝᾶ ἈΝΤΟΝΊῼ.
Octavia & Minerva Antonio.

Τοῦτο σοὶ ἔστι Σιμόεις, οὐδὲ Γράνικος, τοῦτο εἰ μή τι κακὸν ἦν, οὐκ ἂν ὕστατον ἔκειτο. Oceanus Simois non est, neque Granicus, nisi malus erat, non in extremo esset positus.

Καὶ διὰ τοῦτο μέγιστόν ἐστιν, ὅτι αὐτὸ μὲν μετὰ πάντα, μετὰ δὲ αὐτὸ οὐδέν. Et ipsum propterea maximum, quia quidem post omnia, post ipsum vero nihil.

Βούλεσθ' ὦ νεολαία πλείους ἡλίους; δύο Ἑλλησποντίαις ἠόσιν ἐφεστῶτες. οἱ δὲ ἐπὶ τῇ Παμφυλίῳ πελάγει τὴν ἐμπεθέσμιον προσδοκῶμεν ἄμπωτιν; Οὐδὲ Εὐφράτης τοῦτ' ἐστιν, οὐδὲ Ἰνδὸς, ἀλλ' ἐστι μυστήριον, εἴτε φύσεως ὅρος, εἴτε πρεσβύτατον στοιχεῖον, εἴτε γένεσις θεῶν πρώτων ἐστὶν, ἢ καὶ ἁπλῶς ὕδωρ. Vultis ne ô Iuvenes, plures Soles? Duo præfecti Hellespontiacis littoribus. Qui vero in mari Pamphylio terminum datum exspectemus æstuarium vadosum? Neque Euphrates hic est, neque Indus, sed arcanum quid, sive naturæ limes, sive antiquissimum Elementum, sive ortus primorum Deorum est, vel simpliciter aqua.

Ἐντεῦθεν ναῦς ἐκ μιᾶς φορᾶς εἰς ἀνατολὰς, ἔνθα δὲ εἰς τὰς ἀοράτους δύσεις. Hinc navis ex uno cursu in Orientem, inde ad inaspectabiles Occasus.

Ὄρεος ὄρος ἀποσπάσατε. Montis verticem auferte.

Κύρ

Καὶ ἡ κυρία βάλλεται μέσος. Caput fascia mittitur medius.

Ὑγίαινε γῆ, ὑγίαινε Ναΐς ἐμή. κέλομαι γάρ. ἆρ' οἶσθ' τὶ ὄζετε; Vale terra, vale Nais mea. jubeo enim. num fetent oculi?

SVASOR. II.

Οὕτως ἀριστᾶτε, ὡς ἐν ᾅδου δειπνήσοντες. Sic prandete, tanquam apud inferos cænaturi.

Τί σὺ φεύγεις εἰς λεπτὰ τείχη; Quid tu fugis in tenues muros?

Hic amice Lector, æquanimitate tua frui nos obsecro permitte. Hac enim Suas. II. hiatus injuria operarum commissus explebitur, si linea ultimæ sequentia addideris: Beneficio loci tum illam sententiam: Si nihil aliud.

SVASOR. IV.

Οἷον ἔσχηκε Βαβυλὼν μάντιν ὀχύρωμα. Qualem habuit Babylon vatem pro munimento.

SVASOR. VII.

Ἀτίμων πατέρων. al. ἀτιμήτων πατέρων. Infamium parentum. *Alii* ἀγνωμόνων, dementium, seu indoctorum.

INDEX CONTROVERSIARVM.

LIB. I.

LIB. II.

LIB. III.

LIB. IV.

LIB. V.

M. AN-

M. ANNÆI SENECÆ
RHETORIS
CONTROVERSIARVM

Liber Primus.

Seneca Novato, Senecæ, Melæ, Filiis, salutem.

EXigitis rem magis jucundam mihi, quam facilem. Iubetis enim, quid de his declamatoribus sentiam, qui in ætatem meam inciderunt, indicare, & si qua memoriæ meæ nondum elapsa sunt, ab illis dicta colligere: ut quamvis notitiæ vestræ subducti sunt, tamen non credatis tantum de illis, sed etiam judicetis. Est, fateor, jucundum mihi, redire in antiqua studia, melioresque ad annos respicere, & vobis querentibus quod tantæ opinionis viros audite non potueritis, detrahere ipsam temporum injuriam. Sed cum multa jam mihi ex me desideranda senectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium sensum hebetaverit, nervorum firmitatem fatigaverit: inter ea quæ retuli, memoria est, res ex omnibus partibus animi maxime delicata & fragilis: in quam primam senectus incurrit. Hanc aliquando in me floruisse, ut non tantum ad usum sufficeret; sed in miraculum usque procederet, non nego. Nam & duo millia nominum recitata, quo ordine erant

dicta, reddebam: & ab his, qui ad audiendum præceptorem nostrum convenerant, singulos versus à singulis datos, cum plures quam ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens usque ad primum recitabam. Nec ad complectenda tantum, quæ vellem, velox erat mihi memoria: sed etiam ad continenda, quæ acceperat. Nunc autem & ætate quassata, & longa desidia, quæ juvenilem quoque animum dissolvit, eo perducta est, ut etiam si possit aliquid præstare, tamen promittere non possit: & diu ab illa nihil repetivi. Solebat bonæ fidei esse. Nunc quia jubetis, quid possit experiar; & illam cum cura scrutabor. Ex parte enim spero bene. Nam quæcunque apud illam aut puer, aut juvenis deposui, quasi recentia, & modo audita sine cunctatione profert. At si qua illi intra proximos annos commisi, sic perdidit & amisit, ut etiam si sæpius ingerantur, totiens tanquam nova audiam. Itaque ex memoria, quantum vobis satis sit, superest. Neque enim de his interrogatis, quos ipsi audistis: sed de his, qui ad vos usque non pervenerunt. Fiat quod vultis: mittatur senex in scholas. Illud necesse est impetrem, ne me quasi certum aliquem ordinem velitis sequi, in contrahendis quæ mihi occurrent. Necesse est enim per omnia studia mea errem, & passim, quicquid obvenerit, apprehendam. Controversiarum sententias forte ponam pluribus locis in una declamatione dictas. Non enim dum quæro, aliquid invenio: sed sæpe, quod quærenti non comparuit, aliud agenti præsto est. Quædam vero quæ obversantia mihi, & jam ex aliqua parte se ostendentia non possum occupare, eadem securo & composito animo subito emergunt. Aliquando etiam seriam rem agenti & occupato, sententia diu frustra quæsita intempestive molesta est. Necesse est ergo me ad delicias

com-

componam memoriæ meæ, quæ mihi jam olim precario paret. Facitis autem, juvenes mei, rem necessariam & utilem, quod non contenti exemplis sæculi vestri, prioris quoque vultis cognoscere. Primum, quia, quo plura exempla inspecta sunt, plus eloquentia proficitur. Non est unus, quamvis præcipuus sit, imitandus: quia nunquam par sit imitator auctori. Hæc natura est rei: Semper citra veritatem est similitudo. Deinde ut possitis æstimare, quantum quotidie ingenia decrescant: &, nescio qua iniquitate naturæ, eloquentia se retro tulerit: quicquid Romana facundia habet, quod insolenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia, quæ lucem nostris studiis attulerunt, tunc nata sunt. In deterius deinde quotidie data res est: sive luxu temporum; nihil est enim tam mortiferum ingeniis, quam luxuria: sive cum præmium pulcherrimæ rei cecidisset, translatum est omne certamen ad turpia, multo honore quæstuque vigentia: sive fato quodam, cujus maligna perpetuaque in omnibus rebus lex est, ut ad summum perducta, rursus ad infimum, velocius quidem quàm ascenderant, relabantur. Torpent ecce ingenia desidiosæ juventutis, nec in ullius honestæ rei labore vigilatur. Somnus languorque, ac somno & languore turpior, malarum rerum industria, invasit animos. Cantandi, saltandique nunc obscœna studia effœminatos tenent: & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cum fœminis, immundissimis se excolere munditiis, nostrorum adolescentium specimen est. Quis æqualium vestrorum, quid dicam satis ingeniosus, satis studiosus, immo quis satis vir est? Emolliti, enervesque, quod nati sunt, inviti manent: expugnatores alienæ pudicitiæ, negligen-

gligentes suæ. In hos nec Dei tantum mali permittant, ut cadat eloquentia: quam non mirarer, nisi animos, in quos se conferret, eligeret. Erratis, optimi juvenes, nisi illam vocem non M. Catonis, sed oraculi creditis. Quid enim est oraculum? Nempe voluntas divina, hominis ore enuntiata. Et quem tandem antistitem sanctiorem invenire sibi divinitas potuit, quam Catonem, per quem humano generi non præciperet, sed convicium faceret? Ille ergo vir quid ait? Orator est, Marce fili, vir bonus, dicendi peritus. Ite nunc, & in istis vulsis atque expolitis, & nusquam nisi in libidine, viris, quęrite oratorem. Merito talia habent exempla qualia ingenia. Quis est, qui nunc memoriæ studeat? Quis, qui non dico magnis viribus, sed suis placeat? Sententias à disertissimis viris factas, facile in tanta hominum desidia pro suis dicunt: & sacerrimam eloquentiam, quia præstare non possunt, violare non desinunt. Eo libentius, quod exigitis, faciam. Et quæcunque à celeberrimæ facundiæ viris dicta teneo, ne ad quemquam privatim pertineant, populo dedicabo. Ipsis quoque multum præstaturus videor, quibus oblivio imminet, nisi aliquid tradatur posteris, quo memoria eorum producatur. Fere enim aut nulli commentarii maximorum declamatorum extant: aut, quod pejus est, falsi. Itaque ne aut ignoti sint, aut aliter quam debeant, noti, summa cum fide suum cuique reddam. Omnes autem magni in eloquentia nominis videor audisse. Nec Ciceronem quidem ætas mihi eripuerat, sed bellorum civilium furor, qui tunc totum orbem pervagabatur, intra coloniam meam me continuit. Alioquin in illo atriolo, in quo duos grandes prætextatos ait secum declamare solitos, potui illud ingenium, quod solum populus Romanus par imperio suo habuit,

habuit, cognoſcere: & quod vulgo de alio dici ſolet, ſed de illo proprie debet, potui vivam vocem audire. Declamabat autem Cicero, non quales nunc Controverſias dicimus, nec tales quidem, quales ante Ciceronem dicebantur, quas theſes vocabant. Hoc autem genus materiæ, quo nos exercemur, adeo novum eſt, ut nomen quoque ejus novum ſit. Controverſias nos dicimus: Cicero cauſas vocabat. Hoc vero alterum nomen Græcum quidem eſt, ſed in Latinum ita tranſlatum, ut pro Latino ſit. Scholaſtica controverſia multo recentius eſt, ſicut ipſa declamatio. apud nullum auctorem antiquum, ante ipſum Ciceronem & Calvum, inveniri poteſt, qui declamationem diſtinguit. Ait enim, Declamare eſt, jam non mediocriter dicere. Bene alterum putat domeſticæ exercitationis eſſe, alterum veræ actionis. Modo nomen hoc prodiit. Nam & ſtudium ipſum nuper celebrari cœpit. Ideo facile eſt mihi ab incunabulis noſſe rem poſt me natam. In aliis autem an beneficium vobis daturus ſim, neſcio: in uno accipio. Latronis enim Porcii, cariſſimi mihi ſodalis, memoriam ſæpius cogar retractare, & à prima pueritia uſque ad ultimum ejus diem perductam familiarem amicitiam cum voluptate maxima repetam. Nihil illo viro gravius, nihil ſuavius, nihil eloquentia ſua dignius. Nemo plus ingenio ſuo imperavit: nemo plus indulſit. In utraque parte vehementi viro modus deerat; nec intermittere ſtudia ſciebat, nec repetere. Cum ſe ad ſcribendum concitaverat, jungebantur noctibus dies: & ſine intervallo gravius ſibi inſtabat, nec deſinebat, niſi defecerat. Rurſus cum ſe dimiſerat, in omnes luſus & in omnes jocos ſe reſolvebat. Cum vero ſe ſilvis montibusque tradiderat, omnes illos agreſtes in ſilvis ac montibus natos, laboris patientia

ac venandi solertia provocabat: & in tantam sic vivendi pervenerat cupiditatem, ut vix posset ad priorem consuetudinem retrahi. At cum sibi manum injecerat, & se blandiendo, unde abduxerat, revocarat, tantis viribus incumbebat in studium, ut non tantum nihil perdidisse, sed multum acquisivisse desidia videretur. Omnibus quidem prodest subinde animum relaxare. Excitatur enim otio vigor: & omnis tristitia, quæ continuatione pertinacis studii adducitur, feriarum hilaritate discutitur. Nulli tamen intermissio manifestius proderat. Quotiens ex intervallo dixerat, multo acrius violentiusque dicebat. Exultabat enim novato & integrato robore: & tantum à se exprimebat, quantum concupierat. Nesciebat dispensare vires suas, sed immoderati adversum se imperii fuit. Ideoque studium ejus prohiberi debebat, quia regi non poterat. Itaque solebat & ipse, cum se assidua & numquam intermissà contentione fregerat, sentire ingenii lassitudinem: quæ non minor est quam corporis, sed occultior. Corpus illi erat & natura solidum & multa exercitatione duratum. Ideoque nunquam eum ardentis impetus animi deseruit. Vox robusta, sed sordida lucubrationibus, & negligentia, non natura, infuscata; beneficio tamen laterum extollebatur: & quamvis inter initia parum attulisse virium videretur, ipsa actione accrescebat. Nulla unquam illi cura vocis exercendæ fuit. Illum fortem, agrestem, & Hispanæ consuetudinis morem non poterat dediscere: utcunque res tulerat, ita vivere: nil vocis causa facere: non illam per gradus paullatim ab imo usque ad summum perducere, non rursus à summa contentione paribus intervallis descendere, non sudorem unctione discutere, non latus ambulatione reparare. Sæpe cum per totam lucubraverat noctem,

ab

ab ipso cibo statim ad declamandum perveniebat. Iam vero cum rem inimicissimam corpori faceret, vetari nullo modo poterat. Post cœnam fere lucubrabat, nec patiebatur alimenta per somnum quietemque æqualiter digeri, sed perturbata & dissipata in caput agebat. Itaque & oculorum aciem contuderat, & colorem mutaverat. Memoria & natura quidem felix, sed plurimum adjuta arte. Nunquam ille quæ dicturus erat, ediscendi causa relegebat. Edidicerat illa, cum scripserat, cum id in illo magis mirabile videri possit, quod nec lente & anxie, sed eodem pæne, quo dicebat, impetu scribebat. At illi qui scripta sua torquent, qui de singulis verbis in consilium veniunt, necesse est, quæ totiens animo suo admoverint, novissime affigant. At quorumcumque stilus est velox, tardior memoria est. In illo non tantum naturalis memoriæ felicitas erat, sed ars summa, & ad apprehendenda, quæ tenere debebat, & ad custodienda; adeo ut omnes declamationes suas, quascumque dixerat, teneret. Iam itaque supervacuos sibi fecerat codices. Ajebat se scribere in animo. Dicebat ita, ut in nullo unquam verbo eum memoria deceperit. Historiarum omnium summa notitia: jubebat aliquem nominari ducem, & statim ejus acta cursu reddebat. Adeo quæcunque in animum ejus semel descenderant, in promptu erant. Video vos, juvenes mei, plus justo ad hanc ejus virtutem obstupescere. Alia vos in illo mirari volo. Hoc quod tam vobis mirum videtur, non operosa poteſt tradi arte. Intra exiguum paucissimorum dierum tempus, poterit quilibet facere id, quod Cyneas fecit: qui missus à Pyrrho legatus ad Romanos, postero die novus homo, & senatum, & omnem urbanam circumfusam senatui plebem, nominibus suis persalutavit. Aut quod ille fecit,

qui recitatum à poëta carmen novum, suum esse dixit, & protinus memoria recitavit: cum hoc ille cujus carmen erat, facere non posset. Aut quod fecit Hortensius, qui à Sisenna provocatus, in auctione persedit diem totum, & omnes res, & pretia, & emptores ordine suo argentariis recognoscentibus, ita ut in nullo falleretur, recensuit. Cupitis statim discere? Suspendam cupiditatem vestram, & faciam alteri beneficio locum. Interim hoc vobis, in quo jam obligatus sum, persolvam. Plura fortasse videor de Latrone meo vobis, quam audire desideratis, exposuisse. Ipse quoque hoc prævideram futurum, ut à memoria ejus, quotiens occasio fuisset, difficulter avellerer. Tamen nec his contentus ero, sed quotiens me invitaverit memoria, libentissime faciam, ut illum totum & vos cognoscatis, & ego recognoscam. Illud unum non differam, falsam opinionem de illo in animis hominum convaluisse. Putant enim, fortiter quidem, sed parum subtiliter eum dixisse: cum in illo, si qua alia virtus fuit, etiam subtilitas fuerit. Id, quod nunc à nullo fieri animadverto, semper fecit. Antequam dicere inciperet, sedens, quæstiones ejus quam dicturus erat controversiæ proponebat, quod summæ fiduciæ est. Ipsa enim actio multas latebras habet: nec facile potest, si quo loco subtilitas defuerit, apparere: cum orationis cursus judicium audientis impediat, dicentis abscondat. At ubi nuda proponuntur membra, si quid aut numero, aut ordine excidit, manifestum est. Quid ergo? Vnde hæc de illo fama? Nihil est iniquius his qui nusquam putant esse subtilitatem, nisi ubi nihil est præter subtilitatem: & in illo cum omnes oratoriæ virtutes essent, hoc fundamentum tot & tantis superstructis molibus obruebatur. Nec deerat in illo, sed non eminebat. Et nescio an maximum vitium

vitium subtilitatis sit, nimis se ostendere. Magis nocent insidiæ, quæ latent. Vtilissima est dissimulata subtilitas, quæ effectu apparet, habitu latet. Interponam itaq; aliquibus locis quæstiones controversiarum, sicut ab illo propositæ sunt. Nec his argumenta subtexam, ne & modum excedam, & propositum tam meum quam vestrum, cum vos sententias audire velitis, & quidquid ab illis abduxerit, molestum futurum sit. Hoc quoque Latro meus faciebat, ut amaret sententias. Cum discipuli essemus apud Marillium rhetorem, hominem satis aridum, paucissima belle, sed non vulgato genere dicentem: cum ille exilitatem orationis suæ imputaret controversiæ, & diceret, Necesse est me per spinosum locum ambulantem suspensos pedes habere: ajebat Latro, Non mehercules tui pedes spinas calcant, sed habent. Et statim ipse dicebat sententias, quæ interponi argumentis cummaxime declamantis Marillii possent. Solebat autem & hoc genere exercitationis uti, ut aliquo die nihil præter epicheremata scriberet, aliquo die nihil præter enthymemata, aliquo die nihil præter has translatitias, quas proprie sententias dicimus, quæ nihil habent cum ipsa controversia implicitum, sed satis apte & alio transferuntur: tanquam quæ de fortuna, de crudelitate, de sæculo, de deliciis dicuntur. Hoc genus sententiarum supellectilem vocabat. Solebat schemata quoque per se, quæcunque controversia reciperet, scribere. Et putant illum homines hac virtute caruisse: cum ingenium quidem ejus hac dote abundaverit, judicium autem fuerit strictius. Non placebat illi orationem inflectere, nec unquam recta via discedere: nisi cum hoc aut necessitas coëgisset, aut magna suasisset utilitas. Schemata negabat decoris causa inventa, sed subsidii: ut quod palam aures offensu-

rum

rum esset, si palam diceretur, id oblique & furtim surreperet. Summam quidem esse dementiam, detorquere orationem, cui rectam esse liceret. Sed jam non sustineo vos morari. Scio quam sit odiosa Circensibus pompa. Ab ea autem controversia incipiam, quam primam declamasse Latronem meum memini, admodum juvenem, in Marillii schola, cum jam cœpisset diem ducere.

CONTROVERSIA I.

Patruus abdicans.

Lex est. *Liberi parentes alant, aut vinciantur.* Thema. *Duo fratres inter se dissidebant: alteri filius erat: patruus in egestatem incidit: patre vetante, adolescens illum aluit. ob hoc abdicatus, tacuit. adoptatus à patruo est. patruus, accepta hæreditate, locuples factus est. egere cœpit pater. vetante patruo, aluit illum. abdicatur.*

PRO ADOLESCENTE. *Porcii Latronis.* Quid mihi objicis? Puto luxuriam. Quicquid unquam immodesta largitione effudimus, id omne consumebatur in alimentum duorum senum. Cum vetaret me pater, ajebat: Ipse mihi cum egerem, alimenta non dabat. Eo jam perductus erat, ut omnem spem ultimorum alimentorum in ea domo poneret, in qua habebat abdicatum & inimicum. Ecce oppressit increscentem. quid acturus es? pluris tibi frater efferendus quam alendus est. Quis rogatus est? aut quis fratrem tam locuples frater alere non potest? Miserrimus senex divitias suas, & jam extremum blandimentum in stipem perdidit. Ipse, inquit, me non aluit. Imitationem alienæ culpæ innocentiam vocas? Nec eo quidem æstimas, quanta ista crudelitas sit: quod si quis fratrem non alit, nec à filio quidem alendus est?

Quid adoptionem jactas? Tunc ad te veni, cum haberem divitem patrem. Parcius, quæso, fratres. Iudices habemus deos. Scis tuto te facere. etiam si abdicaveris, alam. Fatendum est crimen meum, tardius misertus sum. Iterum do pœnas: egeo. Parentibus meis, cum in cetera odium sit, tantum in meam notam convenit. O felix spectaculum, si vos in gratiam possum reducere, faciam hoc, quod vultus quoque vestri hortantur. Surgite patres, adeste judices. alter mihi ex parentibus servatus, alter servandus est. porrigite mutuas manus in gratiam; me fœderi medium pignus addite. Inter duos contendentes, medius elidar. Ergo fame morientem videbo, per cujus cineres juraturus sum? Omnis instabilis & incerta felicitas est. Quis crederet jacentem supra crepidinem Marium aut fuisse consulem, aut futurum? Quid porro tam longe exempla repeto? tanquam modo non sit qui illum vidit. Quid non timendum felicibus putas? quid desperandum infelicibus? *Iunii Gallionis*. Ego indicabo, cur me abdices: tu indica, cur adoptaveris. Quædam accedunt nova. Et quidem nova. Illud non miror, quod misericordia objicitur. Illud miror, quod hic objicit. Sic enim me gessi, ut hoc crimine duos patres obligarem. uterque me amat, uterque ali miser desiderat, uterque prohibet. Nec secum, nec mecum fortuna bene convenit. Componite aliquando bonos quidem, sed contumaces viros. Vter discordiæ caussam præbuerit, nolite à me exigere. Vterque patruus est, uterque pater est. Transit ad istum fratris sui & fortuna & animus. Misericors sum. Non mutassem patrem, si naturam mutare potuissem. *P. Aspernatis*. Fortunæ est lex, præstare quæ exegeris. Miserere. Mutabilis est casus: dederunt victis terga victores: & quos provexerat fortuna, destituit. Quid referam Marium,

rium, sexto consulatu Carthagine mendicantem, septimo imperantem? Nec circa plura instabilis fortunæ exempla te mittam, vide quis alimenta rogetur, & quis roget. *Othonis Iunii.* Pater, timeo mutationem, & ille nihil prius ex bonis, quam filium perdidit. *Arellii Fusci.* Pater, ecquid aperis mi penates tuos? Non sum hospes gravis, unum senem adduco. hoc tibi vitio, pater, placui. Venit ignotus senex, volo transire jacentem. per patrem rogat. Ergo aliquis peribit fame, qui filium suum optat superstitem? Quid hoc esse dicam, quod me tam periculose abdicant? quod totiens isti fortunam mutant, quotiens ego patrem? Redite in gratiam. Inter funestas acies armatæ manus in fœdus porriguntur. Perierat totus orbis, nisi iram finiret misericordia. Aut si tam pertinacia placent odia, parcite. Iactatus inter duos patres, utriusque filius, semper tamen felicioris abdicatus: positus inter duo pericula, quid faciam? qui alunt, abdicant: mendicant, qui non alunt. Illud tamen, pater, deos testor, divitem te relinquo. *Castii Pii.* Tali me operi præparaveram. volebam fratres in gratiam reducere. at nisi impetravero ut boni fratres sint, impetrabo ne mali patres sint. Vterque me amavit, uterq; pro me vota fecit: quantum est, dixero, uterque me aluit? Quæ causa fuerit discordiæ, nescio. Timeo, ne iste prior egere cœperit. Quid objicis pater? Hoc tu objicis? scio quendam in hac civitate propter istud crimen adoptatum. Frater me, inquit, alere noluit. Invenisti quo possim me defendere. Possum liberos tollere, ut præ meis oculis narrem, avum illorum fame perisse? Non fefelli. qualis essem, scivisti, & cum adoptares. Bis abdicatus sum, volo utrumque causam meam agere, neutrum pro me volo. adsit mihi alius. semper causa mea habebit advocatum patruum, aut patrem.

trem. Alter alterum amet: uterque me amabit. Vis illum veras pœnas dare? sentiat, quam bono fratri injuriam fecerit. *Pompeii Silonis.* De patre bene;quod eum per ætatem nosse non possum:sed habet & ille beneficium meum. duos ejus filios alui. Surge infelix senex. quid putatis illum flere? quod eget? imo quod abdicavit; quod alui. *Argentarii.* Vides enim, liberalis in domo tua esse cœpi, ille propter me duxit uxorem, cum fortasse juvenem adoptare posset. Hæc abdicantis fuere verba: I ad illum, quem magis amas, quam patrem. Non omnibus imperiis parendum est: nihil interim novi facio: scis me & priori patri non paruisse. Venit demissa barba, capilloque deformi, non senectute, sed fame membris trementibus, semesa & tenui atque elisa jejunio voce,ut vix exaudiri posset, introrsum conditos oculos vix allevans. Alui, quomodo, quæritis? quomodo istum. *Cornelii Hispani.* Putate me hodie non abdicari, sed adoptari. Volo quædam futura prædicere patri. Hic quem vis adoptare, inimicum patris sui invito patre aluit: reliquit æquo animo beatam domum, ut cum mendico viveret. Noveris oportet hoc ejus vitium. ad præstandam calamitosis misericordiam contumax est. Habeo quod de hoc vitio queri possim:hoc enim patrem,hoc patruum perdidi. Quam multi patres optant similem filium! Bis abdicor, Homo est: non vis ali hominem? civis est: non vis ali civem? amicus est: non vis ali amicum? propinquus est: non vis ali propinquum? sic pervenitur ad patrem. homo est, civis est, amicus est, propinquus est. Ergo non erit vitium porrexisse stipem,nisi dixero,pater est? *Vibii Calui.* Circuibo tecum, pater, aliena limina: ostendam omnibus, & me, qui alimenta dedi, & te, qui negasti. *Romani Hisponis.* Scio, pater, melius

lius esse quod tu dicis: istud ego si possem, nunquam abdicatus essem. Fateor vitium meum: hoc quoque prior in me emendare voluit pater, nec potuit. Impulisti me in fraudem. qui me abdicabat, ajebat, Non oportet fieri: tu dicebas: Oportet. tibi credidi. Non dedit, inquit, mihi alimenta. defuerunt tibi? Quisquis alimenta à mendico rogatus est, nihil amplius quam iter ei monstrat. Vade ad fratrem, i ad filium: jam quidem nobis eandem fortunam precantur. Crede mihi, sacra populi digna est. *Albutii Silii.* Tollite vestras divitias, quas huc atque illuc incertae fortunae fluctus appellet: redite in gratiam. innocens sum.

Pars altera, Vallii Syriaci. Crescere ex mea proposuit invidia: sequemur senes, quo vocat ambitio juvenilis; & contritionem illi praebebimus: melius se potest jactare quam defendere. Ecquid justus metus meus est? ne haeredem ingratum scribam, inimicum relinquam. Inter caetera, quae mihi cum inimico patior esse communia, & hoc est: infelicissimam & tristissimam ambo egimus vitam, excepto uno, quod alter alterum egentem vidimus, immo fecimus. Adjice istis verborum contumeliis, Ad coelum manus sustulit, fassus se hujus spectaculi debitorem: & tunc primum fratri vitam precatus est. Laetitiam patrimonii patris, ut ex tantarum calamitatum stupore, nullam percepi, nisi quod isti daturus eram omnia, illi negaturus. Liquet nobis Deos esse. Qui non aluit, eget: qui in domum suam fratrem non cepit, in publico manet. Aequavit jam potentiam meam cum illius potentia fortuna: nisi quod haec prior facere non possum. Adoptavi te, cum abdicatus es. cum abdicas, abdico. *Vibii Furii.* Cum egerem, ajebam: Satis se vindicavit, quod à dispensatore locupletis inimici consors modo omnis fortunae diur-

num

num petam. *Marillii.* Ille autem audebit rogare, qui mori mallet, quam verba sua sibi dici? Multis debeo misericordiam: à multis tuli. quisquis est qui me ulla calamitate similem effinget, perinde habeo, ac si gradu cognationis attingat. Scio quam acerbum sit, supplicate exteris: scio quam grave sit, repelli à domesticis: scio quam grave sit, quotidie & mortem optare, & vitam rogare. Etiam si tu non odisti eum qui mihi fecit injuriam: ego odi eum, qui fecit tibi.

Divisio. Divisio controversiarum antiqua simplex fuit: recens utrum subtilior, an tantum operosior, ipsi æstimabitis: ego exponam quæ aut veteres invenerunt, aut sequentes astruxerunt. *Latro* alias quæstiones fecit: divisit in jus & æquitatem, an abdicari possit, an debeat. sic quærit, an necesse fuerit illi patrem alere, & ob id abdicari non possit, quod fecit lege cogente. Hoc in has quæstiones divisit: An abdicatus non desinat esse filius: an is desinat qui non tantum abdicatus, sed etiam ab avo adoptatus est, etiam si filius erat: an quisquis patrem non alit, puniatur, tanquam æger, vinctus, captus: an aliquam filii lex excusationem accipiat: an hoc accipere potuerit: an abdicari debeat. Per hoc quæsivit, an etiam si ille indignus fuit qui aleretur, hic tamen recte fecerit qui aluit: deinde, an indignus fuerit qui aleretur. Novi declamatores Græcis auctoribus adjecerunt primam illam quæstionem, An adoptatus abdicari possit. hac Cæstius usus est. adjecit quæstionem Gallio alteram, An abdicari possit jam adoptatus, ob id vitium, quod antequam adoptaretur, notum fuit adoptanti. hoc autem ex æquitatis parte pendet, & tractatio magis est quam quæstio. *Gallio* quæstionem primam Latronis duplicavit sic: Licuit mihi alere, etiam te vetante: deinde non licuit non alere. In priori parte

parte hoc vindicavit, non posse filium ob id abdicari, quod esset suæ potestatis: nulli autem interdici misericordiam. Quid si flere me vetes, cum vidi hominem calamitosum? quid si vetes propter aliquod honestum factum periclitanti favere? affectus nostri in nostra potestate non sunt: quædam enim jura non scripta, sed omnibus scriptis certiora sunt. Quamvis filius familiæ sim, licet mihi & stipem porrigere mendico, & humum cadaveri. Iniquum est, collapsis manum non porrigere: commune hoc jus generis humani est. nemo invidiosum jus postulat, quod alteri profuturum est. *Latro* illud vehementer pressit. Non feci ratione, affectu victus sum: cum vidissem patrem egentem, mens non constitit mihi: quid vetueris, nescio. Hoc ajebant non esse tractandum tanquam quæstionem: esse tamen potentius quam ullam quæstionem. *Fuscus Arellius* pater hoc movit in ultimo tanquam quæstionem: Putavi te, quamvis vetares, nihilominus velle ali fratrem. Vultu vetabas, aut mihi ita videbaris. *Castius* audacius: Non fuit contentus dicere, Putavi velle te: adjecit, Voluisti, & hodie quoque vis: & sua figura dixit omnia, propter quæ velle deberet. quare ergo abdicas? puto, indignaris præreptum tibi officium.

Color. Latro colore simplici pro adolescente; habere, non quod excuset, sed, quo glorietur. Non potui, inquit, sustinere illud durum spectaculum. Offensam mihi putas tantum excidisse: mens excidit, non animus mihi constitit; non in ministerium sustinendi corporis suffecerunt pedes; oculi subita caligine obtorpuerunt. Alioquin ego si tunc meæ mentis fuissem, exspectassem dum rogaret? *Fuscus* illum colorem introduxit, quo frequenter uti solebat, religionis: Movet, inquit, me natura, movet pietas, movet & humanorum causa, & tam mani-

manifesto approbata exemplo veritas. Stare ante oculos fortuna videbatur, & dicere talia: Hi sunt, qui suos non alunt. *Albutius* hoc colore: Accessit, inquit, ad me pater; nec summissis verbis locutus est: non rogavit, sed, quomodo agendum erat cum filio, alere me jussit. recitavit legem, quam ego semper scriptam etiam patruo putavi. Deinde dixit, Præstiti non quantum patri præstare debui, sed quantum vetanti surripere potui. *Blandus* colore diverso. Venit subito deformis squalore, lacrymis. O graves, fortuna, vires tuæ! Ille dies modo superbius rogavit alimenta, rogavit filium suum, rogavit abdicatum suum. Interrogas, quam diu rogaverit? ne dii istud nefas patiantur, ut tu rogaverit: diutius tamen quam tu. Quæritis, quid fecerit? quod solebat. *Silo Pompeius* hoc colore. Movet, inquit, me, quod nihil suo jure, nihil pro potestate, quod tanquam patruus accessit: ego vero non expectavi verba, non preces: complexus sum, & osculatus patrem, dedi alimenta. Hoc unum crudeliter feci, quod dixi fratrem desse. Non alere, sed exprobrare visus sum. *Triarius* hoc colore. Timui, inquit, si non aluissem, abdicarer à patre: sciebam quomodo illi placerem. *Argentarius* hoc colore: Accessit, inquit, me pater, obrutus sordibus, tremens, deficiens membris. rogavit alimenta. Interrogo vos, [illegible]ces, quid facere oporteat? nam istum non in[illegible]go. Scit quid facturus sim. Nam patrem ut [illegible]eri patri faciam injuriam, alteri invidiam. vetuisset me alimenta præstare, si qua est fi[illegible]non putavi illum ex animo vetare. Lenocina[illegible]nquam, gloriæ meæ, ut videar etiam prohi[illegible]aluisse. *Marillius* novo colore egit. Cecidit [illegible]les meos senex, squalidus barba capilloque. [illegible], inquam, nescio quis iste misericordiam meam.

meam. allevavi, cum ignorarem quis esset: vultis repellam, quod pater est? *Castius* hoc colore. Hæc mecum cogitavi. Patrem meum egentem video: frater nec miseretur, nec præstat alimenta: hoc est, inquam, novi vitii, eripere filio officium. Sciebam hanc fortunam meorum, has jam meas esse parteis. Hoc peccavi, quod non ultro ad patrem accessi. sed ajebam, Nolo quicquam amplius præstare, quam illi præstiti. Expectavi, donec patruus ad me veniret. & nunc expectabo. Venit ad me pater: quid debui facere? perducerem illum ad patruum? non feci; merito irascitur. Potuit enim, si aluisset, levare quidem fortunam fratris, sed causam aggravare. *Buteonis* colorem non approbat Latro: præstitisse se dixit exiguum, tantum quo spiritum posset producere, & dum descripsisset pallorem ejus & maciem, adjecit, Apparet illum ab inimicis ali. Hunc colorem cum improbaret Latro, hac sententia usus est: Non est, inquit, abdicato quidquam ex gloria sui criminis detrahendum. *Hispanus* hunc colorem venustius. nam & miserationi ejus qui benignissime alit, adjecit aliquid: & pietati suæ nihil detraxit. Quomodo, inquit, illum alo? Exiguos furtive cibos mitto: & si quid de mensa mea detrahere potui, famelico seni porrigo. Non credis, quia scis quomodo te aluerim. Colorem ex altera parte, quæ durior est, ultro ajebat hunc sequendum, ut gravissimarum injuriarum inexorabilia & ardentia induceremus odia. Thyesteo more ajebat, patrem non irasci tantum debere, sed furere. Ipse in declamatione usus est summis clamoribus, illo versu tragico: Cur fugis? fratrem scit ipse. Hunc colorem secutus *Syriacus Vallius*, durum sensum videbatur non dure posuisse in narratione sic. Infelicissimam ambo & tristissimam egimus vitam, excepto

cepto quod alter alterum egentem vidimus. Æque efficaciter videbatur odium expressisse fraternum, hac sententia: Vos, Iudices, audite, quam valde eguerim: fratrem rogavi. Hanc partem memini apud Cæstium declamari ab Alfio Flavo, ad quem audiendum me fama perduxerat: qui cum prætextatus esset, tantæ opinionis fuit, ut P. Romano puer eloquentia notus esset. Semper de illius ingenio Cæstius & prædicavit, & timuit. Ajebat tam immature magnum ingenium non esse vitale: sed tanto concursu hominum audiebatur, ut raro post illum auderet Cæstius dicere. Ipse omnia mala faciebat ingenio suo: naturalis tamen illa vis eminebat: quæ post multos annos tametsi desidia obruta, & carminibus enervata, vigorem tamen suum tenuit. Semper autem eloquentiam ejus commendabat aliqua res extra eloquentiam. In puero lenocinium erat ingenii, ætas. in juvene, desidia. Hic cum declamaret partem abdicantis, hanc summis dixit clamoribus sententiam. *Alfii.* Quis es tu, qui de facto fratrum sententiam feras? Ille tunc peccavit: tu nunc peccas, ad te arbitrum odia nostra non mittimus: judices habemus deos. Et illam sententiam: Audivimus fratrum fabulosa certamina, & incredibilia, nisi nos fuissemus: impias epulas, detestabili parricidio furvum diem. Hoc uno modo iste frater à fratre ali meruit. Quam innocenter me contra parricidium vindico? filium illi suum reddo. *Cæstius* hunc colorem tam strictum non probavit, sed dixit temperandum esse: & ipse hoc colore usus est, quem statim à principio induxit. Miratur aliquis, quod cum duo gravissimam accepetimus injuriam, ego & filius, ego solus irascor? non est quod quisquam miretur. jam filio satisfactum est. Debuisti me rogare, ut ipse præstarem: debuisti illum ad me perducere:

ducere: debuisti reconciliationem tentare, non famam pietatis ex nostra captare discordia. Fortasse ego cum egerem, fratrem rogassem, si tu non fuisses. fortasse ille me rogasset, si tu non fuisses. poterat nobis convenire, si non fuerit in medio, quem potius miseri contumaces rogent. *Hermagoras* in hac controversia transiit à procemio in narrationem eleganter, rarissimo quidem genere, ut in eadem re transitus esset, sententia esset, schema esset, sed, ut Latroni placebat, schema quod vulneret, non quod titubet. Ex altera parte transit à procemio in narrationem *Gallio*, & ipse per sententiam sic: Quidni filium mihi nolim cum isto communem esse, cum quo utinam communem nec patrem habuissem? *Diocles Carystius* illum sensum à Latinis jactatum dixit brevissime, rarissimo genere, quod sententia verbis consumatur. nec enim paucioribus potest. *Euctemon* levis declamator, sed dulcis, dixit nove & amabiliter, illum æque ab omnibus vexatum sensum, quo reconciliatio fratrum tentatur.

CONTROVERSIA II.

Sacerdos prostituta.

Lex. *Sacerdos casta è castis, pura è puris sit.* Thema. *Quædam virgo à piratis capta veniit: empta à lenone, & prostituta est. Venientes ad se exorabat stipem. militem qui ad se venerat, cum exorare non posset, colluctantem & vim inferentem occidit. accusata, & absoluta, remissa ad suos est: petit sacerdotium. Contradicitur.*

CONTRA PUELLAM. *Porcii Latronis.* Sacerdos nostra adhuc in lupanari viveret, nisi hominem occidisset. Inter barbaros quid passa sit, nescio: quid pati potuerit, scio. Sacerdoti ne purus

rus quidem contigit dominus. Absint ex hoc foro lenones, absint meretrices: ne quid parum sanctum occurrat, dum sacerdos legitur. si nihil aliud, certe osculatus est te, quisquis puram putabat. O egregium pudicitiæ patrocinium: militem occidi. At hercules lenonem non occidisti. Deducta es in lupanar, accepisti locum, pretium constitutum est, titulus inscriptus est, hactenus in te inquiri potest: Cæterum nescio quid cellulam & obscænum lectulum voces. De pudicitia sacerdotis hic quæritur. Nemo, inquit, mihi virginitatem eripuit, sed omnes quasi erepturi venerunt: sed omnes quasi eripuissent, recesserunt. Quo mihi sacerdotem, cujus precaria est castitas? cum ex illo lupanari cruenta fugeres, si qua tibi occurrisset. Si mater tua prostitisset, tibi noceret: propter te liberis tuis sacerdotium non daretur. *Fulvii Sparsi.* Quid inclusa feceris, nec quærere debemus, nec scire possumus. *Cornelii Hispani.* Occidisti hominem. quid respondes? vim afferebat mihi. Puto, sacerdoti pro libertate vota facienda sunt: captivæ mandabitis? Pro pudicitia vota facienda sunt: prostitutæ mandabitis? Pro militibus vota facienda sunt: isti mandabitis? Id enim deerat, ut templa eas reciperent, quas aut carcer aut lupanar ejecit. *Marillii.* Vt sciamus illam apud lenonem fuisse, blanda est: ut sciamus apud piratas, cruenta est. Nemo, inquit, me attigit. domi lenonis rationes captura conveniet. Age, si quis venit pertinax? age, si quis hoc ipsum concupivit quod virgo eras? age, si quis, ne negare posses, ferrum appulit? *P. Vicitii.* Eam sacerdotem facite, quæ aut honeste maneat, quod semper fuit, aut pœnam sentiat, si esse desierit. Cujus audaciæ es, puella? etiam si nobis non timeremus, tu tibi metuere deberes. Aliter deorum numini subjecta uniuscujusque conscientia est,

tia eſt, aliter noſtræ æſtimationi. Nos tantum quæ feceras palam, vidimus; illi, etiam quæ ſecreta ſunt. Indignam ſacerdotio dicerem, ſi tranſiſſes per lupanar. Procedente hac lictor ſubmovere jubebitur? huic prætor via cedet? ſummum imperium conſules cedent tibi? Quæcunque meretrix proſtrata fuit, fugiet? Fas ſacerdoti non eſſet, ancillam tibi ſimilem habere: fieri te ſacerdotem fas erit? Nam quod ad ſortem pertinet, ne reliquæ virgines contaminarentur, hæc ſegregata eſt. Caſtam te putas, quia inviſa meretrix es. Nuda in littore ſtetit ad faſtidium emptoris: omnes partes corporis & inſpectæ & contrectatæ ſunt. Vultis actionis exitum audire? Vendit pirata, emit leno, excipitur nihil. Eo deducta es, ubi tu aliud honeſtius nihil facere potuiſti quam mori. Quæ ſtipem rogaſti, ſacerdotium rogas? Fortuna, inquit, hoc me coëgit pati: miſereri debent omnes mei. Et ego miſereor tui, puella. ſed non facimus miſerandas ſacerdotes. non eſt apud nos maximus honor, ultimorum malorum ſolatium. *Mentonis.* Honorem habitum auribus majeſtatique velim veſtræ, quod neceſſe eſt in hac cauſa nominare lupanar, lenonem, meretricios quæſtus, homicidium. Quis credat? Inter hæc ſacerdos quæritur. At mehercules futuræ ſacerdoti nihil ex his audiendum erat. Sacerdotis veſtræ ſumma notitia eſt, quod proſtitit: ſumma virtus, quod occidit: ſumma felicitas, quod abſoluta eſt. Non poteſt in ea ſperari ſacerdos, in qua ſperari meretrix poteſt. Aliis oculis virginem leno æſtimat, aliis pontifex. *Blandi.* Virgo ſum, inquit. Interroga, ſi dubitas, archipiratam: interroga gladiatorem, an rogatus virginitati pepercerit. Non refello, dum ſcias clauſa eſſe teſtibus tuis templa. In auctione nemo voluit liceri, ut enotuit, ſerviſſe piratis. non videbatur iſte virginis vultus,

vultus, ista constantia, & ne armatum quidem timens audacia. *Arellii Fusci Patris.* Ne metuas, puella; pudica es: sed sic te viro lauda, non templo. Meretrix vocata es, in communi loco stetisti, superpositus est cellæ tuæ titulus, venientes recepisti. Cetera, etiam si in communi loco essem, tamen potius tacerem. *Pompeii Silonis.* Excipitur meretricum osculis. Docetur blanditias, & in omnem motum corporis constringitur. Avertite aures petituræ sacerdotium, dum reliqua narro: nihil ad vos deferam dubium; nihil audietis, nisi quod vicina civitas vidit. Tu sacerdos? quid si tantum capta? quid si tantum prostituta? quid si tantum homicida? quid si tantum rea fuisses? *Rom. Hisponis.* Numquid hoc negas, colluctatam te tamen cum viro? quem in illa volutatione necesse est prius super te fuisse. Adjiciebat *Zeno*: merito occisum militem, plus ausum, quam in prostitutam licebat. Exorasti populum. Nunquid & lenonem? nunquid & piratam illum, quem non poteras occidere? *Argentarii.* Armatum, inquit, occidi. Quid inermis gloriatur homicidio ejus, quem nescio, an sero occiderit? *Cæstii Pii Narratio.* Ita domi custodita est, ut rapi posset: ita curę fuit suis, ut rapta non redimeretur: ita raptæ pepercere piratæ, ut lenoni vēderetur: sic emit leno, ut prostituerit: sic venientes deprecata est, ut ferro opus esset. Conjectum in urnam nomen ejus non exiit, sed ejectum est. tempus erat nos sortiri, urna purgata est. Stetisti puella in lupanari: ut nemo te violaverit, locus ipse violavit. Stetisti cum meretricibus, stetisti sic ornata, ut populo placere posses, ea veste quam leno dederat. Nomen tuum pependit in fronte: pretia stupri accepisti, & manus, quæ diis datura erat sacra, capturas tulit. cum deprecateris intrantis amplexus, ut omnia alia impetraris, osculo rogasti. Ancillæ ex

lupanatibus sacerdoti non emuntur: coram sacerdote obscœnis homines abstinent. Non sine causa sacerdoti lictor apparet; occurrenti tibi meretricem submovisset. Non est credibile, temperasse à libidine piratas, omni crudelitate efferatos, quibus omne fas nefasque lusus est, simul terras & maria latrocinanteis, quibus in aliena impetus per arma est: jam ipsa fronte crudeles, & humano sanguine assuetos, præferentes ante se vincula, & catenas, gravia captis onera. A stupris removere potuisti, quibus inter tot tanto majora scelera, virginem stuprare, innocentia est? Sed lupanar excipit omnes. Sordida injuriosaque turba huc influit, nec quisquam eo ut judicet, venit. At omnes favere fabulis tuis, at omnibus persuasum est. Nemo in tanta euntium redeuntiumque turba inventus est, qui fortunæ tuæ vellet illudere? Ergo tu cum tam innocens quam dicis, ista passa es, credis deos esse? nihil, inquit, passa sum. hoc satis est nupturæ, sacerdoti parum. Vbi adhuc fuisti? discede, ignota es: discede, nimium nota es. *P. Asprenatis.* Contradico, non inimicitiis cujusquam impulsus. Quod enim odium, quæ inimicitiæ cujusquam esse possunt, quam nemo civium suorum norat antequam prostitit? Movet me respectus omnium virginum, de quibus hodie gravis fertur sententia, si in civitate nulla inveniri potest, neque meretrice castior, neq; homicida purior. Piratæ te inviolatam servaverunt? à sacerdote se non abstinuisset pirata, leno, mango. De sacerdotis pudicitia his sponsoribus credendum est? Iacuisti in piratæ myoparone: contrectata es alicujus osculo, alicujus amplexu. An melius pirata servavit, quam pater? Conversata es diutius inter humano sanguine delibutos: inde est profecto quod potes hominem occidere. Proclama ingenuam esse te. quid expe-

ctas

ctas cum in lupanar veneris? jam tibi omnia templa præclusa sunt. Conservarum oculis inquinatur, inter ebriorum convivarum jocos jactatur, modo in puerilem, modo in muliebrem habitum composita. Istinc ne patri quidem redimenda es. Nulla satis pudica est, de qua quæritur. Non legerem te sacerdotem, etiam si sacerdoti servisses. Virginem esse sacerdotem nostram, cui credimus? meretrici, lenoni, piratis? hæc enim testium summa est. Castigationem ex pontificis maximi arbitrio meruerat sacerdos, si te è lupanari redemisset. Convenit omnis libidinosorum turba, & concurrit ad meretricem novam. Illud certe fateberis, pudicitia tua precaria est. Tot intraverunt cellam tuam gladiatores, tot juvenes ebrii & omnes ante militem inermes. Ego illam dico prostitisse: illa se dicit etiam mendicasse. Pudicitiam sacerdotis meæ etiam carnifici debeo. *Iunii Gallionis.* Ambitiosa lex est, ad sacerdotium notæ non sanctitatis tantum, sed felicitatis admittit. Inquirit in mores, in corpus, in vitam. Vide tu, quemadmodum tam morosæ legi satisfacias. Capta es à piratis: inter servos, inter homicidas, in illis myoparonis angustiis spatiata es. Viderimus quid in te audere potuerit feritas hostium, libido barbarorum, licentia dominorum. Certum habeo, Iudices, cum hanc feritatem barbarorũ audiatis, favetis illi, ut quamprimum mutet servitutem. Sic istam servaverunt piratæ, quemadmodum qui lenoni essent vendituri. Stare in illo ordine, ex eadem vesci mensa, in eo loco vivere, in quo etiam si non patiaris stuprum, videas. Aliquis fortasse inventus est, quem hoc ipsum irritaret, quod rogabas. Ipse autem leno pepercit? Ignoramus istos, quibus vel hoc in ejusmodi quæstu præcipue placet, quod illibatam virginitatem decerpunt. Servavit te leno, quam

prostitutus erat in libidinem populi? ita est. Sic leno tanquam non castam è castis. Omnes, inquit, exoravi. Si quis dubitat, an meretrix esset, audiat quam blanda sit. Hæsisti in complexu: osculo pacta es, ut felicissima fueris: pro pudicitia impudice rogasti. Quid faciam mulieri in crimina sua desilienti? Cùm dico, Vim passa es: Occidi, inquit. cum dico, Hominem occidisti: Inferebat, inquit, vim. Sacerdos nostra stuprum homicidio, homicidium stupro defendit.

Divisio. *Latro* in has quæstiones divisit: An per legem sacerdos fieri non possit: & si lex illi non obstat, tamen sacerdotio indigna sit. An lege prohibeatur, in hæc duo divisit: An casta sit, an pura sit. An casta sit, in hæc divisit: Vtrum castitas tantum ad virginitatem referatur, an ad omnium turpium obscœnarumque rerum æstimationem. Puta enim virginem quidem esse te, sed contrectatam oculis omnium, etiam si citra stuprum, cum viris volutatam. Et casta talis, qualis videri potest, cui lex nocere vult matrem quoque incestam. Si ad virginitatem tantum refertur castitas: An hæc virgo sit. Ajebat *Apollodorus* quidem, placere, si fixa esset, hæreat & tuta: sed hic non repugnare controversiam huic suspicioni. Non enim ponitur adhuc virgine: & multa sunt propter quod credibile sit, non esse. Illud adjiciebat: Denique, etiam si non effecero, ut credant judices non esse virginem: consequar tamen, ut non putent dignam sacerdotio, de qua dubitari potest, an virgo sit. An pura sit, in hæc divisit. An etiam si merito occidit hominem, pura tamen non sit homicidio coinquinata: deinde, An merito occiderit hominem innocentem, uti corpore prostituto volentem. Absoluta est, ostendit non puram esse, sed tutam. An idonea sit, in tractationes quas quisque vult

vult divisit: An idonea sit tam infelix, ut caperetur, ut veniret lenoni potissimum, ut prostitueretur, occidere hominem cogeretur, ut caussam diceret. *Castius* etiam altius petit, & objicit, quod tam vilis suis fuisset, ut non redimeretur. *Silo Pompeius* dum præceptum sequitur, quo jubemur, ut quotiens possumus, de omnibus legis verbis controversiam faciamus, illam quæstionem movit, *Casta è Castis:* Lex, inquit, *è Castis* cum dicit, hoc non tantum ad parentes refert, sed ad omnes quibuscum versata est virgo. Non enim adjicit, *è Castis Parentibus:* sed, *è Castis.* vult illos à quibus virgo venit, castos esse. Intelligo, inquit, sub hoc verbo multa. Castis cum dicit penatibus, tu ex incestis venis. intelligo castis disciplinis, tu ex obscœnissimis venis. quid enim didicisti? Et quæcumque hoc loco dici poterant. Idem & in illa parte fecit, *Pura è Puris. Hisp. Romanus* accusatoris usus pugnacitate, negavit puram esse, non ad eam hoc referens, sed ad corpus: tractavit, impuram esse, quæ osculum impuris dederit, quæ cibum cum impuris ceperit. *Albutius* figuram divisit in controversiam. Dixit enim: Putemus tres sacerdotium petere: unam, quæ capta est: alteram, quæ prostituta: tertiam, quæ hominem occidit. Omnibus nego: & sic causam contra singulas egit. *Fuscus Arellius* sic divisit. Probabo indignam sacerdotio: primum, etiam si pudica sit: deinde, quia nescimus an pudica sit: novissime, quod non sit pudica.

Color. Fuscus pro puella colorem hunc introduxit. Voluerunt Dii immortales in hac puella vires suas ostendere, ut appareret, quam nulla vis humana divinis resisteret: magis putaverunt miraculo esse in captiva libertatem, in prostituta pudicitiam, in accusata innocentiam. *Latro* dixit: Aliqua capta felicior fuit, nulla fortior. *Marillius*

cum descripsisset, dignationem puellæ magnam fuisse, altius quiddam superbiusq; vultu ipso præferentem, hanc adjecit sententiam, quam solebat mirari Latro, immo (ut ipse ajebat) exosculari: Narrate sane omnes tanquam ad prostitutam venisse, dum tanquam à sacerdote discesserint. *Albutius* dixit: Nescio quis fero & violento animo venit, ipsis credo diis illum impellentibus ut futuræ sacerdotis non violaret castitatem, sed videret: prædixit illi, abstineret à sacro corpore manum. Non est quod audeas lædere pudicitiam, quam homines servant, dii expectant. Cruente, & in perniciem cruente tuam, hæc, inquit, arma, quæ nescis tenere pro pudicitia, & raptum gladium in pectus piratæ sui torsit. Hoc factum ejus ne lateret, eisdem diis immortalibus fuit curæ. Accusator ejus inventus est, qui judici ejus in foro testimonium redderet. Nemo credebat occisum virum à fœmina, juvenem à puella, armatum ab inermi: majora videbantur, quam ut possent credi sine deorum immortalium auxilio gesta. *Castius* timuit se in narrationem demittere, sed illam transcucurrit: hoc dixit, in sacerdote futura maxime debere æstimari pudicitiam, innocentiam, felicitatem. quam pudica sit, miles ostendit: quam innocens, judex: quam felix, reditus. Etiam habemus quandam prærogativam sacerdoti ab ipso numine datam, licet isti objiciant illi, fuisse captivam, lenoni postea servisse, causam novissime dixisse: inter tot pericula non servassent illam dii, nisi sibi. *Argentarius* illud in narratione dixit. Accusator in hoc maxime premebat ream, ajebat occisum esse intra verba, antequam vim afferret. *Silo Pompeius* hac figura narravit: Eam vobis sacerdotem promitto, quam incestam nulla facere possit fortuna. Potest aliquid servitus cogere: servivit & barbaris

baris & piratis: inviolata apud illos mansit. Potest aliquam corrumpere prolapsi in vitia sæculi prava consuetudo: etiam matronarum notum in libidine magisterium. licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit. fuit in loco turpi, probrose leno illam prostituit: populus adoravit: nemo non plus ad servandam pudicitiam contulit, quam ad violandam attulerat. Multum potest ad rectum quoque pudici animi propositum: hostis gladio non succumbet: immo, si opus fuerit, pudicitiam vindicabit. Incredibilem videor in puella rem promittere: jam præstitit. Adolescentem misericordis populi beneficium polluere tentantem gladio repulit. Fuit qui illam accusaret cædis. absoluta est. ne qua vobis posset esse dubitatio, quæ ventura erat ad sacerdotium, an puta esset, an integra: jam judicatum est. *Triarius* dixit: Negat se puella fecisse. Negat illum suis manibus cecidisse. Altior, inquit, humana visa est circa me species eminere, & puellares lacertos supra virile robur attollere. quicunque estis dii immortales, qui pudicitiam ex illo infami loco cum miraculo voluistis emergere, non ingratæ puellæ opem tulistis. Vobis pudicitiam dedicat, quibus debet. *Alterius* partis color nihil habet difficultatis. Apparet quas proposui; dicendum est in puellam vehementer, non sordide, nec obscœne. Sordide *Basilius*; qui dixit: Extra portam istam virginem. &, Ostende istam æruginosam manum. *Vibius Rufus*, qui dixit: Redoles adhuc fuliginem fornicis. Obscœne. quemadmodum *Murrhedius* rhetor. qui dixit: Vnde scimus, an convenientibus pro virginitate, alio libidinis genere deciderit? Hoc genus sensus memini quendam prætorium dicere, cum declamaret controversiam de illa quæ egit cum viro malæ tractationis, quod virgo esset,

& damnavit: postea petiit sacerdotium. Novimus, inquit, istam maritorum abstinentiam, qui, etiam si primam virginibus timidis remisere noctem, vicinis tamen locis ludunt. Audiebat illum Scaurus, non tantum disertissimus homo, sed venustissimus, qui nullius unquam impunitam stultitiam transire passus est. statim Ovidianum illud,

Dum timet alterius vulnus inepta loci.

& ille excidit, nec ultra dixit. Hoc autem vitium ajebat Scaurus è Græcis declamatoribus tractum, qui nihil non & permiserint sibi, & penetraverint. *Hybreas* inquit, cum diceret controversiam de illo qui tribada deprehenderat & occiderat, describere cœpit mariti affectum; in quo non deberet exigi inhonesta inquisitio. ἐγὼ δ' * ΕΖΗΣΟΠΗΣΑΤΙΩΤΕΡΟΝ τὸν ἄνδρα. μηδόντως, ἢ ᾠσσοπέρρατ). *Grandaus Asianus* æque declamator, cum diceret in eadem controversia: Num ideo occidi adulteros non paterentur, dixit: εἶδε. φιλάρρενα μοιχὸν ἔλαβον. In hac controversia de sacerdote, non minus obscœne dixit Murrhedius. Fortasse dum repellit libidinem, manibus excepit. Longe recedendum ab omni obscœnitate & verborum & sensuum. quædam satius est causæ detrimento tacere, quam verecundiæ dicere. *Vibius Rufus* videbatur quotidianis verbis usus non male dixisse; Ista sacerdos quantum mihi abstulit!

CONTROVERSIA III.

Incesta de saxo.

Lex. Incesta de saxo dejiciatur. Thema. *Incesti damnata, antequam dejiceretur de saxo, invocavit Vestam. vixit dejecta. repetitur ad pœnam.*

CONTRA INCESTAM. *Latronis.* Hoc expectatis, ut capite demisso verecundia, se ipsa ante-

antequam impelleretur, dejecerit? id enim deerat, ut modestior esset in saxo, quam in sacro fuerat. constitit, & circumlatis in frequentiam oculis, sanctissimum numen, quasi parum violasset inter altaria, cœpit in ipso quo vindicabatur violare supplicio. Hoc alterum damnatæ incestum fuit. Damnata est, quia incesta erat: dejecta est, quia damnata erat: reperenda est, quia & incesta & damnata & dejecta est. Dubitari potest, quin usque eo dejicienda sit, donec efficiatur propter quod dejecta est? Patrocinium suum vocat pereundi infelicitatem. Quid tibi, importuna mulier, imprecer, nisi ut nec bis quidem dejecta pereas? Veniet ad colendum Romani Imperii pignus, etiamsi non stupro, at certe carnificis manu incesta. Invocavi, inquit, deos. statuta in illo saxo deos nominasti: & miraris, si iterum te dejici volunt? si nihil aliud, in loco incestarum stetisti. *Castii Pii Narratio.* Quid agam? exponam quando stuprum commiserit? cum quo? quibus consciis? Ista quia probavi damnata est. quid postea accessit, quod illam virginem faceret? quod jacuit in carcere? quod ducta est ad saxum? quod inde projecta? ait se innocentem, quia perire non potuit. Ita lex de sacerdotum jure in judicio quæri voluit, de judicibus, in supplicio? ampliatur à judicibus in pœnam. postulat, ut, cum contra pœnam causa tuta non fuerit, contra causam tuta pœna sit. Non putas legem cavisse ut perires, quæ cavit, quemadmodum perires? Exoremus te, mulier, ut iterum absolvaris. Aut tu sacerdotium violasti, aut dii sacerdotem. Male de diis existimas, si sacerdoti suæ tam sero succurrunt. lata est sententia: pronunciatum est: damnata es. Interrogo te hoc loco, mulier: responde mihi. Sunt dii? *Arellii Fusci patris.* Iterum experiamur: Quid times propitios deos? Erat, inquit, præruptus

 locus,

locus, & immensæ altitudinis. Dicebam tibi, Incestam lex mori voluit. stat moles abscissa, in profundum, frequentibus exasperata saxis, quæ aut elidant corpus, aut de integro gravius impellant: inhorrent scopulis enascentibus latera & immensæ altitudinis tristis aspectus; electus potissimum locus, ne damnati sæpius dejiciantur. *Fulvii Sparsi.* A superis dejecta, ab inferis non recepta, in cujus pœnam saxum exstruendum est. *Iunii Basi.* Nihil putabam amplius adjici posse audaciæ istius, quam quod in illa cruce Vestam nominaverat. ab ipso enim supplicio in templum usque revoluta, quicquid secundum deos sanctissimum est, contactu suo polluit: quam à saxo nusquam reverti fas est, nisi ad saxum. Quanto minus quam in templum resiluit? huc potius venit, ubi damnatur, quam illo ubi absolvitur. *Albutii Sili.* Si quis adhuc dubitabat de dejecta, veniat, & sibi ipsi credat. Hæc impudentia virginis est: in urbe tam beata cum tot superent virgines, cum tot principum filiæ sint, postulat, ut prætetitis his propemodum ab inferis eruatis sacerdotem. Quare ergo si incesta sum, vivo? nescio: hoc unum scio, nec fieri quod non potest, nec portentum esse quod potest. Absit, nefas est, ut id saxum absolvat, quod tantum damnatos accipit. *Argentarii Narratio.* Pene, Iudices, narrare cœpi, qualis esset rea. sed quid efficiam, cum illam incestam probavero? nempe ut de saxo dejicienda videatur. jam visa est. Non imitabor istius impudentiam, ut repetendo judicium, quod factum est, improbasse videar. quod exigebatur, probavi: quod judicastis, exequar. *Cornelii Hispani.* Deos deasque invoco, quos priore judicio non frustra invocavi, incesta quam tardissime pereat. Invocavi, inquit, numina. Quid invocas, mulier? Si innocens es, dii non sunt. Videte

dete quantum sacerdos peccaverit, quæ nec absolvi potuit, nec mori. Aut tu sacerdotium violasti, aut nos sacerdotem. Erras si satis ad sacerdotium putas, perire non posse. *Romani Hisponis.* Ab Tarpeia ad Vestam, cujus vittam carnifex rupit; à templo ad saxum, à saxo ad templum. hic pudicæ sacerdotis inter supplicia & vota discursus est. inter superos inferosque jactata, in novam pœnam revixisti. *Pompeii Silonis Narratio.* Quod ad rerum expositionem pertinet, Iudices, non committam ut deorum immortalium ultionem morer. incesta saxo dejiciatur. lege damnata est: habetis judicium. dejecta est: habetis exemplum. *Vibii Galli* narratio, brevis expositio rerum est. Adversarium incesti postulavi, accusavi, damnavi, carnifici tradidi: permittis jam abeam? Accusator, recede; eamus ad absolutionem tuam. ita dii damnatam absolvere maluere, quam sacerdotem? Sero innocentiam damnata concupisti, vitam dejecta.

Altera pars. Silli Sparsi. Damnata dejecta est: absoluta descendit. *Arellii Fusci Patris.* Putares puellam demitti, non cadere. *Castii Pii.* Nullam habebat gratiam; in templo dixerat. itaque tantum deos invocabat. Lex sacerdotem non usque ad saxum differret, nisi expectaret deorum sententiam. *Cornelius Hispanus* descripsit altitudinem montis, etiam secure despicientibus horrendam; & adjecit: Carnifex quoque recedens impellit. nihil fecit tanquam rea, contumax est innocentia, turpe putabat sacerdos rogari, nisi deos. *Marillii.* Mirandum est, si oppressa est virgo sine gratia? Cujus enim genibus submisit manus? quem deprecata est, quæ tarde rogavit etiam deos?

Divisio. Latro in has quæstiones divisit; Vtrum lex de incesta tantum sit, quæ dejiciatur nec pereat: An etiam damnata, si innocens post damnationem

nem apparuit, dejici non debeat: An hæc innocens sit: An hæc deorum adjutorio servata sit. *Cæstius* & illa subjunxit huic ultimæ quæstioni: An dii immortales humanarum rerum curam agant. Et si agunt, An singulorum agant; si singulorum agant, An hujus egerint. Improbabat Albutius, quod hæc non tanquam particulas incurrentes in quæstionem tractasset, sed tanquam problemata φιλοσόφημα. *Fuscus Arellius pater* sic divisit: Vtrum incestæ pœna sit dejici, an perire: utrum providentia deorum, an casu servata sit. Si voluntate deorum servata sit, an in hoc, ut crudelius periret.

Color. Hic color fere sententiis quas proposui, permixtus est. Quid tamen Cæstius senserit, indicabo. Contra sacerdotem, qui dixerunt, videri deos, infestos illi, in hoc eam servasse, ut diutius torqueretur, ajebat Cæstius, malle se casu videri factum, quam deorum voluntate. nam si semel illos intervenire huic rei fateremur, manifestius erit in pœna servatam esse sacerdotem, quam in pœnam actam: quæ non probabat ille. *Triarii.* Remissam tibi pœnam putas? ampliata est & ipsa, inquit, ampliatio, quæ apud judices fieri solet: & verbum in sententia positum, non est damnantis, sed dubitantis. Declamaverat apud illum hanc ipsam controversiam Varus Quintilius, tunc Germanici gener, ut prætextatus. cum descripsisset circumstantem turbam dolentem, quod tam cito oculis pœna subduceretur, dixit: Exaudierunt dii immortales populi vota. Incestam, ne cito præceps supplicium transcurreret, revocaverunt. Cæstius multa contumeliose dixit in ipsam sententiam. Sic, inquit, quomodo quadrigas, revocaverunt; nam & ante posuisti similitudinem, quia & hæc de carcere exierat. Cum multa dixisset, novissime adjecit rem, quam omnes improbavimus. Ista negligen-

gligentia pater tuus exercitum perdidit, filium objurgabat, patri maledixit. *Paſtor Aietius* hanc controverſiam apud Cæſtium jam Senator dixit, & hunc colorem optimum putavit: Sic veneficiis corpus induruit, ut ſaxa reverberaret. Multum *Caſtius* hanc corripuit, & dixit, Hoc eſt, quare ego auditores meos invitem ad alios audiendos ire: hoc male mihi facit ille, qui aut athleta aut pyctes eſt. Dicebat autem in Albutium, qui illis diebus dixerat in hac controverſia, durius ſaxo: & in Baſſum Iulium multa, qui dixerat, Virgo de ſub ſaxo. *Othonem Iunium patrem* memini colorem inſulſum inducere. quod minus ferendum eſt, quod libros colorum edidit. Fortaſſe, inquit, pœnæ ſe præparavit: & ex quo peccare cœpit, cadere condidicit. *Siio Pompeius* hunc colorem tentavit. Præſtatur, inquit, quædam damnatis ſacerdotibus verecundia. erubuimus quicquam ex damnatæ veſte detrahere. *Hiſpanus* dixit: Ita putaveras una te pœna poſſe defungi, cum in ſaxo deos nominaſſes? *Triarius* indignantium voces deſcripſit, & dicentium: Quia non potes, non vis mori. *Marillius* dixit: Conſtituta in ſaxo invocavit deos. publica indignatio exorta eſt. audet iſta nominate deos, audet hoc loco? Quid autem habet jam quod illos roget, niſi bonam mortem? *Diocles Caryſtius* dixit: *πέλαινα καὶ τὸ δεύτερον* (ait.) *Puton* ait: *ἀεὶ ἐχθρὸν νομίσῃς ἐφ' ᾧ βέβλησαι.*

CONTROVERSIA IV.

Vir fortis ſine manibus.

Lex. Adulterum cum altera qui deprehenderit, dum utrumque corpus interficiat, ſine fraude ſit. *Altera.* Liceat adulterium in matre & filio vindicare. *Thema. Vir fortis in bello manus perdi-*

perdidit: deprehendit adulterum cum uxore, ex qua filium adolescentem habebat: imperavit filio ut occideret. Non occidit: adulter effugit: abdicat filium.

CONTRA FILIUM. *Porcii Latronis.* Adulteros meos tantum excitavi. me miserum! quamdiu jacuerunt postquam deprehenderam? Ego te non abdicem, quem possem occidere? O acerbam mihi virtutis meæ recordationem! O tristem victoriæ memoriam! Ille onustus modo hostilibus spoliis vir militaris, adulteris meis tantum maledixi. solus ego ex omnibus maritis, nec dimisi adulteros, nec occidi. Quid rides? inquam, quod non habeo manus? voco filium. Tu viri fortis filius, qui stringere ferrum non potes? ne truncus quidem capi potui, nisi domi. utcunque tamen potui, obluctatus sum, & truncum corpus opposui. Exierunt adulteri, tantum meo sanguine cruenti. *Cornelii Hispani.* O dignum, cui aut pudica contingat uxor, aut impudica, dum armatus est. Te respublica invoco, quæ manus meas possides: quis non putet aut me sine filio fuisse, aut filium sine manibus? *Cæstii Pii.* Conceptus est iste: ex quo, sciemus, cum adulteros deprehendero. Nunquam putavi futurum salva republica, ut vir fortis sentiret se manus perdidisse. *Marillii.* Adulteros meos usque ad limen prosecutus sum. cucurri miser ad ferrum, quasi manus haberem. *Triarii.* Deciderunt arma cum manibus: tunc primum sensi me manus perdidisse. Dii boni, & has manus aliquis derisit? *Asprenatis.* Arcessitus ut occideret adulteros, venit ut dimitteret. Ita ego manus etiam pro adulteris perdidi. steti deprehensus ab adulteris meis. Patris desertor, matris leno, quem puto jam creditis non esse filium viri fortis,

tertius

tertius in cubiculo derisor ftetit. *Fulvii Sparfi.* In bello meas, in domó etiam filii manus perdidi. Proceffit in bellum hic unus omnium adolefcentis filii vicarius: in acie vicit, domi captus eft, portat inter fpolia viri fortis volutantes adulteros. Adolefcens, venit tempus militiæ tuæ: indignare fi deceptus es. Tam fruftra ad filium, quam ad gladium cucurrit. ridebant adulteri truncas viri fortis manus, circa fua arma labentis. *Argentarii.* Ante patriæ quam patri negavit manus. Libenter caufam ejus fufcepi. quis enim illum non vindicet? quid hoc infelicius, quem adulteri tunc riferunt, cum deberent mori? Vir fortis in civitate truncus, integros adulteros fpectat. *Iulii Baßi.* Non eft quod putetis puniri illum: ad fuos dimittitur, inquam, ad matrem fuam: nefcio an & ad patrem. Meruit hereditatem illius, quam occidere parricidium putavit. Nulli unquam plus debuiftis viro forti; ufque eo pro vobis pugnavit, ut pro fe non poffet. Adolefcens, quos dimififti, fequere.

Pars altera. Vibii Galli. Matrem, inquit, non occidifti. quem minus hoc crimine perdere debui quam patrem? Pater occidere juffit: lex vetat. non comparaffem patri legem, nifi cum illa lex fuiffet. alterum putavi parricidium, matrem coram patre occidere. *Arellii Fufci Patris.* O mifera pietas! Inter quæ parentum vota conftitifti? Non femper fcelera noftri juris funt. atroces quoque animos mifericors natura debilitat.

Divifio. Latro hac ufus eft divifione; An licuerit filio: An vindicare oportuerit: An fi licuit, & oportuit, ignofcendum fit illi, fi non potuit, indulgentia repugnante. An licuerit, in illa divifit: An tunc liceat adulterium filio vindicare, cum maritus non eft: An tunc liceat, ubi maritus in eo loco eft, quafi omnino non effet. An oportuerit, tracta-

tractationis quidem eſt, quam ut quisque vult variat. Latro tamen ſic ordinavit. Oportuit, etiam ſi pater non juberet, occidere adulteram, viri fortis uxorem. Oportuit jubente patre, etiam ſi ipſe poſſet, occidere. Oportuit cum & juberet, & ipſe non poſſet. Novi declamatores illam quæſtionem tentaverunt ex verbo legis natam, *Adulterum cum Adultera qui deprehenderit, dum utrumque corpus interficiat, ſine fraude ſit:* An nemo poſſit occidere, niſi qui deprehenderit. Tentaverunt & illam, An non poſſit abdicari filius, ob id quod illi facere ſalva lege non licuit.

Color. Color pro adoleſcente unus ab omnibus qui declamaverunt introductus eſt: Non potui occidere: ex illa Ciceronis ſententia tractus, quam in ſimili controverſia dixit, cum abdicaretur is, qui adulteram matrem occidendam acceperat, & dimiſerat terrore. *Latro* deſcripſit ſtuporem totius corporis, in tanto inopinati flagitii ſpectaculo; & dixit: Pater, tibi manus defuerunt, mihi omnia. ſed cum oculorum caliginem, animi defectionem, membrorum omnium tortionem deſcripſiſſet, adjecit: Antequam ad me redeo, exierunt. *Gorgias* inepto colore, ſed dulci **. *Pammenes* ex bonis declamatoribus dixit **. *Gorgias* egregie dixit **. *Pammenes* dixit **. *Fuſcus Arellius* dixit: Majus erat ſcelus quod imperabas, quam quod deprehenderas. *Albutius* non narravit, ſed hoc colore egit ab initio uſque ad finem. Ego me defendere debeo: ſi quid mihi objectum erit, aut negabo, aut excuſabo. Si quid exegeris majus viribus meis, dicam: Ignoſce, non poſſum. Ignoſcit filio pater navigationem recuſanti, ſi non ferat mare: ignoſcit non ſequenti caſtra, ſi non poteſt, quamvis pater ipſe militaris ſit. Non poſſum occidere. Agedum ipſam legem recita: Liceat & marito,

rito, liceat & filio. Quare tam multos nominat, nisi quod putat aliquos esse, qui non possint? Et in descriptione dixit: Cum me vocavit pater, hoc, inquam, putavit supplicium futurum morte gravius, si adulteram filio ostenderet. Et illud dixit: Exierunt adulteri inter patrem debilem & filium stupentem. *Silo Pompeius* hoc colore narravit. Non putavi mihi licere. *Blandus* hoc colore. Vtrinque filii nomen audio: pater rem petit justiorem, mater faciliorem. Et illud post descriptionem adjecit: Fatebor vobis, parricidium coram patre facere non potui. *Castius* hoc colore egit. Prosiluit, inquit, protinus mater, & amplexu suo manus meas alligavit. Ago confusioni meæ gratias, quod nihil in illo cubiculo vidi, nisi patrem & matrem. Pater rogabat, ut occiderem: mater, ut viveret. Pater, ne nocens impunita esset: mater, ut ego innocens essem. Pater recitabat legem de adulteris: mater de parricidis. Et ultimam sententiam dixit: Occidere matrem si turpe est noluisse, non potui. *Argentarius* dixit: Non est quod me ex hoc habitu æstimetis, quod manus habeo: tunc non habui. Et illud dixit: Dat pœnas tibi, perdidit virum, perdidit filium, ægrotanti non assidebo, egentem non alam, omnia mihi libera sunt, jam vitam illi non debeo.

Ex altera parte multa sunt pulcherrime dicta: sed nescio an Græcis nostri cessuri sint. In hac controversia dixit *Amas*: Habet aliquid corrupti hæc sententia. *Latro* dixit: Quantum ego tunc questus sum cum fortuna mea, quod non & oculos perdidissem! *Silo Pompeius* dixit: Fili, aut oculos erue, aut manus commoda. Omnes aliquid belli dixerunt: illo loco quo deprehensi sunt adulteri, dimissi. *Latro* dixit: Adulteros meos tantum excitavi. *Fuscus Arellius* dixit, innuisse nuntiæ, frigi-

frigidius dixit contrariam illi sententiam: Adulteros interventu meo ne excitavi quidem. *Vibius Rufus* dixit: Adulteri marito non assurrexerunt. *Pompeius* dixit: Adolescens, denique adulteros excita: postquám tu venisti, securius jacent. *Latro* dixit: Erratis, qui me putatis manus non habere. filium vocavi: ut intravit, ab adultero salutatus est. *Fuscus* dixit: Fili, tuam fidem ostende, te integro, manus me non perdidisse. controversiam mihi de te fecit adulter, veni, utrius filius sis, indica. *Punitius* & pulchre dixit, & nove sumpsit ab omnibus bene dicta. Irrupi in cubiculum adulterorum: quid mentiar miser? aperto cubiculo expectabant adulteri. *Castius* dixit: Vocavi filium. risit adulter, tanquam qui diceret: Meus est. *Vibius Rufus* dixit: Adulter matris exit, & commodo suo. *Hybreas* hunc sensum optime dixit. *Dionysius*, filius ejus Dionysii, qui Ciceronis filium docuit, elegans magis Declamator, quam vehemens, hunc sensum & vehementer dixit, & eleganter. *Vibius Rufus* dixit: Quam otiosi, quam securi adulteri transierunt præter oculos meos, præter filii manus? *Latro* cum exeuntes adulteros descripsisset, adjecit: Adolescens, parentes tuos sequere. *Nicetes* illam sententiam pulcherrimam, qua nescio an nostros antecesserit, sed illum Albutium, qui Græcis præeminet, cum pugnantem in acie se descripsisset, dixit: Me miserum, quas manus adulter effugit: & illud Albutii: Non potui, inquit, matrem occidere. quo excusatior sis, adjice, & patrem. *Albutius* sic narravit, ut tanquam filio sciente factum esset adulterium, suspectum patri, quasi conscium matri suæ fecerit. *P. Asprenas* dixit: Exiit novissime maritus, & dedit adulteris locum. Idem dixit: Matrem occidere non potes. adulterum certe occide. An & iste pater est? dixe-

dixerat Nicetes. *Murrhedius* dum hanc ſententiam imitari vult, ſtultiſſimam dixit: Reliqui in acie pugnaces manus.

CONTROVERSIA V.

Raptor duarum.

Lex. Rapta Raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Thema. *Vna nocte quidam duas rapuit: altera mortem optat, altera nuptias.*

CONTRA RAPTOREM. *Portii Latronis.* Iam ſe parabat in tertiam, niſi nox defeciſſet. Stupri accuſatus, ſtupro defenditur. Cum altera litigat rapta, alteram advocat. Vindicate patres, vindicate fratres, vindicate mariti, fortior diſciplinæ publicæ ſeveritas ſurgat, jam binæ rapiuntur. *Mentonis.* Poſtera die erat in hujus domo fletus, lamentatio matris ſpes ſuas deplorantis: cum interim ex alia domo alia vociferatio oritur, alius tumultus. coit populus, velut publico metu exterritus, & vix credens duos tantum raptores fuiſſe, cum interim producitur publicus pudicitiæ hoſtis, quem una nocte unius virginis injuria non fatigaverat. *Caſtii Pii.* Alteram injuriæ rapuit, alteram patrocinio. Quantum ſuſpicor, ne rapta quidem es. quæris argumentum? non iraſceris. quomodo iſtud fit? duabus injuriam fecit: una queritur. Miſericors ſum, inquit. Gaude, habes qui te vindicet. Vide qualem habitura ſis virum: non eſt una contentus. *Argentarius* eundem ſenſum dixit, hoc adjecto: Non eſt una contentus, ne una quidem nocte. *Pompeii Silonis.* At quam bene mimum egit, quomodo raptam ſe queſta eſt, qua vociferatione, quam perbene illi optionem ceſſimus. *Triarii.* Perieras, raptor, ni bis perire meruiſſes. *Iunii Gallionis.* Sumatur de illo ſupplicium,

cium, constituatur in conspectu publice: cædatur diu: toto die pereat, qui tota nocte peccavit. Subito fastidiosus raptor occurrit, & ait: Iam nec nuptias volo. Stulta, deciperis. dicam suus? quid dixerim tibi? idem enim dixi & huic; dum te peto, in illam incidi. *Arellii Fusci patris.* Retro amnes fluant, & sol contrario cursu orbem revocet: confugiat sacrilegus ad aras, raptorem rapta vindicat.

Ex altera parte. Pompeii Silonis. Postero die cum illi narratus esset nocturnus error, dum putat se in unam incidisse, huic priori supplices submisit manus, hanc prius deprecatus est: exoravit. propter hoc, puto, ista magis raptori irascitur. Altera ex puellis raptorem mori vult, altera servari reum: alter judex damnat, alter absolvit. inter dispares sententias mitior vincat. Dicam quod sentio: magis irasceretur, si unam tantum rapuisset. diceret, Ergo ego sola digna visa sum, cui injuriam faceret? *Argentarii.* Referat nunc Virginiam, referat Lucretiam: plures tamen Sabinæ sunt. Ex tribunis potentior est qui intercedit: non est invidiosa potestas, quæ misericordia vincit. Quid cessas, puella? pro marito roga. Hæc sententia deridebatur à Cæstio, quasi improba.

DIVISIO. In hac controversia de prima quæstione nulli cum altero convenit. *Latro* primam fecit quæstionem: Non posse raptorem, qui ab rapta mori jussus esset, servari. Si legatus, inquit, exire debet, peribit: si militare debet, peribit: si legem dicere debet, peribit: si raptam ducere debet, æque peribit. Si is ante te rapuisset, & nuptias optasset, interposito deinde tempore, antequam nuberet, hanc vitiasset: negares illum debere mori, rapta jubente? Atqui nihil interest: nisi quod dignior est raptor morte, cujus inter duos raptus ne una quidem nox interest. Si rapta nupsisset,

ſet, deinde poſt tertium diem rapuiſſet aliam, negares illum mori debere? Atqui quid intereſt? niſi quod honeſtius tunc maritum defenderes, quam nunc raptorem defendis. Alteram fecit; An rapta, quæ nuptias optat, nihil amplius raptori præſtare poſſit, quam ne ſua lege pereat: contra alienam legem nullum jus habeat. Optaſti nuptias: non occidetur tanquam raptor tuus. at idem, ſi eadem nocte qua te rapuit, ſtationem deſeruit, fuſte ferietur: ſi ſacrilegium fecit, occidetur. Licet tu dicas, Quid? ergo ego non nubam? Tu raptori præſtas, ut illum ipſa non occidas: non potes præſtare, ne quis occidat. Quomodo ſacrilegus, quamvis à te ſervatus, periret, ſic alterius puellæ raptor à te ſervatus peribit. Si rapuiſſet te: deinde deprehenſus in adulterio adſervaretur in tormentum diutius pereundi: tu interim educta nuptias optaſſes: (datur enim optio & in abſentem) vetares illum occidi à marito? Quid intereſt, qua lege pereat, niſi quod modeſtius alienam legem interpellares quam tuam? Tertiam fecit: cum, quod utraque optat, fieri non poſſit, an ea eligenda ſit optio, qua ultio ad utramq; perveniat. Atqui mortē optat mea optio, & te vindicat: tua me non vindicat. nec hoc tibi mea optio pręſtat, quod mihi, occiſo raptore, invideam. Illa reſpondet: Optio tua me non vindicat? Vindictam tu meam putas, non fieri quod volo, fieri quod nolo? etiam mihi contumelioſum erit, te dignam videri in cujus honorem occidatur: me indignam in cujus honorem ſervetur. Illo modo & mea te vindicat. Nempe lex duas pœnas ſcripſit vitiatori: alteram paſſurus eſt. non eris inulta. jam raptor non erit impunitus: habebit pœnam, indotatam uxorem. Reſpondet eodem modo. Morietur: ſed non mihi. Servabitur, ſed tibi. Quartam fecit quæſtionem: Si non poteſt utriusque rata eſſe optio,

optio, utra dignior sit. Vltimam non quæstionem, sed tractationem: Nullum non raptorem impunitum futurum, si hæc via impunitatis monstretur, ut qui plures rapuisset tutior esset. Neminem non inventurum aliquam humilem, quæ se in optionem commodaret. *Fuscus Arellius* primam quæstionem hanc fecit: Qui duas rapuit, perire utrique debet. Lex, inquit, quæ dicit, *Rapta Raptoris aut mortem optet, aut nuptias:* de eis loquitur, qui singulas rapuerunt. non putavit quemquam futurum, qui una nocte duas raperet. Non quæro, quid optetis. quod severissime optare potestis, occupo. necesse est raptorem mori. Quare? utrique raptæ debet ultio contingere. Vtramque enim non potes ducere, utrique mori potes. Vna pars legis ad hunc raptorem pertinet, in qua mors est. Putate enim utramque nuptias optasse: quid futurum est? in raptoris matrimonium ambitus erit. Putate illum plures rapuisse quam duas: quid fiet? una nubet? Nuptiæ ad unam pertinebunt, mors ad omnes. Qui duas rapuit, utrique debet mori. quare? dicam. Quod vult, eligat. Aut nuptias optabunt; aut altera mortem, altera nuptias. Si nuptias optaverint, non poterit fieri quod utraque voluerit. Vno modo poterit fieri quod utraque volet, si utraque mortem optaverit. Ergo fiat id, quo uno duæ vindicari possunt. Hic tractavit: Ne exemplo quidem utile est, non utique perire eum qui duas rapuerit, ne hunc morem perniciosissimum introduci civitati, ut aliquis propter hoc non pereat, quia perire sæpius meruit. Reliquam partem controversiæ Fuscus in hæc divisit: Vtra optio honestior sit, utra justior, utra utilior. *Cæstius* hanc partem controversiæ sic divisit: Vtra puella dignior sit, quæ valeat: utra optione raptor dignior sit. Cæstius & conjecturalem quæstionem tentavit; An hæc cum rapto-

raptore colluſerit, & in hoc rapta ſit, ut huic opponeretur. *Latro* ajebat, non quicquid ſpargi poſſit ſuſpicioſe, de eo etiam dicendum. Colorem hunc eſſe, non quæſtionem: eam quæſtionem eſſe, quæ impleri argumentis poſſit. *Ceſtius* ajebat, & eam impleri poſſe argumentis. Hunc ſenſum à Latinis jactatum *Nicetes* dixit: ἐπὶ τὴν τρίτην νὺξ ἔχλυεν. *Glycon* dixit. *Diocles Caryſtius* dixit. Hunc ſenſum *Vibius Rufus* ſubtiliter dixit: Volo tibi malam gratiam cum ſponſo tuo facere. habet amicam. In hac controverſia dixit *Albutius*, Ambulat in maſculos. adeo nullum ſine amatore vitium eſt, ut hoc quidam diſertum putaverint. ego tamen magis miror, hoc Albutium potuiſſe dicere, quam aliquos potuiſſe laudare. Ex Latinis dixit *Triarius:* Gratulor vobis, virgines, quod citius illuxit. *Argentarius* dixit, Quæritis quid iſti finem rapiendi fecerit? dies.

Controversia VI.

Archipiratæ filia.

Thema. ***Captus à piratis ſcripſit patri de redemptione. non redimebatur. Archipiratæ filia jurare eum coëgit, ut duceret ſe uxorem, ſi dimiſſus eſſet. juravit. Relicto patre ſecuta eſt adoleſcentem. Rediit ad patrem, duxit illam. orba incidit. pater imperat, ut archipiratæ filiam dimittat, & orbam ducat: nolentem abdicat.***

Contra Filium. *Porcii Latronis.* Pro dii boni, & hæc puella hoſpitio patris excepta eſt! Prohibeo domo, terra prohibendam. Bonæ ſpei uxor, bonæ ſpei nurus, quæ amare poteſt captivum, odiſſe vel patrem. Captus, inquit, in tenebris jacebam. Narra obſecro ſoceri tui beneficia. Poſſum, Iudices, eſſe ſecurus? filius meus ait ſe

ait se uxori parricidium debere. *Castii Pii.* Quis interfuit nuptiis tuis? pater? denique puellæ pater?

Ex altera parte. Silii Bassi. Hodie captivus essem, nisi hæc archipiratæ filia fuisset. Vt dixi, Patrem habeo: inter bonos captivos sepositus sum. Archipiratæ filia vocatur, puto ex aliqua nata captiva: certe animum ejus natura à patre abduxerat: misericors erat, deprecabatur, flebat, movebatur periculis omnium: nihil in illa deprehendi poterat piraticum. Promisi nuptias, & quasi aliquam sacram testationem, tuum nomen inserui. Eo loco me non deseruit, in quem venire etiam patres timuerunt. Arctius nos fortuna alligavit, quam ut orba possit divellere. Vidisses tectum pannis corpus, omnia membra vinculis pressa, maciem, retractos introrsus oculos, obtritas catenis & inutiles manus. talem quis amare nisi misericors posset? Decepi te puella, alia pollicitus sum. Venies in patriam mecum, ibi tibi referam gratiam: hic catenatus, egens, squalidus quid possum? pater meus, socer tuus, (hoc enim jampridem te vocabat) socer, inquam, tibi tuus gratiam referet. Quidam avitas paternasq; flagitiis obruerunt imagines. quidam ignobiles nati fecere posteris genus. in illis non servasse quod acceperant, maximum dedecus: in his quod nemo dederat fecisse, laudabile. Si possent homines sibi sortem facere nascendi, nemo esset humilis, nemo egens, unusquisque felicem domum invaderet. Sed quandiu non sumus, natura nos regit, & in quemcunque vult casum nos mittit. Hinc sumus æstimandi, cum sumus nostri. Quis fuit Marius, si illum in suis inspexerimus majoribus? humilis. In tot consulatibus nihil habet clarius quam se auctorem. Pompeium si hæreditariæ extulissent imagines, nemo Magnum dixisset. Servium regem tulit Roma: in cujus

cujus virtutibus humilitate nominis nihil eſt clarius. Quid tibi videntur illi ab aratro citati, qui paupertate ſua beatam fecere rempublicam? Quemcunque volueris revolve nobilem: ad humilitatem pervenies. Quid recenſeo ſingulos, cum hanc urbem poſſim tibi oſtendere? Nudi ſtetere colles. Inter hæc tam effuſa mœnia, nihil eſt humili caſa nobilius. faſtigiatis ſupra tectis auro puro fulgens prælucet Capitolium. Potes objurgare Romanos, quod, cum humilitatem ſuam obſcurare poſſint, oſtendunt. Sed hæc non putant magna, niſi apparuerit ex parvis ſurrexiſſe. Miſereri illius oportet, quia orba eſt. iſta tamen habet propinquos, habet amicos paternos, habet te imbecillitatis ſuæ tutorem fortiſſimum. Omnes uxores divites ſervitutem exigunt. Crede mihi, volet in ſuis regnare divitiis: & tamen æquum eſt eam poſſidere domum, quam meam agnoverit. Si cœperimus eſſe magis liberi, ſi paullo ſpecioſior animo ejus effulſerit domus, ſi parum blande fecerimus, relinquit: & tunc eſt tormentum, carere divitiis, cum illas jam ſenſeris. Vides, quid inter duas uxores interſit. iſta, ſi nos reliquerit, repetet ſuos: hæc quod dedit, dimiſſa non auferet. Multi duxere ſine dotibus uxores: quidam dictas non accepere dotes: quidam emptis contenti fuere mancipiis: & cum poſſent accipere divitias, emere quibus libertatem darent, maluerunt, quam ſuam vendere. Aliquis in adoptionem juvenis petitur? ſi volet ire, quæret ſenex ille qui petit, quales & quos habeat majores, quanta bona, an ſatis magno ſe poſſit addicere. Aliquis captare orbos ſenes vult, & ſuas ſpes in alienas mortes diffundere? excutiat teſtamenta, ſcrutetur cenſus. Vbi vero quæret uxorem, videat an nuptias ſuas amet, an nihil pluris faciat marito, an miſericors ſit, an fortis ſit, an poſſit, ſi quid viro inci-

inciderit mali, una tolerare. Si his bonis fuerit instructa, dotata est. Non possumus una felices esse: quod solemus, una infelices erimus. Fac, inquit, quod imperat. nolo propter me patrem tuum offendas. Ibo, inquit, sola. Tu ibis? quo, infelix? Quas petitura regiones? Est enim tibi aliquis locus? pater tuus nobis maria præclusit, meus terras. *Cassii Pii.* Solent, qui coguntur à patribus ut uxores ducant, illa dicere: Non sumus etiam nunc apti nuptiis. Ego contra; refugio uxorem, quia uxorius sum. *Arellii Fusci* patris. Insolens malum est, beata uxor. Cum immensum pondus auri orba attulerit, cum pecunia arcas nostras oneraverit, quid aliud quam beate serviemus? Altera filium dat tibi, altera patrimonium: pater, utra magis dives est? Locuples est, pater, quam mihi concilias. O si scires, quam dives hæc fuisset. Orba, inquit, est. & hæc orba est. Inter duas orbas ea mihi curanda est magis, quam orbam ego feci.

Divisio. In hac controversia nihil litium fuisse fere omnes consentiunt. *Latro* primam quæstionem fecit: An pater propter matrimonium filium abdicare possit, cum liberum cuique hujus rei arbitrium sit. *Gallio* subjecit huic: Etiam si potest imperare filio, ut uxorem ducat, an ei qui jam habet? *Latro* secundam fecit: Si jus est patri, etiam propter matrimonium abdicandi. An liberum huic fuerit, non parere, cum jurasset. Hoc in hæc divisit: An nemo jurejurando teneatur, quo per necessitatem adactus est: An expleverit jusjurandum, ducendo illam uxorem: An etiam si non explevit, non teneatur religione, qui coactus aliquid contra jusjurandum fecit: hunc autem cogi à patre super jusjurandum facit: An possit parere patri. An debeat. Hic de meritis puellæ & moribus.

Color. Colore hoc usus est *Latro* pro patre: Puel-

Puellam non misericordia motam, sed libidine: & ideo non esse beneficium. In argumentis eleganter hanc partem tractavit: Etiam si beneficium dedisset, non esse sic referendam gratiam: deinde beneficium esse quod judicio detur, non, quod furore aut morbo. *Hispo Romanus* alio colore dixit; Illam non amore adolescentis, sed odio patris sui secutam esse. Voluit ille & amoris commendationem detrahere. *Buteo* longe accersito colore usus est; voluit eam nubere non invito patre, sed secreto suadente, palam dissimulante totum hoc gestum. ratione illa honestam conditionem nuptiarum inventam, cum alio nullo modo posset. neque enim aliter illos effugere potuisse, nisi patiente patre. Sed ajebat *Latro*, non esse tanti, detrahere illi commendationem soluti adolescentis, ut detraheretur invidia relicti patris. *Fuscus Arellius* egregie declamavit: Non enim propter nuptias orbæ dimittit illam, sed quamvis orba non esset, ejici jussit. non aliam sibi magis placere, sed illam displicere dixit: & hoc, quod *Latro* transcurrerat, pressit. Timere se puellam temerariam, inter piratas natam, inter piratas educatam, impiam in patrem. *Gallio* illud, quod omnes scholastici transierunt, dixit: Timere se, ne hæc speculatrix esset, & piratis omnes occasiones indicaret: aut certe, ne videretur nolle se suspectum esse reipublicæ illi jurasse: timuit, ne à puella videretur improbe jusjurandum exegisse. Ne quid liberi sibi esset, adjecit, jurasse per patrem. *Triarius* dum sententiam puerilem captat, inepte dixit, Iurasse & se per orbam. Ajebat enim *Castius*, valde hanc fieri orbam, etiam si jurasset. *Latro* ajebat, quoque jusjurandum ineptum esse: nihil enim minus convenire, quam aliquem per patrem jurare, patrem relicturæ. Omnes honestam matrem puellæ dederunt: omnes

E 2 dixe-

dixerunt, eam misericordia motam, non amore. Solus *Pollio* judicio fecisse vult eam: etiam à misericordia discessisse: dixit enim, illam non potuisse cum piratis vivere. Vt primum honestam occasionem invenerit discedendi, discessisse. *Q. Haterius* à parte patris pulcherrimam imaginem movit. Cœpit enim subito, quo solebat, cursu orationis fervere, quasi exaudiret aliquem tumultum, vastari omnia ac rapi, comburi incendiis villas, fugas agrestium: & cum omnia implesset terrore, adjecit: Quid exhorruisti, adolescens? socer tuus venit. *Glyconis* valde levis & Græca sententia est. Tolerabilem dixit illam rem, cum jurisjurandi vim describeret: hoc esse quod fœdera sanciret, quo astringeretur exercitus. ὅρκος ἐστὶ πεῖσμα (alias πρῆσμα) καὶ παρὰ πειράταις νημερτὲς μόνον. *Artemon* circa eundem sensum versatus est à parte adolescentis. cum dixisset relictum patrem, adjecit: λοιδορεῖ νυῶ τὸν ἀρχιπειρατὴν, τὸν μιαιφόνον, τὸν ΠΡΟΣΕΛΟΝ, πρόσθες, εἰ θέλεις, καὶ τὸν ἐπίορκον.

CONTROVERSIA VII.

Tyrannicida à piratis dimissus.

Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur. Thema. *Quidam alterum fratrem tyrannum occidit: alterum in adulterio deprehensum, deprecante patre, interfecit. A piratis captus scripsit patri de redemptione. Pater piratis epistolam scripsit, si pracidissent manus, duplam pecuniam se daturum: pirata illum dimiserant. patrem egentem non alit.*

PRO TYRANNICIDA. *Porcii Latronis.* Da mihi epistolam esurientis istius. Manus, inquit, præcidantur. in quam partem corporis durius sævitia

vitia incurrat? cetera membra mea sunt, manus publicæ sunt. Talem me dimittite, qualem à piratis recepistis. Non habeo quod de fortuna queri possim, eum, qui manus meas, configit. Si præcideritis, inquit, manus. Si irasceris, scribe potius, Si occideritis. Tyrannicida, exitum tyranni rogo. Non timeo, ne manus, quas piratæ solverunt, judices alligent. Ex omnibus, quæ mihi fortuna terra marique privatim mala publiceque congessit, tyrannum, adulterum, piratas, nihil expertus sum durius quam patrem. Tyrannus cum timeret manus meas, non præcidit. injuria matrimonii nihil abstulit corpori. piratæ, quasi beneficio meo viverent, gratis miserti sunt. Vnum hostem inexorabilem habui, quod felici re, quod subito inimico, non ante tyrannidem navigavi. Genui, inquit, educavi. nempe istud beneficium & tyranno præstitisti, & adultero. Has manus si per te redimere non potes, rempublicam appella. Adulter cum manibus sepultus, tyrannus cum manibus projectus est. Magnis sceleribus jura naturæ intereunt. non magis tu pater, quam illi fratres. Audite novam captivi vicem. Tutus sum, si pater meus nihil habet. Quicquid habes, pro redemptione filii mitte: non est quod timeas: non deerunt tibi alimenta, cum dixeris tyrannicidæ patrem. Pro adultero filio rogas? quærite nunc, quomodo tyranni fiant. *Cestii Pii.* Cedo mihi epistolas patris. quæris unde habeam, cum mihi nullas miseris? Duplam dabo pecuniam: apparet, pro unico filio rogat. Duplam pecuniam dabo: unam summam pro filio, alteram pro tyrannicida. Si manus præcideritis; hoc nec adultero fecimus, nec tyranno. Non habui pecuniam; sed rogare illos potes, & audacter roga; in misericordes piratas incidi. Quare non alo? quia captum filium tuum, age, parum est,

 si di-

ſi dixero, non redemiſti. Alere non poſſum: perdidi manus. non credis? epiſtolam lege. Duplam pecuniam dabas, avaris dabas, piratis dabas. ſic excuſabant piratæ, ipſas mihi cum præciderent manus. Pater juſſit, ajebant. magnum facinus eſt, ſed magno licet. Egens ſum, inquit. mentiris. Cedo mihi patris mei cenſum. Quid ergo alis patrem? dimiſſus fortaſſe promittam; cum rogaveris, nihil paciſcor. Etiamnum manus meas petis? nega tuam eſſe epiſtolam, & habes argumentum. dic, Ego rogare pro adultero ſoleo. Qui non aluit, inquit, patrem, alligetur. Plus de manibus meis timui. *Cornelii Hiſpani*. Quid me rogarit pater, neſcio: publica vindicta cruentum gladium privato tyranno impreſſi. Captum me piratæ nihil aliud quam alligaverunt. *Q. Pius*. Duplam pecuniam dabo. Polliceris, inquam. petitur, unde tantas patrimonii vires habeas. etiamnum, tanquam de tyranni atca loqueris. Corrupit frater uxorem meam quam nec tyrannus violaverat. Vt pretium piratæ conſtituerunt, gaviſus ſum, inquam. locuples pater poterat dare, etiam ſi duplam popoſciſſent. Remiſerunt me reip. cum manibus, patri cum epiſtolis. *Pompeii Silonis*. Pactus ſum de redemptione, ſcripſi patri. quicunque pro tyrannicida veſtro pependiſtis, certum habeo, ſolliciti optatis, ut hæ litteræ ad patrem perveniant. Egeo, inquit. Sic ſubito? Quod ex toto emi non debet, duplo emit. *Arellii Fuſci patris*. Cauſam meam tenui apud eos, qui nihil debebant manibus meis. Tunc primum egere queritur iſte, cum manus meas vidit. Quid mirum, ſi non putaverunt turpe piratæ, accipere mercedem quam pater dabat? Ades pietas: ſi ſancte vixi & innocenter, effice ut iſte manus meas, qui odit, deſideret. Tarde mihi epiſtola ſolvi videbatur. Hoc prorſus ad fabulas, repleto ſceleribus noſtro

ſtro ſæculo, deerat, ut narraretur aliquis ſolutus à piratis, & alligatus à patre. *Blandus.* Hic, qui unde vivat non habet, quam care tyrannicidæ veſtro ſe mancipat? Quid agis, pirata filii, piratarum magiſter, ejus crudelitatis emptor, cujus nec pirata venditor eſt? *Romani Hiſponis.* Pater piratis ſalutem. Hanc eripis filio. Duplam dabo. Quid neceſſe eſt? potui vilius ſolvi. Vt præcidatis manus. Obſtupuerunt piratæ: &, cum dimitterent, dixerunt: I, dic patri tuo, non omnia piratas vendere. *Mentonis.* Adhuc, Iudices, tanquam pro manibus meis egi. verum eſt confitendum, vobis remiſſæ ſunt. Exhibeo, reſpublica piratarum, depoſitum tibi. manus hæ tuæ ſalvæ ad te perlatæ ſunt. Fac quod voles. illud unum rogo, ſi peccaverunt, cuilibet tu vinciendas trade. ſi iſti tradis, ſic alligabit quomodo voluit. præcidet. *Allegii Flavii.* Adhuc qualem optem patrem, neſcio. divitem? debilitat. egentem? alligat. neutrum manibus meis expedit. Duplam dabo, ut manus præcidatis. Filium minus crudelem habuiſti. *Marillii.* Vt allata eſt epiſtola, cœperuntque eam piratæ ſolvere, ut recitata dupla in epiſtola pecunia eſt: Hic eſt, inquam, pater, quem vobis laudaveram. *Triarii.* Vbi eſt patrimonium tuum illud, quo tyrannos inſtruis, quo adulteros facis? ubi eſt? certe in me nil impendiſti.

Pars altera. Silii Baſſi. Infelix futura eſt etiam victoria mea. ſi non tenuero cauſam, fame moriar: ſi tenuero, hoc tantum conſequar, ne fame moriar. Duxi uxorem nimium fœcundam? peperit mihi tria, neſcio quæ prodigia, variis generibus inter ſe & me furentia: unum qui poſſet patriam opprimere, alium qui fratrem violare, alium qui patrem. Teſtor, Iudices, omnes cives meos. una ſervivimus, nemo tyrannidem me uno ſenſit magis. Ar-

gumentum habeo maximum, quod vivo. Non pepercissetis mihi, si putassetis me patrem tyranni. Dum inter se pugnant, vicit respub. Reliqui duo, quia non poterant in nos, inter se tyrannidem exercuerunt. Habebat iste, nescio quam uxorem, quam in arce cognoverat. Si alligare te possem, proficiscentem alligassem. Non opus est tibi magna impensa ad sustinendum patrem. tu mecum alimenta partire. nolo me tam bene alas, quam ego te alui: nolo ignoscas mihi quicquid passus es, quicquid timuisti patrem. posce flagella, scinde rugas, ultores subjice ignes, & mortuam hanc partem, quæ tantum in contumeliam suam spirat, quia extingui non potest, exure. si parum est, fac quod ais ne piratas quidem fecisse, manus præcide. exhibeo tibi. hæ sunt illæ, quæ quidlibet scribunt. Vbi est gladius tuus? stringe. tyranno licuit vulnere mori: adulter uno ictu breviter confectus est: pater, te pro beneficio similem sortem rogo. ne tu quidem apud piratas famem timuisti. neminem tyrannus sic torsit. *Porcii Latronis.* Fili, nihil amplius quam famem deprecor: si tamen inexorabilis es, illud pro beneficio peto, ut aut tanquam adulter moriar, aut tanquam tyrannus. Par erat utriusque fortuna illo tempore. tu alligatus eras, ego senectute immobilis, & vincto simillimus: tu in sollicitudine, ego in omnium meorum solitudine: tu lucem non videbas, ego etiam modicam. hoc unum inter nos interest, quod tu etiam à piratis cibum accepisti. *Blandi.* Deprecabar non pro adultero, sed pro domo: ne fratrem occideret; tyrannicidium inquinaret, patrem respergeret. roganti mihi, & has interponenti manus pæne præcidit. Hæc sententia deridebatur à Latrone, tanquam puerilis. Hoc & pro isto est, ut aliquem ex suis reliquisse videatur, quem non occiderit. *Vibii*

Rufi.

Rufi. Hæ nempe ſcripſerunt epiſtolam manus. præcide, & ale. *Pompeii Silonis. Liberi parentes alant, aut vinciantur.* ad te legem meam transfero, licet alliges, & alas.

DIVISIO. Fere hac uſi ſunt diviſione: An lex cauſam nec patris nec filii æſtimet, ſed hominis: Pater an filio alendus ſit. Dixit legem hanc pro malis patribus ſcriptam eſſe, bonos etiam ſine lege ali. An omnes alendi ſint. An hic alendus ſit. Hanc quæſtionem *Latro* in hæc diviſit. An alendus ſit, quod filium à piratis non redemit. hoc loco quærit, An potuiſſet redimere, An voluiſſet deinde, An alendus ſit, ſi etiam præcidi filii manus voluerit. noviſſime, An præcidi voluerit. *Hiſpo Romanus* ſeparatim quaſi juris quæſtionem fecit, An, qui non redemit filium, non poſſit ab eo alimenta petere. Sed hoc utraque quæſtio continet, ut ajebat Gallio, & prior in qua quæritur: An omnis pater alendus ſit: dicitur enim: Quid ſi quis filium excæcaverit? quid ſi quis non redemerit? Et cum ad alteram quæſtionem ventum eſt, in qua quæritur, An hic pater alendus ſit: nihil aliud dici poteſt, quare non alatur, quam quod non redemit, quam quod duplam promiſit, ut manus præciderentur. Græcorum improbam quæſtionem ſatis erit in ejuſmodi controverſiis ſemel aut iterum annotaſſe, An in tyrannicidam uti pater hac lege poſſit. quaſi enim ſacras & publicas manus eſſe: in quas ne piratæ quidem licere quicquam putant. Noſtri hoc genus quæſtionis ſummoverunt. *Silo Pompeius* non eis tantum uſus eſt quibus ceteri, cum dicerent hunc patrem non debere ali, quod non redemiſſet filium, & quod præcidi manus filio voluiſſet: ſed à privatis cauſis tranſit ad publicam cauſam. dixit enim, non debere ali hominem pernicioſum Reip. qui tyrannum filium habuiſſet,

qui desideraſſet amiſſum, quod non vindicaſſet. Sed negavit ullam aliam cauſam illi eſſe perſequendi tyrannicidam, niſi libertatem publicam: & deſcripſit mores hominis impii, cruenti: qui, quia per liberos non poſſet, per piratas tyrannidem exerceret: ut liberius diceret, latrocinium filio dedit. Et illud in hac parte laudatum eſt à Silone declamante. Cœperat hoc tractare, non debere ali tyranni patrem, omnibus faventibus, illum ſame necandum: &, cum diu preſſiſſet, illum tyranni patrem eſſe, adjecit: Aude poſtulare ut illud tibi proſit, quod tyrannicidæ pater es. *Blandus* hunc ſenſum, cum poſtero die declamaret, in ironiam vertit: & cum objeciſſet, quod tyranni pater eſſet, adjecit: Nolite illum averſari. habet quod opponat. & adulteri pater eſt.

Color. Colorem pro patre alius alium introduxit. *Fuſcus* iratum ſe illi confeſſus eſt fuiſſe, quod fratrem in conſpectu patris occidiſſet: & huic loco vehementer inſtitit, cum nemo hoc tyrannus, nemo pirata feciſſet. Iratus, inquit, ob hoc ipſum fui, quod hoc ſcelere etiam tyrannicidium inquinaveras. apparet, te morbo quodam adverſus tuos furere: & ſervavit hunc actionis tenorem. Iratus fui, hodieque paciſcor, nec queror: nec ſe demiſit in preces, aut rogavit, ſed jure patrio uſus eſt. Illud ad excuſandam epiſtolæ crudelitatem adjiciebat: Scripſi piratis, non eo animo ut manus tibi præciderentur, ſed ut exprobrarem tibi cruentas in conſpectu patris fraterno ſanguine manus. tuto autem ſcribebam. ſciebam enim piratas non facturos, niſi pecuniam accepiſſent, quam non mittebam. Quamobrem neque præciderunt: & ſi ſperaſſent, utique præcidiſſent. Sed apparuit illas epiſtolas iraſcentis eſſe, non promittentis. In ultimo deſcripſit, quam miſer futurus eſſet, alimenta accipiens

cipiens illis manibus, quas paulo ante ſpectaverit fratrem occidentes: & adjecit, quod ajebat præceptore ſuo dicente, ſumma cum admiratione exceptum, illud Homeri Priamo aptum: *καὶ κύσε χεῖρας Δεινὰς, ἀνδροφόνους, αἵ οἱ πολέας κτάνον υἷας.* *Silo Pompeius* & ipſe iram faſſus eſt. ajebat enim, non habiturum fidem, ſi ſe negaſſet iratum fuiſſe: ſed iræ cauſam non dixit. *Q. Fuſcus* tranſeundas ajebat eas offenſas, quibus ille gloriaretur. hanc cauſam poſuit, quod relictus eſſet ab unico filio; quod invito ſe navigaſſet: cum videret ſenem orbum jam pæne egentem, jam tum illum fugiſſe, ne aleret: & ad preces patrem deduxit, & rogavit in epilogo filium. Et *Sparſum* hoc colore declamaſſe memini, hominem inter ſcholaſticos ſanum, inter ſanos ſcholaſticum. *Caſtius* alio colore uſus eſt. dixit enim, non iram illam patris fuiſſe, ſed calliditatem: Non habebam, inquit, unde redimerem. Quem rogarem pecuniam in tam avara civitate, in qua ne filii quidem patres alunt? uſus ſum conſilio; ſciebam piratas non crudeles eſſe, ſed avaros. volui efficere, ut deſperarent illum redimi, & propter hoc ſupervacuum & cum impenſa futurum dimitterent. An prudenter cogitaverim, neſcio. feliciter certe cogitavi. poſt epiſtolas illas quas accuſat, dimiſſus eſt. *Latro* ſe totum ab iſtis removit coloribus, & advocavit vires ſuas tanto totius actionis impetu, ut attonitos homines tenuerit. hoc enim colore uſus eſt: Neſcio quid ſcripſerim: olim jam mihi excuſſa mens eſt, ex quo vidi filium unum in arce, alterum in adulterio, tertium in parricidio: ex quo reſperſus ſum ſanguine morientis filii, ex quo relictus ſum ſolus, ſenex, orbus, egens, odi meos. Hic color illius viribus approbandus eſt. Quanto enim opus eſt, ut aliquis accuſando ſe miſerabilem faciat? *Albu-*

tius omnes colores miſcuit: &,ut hoc liberum eſſet, patronum patri dedit, nec voluit narrare. Ad propoſitionem cœpit. Alimenta pater à filio petit. Deinde cum ad defendendum venit, quod ſcripſit duplam ſe daturum, ſi manus præcidiſſent, primum Latroniano colore uſus eſt. Hoc, inquit, reſpondeo; neſcit quid fecerit, in inſaniam malis actus eſt. Hic philoſophicum locum introduxit, quomodo magnis calamitatibus animi everterentur; deinde anthypophoram ſumpſit. Mentiris. Ille vero iratus fuit. Cogis, inquit, me dicere, iratum tibi merito fuiſſe. Executus eſt omnia. hoc illi inter cetera objecit, quod occupans fratrem ſuum ignoraſſet, aut diſſimulaſſet: ait tyrannicidio quoque ejus commendationem facere. deinde ad illum colorem redit Cæſtianum: Sed illum puto conſilio feciſſe, quæ fecit. quid ergo? quid iſte tandem dicit quare ſcripſiſſet? nihil dixit, flet; mori vult, ſed non fame. In hac declamatione hanc *Albutius* ſententiam dixit dubiam inter admirantes & deridentes: Panem cani das, patri non das. *Glycon* egregie dixit: ἐλεήσατε αὐτὸν, ὃς κινδυνεύει πατέρα θρέψαι. *Gorgonius* fuit Buteonis auditor, poſtea ſcholæ quoque ſucceſſor, vocis obtuſæ, ſed pugnaciſſimæ, cui Baro ſcurra rem venuſtiſſimam dixit: Centum raucorum vocem habes. Hic putavit, varium colorem ſe excogitaſſe pro patre. Ego, inquit, dictavi; *Duplam dabo, ſi manus non praecideritis.* Librario una ſyllaba excidit, *Non:* & ſcripſit, *ſi praecideritis.* Digna res, quæ voce illa diceretur. *Artemon* dixit: Φιλότεκνε πάτερ, καὶ σοί τι.... *Andreas* dixit: ἄξεινον σκάφος. καὶ τίς τῶν ἀντίων ἐν αὐτῷ τῷ σκάφει πατήρ ἐστι; *Nicetes* dixit: διπλᾶ δώσω, ἂν ἀποκόψητε τὰς χεῖρας· ἐζήτουν οἱ πειράται, μή τις τυραννήσας, μή τις μοιχεύσας.

CON-

CONTROVERSIA VIII.

Ter fortis.

Lex. Qui ter fortiter fecerit, militia vacet. Thema. *Ter pater fortem in acie, quarto volentem exire retinet: nolentem abdicat.*

CONTRA TER FORTEM. *Porcii Latronis.* Miserrimus pater jam non viderem filium, nisi abdicarem. fortis plus quam aut legi aut patri sat est. Tertio mihi non redditus, sed relatus est. quod patriæ superest, patri vindico. fugit me filius, & quidem ad hostem. Quousque pavidus præliorum nuntios expectabo? fili, mihi vacationem peto. *Castii Pii.* Abdico filium, ut habeam. non minus vacatio mea Reipub. profuit, quam militia. duxi uxorem. Sic descendit in narrationem. Tertio: audivi velut denuntiantis deos. Faciat adolescens jam felicitatis suæ finem. Ego à diis vacationem in unam pugnam petii. Accidat, inquam, quicquid timeo, si illum amplius in aciem dimisero. Cum diis pactus sum. Non timeo, inquit. Hoc est, cur timeam. Objicitur mihi, quod me filius oderit. *Arellii Fusci Patris.* O me filio pugnante jam lassum. Magna omnia sunt. Nihil hoc putas, quod viri fortis pater timet? Miserum me. jam hosti nimis notus sum, jam pro te, nescio quid, etiam lex timet. Miraris, si quod legi satis est, patri nimis est? Nunquid luxuriam, inquit, objicis? ego vero te etiam morari posco inter voluptates. Quousque in duro castrorum jacebis cubiculo? quousque somnum classico rumpes? quousque cruentus vives? simus hilares: trium victoriarum vota solvenda sunt. Tot acies sustinuisti, tot vulnera: possum cum Repub. queri. sero dimitteris. Subinde audio te dicentem, Malo gloriam quam vitam. Hoc ergo me

me exanimat, quod mori tibi tam facile est. Denique uno quiesce bello. *Pompeii Silonis.* Causa abdicandi est, ne sine filio vivam: quem tamdiu non viderem, nisi abdicarem. Abdicatio mea in potestate abdicati est. *Romani Hisponis.* Quid fatigatæ felicitati molestus es? quid expectas, donec castris ejiciaris? *Mentonis.* Erubescit Respub. tam cicatricoso milite uti. Non oportet tantam virtutem sine successore concedere; ducenda uxor est. sed jam nunc te admoneo, ne unum tollas. *Cornelii Hispani.* Non ante te retinere cœpi, quam dimisit Respubl. Nullum jam tibi vulnus, nisi per cicatricem, imprimi potest. adhuc diutius fuisti cum hoste quam apud patrem. Domi tantum sanatus es. *Iulii Othonis Patris.* Optimus virtutis finis est, antequam deficias, desinere.

Ex altera parte. *** Ter fortiter pugnantem abdicas. certe abdicatis pugnare licet. *Albutii Sili.* Quis hic subitus insonuit tumultus? nunquid imperator vocat? venio. Plurimum in prima acie laboravi. pudet me; ter victi militant. *P. Asprenatis.* Quousque, inquit, periclitaberis? Bene habet, Iudices: pater me putat dignum esse qui salvus sim. Senator post sexagesimum & quintum annum in curiam venire non cogitur, nec vetatur. Prætorio licet prætexta toga uti festis, aut solemnibus diebus. nunquid necesse est? Quicquid aut præmii aut honoris nomine datur, in utramque partem sumi liceat: alioquin desinit præmium esse, cui necessitas jungitur. Pareo tibi, pater: qui gloria nos immortales fieri dicebas, qui ex acie redeuntis vulnera osculabaris. Ad hæc nova & diversa imperia subito me circumagi putas posse? non ita est. Ille in nos dominatur affectus, qui animum primus intravit. Luxuria, avaritia, desidia, injustitia, timor, non dediscuntur, & quotidie

hæc

hæc omnia aut castigantur, aut puniuntur: in tantum etiam vitiorum tenaces sumus. Crede mihi, pater; non sum mei juris, cum ille prœlii clamor exortus est: invadere hosti libet, obstantis cuneos gladiis diducere: hic impetus, hic ardor animi, domum tuam trinis hostium spoliis adornavit: huic supplicationes illas debeo. propter hoc me etiam cum abdicas, diligis. non animus, non lingua constat: in alieno opere deprehensus sum: toga ipsa humeris non cedit. Ad obsidendum hostem, ad occupandum castris locum, ad intercipiendos hostium commeatus ire jusseris. otium imperas animo non otioso. Quotiescumque tumultus aliquis exortus est, in me civium diriguntur oculi, meas spectant manus: & adhuc (verum dicendum) nihil patria debet mihi: nunquam pugnavi, nisi coactus. Credisne, quicquid refero tibi? scimus quem vitæ cursum agamus. eadem pericula nos ubique circumstant, & totidem viæ ad mortem sunt. Interdum continuatus labor firmiores facit: sæpe quos labor roboraverat, desidia consumpsit. *Marillii.* Sine me aliquod meritum in patriam conferre: adhuc militia mea legis munus est. Pugnabo & abdicatus: nec verebor, ne vilis sit opera mea patriæ. Athenienses abdicato vicerunt duce. Quantum inter illum & me interest? ille abdicationem virtute delevit, ego merui.

DIVISIO. Primo quæstio illa ab omnibus facta est vulgaris: An filius ob id, quod sui juris sit, abdicari possit. deinde, An debeat. Hæc tota tractationis est. Græci illam quæstionem primam solent tentare, quam Romanæ aures non ferunt; An vir fortis abdicari possit. Non video autem, quid allaturi sint, quare non possit. nam quod & vir fortis est, & totiens fortiter egit, non plus juris illi adfert, sed plus commendationis.

Color.

Color. Colorem à parte patris quidam duriorem fecerunt: voluerunt enim videri invisum filio patrem: itaque malle illum cum hostibus vivere, quam cum patre, pæne omnes: esse adolescentem insatiabilem gloriæ: sed propter ipsum patri & moderandum & continendum. Quidam ex toto ad patris indulgentiam refugerunt, & non disputaverunt hoc modo, quo Silo Pompeius disputavit, qui sic divisit, ut diceret: Etiam si patrem non haberes, desinere debebas. quia patrem habes, desinere debes, quia pater vetat. Facit illo modo quo Gallio, qui sic divisit hanc partem: Hoc impero Reipub. causa, tua causa, mea causa. Sequentia duo videtis quemadmodum potuerit implere: Illud, Reipub. causa imperate, sic tractavit: Primum, ut pluribus juvenibus pateat ad virtutem aditus, non debere omnium occasionem fortiter faciendi ab uno occupari: Deinde expedire Reipubl., non videri tantum ex uno pendere: futurum ut & animi hostium crescerent, & suorum frangerentur, si casu ter fortis occidisset: Ad ultimum, utile esse Reipublicæ, ter fortem servari, ut sit qui ostendatur juventuti: jam illum magis posse ornamentum esse quam præsidium. Illum sensum veterem, Iam pro viro forti, nescio quid, etiam lex timet, hoc loco *Gallus* posuit. hoc quoque inquit: Ter viro forti aut diffidit, aut consulit. Nec illam quidem secuti sunt tractationem, qua usus est *Blandus*, qui dixit: Militia tibi supervacua est, invidiosa est, periculosa est. Supervacua est: quia non cogeris, immo verecunde vetaris. Gloriæ causa aliquis militat: consecutus es gloriam. vacationis causa: consecutus es præmium. Tria domi præmia sunt. Et sic transiit, ut diceret, invidiosum esse, unum hominem totiens optare omnes honores intercipere. Quam periculosa

losa res esset invidia, quam magnos viros oppressisset. Hic exempla. Periculosam esse militiam, eodem loco collegit. Illud unum adjecit de lege. Non posse illum jam fortiter facere, quia omnes illum hostes peterent: & adjecit: Ideo lex ter fortem dimisit. scit illum jam observari ab hoste. His ergo omissis, illi, qui amantem patrem induxerant, hoc genere egerunt: Non possum pati: non possum desiderium tui sustinere. Hoc loco *Æschines* ex bonis declamatoribus cum diceret; Non me gloria cupidiorem tui fecit, non omnibus admiranda virtus; Confitebor, inquit, affectus patris, quos ut quisque volet, interpretetur. οὕτως ἂν καὶ ἄπειρον ἐφίλουν. Videbatur hic, dum indulgentiam exprimit, non servasse dignitatem patris. Placebat autem Latroni, potius ratione retineri patrem, quam affectu, cum in ratione habeat aliquem locum & affectus. *Asprenas* colorem secutus est longe alium: dixit enim, se non negare Reipublicæ viri fortis operas, sed ad necessarios usus reservare. Si magnum aliquod bellum incidat, tunc & veteranos vocari ad arma. Et illa sententia ejus hoc loco valde laudata est: Nunc illi militent, quibus necesse est: tu militabis, si erit necesse. Sic venisse populum Romanum ad Scipionem Æmilianum, cum majus bellum Numantinum apparuisset, quam quod alii duces sustinere possent. Magnum intervallum inter Numantiam & Carthaginem Scipioni datum. Sic ad Pompeium, cum piratæ maria clausissent. Magna præsidia non esse consumenda. Hoc loco *Asprenas* de lege dixit & ipse sententiam. Videlicet ad hos casus lex ter fortem seposuit. A parte filii colorem induxerunt quidam, ut illum cupidum gloriæ & bellicosum facerent. *Nicetes* quidem hoc usus est verbo: παραστήσωμεν αὐτὸν τοῖς δικασταῖς ὀρεγόμενον. & sic egit,

ut

ut quereretur quod cessarent manus suæ, quod inermes essent. *Latroni* non placebat hic color: malebat adolescentem judicio, quam morbo militare. Hoc est, inquit, quod pater efficaciter dicat, detrahere illum operibus suis glomerarium, sanguinarium, quem nec pater possit retinere, nec lex dimittere. Quidam pacti sunt cum patre, tanquam *Mento:* qui dixit, semel tantum se militare velle, ut aliquid videretur Reip. supra legem præstitisse. Quidam perpetuam denuntiaverunt militiam; quamdiu vires fuissent, non defuturum Reip. virum fortem. Non probabat hunc colorem *Latro.* Negabat patri abscindendam spem filii in perpetuum. *Vibius Rufus* hoc colore egit quo Mento: sed illud adjecit, pervenire ad se voces invidorum illas: Numquid amplius pugnavit, quam quod necesse illi fuit? Quidam hoc compositum & simulatum inter nos putaverunt, ut ego militare vellem, tu vetares. *Latro* vehementer egit à parte patris, & adjecit: Abdicato non permittam exire, injiciam manus, tenebo. novissime ante limen exeuntis cadaver hoc sternam. ut ad hostem pervenias, patrem calca. Putabat Plancus, summus declamator, Latronis hunc sensum à Latrone fortius dictum, à Lesbocle Græco tenerius, qui dixit sic: *κείσομαι ὡς τεῖχος. τὸν τάφρον ὑπέρβηθι, καὶ πατέρα. Fuscus Arellius* religiose patrem induxit omnibus territum: ajebat præceptorem suum in hac controversia describentem pericula futuri prœlii, Homeri versus ob hoc edidisse: *Δαιμόνιε, φθείσει σε τὸ σὸν μένος.* Glycon dixit: *οὐκέτι σὺ ἀθανάτῳ. καταφρονῶ τούτου. πατρὶς ἐμή. Diocles Carystius* dixit: *ἂν ἐπιτύχῃς, μίαν προσθήσεις ἀριστείαν· ἂν δ' ἀποτύχῃς, τρεῖς ἀριστείας ἀπολέσεις. Glycon* dixit: *οὐκ ἔστιν δὲ ἱκανὸν εἰς τὸ ὑποκείμενον·* ΤΟΣ προ-

περιπεμπτικόν. *Æschines*, non ille orator, (tunc enim non declamandi studium erat,) sed hic ex declamatoribus, dixit nobis, cum denuntiatet filio periculum, & præsagiis tangi se diceret: *ἔστι πατήρ· ἔστι ἡ τύχη μαντικώτατον*; *Diocles Carystius* dixit sententiam, quæ non in declamatione tantum posset placere, sed etiam in solidiore aliquo scripti genere, cum de fortunæ varietate locum diceret: *μία γάρ ἐστι πρὸς τύχην ἀσφάλεια, τὸ μὴ πολλάκις αὐτὴν πειράσαι*. *Dorion* dixit rem paullo quidem elatiorem, quam pressa & civilis oratio recipit, sed qua egregie attonitos patris affectus exprimeret: *τί σε ποιῶμαι, τέκνον, ἵν' ἄσμενα ποιοίην; ἀλλ' εἰ μὲν φθαίην, φοβοῦμαι μή τι ἡ παράταξις, μή τι ὁ πόλεμος. μὴ τοῦτο ἀρκεῖ; φοβοῦμαι περὶ τοῦ οἰκουμένης. τί, τέκνον, ἐρυθριᾷς.*

LIBER SECVNDVS.

Seneca Melæ, Filio, salutem.

VM repeterem quos unquam bene declamantes audissem, occurrit mihi inter alios Fabianus Philosophus: qui adolescens admodum, tantæ opinionis in declamando, quantæ postea in disputando fuit. • Exercebatur apud Arellium Fuscum: cujus genus dicendi imitatus, plus deinde laboris impendit, ut similitudinem ejus effugeret, quam impenderat, ut exprimeret. Erat explicatio Fusci Arellii, splendida quidem, sed operosa & implicita: cultus nimis exquisitus: compositio verborum mollior, quam ut illam tam sanctis fortibusque præceptis præparans se animus pati posset. Sum-

Summa inæqualitas orationis, quæ modo ex illis erat, modo nimia licentia vaga & effusa: principia, argumenta, narrationes aridæ dicebantur. In descriptionibus extra legem omnibus verbis, dummodo niterent, permissa libertas. Nihil acre, nihil solidum, nihil horridum. Splendida oratio, & magis lasciva quam læta. Ab hac cito se Fabianus separavit: & luxuriam quidem cum voluit abjecit: obscuritatem non potuit evadere. hæc illum usque in philosophiam prosecuta est. Sæpe minus, quam audienti satis est, eloquitur: & in summa ejus ac simplicissima facultate dicendi, antiquorum tamen vitiorum remanent vestigia. Quædam tam subito desinunt, ut non brevia sint, sed abrupta. Dicebat autem Fabianus fere dulces sententias: & quotiens incidebat aliqua materia, quæ convicium sæculi reciperet, inspirabat magno magis quam acri animo. Deerat illi oratorium robur, & ille pugnatorius mucro: splendor vero velut voluntarius non elaboratæ orationi aderat. Vultus dicentis lenis, & pro tranquillitate morum remissus: vocis nulla contentio, nulla corporis asseveratio, cum verba velut injussa fluerent. Iam videlicet compositus & pacatus animus, cum veros compressisset affectus, & iram doloremque procul expulisset, parum bene imitari poterat quæ effugerat: Suasoriis aptior erat: locorum habitus, fluminumque decursus, & urbium situs, moresque populorum, nemo descripsit abundantius. Nunquam inopia verbi substitit, sed velocissimo cursu ac facillimo omnes res beata circumfluebat oratio. Hæc eo libentius, Mela; fili carissime, refero, quia video animum tuum à civilibus officiis abhorrentem, & ab omni ambitu aversum, hoc unum concupiscentem, nihil concupiscere, ut eloquentiæ tantum studeas. facilis ab hac in omnes

artes

artes decursus est. Instruit etiam, quos non sibi exercet. Nec est quod insidias putes tibi fieri, quasi id agam, ut te bene cedentis studii labor teneat. Ego vero non sum bonæ mentis impedimentum: perge quo inclinat animus: & paterno contentus ordine, subduc fortunæ magnam tui partem. Erat quidem tibi majus ingenium quam fratribus tuis, omnium bonorum artium capacissimum: est & hoc ipsum melioris ingenii pignus, non corrumpi bonitate ejus, ut illo male utaris. Sed quoniam fratribus tuis ambitiosæ curæ sunt, foroque se & honoribus parant, in quibus ipsa quæ sperantur, timenda sunt: ego quoque aliquando, ejus processus avidus, & hortator, laudatorque vel periculosæ, dum honestæ modo, industriæ, duobus filiis navigantibus, te in portu retineo. Sed proderit tibi in illa quæ tota mente agitas, declamandi exercitatio, sicut Fabiano profuit: qui, ut aliquando, cum Sextium audiret, nihilominus declamabat, & tam diligenter, ut putares illum illi studio parari, non per illud alteri præparari. Habuit etiam Blandum rhetorem præceptorem, qui eques Romanus Romæ docuit. Ante illum intra libertinos præceptores pulcherrimæ disciplinæ continebantur: & minime probabili more, turpe erat docere quod honestum erat discere. Nam primus omnium Latinus rhetor Romæ fuit, puero Cicerone, Plotius. Apud Blandum diutius, quam apud Fuscum Aurelium studuit: sed cum jam transfugisset, eo tempore quo eloquentiæ studebat, non eloquentiæ causa. Scio futurum, ut auditis ejus sententiis, cupiatis multas audire. Sed nec ille diu declamationibus vacabat: & ego tanto minorem natu quam ipse erat, audiebam quotiens inciderat, non quotiens volueram. In hunc ergo libellum quæcunque ab illo dicta teneo, conferam.

Controversia IX.

Adoptandus post tres abdicatos.

Thema. *Dives tres filios abdicavit. petit à paupere unicum filium in adoptionem. pauper dare vult, nolentem ire, abdicat. Contradicitur.*

Pro Adoptando. *Porcii Latronis.* Hanccine meam esse fortunam? Eodem tempore & abdicor & adoptor. Ista videlicet domus adolescentem me non capit, quæ te senem fecit. quietiora tempora pauperes habuimus: bella civilia aurato Capitolio gessimus. Divitias putas aurum & argentum, ludibria fortunæ, quæ inter jocum ipsis dominis veniunt? Denuntio tibi, dives, etiam si venero, dabo operam, quod in tua domo facillimum est, ut abdicer. Etiam si multa contra expectationem accidunt, nunquam tamen futurum putavi, ut aut pater meus liberos odisset, aut dives concupisceret. Non desidero patrimonium. Fragilis & caduca felicitas est, & omnis fortunæ blandientis speciosus cum periculo nitor: & sine causa sæpe fluit, & sine ratione destituit. Vidi ego magni exercitus ducem sine comite fugientem: vidi ambitiosa turba clientum limina deserta, sub domino rectore venalia. Nam quid ex summis opibus ad egestatem devolutos loquar? Multa tibi succurrent exempla, etiam si in una domo quæras. *Rufi Vibii.* Habendos esse liberos is quoque judicat, qui non libentissime habet. Ego illos in frivola invitavi nostra. qui illis meam promisi domum, suam eripiam? Quid faciam? Si paruero, abdicabor; si non paruero, abdicabor. Patrem amo. hæc est contumacia mea. Dives filium non habet: me dabis? si dives reduxerit suos: me recipies? ita non adoptari, sed commodari recuso. *Castii Pii.* Accipe vitæ meæ

meæ testem. quid magni æstimas divitem, cui placere difficile est? Vultis scire, quare patrem non relinquam, qui genuit me, qui educavit, qui abdicavit? diu dubitavi, ille amicum tentaret, an hic filium. Abdico, inquit. hoc pater verus. Quid ab eo qui adoptabit, sperare possum? *Narratio Cæstii Pii.* Dives sustulit unum filium, non fuit contentus. quid enim erat diviti unus? tres sustulit, poterat unum in adoptionem dare. abdicavit unum, alterum, tertium. Iam nihil diviti superesse putatis? quartum abdicat. *Arellii Fusci patris.* Quisquis es avarus pecuniæ custos immensæ, cum multa quæsieris, poterisne omnibus frui? Filium quæris. ecce turba juvenum sine patre. impera quidvis. non negabo: militabo, dummodo ubicumq; fuero, tuus sim. Ita nos pauperes sumus, qui habemus quod divites rogent? unde talem patrem? non irasceris, nisi ut ames? quid porro ista matrimonia, in quæ male sani ruitis? gaudia dominorum, an onera sunt? Mille, cum ventum inter vices suas, exempla referebas, & inter illa ponebas & divitis domum. Merito abdicasti, an immerito? Si immerito abdicasti, odi patrem tot ejicientem innocentes: si merito, odi domum tot facientem nocentes. Aliquid in domo locupletis non agendum agam. quæ apud nos frugalitas est, apud illos humilitas est. Petis iterum potius filios quam recipis. Colit etiamnum in Capitolio casam victor omnium gentium populus, cujus tantam felicitatem nemo miratur. Merito potens est: nemo ab ejus origine est, quem non reliquerit. Pater, egredientem te, certe domum redeuntem comitabor, nec nisi in limine deseram: ero in publico filius. Amo æque paupertatem ac patrem. utrique adsuevi. Non possum agere in domo divitis filium. Si carum tibi servum venderes, quæreres quis emptor esset

esset. Non mehercule habeo, quo tibi irato satisfaciam. Interim pluris omni patrimonio puto hoc somnium. quod sic me amittere curas, satis amare non possum. Quid faciam adoptatus? loquar filiis ejus bene de abdicatione? Ego in domum vestram intrabo, tanquam ego vos ejecerim? ego ornamenta vestra occupabo? Tum illic si quid commisero, me nec meus recipiet pater. Quid est quod aut negandum mihi, aut excusandum sit? Non insanissimum dispendiorum malum, non erubescendos amores, neque luxuriantem habitum, neque potatus objicis filio. hæc si non potes, aliqua saltem ex commentariis amici tui describe: madentem unguentis hesternis, convulneratum libidinibus, incedentem, ut fœminis placeat, fœmina mollius, & cetera quæ morbi, non judicii sunt. Abdicatio loquax est. Quam te, paupertas, amo, si beneficio tuo innocens sum! Accusatorem non habeo. me miserum, etiam laudatorem habeo, & eum, cui non omnes placent; hoc enim malo dicere, quam, omnes non placent. Non tibi per multos liberos fulta domus est, neque turba lateri circumerrat, nec multus intra limen hæres est: quamquam nec sic quidem debuisti dare, cum deos cum votis patris vidisses certantes: & tutior adversus fortunam est, cui aliquid post damnum superest: & habemus exemplum, posse aliquem tres filios perdere. Ille Crœsus inter reges opulentissimus, ad tormenta post tergum vinctis manibus ductus est. Tu Crasse, post evestigata illa fugitivorum arma urbis Romanæ ditissimus, qui nunc apud Parthos eges sepulchro quoque. Dicta præterea illa corrumpentium non fero. quoties enim inter divitias suas exemplo istam posueritis domum, meliores perdentem divitiis suis liberos? hoc scio nostros fuisse majores: hoc illum Ælium Tuberonem, cu-

jus

jus paupertas virtus fuit: hoc Fabricium, Samnitium non accipientem munera: hoc ceteros patres nostros, quos apud aratra ipsa, mirantes decora sua, circumstetere lictores. Surgite, surgite juvenes: meum rogando patrem, vestrum rogare discite. *Blandi.* Tres genuit: quattuor abdicat. Abdico, inquit; apparet unde venias. *Galli Vibii.* Si quis me audit, abdicari jam putat adoptatum: quare? ne auferam patri filium, filiis patrem: nec tam vicino exemplo emendaris. Qui abdicavit suos, quærit alienos: nulla certa felicitas est. Paulo ante ego divitis filiis invidebam: modo illi mihi. laudat me pater, cum abdicet: laudo ego patrem, cum abdicet. hæc una inter nos disputatio est: iste me dignum putat beato patre, ego meo. *Fabiani Papirii.* Ecce instructi exercitus sæpe civium cognatorumque conserturi manus, constiterunt, & colles equis utrinque complentur, & subinde omnis regio trucidatorum corporibus consternitur, illatorum multitudine cadaverum, vel spoliantium. Si quæsierit aliquis, quæ causa hominem adversus hominem in facinus coëgit? nam neque feris inter se bella sunt: nec si forent, eadem hominem deceant, placidum proximumque divino genus. Quæ tanta vos fert ira, cum una stirps, idemque sanguis sitis: vel quæ furiæ in mutuum sanguinem egere? Quod tantum malum humano generi, vel sorte, vel fato invectum? an ut convivia poculis exstruantur, & tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? Magna enimvero & laudanda sunt, propter quæ mensam & lacunaria sua potius quam lucem innocentes intueri maluerint. An, ne quid ventri negetur libidinique, orbis servitium expetendum est? quid tandem sic pestiferæ istæ divitiæ expetuntur, si ne in hoc quidem ut liberis relinquantur? quid tandem est quod in vitio corrupe-

rint? Primum si inde incipere velis, ædes ipsæ, quas in tantum exstruxere, domus ad usum & munimentum paratæ, sint nunc periculo, non præsidio: tanta altitudo ædificiorum est, tantæque viarum angustiæ: ut neque adversus ignem præsidium, neque ex ruinis ullum ullam in partem effugium sit. Ad delicias dementis luxuriæ lapis omnis eruitur, cæduntur que gentium silvæ: æris ferrique usus, jam auri quoque, in extruendis & decorandis domibus; nempe ut anxii interdiu, & nocte ruinam ignemque metuant, qui tectis injectus est fortuitus. Hinc & vicina urbium excidia sunt: quippe non defendis uni, sed in communi periculo apprehendam: hostesque aliena & in sua damna validiora cæduntur alia, ipsaque cum maxime flagrant, spolium ex alienis ruinis ferunt. In hos ergo exitus varius ille secatur lapis, ut tenui fronte parietem tegat, quam vinctis severe in hoc pavimentum levatum & infusum tectis aurum. O paupertas, quam ignotum bonum es! Quin etiam montes silvæque in domibus marcidis & umbra fumoque viridibus. [* *Quid faciam? Si paruero, abdicabor: patrem amo; hac est contumacia mea.*] ut maria amnesque mutentur, vix possum credere quemquam vidisse silvas patentesq; campos, quos rapidus amnis ex præcipiti, vel cum in plana infusus est, placidus interfluit: non maria unquam ex colle vidisse lata aut hiberna, cum ventis penitus agitata sunt. Quis enim tam parvis oblectare animum in vita possit, si vera cognoverit? Videlicet quæ instantibus tangi comprehendique manibus, aut sinu possunt. An magna non capit? exiguum est & hoc, litoribus quoque moles invehuntur, congestisque in altum terris exaggerant sinus: alii fossis inducunt mare: adeo nullis gaudere veris sciunt, sed adversus naturam alieno loco, aut terra,

aut

aut mari mutata ægris oblectamenta sunt, ut imbres fastidio rerum naturæ laborantibus. Iam ne liberi quidem, nisi alieni placent. *Hispani Cornelii.* Solus omnium abdicor, quia me meus pater diligit, alienus appetit. *Vibii Rufi.* Dives filium non habet: me dabis? dives reduxerit suos: me recipies? ita non adoptari, sed commodari recuso. Quid mihi objicitur? Meritis amoris alienum feci. Dic dives audiat: Divitem, inquit, te esse volo. O me abdicandum, si talem patrem relinquo. Laudabat mihi pater paupertatem, narrabat divitum incommoda: ajebat multos divites accusatos: ego certe memini abdicatos. Abdico, non est patris mei verbum. *Triarii.* Quare abdicas? nunquid dies noctesque impendo turpibus conviviis? plurimum vivo in lupanari? si nescis quæ crimina objiciantur, ab amico disce. Si omnes mali sunt, quid isto patre miserius? si boni, quid cruentius? *Romani Hisponis.* In hanc ego domum ibo, in qua totiens aut insanitur à patre, aut totiens peccatur in patrem? cum prodiero repente dives, dicent omnes: Quis est iste, quem magna fortuna non decet? hæc est divitis quarta abdicatio. *Silonis Pompeii.* Quantumcunque est, mihi satis est? unicus sum, fortiter fortunam meam feram. Hoc nunc mihi primum accidit: dictus sum divitis filius, & jam abdicor. Quid videri me velis, nescio: innocentem? sed abdicor: nocentem? sed adoptor. Vtcunque tamen abdicatio tolerabilior est; unum abdicat, adoptio tres. Non potest mihi dici quod ceteris abdicatis: In tua potestate fuit; si paruisses patri, non perdidisses patrem: etiamsi non abdicares, perditurus fui.

Pars altera. Porcii Latronis. Si nescirem quid mali esset pauperies, nunc intelligerem, cum abdicationem filius meus non timet. Fabriciorum imagines Metellis patuerunt. Æmiliorum & Sci-

pionum familias adoptio miscuit: etiam abolita sæculis nomina per successores novos fulgent. Sic illa patriciorum nobilitas ab fundamentis urbis, usque in hæc tempora constitit. Adoptio fortunæ remedium est. Non ignoro ego, quorum inopia per otium in angulis divitiarum convictos strepit, accusatioque consequitur, neque quiescere finit. Sed nulla materia in rebus humanis virtutes clarius ostendit censu. Senatorium gradum census ascendit: census equitem Romanum à plebe discernit: census in castris ordinem promovet: censu Iudex in foro legitur. Non persuadeo tibi? I ergo ad illos quos mavis sequi quam reducere. *Fusci Arellii Patris*. Facilius possum paupertatem laudare, quam ferre. Quid mihi Phocionem loqueris? quid Aristidem? Tunc paupertas erat sæculi. Quid loqueris Fabricios? Quid Coruncanios? Pompæ ista exempla. Fictilibus fuerunt dii faciles. tibi non noveris divitias esse paupertatem. Quid vos liberis vestris optatis? ego meo imperium.

DIVISIO. Non puto vos quærere, quomodo hæc controversia divisa sit, cum habeat negotii nihil. *Fuscus* tamen sic divisit: Dico mihi licuisse adoptare: dico mihi licuisse recusare adoptionem: dico etiam ut licuerit, recte tamen recusasse: & quod jure fit, verum est, & quod sine jure quoque rationem habeat, recte fit. Cum de jure diceret, dixit: Sub arbitrio, inquit, patris sum: & hoc subjicior patri, quia pius sum: in hoc sine dubio, ut pius sim. & ad manum argumentum est. nempe abdicanti respondeo. quid ita?quia respondeo, scilicet id ago ne desinam illius esse. quid ago, cum respondeo emancipanti? quid enim ad amittendum patrem interest, utrum ejiciar, an transferar? Si non licet recusare, cur potius abdicas me

quam

quam tradis? Cum de officio diceret, in hæc divisit: Dico non fuisse dandum sine magna caussa filium in adoptionem: dico multo magis à te: dico minime illi. *Silo Pompeius* sic divisit: cœpit evertere, & explosa quæstione: In omnia patri pareo, dum sit: etiam si in omnia, ibi non parendum, quo efficitur ne pater sit. Deinde quærit, an invitus filius dari in adoptionem possit: si non potest à nobis abdicari, quod arbitrii sui est: an possit, non cum contra voluntatem patris est, sed cum male arbitrio suo utitur. hic subjecit, an hic bene usus sit. De officii parte tractavit, & ita divisit: Turpem esse adoptionem, inutilem esse, periculosam esse. Cum diceret turpem, dixit, aliena bona invadere, & trium filiorum sub se sortem esse, & liberis spem reconciliationis paternæ eripere, quam inhumanum esset. Cum inutilem diceret, dixit, patri inutilem esse, adoptanti inutilem esse. Cum patri inutilem diceret, tractavit, quam grave esset, unico carere filio, quem alius concupisceret: &, cum diceret divitem esse, quodque, qui tot haberet solatia, filium quæreret, dixit: Tibi non erit facile adoptare. Inutilem esse diviti cum diceret, sic tractavit: Futurum ut ad suos rediret, si non adoptasset. Hoc loco belle videbatur dixisse; Si animum patris intelligis, dat tibi notam reconciliandi tuos, negat se solitudinem pati posse. Cum inutilem sibi esse diceret, paupertatem laudavit, in divitias invectus est: dixit se posse divitiis corrumpi, quibus corrumpi possit exercitus. Cum in divitias inveheretur, dixit: Ajunt multa vitia divites habere istos, & hoc gravissimum, quod suos non amant. Nec esse quod quisquam se satis putet firmum ad repellenda vitia contactu ipso nocentia transeunti bono. Nec peccare discam? Ecce tu quam cito abdicare didicisti. Dixit futurum, ut

diviti displiceret propius inspectus, ipsum amorem paupertatis ab illis fastidiri: dixit futurum, ut abdicaretur, si adoptatus placuerit; ego nec meo placeo: adjecit periculosam sibi futuram adoptionem in domo, suos dominos desiderante, & tota familia expellere insitivum hæredem cupiente. *Latro* ultimam quæstionem posuit, quam fere solebat: Etiam si non recte fecit, quod adoptari à divite noluit: an tamen bono id adversus patrem animo fecerit; an ignoscendum sit. deinde an bono adversus patrem animo fecerit. In hac quæstione bona pars adolescentis est, patrem amantis, & opibus præferentis. *Latro* tamen negabat patrem daturum manus, bono adversus se animo factum, sed consensum filiorum adversus patrem dicturum tacitum, nescio quem. *Broceo* quidam non male re usus, qui dixerat adolescentem videri sibi habere capitalia quædam vitia; male de se existimare eum qui ire ad Iudicem districtum innocens nollet. *Argentarius* omnes priores transiens partes, statim ad hoc venit, debueritne patri parere, an non debuerit; & in figuram contulit declamationem. Volo, inquit, alius filium abdicet, qui petitur à patre paupere, ut in adoptionem divitis datetur. Quam bonam, inquit, causam pater habebit? Dicit hic, deinde transit. Sic cum declamasset eam controversiam, quæ usitata non erat: Si ille filius malam causam haberet, ego bonam habeo: contulit suam causam cum illo.

Color. De colore magis quæsitum est, an adolescens debeat aliquid in divitem dicere. quid enim faciet? diceret in eum qui tantum res habet, & in amicum paternum? non dicit in eum quem fugit? & illi tamen qui sibi abstinentiam conviciorum imperaverant, non bene præstiterunt. aliqua sententiæ dulcedo surrepsit. Aridi declamatores fidelius

lius quos propofuerunt colores, tuentur: nihil enim eos follicitat, nullum fchema, nulla dulcedo fententiæ fubrepit. ficquæ malam faciem habent, fæpius pudicæ funt: non animus illis deeft, fed corruptor. *Fabianus Philofophus* hoc colore ufus eft, ut diceret: Etiam fi fuftinerem, at tradi diviti nollem. & in divitias dixit, non in divitem: illas effe quæ frugalitatem, quæ pietatem expugnaffent, quæ malos patres, malos filios facerent. *Gallus Vibius* fuit tam magnæ olim eloquentiæ, quam poftea infaniæ. Hinc accidiffe uni fcio, ut in infaniam non cafu incideret, fed judicio perveniret. nam dum infanos imitatur, dum lenocinium ingenii furorem putat, quod fimulabat, ad verum redegit. Hic controverfiam poftero die quam erat à Fabiano dicta, declamavit. Solebat autem fic ad jocos pervenire, ut amorem defcriberet, pæne cantantis modo, ut diceret, Amorem defcribere volo: tanquam Bacchari volo. Deinde defcribebat, & totiens cœpturus repetebat: Amorem defcribere volo. In hac controverfia plane quod voluit, confecutus eft, ut divitias nobis in odium adduceret. Sæpe enim ingeffit: Divitias defcribere volo: & multaminus facunde & corruptius quam Fabianus, fed dulcius. hoc unum occurrit, in quo pufillum ineft infaniæ: Non me delectant ignoti domino fervorum greges, nec fonantia laxi ruris ergaftula; patrem gratis amo. *Fufcus Arellius* & hunc colorem dixit: Omnibus offendor. cum primum de adoptione ifta cogitarem, occurrerunt mihi tres abdicati: & audio in ifta domo tres fuiffe filios. Neceffe eft timeam infelicem liberis domum. & alias caufas dixit. licet enim plura abdicato dicere, propter quæ non litiget. fed nunc refero, cui rei quisque maxime inftiterit. *Latro* illo colore ufus eft, fodalem fe tribus divitis filiis

fuisse: semper, inquit, illos colui, immo adhuc colo. cum abdicati essent, ego illis suasi, ut tacerent, & patrem cedendo mitigarent. dixi, Cum primum tempestivum putabitis, patrem vestrum rogabit meus. Ecce admonent me aptissimum esse tempus. Verum est. non potest pater invenire reconciliationis aptius tempus. dives filios quærit. *Castius* illo colore: Quos abdicatione non potuit terrere, putat se castigaturum adoptione. Non ille tuum filium concupiscit, suos corrigit: dum illos correctos putaverit, me statim abdicabit. Non faciet? Atqui neminem adhuc habuit, in quo hoc aut facilius, aut justius faceret. *Fabianus* hoc colore, ut dixit, egit; Nolo dives esse. *Rufus Vibius* hoc: nescio dives esse. Hæc in hoc loco cum diceret, excepta sunt: Non est quod putes, omnibus divitias convenire. nihil est insolentius novitio divite. Sed & illud dixit: Alius animose loquitur, ut ex contemptu divitiarum gloriam petat. ego non dico, Dives esse nolo: sed nescio. *Albutius* & ipse divitias insecutus est, & dixit pulchram de Fabricio sententiam. Munera, inquit, regia respuit, cum auro dominium timet accipere. & illum locum egregie tractavit; Omnes cibos habebo suspectos, omnes potiones, trium pædagogia: ex illis occidere me volet, quisquis frugalissimus fuerit. Non venenum pauperes timent, non hæredem: adhuc nec abdicationem timebamus. *Silo Pompeius* illo colore egit: Nemo illi placere potest. Ne in hoc quidem aliquem retinuit, ut non omnes abdicaret. Ecce nunc, inquit, invenit novam abdicationem, ne quid de reditu sperare possent. Et cum multa dixisset in divitem, dixit: Non est quod mireris si te oderunt, quos abdicasti. Colorem aperte, paratius aliquid cur hic desiderat? Quidam dixerunt, patrem cupidum divi-

divitiarum, quod invidiosum est, in hoc usum: quidam ita, Divitias filio dare vult, ut filiis eripiat. Itaque *Latro* optimo colore usus est. In hoc, inquit, te in adoptionem volo dare, ut facilius per te abdicati reconcilientur. *Castius.* Timeo, inquit, ne abdicet. vellem timeres. *Albutius* hoc colore usus est: Summam sibi amicitiam cum divite fuisse: dixisse illum sibi dubitanti, an filium tolleret. Tolle, inquit, in meum patrimonium: ego istum fratrem liberorum judicabo. Itaque cum & tertium abdicaret dixit: Nisi mihi illudis, unicum etiamnum filium habeo: venit ad me, & ait: Redde quem educasti mihi: si emendati fuerint liberi mei, habebo hunc cum illis: si perseveraverint, habebo pro illis. Tentasti statim illum reducere in gratiam cum filiis. intempestivum erat. Tentavi, quotiens subtrahendum eum respondit: non tanquam possit diviti deesse filius. *Solo* dixit: Amicos, inquit, abdicat. usus sum. quid ergo? mavis inimicum adoptet? si intraveris domum, videbis, an aliqui animum patris à filiis avertant. Si reduxerit, inquit, illos, & quid fiet? capit divitis domus quatuor liberos. Si illi te fratrem gravabuntur, libentissime recipiam. Sic de me dives meruit, ut illi darem filium paratissime commodato. *Blandus* hoc colore egit, ut diceret, Divitem inexorabilem esse liberis: omnia se fecisse, ut illum placaret: videre se magnas causas & graves. Itaque certam futuram adoptionem. *Otho Iunius pater* solebat difficiles controversias belle dicere, eas in quibus inter silentium & actionem medio temperamento opus erat. Edidit quidem quatuor libros colorum, quos belle Gallio noster Antiphontis libros vocabat: tantum in illis somniorum est. & hoc vitium ab antiquis, qui artem dicendi tradebant, duxerat. Illi enim colores * probant qui non

possunt coargui, non ut omnia assseverent. ut non esset aliquo homine offensus. Sed ridiculum est affectanti, quod falsum probari non possit. Non multum interest in causa sua, falsum aliquis testem deprehenderit, an servum: alteri enim credi non debet, alteri non solet. *Otho* tamen *Iunius* bene dicebat has controversias, quæ suspiciose dicendæ erant. Item memini optime dicere illum pro juvene adulterii reo, in quem *Syriacus Vallius* homo disertus ad calumniam juraverat. Erat genus judiciale. Speciosum juvenem dominus suus deprehendisse cum uxore in cubiculo suo testatus est, & ob id uxorem suam dimisit. hoc nomine, servum pro adultero postulatum, dominus non defendebat: mulierem, quam petebat præjudicium, tuebatur. opus erat aliquo colore, cum in cubiculo visa esset cum servo à marito. *Otho Iunius* nullam rem certam posuit, sed tantum circumventam à viro mulierem egregie tractavit: cujus actio quam utilis fuisset, statim apparuit, *Nigro Brutidio* dicente. qui hoc colore usus est: Accersitum à domino servum, qui inter se medius & dominam, cum domina rem haberet: illam non esse passam: maritum indignatum prosiluisse quasi in corruptorem. Usus est colore. dixit enim arcessitum, ut dominicæ libidini * paparium faceret. *Syriacus* cum secunda actione hunc colorem urgeret, diserte multa dixit: inter quæ & hoc: Adulterum accusator in cubiculum usque perduxit, patronus in lectum, & pæne causam abstulit. Et illud cum Syriaco vafre & facit, & belle respondet. cum prima actione diceret, non posuit causam, sed argumentatus est: dixit probaturum se deprehensam in cubiculo cum servo. *Niger Brutidius* cum ageret, objecit Syriaco, quod causam non posuisset, & institit assidue, quare non appareret, quomodo servus

servus solicitatus esset, quomodo perductus in cubiculum. cum responderet Syriacus, ait: Primum non apud eundem præceptorem studuimus. Tu Apollodorum habuisti, cui semper narrare placet: ego Theodorum, cui non semper. deinde si quæris, Niger, quare ego non narraverim: ut tu ista narrares. Tunc & contra Maximum Stertinium, quo premebatur, cum comes ejus fuisset, dixit, Per annos duodecim in officio fui: Dic quid in domo tua peccaverim? Sed hæc consuetudo vestra. Injuriam vocatis finem servitutis. Tamdiu vobis cordi sumus, quamdiu usui. Hæc à Syriaco dicta, magna exceptis clamoribus, cum occurrerent mihi, præterire non potui. Ad Othonem redeo, à quo longius aberravi. Solebat hos colores adhibere, qui silentium & significationem desiderant. Bene itaque & hanc controversiam hoc colore dixit, tanquam in emendationem abdicaturus, & reconciliationis causa faceret. Hoc non detegebat, sed omnibus sententiis utebatur ad hoc tendentibus: tanquam, Non possum, inquit, pati sine patre me: an sine te putas pati posse quemquam, aut patrem putas pati sine liberis posse? Et illud: Credite mihi, impium nihil de liberis duo patres cogitant. Et illud: Recipiat, inquit, suos; non possum sine te pati. hoc fortasse illi placebit, quod ad tuum patrem reverti voles. Et illud: Non amas abdicatos? domum illorum occupa. ama, serva. Dixit & illud: Libenter, inquit, pauper sum & ego. Dicit aliquis: Quare ergo in adoptionem divitis filium recipi volo? Et excusationem si dixero, filii mei causa facio: honestius autem nunc facio, quam si filium ei facerem. Et illud: Hoc aut meum consilium est, aut illius commune, consentiatis licet duo senes. Iungit & illud, Temerariam adolescentiam, & incautam contumaciam: fortasse jam superva-

pervacua esset adoptio, si non repugnasset. Et illud: Non recipio, omnia licet facias: non ero pater orbo divite. Er illud in ultimo: Scis me non invitum esse pauperem; ego te genui, ego divitias docui contemnere. sequere auctoritatem meam. nihil turpiter suadeo, nihil sordide concupisce; crede fidei meæ. hoc fieri expedit, quod, inquit, me tibi diviti nihil amplius dico. Totam bene dixit controversiam, sed hoc genere, ut putares illo dicente dicendum sic esse: deinde mirarere, quid illi suspiciosa actione opus fuisset, cum aperte liceret. Bene de hoc vitio illius Scaurus ajebat, illum acta in aurem tegere. *Glycon Scyridion* ex altera parte satis dulcem dixit sententiam: ὅτι ὡμογνόησα, πονηρὰ δ' ἤ, ὁμολογῶν οἱ ἐφίσταν. *Artemon* dixit: ἢ σύ γε εἶ πατὴρ τῶν βεβαίων κληρμάτων; Πλουτοῦσιν, οἷς πλούσιοι προπάτορες ἀπογιτῶσιν. *Hermagoras* dixit: παρελεύσομεθα τέσσαρες ἑνὸς ἀπόρρητον.

CONTROVERSIA X.

Iusjurandum mariti & uxoris.

Thema. *Vir & uxor juraverunt, ut si quid alteri obtigisset, alter moreretur. Vir peregre profectus misit nuncium ad uxorem, qui diceret decessisse se. Vxor se præcipitavit. recreata, jubetur à patre relinquere virum. non vult. abdicatur.*

PORCII LATRONIS. Dii immortales, qua debetis providentia humanum genus regitis: effecistis ut illud non periculum esset amantis, sed experimentum. *Cestii Pii.* Antequam juraremus, diu inter nos hæc tacita lex erat. Si abdicata fuerim, non vivam. Huic pater non credit, nec est novum: nec vir illi credidit. Quæris quod jusjurandum fuerit? Ita patri placeam. *Fusci Arellii patris.*

patris. Iam, uxor, non navigabo, non peregrinabor. fides tua me timidum fecit. Mentitus, inquit, hic est; solemne est amantibus. ideo non nisi jurantibus credimus. Hos dividere vult socer, quos ne mors quidem dividet. Moriar, inquit: habeo & causam, & exemplum. Quædam ardentibus se maritorum rogis miscuerunt: quædam vicaria maritorum salutem anima redemerunt. quam magna gloria brevi sollicitudine pensata est! O te felicem, uxor! inter has viva numeraris. *Marillii*. Assiduæ contentiones erant: ego magis amo, immo ego sine te vivere non possum, immo ego sine te. qui solet esse exitus certantium. juravimus. Hic animus sine dubio jurantium fuit, ut vivi non diduceremur, cum illud quoque caveremus, ne morte divideremur. respexistis nos, dii. nunquam vos violavimus. *Hispanis Romani*. Difficile est, Iudices, eorum secretorum causas reddere, quæ amantibus etiam sine ratione jucunda sunt. nec est quod putetis, de abdicatione hodie tantum illius agi: de spiritu agitur. Scitis quemadmodum suos amet. non magis sine patre vivere potest, quam sine viro. *Iunii Gallionis*. Socer (sic enim te appellabo quamdiu vixero) quid sibi volunt altiores hujus gemitus, & fortiora inter lacrymas suspiria? nescio quid videris fortius, puella, promittere. non sum tanti, ut bis pro me pericliteris. *Argentarii*. Nocet illi indulgentia suorum. in duo pericula mulier incidit: quorum neutrum esset experta, si aut minus amaret virum, aut minus amaret patrē. *Alfii Flavi*. Nec est quod putetis, illi facilius istius esse desiderium; & patrem amat tanquam juraverit.

Pars altera. *P. Asprenatis*. Nempe si quid acciderit viro, peritura est: & si bene filiam meam novi, peritura est si quid genero meo acciderit. Filia mea moritura est: adjiciam quod sit indignum,

gnum, si quid filiæ meæ acciderit, vir ejus victurus est. Vide qua te lege constrinxeris: si parueris, vives. *Blandi.* O conditionem æquam! alteri vitam debet, alteri devovit. *Papirii Fabiani.* Non possum, inquit, relinquere virum. Quidquam non potest quæ mori potest? pæne dum falsæ mortis nuntium misit, vere recipit? Vir dum nimis amat uxorem, pæne causa periculi fuit: uxor dum nimis amat virum, pæne causa luctus fuit: pater dum nimis amat filiam, abdicat. Servate totam domum, amore mutuo laborantem. Moriar, inquit: hoc patri minaris, viro promittis. Potes sine viro pati: peregrinationem ejus tulisti. facilius potes carere eo qui spiritum debet, quam eo qui impendit?

DIVISIO. Et hæc controversia non erat in divinatione. nam præter illam quæstionem, An pater abdicare posset propter matrimonium, reliqua, cum ad æquitatem pertineant, tractationis sunt. Primam tamen conjecturalem quæstionem *Latro* fecit: proposuit illam, An etiam si non malo adversus uxorem animo maritus fuit, fecit tamen, ut tam temerarius & inconsultus relinquendus sit. deinde, An etiam malo adversus uxorem animo fecerit. *Fuscus Arellius* juris quæstiones subjecit, Non posse illam discedere à viro: nam & hoc jurejurando illam obligavit. hunc enim animum fuisse sine dubio jurantium, ut vivi non diducerentur, cum illud quoque caverint, ne morte dividerentur. *Latroni* contrarium videbatur, onerari jurisjurandi invidiam, cum extenuari deberet: & illud jusjurandum contra fortunam videtur, hoc etiam contra patrem. *Cestius* contra fecit, & toto dixit jurejurando illam liberatam: illo casu solutos ipsos vinculo religionis: & ideo non futurum periculum uxoris, si quid accidisset viro.

Silo

Silo Pompeius contra dixit, illam teneri jurejurando, & adjecit, Et si repudio diducta fuerit, non tamen solvi fœderis pactionem: & ideo inquit, Honestum mortis titulum vindico: ne si quid acciderit, aut ego pro aliena uxore moriar, aut illa pro alieno viro.

Color. Hispo Romanus hoc colore usus est: Iusjurandum jocosum fuisse: sicut multa quotidie jurarent amantes, & ipsum jurasse: idque oblitum se an jurasset, misisse nuntium, ut experiretur affectus uxoris, non ut perimeret. uxorem intellexisse falsum nuntium esse, & ex eo se loco præcipitasse, ex quo præcipitata perire non posset: Vt quomodo ego illam, inquit, falso nuntio terrueram, sic illa me falso periculo terreret. *Marillius* præceptor noster licenter verbo usus est, satis sensum exprimente, cum diceret, uxorem intellexisse mariti mendacium: &, ipsa adversum temerarios mariti jocos relusit. Hanc controversiam memini me videre *Nasonem* declamare apud rhetorem Arellium Fuscum, cujus auditor fuit. Nam Latronis admirator erat, cum diversum sequeretur dicendi genus. habebat enim ille constans & decens & amabile ingenium. Oratio ejus jam tum nihil aliud poterat videri, quam solutum carmen. Adeo autem studiose Latronem audivit, ut multas ejus sententias in versus suos transtulerit. In armorum judicio dixerat *Latro:* Mittamus arma in hostes, & petamus. *Naso* dixit:

Arma viri fortis medios mittantur in hostes,
Inde jubete peti. ——

& alium ex suasoria sensum, quem à Latrone mutuatus est. memini Latronem in præfatione quadam dicere, quod scholastici quasi carmen didicerant, Non vides, uti immota fax torpeat, & exagitata reddat ignes? mollit viros otium, ferrum

rum situ carpitur & rubiginem ducit; desidia dedocet. *Naso* dixit:

Vidi ego jactatas mota face crescere flammas:
Et rursus, nullo concutiente, mori.

Tunc autem cum studeret, habebatur bonus declamator. Hanc certe controversiam ante Arellium Fuscum declamavit, ut mihi videbatur, longe ingeniosius: excepto eo, quod sine certo ordine per locos discurreret. Hæc illo dicente excepta memini. Quicquid laboris est, in hoc est, ut uxori virum, & viro uxorem diligere concedas. Necesse est deinde, jurare permittas, si amare permiseris. Quod habuisse nos jusjurandum putas? Tu nobis religiosum nomen fuisti. Si mentiremur, illa sibi iratum patrem invocavit, ego socerum. Parce pater, parce socer: non peieravimus. Ecce objurgator noster, quam effrænato amore fertur! quanquam esse * filiam preceris: charum quidem, quod illum ab indulgentia sua avocet. Dii boni, quomodo hic amavit uxorem? amat filiam, & abdicat! dolet periclitatam esse, & ab eo abducit, sine quo negat se posse vivere: queritur periculum ejus, qua pæne caruit hic qui amare caute jubet. Facilius in amore finem impetres quam modum. tum hos ponis terminos, ut nihil faciant, nisi considerate; nihil promittant, nisi ut jus facturi; omnia verba ratione & fide ponderent. Senes sic amant. Pauca nosti, pater, crimina: & litigavimus aliquando, & cecidimus: & fortasse, quod non putas, pejeravimus. Quid ad patres pertinet, quod amantes jurent? Si vis credere, nec ad deos pertinet. Non est quod tibi placeas, uxor, tanquam prima peccaveris. periit aliqua cum viro, periit aliqua pro viro: illas tamen omnis ætas honorabit, omne celebrabit ingenium. Fer, socer, felicitatem tuam. magnum tibi quam parvo constat exemplum!

plum! in reliquum diligentiores facti sumus: errorem nostrum confitemur; exciderat jurantibus, esse tertium qui magis amaret: sic, dii, sit semper. Persevera, socer, recipe filiam: ego qui peccavi, pœna dignus sum, quare uxore necata, socero causa sim orbitatis? Discedam è civitate, fugiam, exulabo: utcunque potero, desiderium misera & crudeli patientia perferam. Morerer, si solus moriturus essem. Declamabat autem Naso raro controversias, sed non nisi ethicas: libentius dicebat suasorias. molesta illi erat omnis argumentatio: verbis minime licenter usus est, nisi in carminibus, in quibus non ignoravit vitia sua, sed amavit. Manifestum potest esse, quod rogatus aliquando ab amicis suis, ut tolleret tres versus, invicem petiit, ut ipse tres exciperet, in quos nihil illis liceret. æqua lex visa est. scripserunt illi quos tolli vellent secreto, hic quos tutos esse vellet. in utrisque codicillis iidem versus erant: ex quibus primum fuisse narrabat Albinovanus Pedo, qui inter arbitros fuit.

Semibovemque virum, semivirumque bovem.

Secundum:

Et gelidum Borean, egelidumque Notum.

Ex quo apparet, summi ingenii viro judicium non defuisse ad compescendam licentiam carminum suorum, sed animum. Ajebat interim, decentiorem faciem esse, in qua aliquis nævus esset.

CONTROVERSIA XI.

Raptor patrem suum non exorans.

Lex. *Raptor nisi suum & raptæ patrem intra trigesimum diem exoraverit, pereat.* Thema. Raptor raptæ patrem exoravit: suum non exorat. accusatur dementiæ.

CONTRA RAPTOREM. *Porcii Latronis.* Moriar, inquit, moriar hodie: ego virum non fleo. Quid

Quid contremiscis, senectus? quid, lingua trepidas? quid, oculi, obstupuistis? nondum est trigesimus dies. Vitam rogas? dedi, & perdidisti. Mori, inquis, filium vis. ego te mori volo? immo furor tuus, illa cæca & temeraria cupiditas: & inter hæc pater illius, qui nimis cito exoratus est. Quare tam cito senex ille remisit injuriam? Ne tristiore quidem vultu expugnatam filiæ pudicitiam tulit. timeo ne verum sit quod audio, ne novo inauditoque more de nuptiis puellæ exoratus sit. *Castii Pii.* Quo melius de re judicare possitis, narrabo me juvenem. habui patrem sanæ mentis: nec tam severum scilicet, ut crudelis esset, nec tam indulgentem, ut incautus. Duxi uxorem, quam pater jusserat: & tamen nuptiarum mearum me pænitet. Fili: nonne sæpe excandui, sæpe reconciliatus sum, sæpe quod negaveram dedi? Ipse dispensasti triginta dies: ut haberet primos socer, medios reus, novissimos pater. Ne omnia vitia ejus à prima adolescentia repetam, virginem rapuit, patrem accusat. Hæc intra triginta dies. Putas me accusatori promissurum, quod filio negavi? Impetravi, inquit, ab illo: alii ajunt illum à te. mediis me diebus accusas. Rapuisti virginem, cum tam libenter viveres? *Arellii Fusci Patris.* Moriar, inquit, etiamnum minaris: nondum rogas. Quid, inquit, rogabo? jam lassus es, nec ullum adhuc rogasti. Non possum, inquit, exorare tam diu? Novo more objicit dementiæ constantiam. Quid? ergo tu poteris videre morientem filium? fortasse non potero: & ideo irascor, dum licet. *Pompeii Silonis.* Hæc audacia ejus ex parte culpæ meæ est, nimium indulgenter nutritus est: omnia sibi putat licere: nec ille unquam me rogavit. Ignovit, inquit. Ita alius ante me rogatus est? Non nosti conditionem legis tuæ: in hac qui pares sententias

tentias habent, pereunt. ipse ad alienam se misit, lex illum misit ad meam. *Raptor nisi & suum & raptæ patrem exoraverit, pereat.* Vis scire, lex utrum maluerit? non exoratus irascitur. ex duobus patribus eum raptor accusat, qui legem sequitur. *Arellii Fusci.* Miraris me dubitare. ipsa lex inter mortem & nuptias dubia est. Quid me intempestivæ proditis lacrymæ? Nondum erat tempus flendi. Non est quod quicquam tibi promisisse lacrymas putes. fleo, quod necesse mihi est spectare filium morientem. Quid facturus sim, adhuc nescio; utique tu ante tricesimum diem nescies. Exorabis, inquis, patrem. Quid ergo mihi molestus es, si hoc tibi satis est? O Dii, effregit fores? & identidem leges invocantem coëgit pati stuprum, nisi tam facile puellam exoravit, quam patrem. Mortem vita meruit, accusatione deprecatur. Consumuntur interim dies. Vter nostrum consumit? Rogo, inquit. Non est tuum me rogare. Nunc ego rogare debueram, qui periclitor. *Papirii Fabiani.* Demens sum, vides: turpiter vivo, meretricem amo, leges ignoro, dies tuos non numero: ad judicem vocatus, non adsum. Ergo moriar, inquit. hoc si reo dicis, non curo: si judici, videbo: si dementi, non intelligo. Demens, inquit, es. & huic aliquis ignoscere potest, qui sic rogat? Vos mei judices estis. iste habet suum judicem. nec potest inexorabilem queri, quem nondum expertus est. *Iunii Gallionis.* Rogo, inquit. Num sic? si volebas rogare, admovisses propinquos, amicos, majorum imagines, lacrymas, repetitos alte gemitus. Testor Deos, sic rogaturus fui puellæ patrem. Cum, inquit, multum in suppliciis habitum submiseris: cum dixeris; Pœnitet quod rapui, quod te priorem non rogavi: cum dixeris te dementem fuisse, deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis,

quis, deliberabo cum tua matre. Me miserum, quam pæne promisi? anime dura. heri fortior eras: & multum habeo quod deliberem. diversi me affectus distringunt. inter reum & patrem distrahor. Hinc injuria est, hinc natura. Quid properas? nemo tibi præter me rogandus est. Ergo, inquit, misereberis? nihil promitto ante tricesimum diem. Miserum me, quod tantum triginta diebus irasci possum. longiore tempore opus erat. Audi à demente exempla huic crimini. Denis vicenisque annis inter bella juventus consenuit: nos triginta dies ferre non possumus: Deliberabo; lex nihil vult temere fieri. Magna res est, inquit: delibera, cogita, tempus accipe. effregisti domum civis, ut dicis, etiam misericordis. Morere. non est hoc nocenti grave. Ego nihil peccavi: propter te mori cupio. ratio à me exigitur alienæ culpæ, non meæ potestatis. Quid ergo facturus es? non pronunciabo ante supremum. Quid sic miraris, si illum citius exorasti? facilius est injuriam donare, quam crimen. Agedum in medium, senex, cujus misericordia crudelis sum: non putasti mecum deliberandum? Vnde autem scis, quem filium habeam? ego certe adhuc nescio, qualem filiam habeas. Nullum tempus uni verbo angustum est. Iam, inquit, angustum tempus est: & tibi vacat accusare? *Vibii Rufi.* Quis unquam præter me ignoscere jussus est? jam, inquit, tempus angustum est. ita non putas me subducere quantum superſit? Iam, inquit, tempus angustum est. Angustum erat, si duos rogare deberes. Angustum tempus est, exclamat: nescio quid rogem. Roga ergo. Me priorem rogare debuisti: non dico quia dignior sum, qui prius roger: quia pater tuus: id quod minimum est, propius habito. Huc videlicet illa pars legis pertinebat, ut suum patrem exoret. Patrem natus sic ali-

quis

quis exorat, sic deprecatur? Apparet nunc, te primum rogare. Demens sum: immo si vis argumentum, dabo tibi. filius meus moriturus est. nondum testamentum mutavi. *Cornelii Hispani.* Multi me affectus diducunt: necesse est de aliis querar, de aliis erubescam, de aliis timeam, de omnibus etiamnum deliberem. Ne ille quidem quamvis dicatur nimis exorabilis, ignovisset, si sic rogatus esset.

Pars altera. Arellii Fusci Patris. Me miserum, pater! iræ tuæ detractum est nihil, & tempori multum. infelicior sum, quam si neutrum exorassem. Mortem timeo, postquam mihi homines gratulati sunt. Quid tibi, optime socer, pro ista misericordia tua, qua mihi & patri meo pepercisti, precer, nisi superstitem filiam? *Papirii Fabiani.* Non possum dissimulare, pater, quod illum exoravi; tuum beneficium est. certe cum exoratus est, hoc dixit: Aliud quidem suadebat dolor meus: sed quid faciam? patris tui misereor. Miserere, pater: scis quam brevis sit advocatio mea. Misereor, inquit; vis verum dicam, quid dixerit? patris tui. Vnde ego miser ab hoc patre veniens timerem patrem? *Castii Pii.* Timeo mortem, nec jam habeo cui paream. *Marillii.* Si tibi tam pertinax adversum me odium est, audacter, quid sis facturus, pronuncia. dic, exorari te non posse; quid me incerta mortis expectatione suspendis? solicitus inter somnos quoq; velut admotam cervicibus meis securim expavesco. si non impetro ut vivam, hoc certe impetrem, ne diu moriar. Non est quod puteris legem in numero dierum angustam fuisse. lex illius, diu moriar. Responde, pater: si servaturus es filium, jam tempus fuit. Si occisurus, jam tempus est: non possum sustinere ultra hæc tormenta; diebus paucis & in me mihi

aliud licet. *Blandi.* Ita parum contigit tibi, quod solus periclitanti filio non rogas?

DIVISIO. *Latro* sic divisit. An intra tricesimum diem raptor agere possit: sicut non potest qui in custodia est, qui in carcere est. Si cum alio potest, An cum patre possit, cui vitæ mortisque arbitrium datum est. cum illi accusare eum liberum est, quem mortiferum est non exorasse, etiam si cum patre potest agere, An ob id possit, cujus faciendi potestatem lex patri dedit. Ista enim ratione nihil licet, si aut exorari, aut accusari ei necesse est. Deinde si possit agere, An debeat. Irascendi causam tractavit, quod alium prius rogavit, quod me non rogavit, quam etiam accusat. Si non exoravit filius, dementia est. tantam dementiam ferre non possum, cum adhuc an exoretur, incertum sit. Hic paterno affectu tractavit spem faciendi. non probabat Fuscum, qui paulo apertius agebat: * est controversiam promittere. potest nihilominus & bonus agi pater, & non exoratus. *Fabianus* eam quæstionem fecit, & in ea multum moratus est: dementiæ non posse agi, nisi cum eo qui morbo fureret: in hoc enim latam esse legem, ut pater à filio sanari deberet, non ut regi. *Latro* eleganter dicebat, quasdam esse quæstiones, quæ deberent inter res judicatas referri: tanquam, An quicquid optaverit vir fortis, aut tyrannicida, accipere debeat: quasi jam pronuntiatum sit, non debere. Nemo quæstionem hanc jam tractat, sicut ne illam quidem, An quicquid pater imperat, faciendum sit. Inter has putabat & hanc esse, An pater ob dementiam, quæ morbo fieret, tantum accusari à filio debeat. Ajebat enim, manifestius esse de lege & officio patris queri & fingi quasdam controversias, in quibus pater furiosus probari non possit, ne absolvi tamen propter nimiam im-

*pieta-

pietatem, libidinem fœdam. Quid ergo, ajebat, nunquam utar hac quæstione? utar. sed cum aliis deficiat. *Pollio Asinius* dicebat, hoc Latronem videri tanquam forensem facere, ut ineptas quæstiones circumcideret. in nulla magis illum re scholasticum deprehendi. Remittit, inquit, eam quæstionem, quæ semper pro patribus valentissima est. Ego semper scio, nullum patri curatorem dari, quia iniquus pater sit, aut impius; sed quia furiosus: hoc autem in foro esse curatorem petere, quod in schola dementiæ agere. *Gallio* & superiore usus est quæstione, & illam adjecit: An agi cum patre dementiæ possit, ob id quod facturus esset, non ob id quod fecerit. neminem injuriarum accusari, quod injuriam facturus sit: non adulterii, quod adulterium commissurus sit: ne dementiæ quidem, quod demens facturus sit aliquid. Tu vero, inquit, mecum agis, non quod non exorasti, sed quod exoraturus non es: puta enim me hodie exorari. ergo demens videor, qui uno me verbo sanare possum? Lex triginta dies dedit: quia judicavit aliquem duriorem futurum. Etiam si demens est qui non exoratur à filio, num qui etiam vigesimo? ergo non potes hoc nomine damnare me, quod exoratus non sim: etiamnum enim exorari possum. Itaque si quis vestrum agere mecum hoc crimen non potest, ut si, quem ad triginta dies exorare possum, post triginta quæri non potest, aut crimen non habeo, aut accusatorem. *Silo Pompeius* fecit quæstionem, qua *Gallio* usus est, nihil acturum adolescentem, etiam si damnaverit patrem. nihilominus enim periturum, quia lex nullam aliam salutis viam dedit raptori, quam si exoraverit patrem. *Latro* hæc omnia quasi membra in aliquam quæstionem incurrentia tractabat, non ut quæstionem: quanquam hoc ipsum in aliam

ajebat quæstionem incurrere, in qua quæritur, An raptor possit accusare patrem intra tricesimum diem. Nam cum dico, non potes accusare eum in cujus arbitrio positum est, moriatis, an vivas; non magis quam magistratum in jus vocare, quam de judicibus tuis ferre sententiam; non magis quam miles in imperatorem suum animadvertere: adjicio, Non potes accusare. nihil enim tibi proderit. etiam si damnaveris, morieris. Lex enim, si non exoraveris, perire te vult. non exoras autem, etiam si damnas. Quare hoc non quæstionis loco ponebat, quod imbecillum putabat. Apparet enim exigere legem ab eo, ut exoret patrem, qui non habet quem exoret. puta enim patrem alicujus esse tam palam furiosum, ut nihil intelligat: hunc exorari à filio non vult. Atqui eodem loco est manifestus. *Clemens Iustus* parum hoc putabat valens esse, tanquam quæstionem: satis valens, tanquam argumentum: & illam alteram satis valentem quæstionem, non posse cum patre agi eo nomine, quod non peccaverit: sed tractaturus iste, iniquitatem tractationis ponebat, cùm diceret: Agere mecum dementiæ, etsi jam potest, nunquid enim peccavi? non sum exoratus, nondum tempus transiit, etiamnum exorari possum. quam iniquum est nondum esse me nocentem, esse jam reum!

Color. Omnes infamaverunt raptæ patrem, quasi cum raptòre colludentem. *Gallio* dixit: Ingenuus virginem rapuit, si tamen rapuit. *Silo Pompeius* eandem suspicionem in omnia contulit. Exoravit, inquit raptæ patrem. Ita tu, cum tam exorabilem patrem haberes, rapuisti? *Hispanus* dixit: Omnia cito facta sunt: iste cito rapuit, ille cito ignovit. nisi demens sum, est aliud suspicandum. *Argentarius* dixit: Rapta est, & statim exorata: immo nescio an exorata, deinde rapta. spero te innocen-

nocentiorem fuisse quam vis videri. Tu exorasse te dicis. Ego te exoratum puto: dic, quid tibi cum socero convenit? *Rufus Vibius* dixit: Dic mihi, quid tibi convenerit, quando tibi nuptias promiserit. nec victum re hercules fateberis, cum dies venerit. *Asprenas* dixit: Iam, inquit, non multum reliquum est ex triginta diebus: si ex illo dies numerarem, cum primum exorasti. ajunt jam triginta dies præterisse. *Latro* dixit: Id quod inter sententias scriptum est adoriar: dic ergo verum. *Castius* hac figura declamavit, ut rogaret patrem, tanquam exoratus esset raptæ pater: deinde ad hanc sententiam transit: Numquid pejorem causam habeo, si apud alterum judicer? *Lucius* eadem figura clamavit. & *Hispo Romanus*: sed transit mollius; Scio quid responderi mihi possit: Facile est domestico judici satisfacere. Videro te, cum ad raptæ patrem veneris. In hac controversia *Triarius* dixerat: Non scies an exores, nisi ultimus dies venerit: & tunc, quoad lucebit, perseverabo. Deinde cum scholasticorum summo fragore: Et tu, quisquis es carnifex, cum strictam sustuleris securim, antequam ferias, patrem respice. Belle deridebat hoc *Asinius Pollio*. Filius, inquit, cervicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrem, & dicat: Agon' quod fieri solet victimis? Sed joco quoque remoto, ajebat rem verissimam, non posse carnificem venire, nisi eo tempore quo jam pater exorari non posset. *Castius* ex altera parte hoc colore usus est: quia priorem rogasset raptæ patrem. Suspensum esse volui, statim illum securum esse nolui. De me queritur, quod illum potius cogitare de patrimonio filii, quam de periculo volui. *Latro* hoc colore usus est: Scitis, periclitantes alieno arbitrio agere. illi qui circa erant sodales, qui occurrerant amici paterni, aje-

bant: Eamus ſtatim ad raptæ patrem. in hujuſmodi caſu illi rogantur: nam raptoris patres rogant. *Silo Pompeius* diverſum colorem huic ſecutus eſt. Non erit, inquit, duritia patris mei: item amici ſuaſerunt, ad raptæ patrem iremus, ne nocerent apud illum quod tarde ſuum exoret patrem. *Hiſpo Romanus* bello dociſmo uſus eſt. Vultis, inquit, amici, eamus ad raptæ patrem? occurremus. ille domi eſt. *Fuſcus Arellius* dixit: Ille prior rogatus eſt, qui magis timebatur. *Triarius* à parte adoleſcentis dixit: Timeo ne mutetur etiam exoratus. Hunc ſenſum non imprudenter *Silo Pompeius* improbabat. ajebat enim, non poſſe mutari ſemel latam ſententiam. Quidam voluerunt videri, cito exoratum raptæ patrem: quidam tarde. *Fuſcus Arellius* dixit: Magnam partem legis conſumpſi: nec de mora queror: raptæ pater rogabatur. *Caſtius* non probabat, & hac ſententia uſus eſt, cum hunc colorem arguendum putaret: Vult videri rogatum diu raptæ patrem, effecit ut videatur eum diu non rogaſſe; malo autem videri hoc patrem tarde exorari, quam tarde rogari. *Hermagoras* ſolebat interdum diu ſchemata proſequi, interdum breviter & fortius attingere: ſicut in ſententia fecit, cum ſuſpicionem facere vellet, inter raptæ patrem & raptorem colluſionis: πέπεισαι, φησίν, ὁ τῆς φθαρείσης πατὴρ ὧδε ὡς ταχέως μηνοῦντος περὶ τῆς φθορᾶς. *Artemon* dixit: λέγε, σὲ τίς πρὸς πατέρα τῆς ἐφθαρμένης; Ἀντίφωνα κεῖται, σ' ἐποπτεύει, καὶ σιωπᾷς ἀεί* *Glycon* dixit: Μάλα ἀπορῶ. σὲ μέσον ΕΡΗΣ ΡΥΕΗΣ ἔπι ἔφην. ὦ ΚΡ. πότερον ἀπώθω μέριμναν, ἢ περὶν ὦσαι τὸν ἔλεον; Hunc ſenſum commodius dixit *Lepidus*, Neronis præceptor: Miſer eris, niſi etiam ultimo die egomet jam tui miſereor. *Diocles Caryſtius*

ftius à patte patris ethicos dixit: ἐβόων ἀστοὶ, ἐβόων ἁλιεῖς· τίς ἄρ' ἥρπασέ σε; εἰς τί παρεληλύθεις; εἰς τί παρεγένετο; καὶ ταῦτα ἤτοι ἰστὰς ἐνέδρας, ἤ τι ὅμοιον.

CONTROVERSIA XII.

Nepos ex meretrice fufceptus.

Thema. *Abdicavit quidam filium. abdicatus fe contulit ad meretricem: ex ea fuftulit filium. æger ad patrem mifit, cum veniffet, commendavit ei filium fuum, & deceffit. adoptavit puerum. ab altero filio accufatur dementiæ.*

PRO PATRE. *Porcii Latronis.* * Qualem vidi! ipfa fungebatur officiis, fedula circa lectum ægrotantis in omnia difcurrebat minifteria, non impulfis tantum, fed laniatis capillis. Vbi eft, inquam, meretrix? Venit ad me fedulo, qui diceret: Filius antequam moritur, rogat venias. Non expectavi, dum ifte permitteret. amens cucurri. Cetera quemadmodum narrem, nefcio: fteterim, an federim, quid loquutus fim, quid audierim, nefcio: hoc unum fcio, jacuiffe me inter duos filios: accede huc, puer, depofitum, crimen meum: non habeo mifer, cui te moriturus commendem. *Caftii Pii.* Recepi in finum nepotem. Vultis, & hunc abdicem? duos filios tuli. huic numero jam affuevi. Patrem accufat, fratrem infamat, infantem perfequitur. Rogo vos. non fatius eft meretricem amare, quam neminem? Novi generis dementia arguitur; fanus etiam fi non agnofcerem meos. Tradidit infantem, & expiravit: non habui cui rederem. Offerebam me propinquis, expectabam ut aliquis pro abdicato rogaret, nemo audebat propinquorum fratre ceffante. illa videlicet in hac cogitatione tacebat. Nos rogabimus, cum

 frater

frater non audeat? Meretricis, inquit, filium recepisti: nempe ejus quæ meum receperat. Fateor me aliquando insanum fuisse. Nescio quis esset abdicatus: meliorem extuli. *Papirii Fabiani.* Quam nihil in domo illa meretricia fœdi vidi! assidebat mulier tristi vultu affecta, ægro simillima ipsa, dimissis in terram oculis. Pater, inquit, nihil tecum frater locutus est? in sinu meo & filium & animum deposuit. domum pertuli. dementiam vocat, quod infantem non abdicavi. Quid facerem? negarem aliquid filio, cum ille rogaret pro filio? ignosco tibi, quod tam durus es. ægrum fratrem non vidisti. Ille magni successor modo patrimonii natus, in lectulo precario moriebatur. Non servorum turba circumstabat, non amicorum: inter infantem & mulierculam, deficientis adolescentis spiritus in adventum meum sustinebatur. Vt intravi, cadentes jam oculos ad nomen meum erexit, fugientemque animam retinuit. Pater, inquit, quod adhuc nihil deprecatus sum, non contumacia feci; fratri mandaveram. Indico tibi crimina mea: exspirantem coheredem tuum ad vitam volui revocari. Vt salvus esset, rogavi deos: &, licet dementiam voces, si vixisset, recepissem. *Arellii Fusci Patris.* Securior eram, quoniam putaveram illi omnia pręstare fratrem, cum subito nuntiatum est, in ultimis esse filium: nec hoc à fratre. ô me miserum, quod solum nepotem recepi! *Albutii Sili.* Vt vidit uxorem, vidit & fratrem, circumspiciebat & patrem. *Iulii Bassi.* Tibi debeo, mulier, quod habuit filius meus in qua domo ægrotaret. Pudet dicere: ut nepotem agnoscerem, rogatus sum. Non potest uno crimine dementia intelligi. Nemo sine vitio est. in Catone moderatio, in Cicerone constantia desideratur. ad summam, tres fuimus. omnes peccavimus: ego, quod abdicavi;

cavi; frater, quod tacuit; tu, quod pro fratre non rogasti. Non sum uno herede contentus; duos habere volui: & quo magis concupiscam, habui. Misit ad me affectus æger. non ibo? mihi crede, aliter à diis de coherede. Cogitate & quis roget, & quem roget. videbitis negare non posse, nisi qui accusare possit & patrem.

Altera pars. Porcii Latronis. Quem honestius subjecit meretrix quam peperit? Pater illius incertus est. bene cum ipso ageretur, si & mater. *Fusci Arellii patris.* Errat, si quis sit qui me putet pecunia moveri: primum assuevi coheredem habere: deinde olim jam cum puero isto paterna divisi, quia mulieri ille frater donavit plus quam pro sua parte. *Romani Hispanis.* Incidit in meretricem, inter omnia mala, fœcundam. Veræ inimicæ. Noscis quibus ante in cubiculum rivalis venit, quam maritus. *Argentarii.* Cum abdicaret, ajebat: Hoc scilicet exspectabo, donec hac è meretrice liberos tollas. Mulier, nescio an adversus patrem injuriosior sis, quod abstulisti illi heredem, an quod dedisti. *Albutii Sili.* Sine veniant illuc amici, sine propinqui: nunc erubescunt in domum meretricis accedere. Mulier, quæ sine præfatione honeste nominari non potes, cedo istum puerum nulli agnoscendum: sed mater afferat. Severissimus pater abdicavit etiam, quem sciebat suum. Erat in domo puer, qui omnes vocabat patres. Adoptavit ejus filium, propter quem etiam suum ejecerat. *Cæstii Pii.* Nullum genus judicum recuso. si severi erunt, nocebit isti, quod receperit meretricis filium: si clementes, quod abdicavit suum. Clamavit pater: In domum ergo meam meretrix veniet, aut (quod turpius est) filius ad illam ibit? Misit in domum nostram publicum puerum. Quis illis nuptiis interfuit, nisi aut abdicatus, aut abdicandus?

DIVISIO. *Latro* sic divisit. An pater ob illam adoptionem accusari possit, an ob hoc debeat. omnes infamaverunt adolescentem, quasi illius criminationibus factum sit, ut frater abdicaretur. Et ideo sententia laudatur. *Fabiani.* Nihil tecum locutus sum. Cum hoc unum puero noceat, quod ex meretrice natus est, omnes operam dederunt, ut quantùm in controversia licebat, huic vitio mederetur, efficerentque ne quid in illa videretur meretricis fuisse, nisi nomen. *Marillius* decenter hoc dixit, simul objiciens fratri impietatem. Nihil, inquit, in illa domo meretricium fuit: scires, si mecùm fuisses. *Albutius* ethicos, ut multi putant, dixit: certe laudatus est, cum diceret, Exeuntem persecutus est. Non probabat hanc *Messalla* sententiam: Non habebit, inquit, fiduciam, si mavult videri recepisse puerum quam abduxisse: & ea ratione eum adoptasse, non quia debuerit, sed quia secutus est. Fuit autem Messalla exactissimi ingenii in omnis quidem studiorum partis, Latini utique sermonis observator diligentissimus. Idem itaque cum audisset Latronem declamantem, dixit: Sua lingua disertus est. Ingenium illi concessit, sermonem objecit. Non tulit hanc contumeliam Latro, & pro Pythodoro Messallæ orationem disertissimam recitavit, * quam suasoriam Theodoto declamavit per triduum. quæ dixerit, suo loco reddam, cum ad Suasorias venero.

Color. A parte adolescentis non unus omnibus color placuit. Quidam personam ejus, qualem acceperant, introduxerunt duram & asperam. Ex quibus fuit & *Hispo Romanus. Iunius* unum ajebat efficiendum, ut non durus videretur, sed severus. In hac parte dixit nobilem illam sententiam, quam Fabius Maximus circumferebat: Venit assidue in domum meretrix; non recedit: paulum abest,

abest, quin noverca sit. *Castius* bella figura egit: Dementia, inquit, res est sanitati contraria. Non quæram extra exempla sani hominis, & quod pater me rogat, ipsum sibi comparabo. Fuit aliquando sanus: tunc quid faciebat? Oderat luxuriam: ut castigaret, nunc jam severus. senem putabitis sanum, si vobis in lupanari ostendero? Sic declamavit, ut fratri parem daret accusatorem, & illum argueret sibiipsi comparandum. *Latro* fratri pepercit; puerum pressit, & dixit fratris filium non esse, & ne fratrem quidem hoc fieri voluisse. illa verba ab ægro impetrata. *Fabianus* ex omnibus istis colorem secutus est optimum; qui ajebat, dicere Messallam non tantum bonam partem adolescentis fieri, sed etiam honestam. objecit patri, quod fratrem abdicasset, non schemate, sed certo. Nihil, inquit, peccaverat, amat meretricem. solet fieri. adolescens est. expecta. emendabitur. ducet uxorem. quare tunc non egisti dementiæ? Expectabat pœnitentiam tuam, ajebat; jam resipiet. Hoc per transitum objicere cœpit, quod non recepisset, quod vidisset in lupanari habitantem. Abdicasti, inquit, ut emendares, non, ut vitia augeres in dies. nullum illius vitium ætatis est. amor est. recipe antequam aliquid faciat, cur mox pudore moriatur. Ad ultimum objecit illi, quod ægrum non sustulisset. Potest, inquit, convalescere, si viderit penates suos. mitius certe morietur in paterno solo suo. Quare, inquit, tu apud fratrem non fuisti? & ego queror. Ille cum ad te mitteret, putavit se ad duos mittere. Vtinam tecum fuissem, pater: redisses illinc cum filio, sed tuo. De adoptione novissime questus est & hac figura. Abstulisti mihi fratrem, cum quo natus sum, cum quo educatus sum, ut dares istum. Indignor hanc fratri meo contumeliam, ut hujus vocetur pater. Sed ut ali-

quid jocer, *Fabianus Maximus* nobilissimus vir fuit, qui primus foro Romano hunc vomicum morbum, quo nunc laborat, intulit: de quo Severus Cassius, antequam ab illo reus ageretur, dixerat: Quasi disertus es, quasi formosus es, quasi dives es. unum tantum es: non quasi, alapam. * Hanc controversiam cum declamaret *Maximus*, dixit: Quasi tricolum tale, qualia sunt quæ basilicam infestant. Dicebat autem, à patre omnes aliquid ad nos imbecilli, alter alterius onera, detulimus. Accusatur ter in ultimis annis nepos, in primis abdicatur: nullus autem, * Hæc subinde refero, quod æque vitandarum rerum exempla ponenda sunt, quam sequendarum. In hac controversia *Latro* contrariam rem controversiæ dixit, sed sibi. Declamabat illam, Cæsare Augusto audiente & Agrippa, cujus filios, nepotes suos Cæsar Lucium & Caium adoptaturus diebus illis videbatur. Erat Agrippa inter eos qui non nati sunt nobiles, sed facti. Cum diceret partem adolescentis Latro, & tractaret adoptionis locum, dixit: Nam isti adoptione nobilitati fuerunt. hæc & alia in hanc sententiam. Mæcenas innuit patri, fascina recusare. finire jam quidam declamationem putabant. hanc malignam rem [Mæcenas] esse: effecisse enim nobilem, non, ut audiret quæ dicta erant à Cæsare, sed ut notaret. Tanta autem sub divo Augusto libertas fuit, ut præpotenti tunc M. Agrippæ non defuerint, qui ignobilitatem exprobrarent. Vipsanius Agrippa fuerat. Vipsanii nomen quasi argumentum paternæ humilitatis sustulerat, & M. Agrippa dicebatur. cum defenderet reum, fuit accusator qui diceret M. Agrippam, & quod medium est, volebat Vipsanium intelligi. Fuit qui diceret: Concurrite; Agrippa, malum habebis, responde diis. Ea in parte utique mihi videtur

detur admiratione dignus divus Augustus, sub quo tantum licuit. Sed horum non possum misereri, qui tanti putant caput potius quam dictum perdere. Latro dignus fuit miseratione, qui ne excusare quidem errorem suum potuit. Nihil est autem crudelius quam sic offendere, ut magis sis offensurus si satisfeceris.

CONTROVERSIA XIII.

Torta à tyranno pro marito.

Thema. *Torta à tyranno uxor, nunquid de tyrannicidio sciret. perseveravit negare, postea maritus ejus tyrannum occidit. illam sterilitatis nomine dimisit, intra quinquennium non parientem. Agit illa ingrati.*

PRO VXORE. *Porcii Latronis.* Si cum liberis torta est, & incaste: Escende, inquit, occide tyrannum. nisi occideris, indicabo. Subinjecta manu satelles: Quid moraris? inquit. jam exposita tormenta sunt. Bene est, inquit, mulier. ad stuprum vocor. Instabat quotidie viro uxor, exigebat tyrannicidium. Tempus est: Escende. Si nihil aliud, ut liberos habeas. nisi tyrannicidæ paritura non sum. Miraris, si eo tempore matrona dicere potuit, Escende, occide tyrannum? comes sequerer, nisi me inutilem dimisisset tyrannus. Escende: ego jam feci tyrannicidium meum. Eas nuptias tyrannicidium diducit, quas non diduxit tyrannus. *Castii Pii.* Subito infelices nuptias oppressit tyrannus. Trahebantur matronæ, rapiebantur virgines: nihil tutum erat: nulli feliciores tunc videbantur, quam qui liberos non habebant. Quædam itaque elisere conceptos: quædam fœcunditatem suam moratæ sunt. Quod ad hanc pertinet, agit suæ fortunæ gratias, quod illo tempore nihil pe-

petit. Tyrannus suspicatus est, istum, nescio quid, de tyrannicidio cogitare: sive isti aliquid excidit, sive magna consilia non bene vultus tegit. Vtique de uxoris garrulitate queri non potes, cum scias, quemadmodum taceat. Misit itaque satellites: Attrectate, inquit, uxorem, &,adjecit, si quos filios habet. Veniunt in domum crudelissimi carnifices, in quorum vultibus erant tormenta. jactatur misera inter satellitum manus, & toto itinere non ducitur, sed trahitur. Isti de tyrannicidio: audacter jam consilium indicemus. Iam enim, puto, licet. Nupsit isti propter liberos: sed infelices nuptias cito tyrannus oppressit. hoc publicum divortium fuit. Rapitur in arcem mulier, inter satellitum manus vexatur atque distrahitur. Hanc aliquis, etiam si non torqueatur, non parere miretur? imposita in eculeum, sæpius absentem virum respexit, quam præsentem tyrannum. Quam multas matres audivi illo tempore: Quidnam volui, quæ peperi? *Arellii Fusci Patris.* Explicatur totus tyrannicæ crudelitatis adversus infelicem fœminam apparatus, & illa instrumenta virorum quoque animos ipso visu frangentia, ad excutiendam muliebri pectori constantiam proponuntur; instat tam denuntiationibus, quam tormentis tyrannus, & minando torquet. Tacet. Videt intentum tyranni vultum, videt oculos minaces, & tacet; plus tibi præstare non potuit, si de te liberos sustulisset. Cæduntur flagellis artus, verberibus corpus abrumpitur, exprimiturque ipsis vitalibus. Tacet. An sit tibi ista datura liberos nescio. tyrannicidium dedit. Ita est, mulier, non vis parere, delicata es, cruciatus puerperæ times. Fremebat indignatione captæ civitatis maritus, & consilio suo, & uxoris adjutorio fortior, quomodo occidam tyrannum? Quæ pars accedenti maxime vacat? ubi custodiæ cessant? ubi

natura

natura loci minore munimento virtutem submovet? Sic vir & uxor mentem exercebant: miraris si transit quinquennium inter uxorem tortam, & virum occupatum? sæviebat etiamnum tyrannus: torquebantur in conspectu virorum uxores: pœnitebat matres fœcunditatis suæ. *Hispo Romanus* inquit: Desiderabas liberos, ut sint quibus relinquas patrimonium. Ingrate, ita tu hac salva heredem non habes? nullum tormenti genus omisit, omnia membra laniata, omnes partes convulsæ sunt: scissum corpus flagellis, exustum, convulsum tormentis. ignoscetis puto mulierculæ, si dixero: Fessa est. *Hisponis Cornelii.* Contabatur ille: nec ullis adhortationibus in tyrannicidium poterat impelli. prorsus cum uxorem vidisset, posses timenti ignoscere. Assidue tormenta variantur: accenduntur extincti ignes: tortor vocatur, sub quo mariti uxorem prodiderant. pacisci me tecum putas. Vt taceam, donas quinquennium? Quid tyrannicidio gloriaris? tanquam non facilius sit occidere tyrannum, quam sustinere? Duplici beneficio uxori suæ obligatus: & quod non est occisus, & quod occidit. Fastidit sterilem, qui fecit. *Iunii Gallionis.* Instabat tyrannus. Torque. Illa pars etiam potest subjici in ignes. in illa parte jam exaruit cruor: seca, verbera, oculos lancina, faciam ne viro placeat. *Papirii Fabiani.* Describam nunc ego cruciatus, & miseram corporis patientiam inter tyrannica tormenta sævientia: extincti sanguine refovebantur ignes: hæc desinebat torqueri aliquando, ut sæpius posset. Exquisita verbera, laminæ, equuleus, quicquid antiqua sævitia invenerat, quicquid & nova adjecerat. quid amplius dicam? tyrannus torquebat, & cum de tyrannicidio quæreret. O nos felices, quod nullis aucta puerperiis fuit. acuit hanc. fecit tyrannicidium silentio, certe tyrannicidam.

cidam. Convulsis laceratisque membris, nec adhuc sufficientibus, non dimissa est ex arce, sed projecta. Quid est quod uxorem dimiseris? numquid premit censum onere, sumptibus, & ut sæculi mos est, in deterius luxu fluente? muliebris ambitio certamine mutuo usque in publica damna privatim insanit? Nunquid gemmas, & ex alieno littore petitos lapillos, & aurum vestemque nihil in matrona tecturam concupivit? Si talis esset, facile illam corrupisset tyrannus. Expecta. potest parere. Non respondet ad propositum, nec ad certum diem fœcunditas: sui juris rerum natura est, nec ad leges humanas componitur: modo properat, modo vota præcurrit, modo lenta est & demoratur. Expecta modo. pariet. Quid dicis? non potest fieri. quare? quia torta est. Imputat tibi quod publicata est. imputat tibi quod torta est. imputat tibi quod sterilis est. *Iulii Bassi.* Ajebat tyrannus: Vre, cæde ventrem. *Argentarii.* Cæde ventrem, ne tyrannicidas pariat. *Triarii.* Non ex formula natura respondet, neque ad præscriptum casus obsequitur. semper expectari fortuna mavult, quam regi. Aliubi offenditur improvisa segetum maturitas, aliubi seram magno fœnore moram redemit. Licet lex dies finiat, natura non recipit. Quid faciam? Non agam gratias, quod non indicavit uxori meæ, ne * votis in gratiam. Ajebat tyrannus: Indica. nulla tua culpa est. Cæditur: tacet. utrum putas mirandum esse, tuum tyrannicidium, an hujus silentium? Expectasse aliqua per longum tempus maritum dicitur, quanta laus est servasse, cum expectasse tanta sit? Alia desiderio viri attonita, in ardentem rogum se misisse. hæc non cum viro arsisset, quæ pro viro arsit? alia pro incolumitate mariti vicaria morte decidit. Cedo hanc, nec in tormentis oppressam. morte amplius pro viro

viro præstitisset, si quid amplius elegisset tyrannus. *Marcelli.* Si tamen peccasset in partu, ignosci ei posset. Nupserat enim isti occupato. Crudelior es etiam illo, quem occidisti, tyranno. ille torsit & dimisit ad virum. *Albutii Sili.* Vicerat sævitiam patientia: deerat jam sanguis: superabat fides. aliquando projecta est. differebatur distortis manibus, emotis articulis. nondum in sua membra artus redierant. Talem uxorem tortor dimisit ad partum. Ingratus vocabatur, quod in præmio nullam uxoris fecerat mentionem. Res tuas tibi habe: injicere debuit manum, & ipsum inter res suas trahere. nihil amplius patri debes quam uxori. mihi crede, majus fuit tyrannicidium pati, quam facere.

Pars altera. Argentarii. Ego torta sum. Merito objiceres, nisi te vindicassem. *Fulvii Sparsi.* Vobiscum, Iudices, loquor. * *

DIVISIO. Controversia hæc, reum facere primum, si materia patitur. Non accepi quidem, & reddidi: aut accepi quidem, sed non potui reddere, aut ista novissima non facere. Non quisquis non reddidit beneficium, ingrati tenetur. animus æstimandus est non reddentis. *Pollio Asinius* ajebat, nunquam tentandas esse quæstiones: primam manifesto obtinere posse, qua negamus nos beneficium accepisse. Perit tota causa, nisi in hoc vicit. Apparet enim ingratum esse, qui ne fatetur quidem se accepisse beneficium. *Gallio* noster putat, quotiens possit, hoc auferendum adversario: quotiens non possit, concupiscendum: quotiens ne hoc quidem possit, transeundum, quasi donemus, & possimus quidem facere controversiam, sed nolimus. Idem Attico Vipsanio Apollodori discipulo placuit. Hoc illi amplius. Quoties non potuerimus, ajebat, an beneficium acceperimus, con-

controversiam facere, hoc modo faciamus, non esse tam magnum, quam ille dicat: sicut in criminibus facimus, quotiens negare non possumus, esse quidem crimen illud fatemur, sed leviore pœna dignum, quam accusator arguat. *Latro* in hac controversia non dubitabat facere primam quæstionem, an beneficium dederit. hoc in hæc divisit: Etiam si scisti de tyrannicidio viri, nec indicasti, non est beneficium, scelus non facere. deinde ne scisti quidem. non enim tibi indicavi, nec tam magnum consilium, virilibus quoque animis grave, commisi muliebri garrulitati: quæ id solum potest tacere, quod nescit. Etiam si dedit beneficium, an receperit. Occidi tyrannum, libertatem mihi, tibi ultionem reddidi plenissimam: persecutus sum nefarium hostem, illic occidi ubi torserat. Dices me reip. causa fecisse. & tu reip. causa tacuisti. Tutus sit, quod lege fecerit. Deinde ultima æquitatis tractatio. An, quod fecit, facere debuerit. Hoc divisit in hæc duo: An jam certam sterilitatem uxoris bonæ ferre debeat: an ne sterilis quidem pro certo sit. Novi declamatores Posmos ** cum Apollodoro, qui reus veneficii fuit, & à Pollione Asinio defensus, damnatus Massiliæ docuit, & hanc quæstionem fecerunt in hanc controversiam, An inter viros & uxores data beneficia, ingrati lege teneantur. Non est beneficium, sed officium, facere quod debeas: ut, si filius patri se dicat beneficium dare. Hanc quæstionem fecit & Gallio noster. *Blandus* in ultima parte controversiæ, qua de Republica disputatur, quæstionem fecit, An quinquennium numerari debeat excepta tyrannide. illud tempus non debere imputari quasi sterili, quo matres etiam editos partus abominatæ sunt. illud tempus imputatur fœminis in Repub. quando pariunt, non plus tyranno. Huic subjecit,

An

An etiam, si & aliis imputari tempus tyrannidis solet, huic non debeat. *Latro* ex suo * more has non quæstiones putabat, sed membra illius ultimæ partis, ex æquitatis quæstione pendentia. An sterilis quidem, altius repeti: an non quæcunque quinquennio non peperit, sterilis est. Quid enim si vir alicujus abfuerit toto pæne quinquennio in peregrinatione? viro imputabitur. Quid si vir ægrotaverit? quid si maritus eviratus inutilis in concubitu uxoris suæ jacuisset, imputaturus fuit? quinquennio, quæritis, quare non peperit? tyrannus erat. Nemo non cum parentibus suis quærebatur, quod natus esset. Hæc, quod torta est; hæc, quod maritus occupatus tyrannicidio non vacavit in uxoris voluptates. *Buteo*, aridus quidem declamator, sed prudens divisor controversiarum, contra Lattonem sentiebat, *Blando* accedebat. Aliud enim esse ajebat, quæ intra quinquennium non potuit, non utique sterilis est: aliud, quæ intra quinquennium non peperit, non statim dimitti potest sterilitatis nomine. Hic quæritur de conditione juris: illic, de spe fœcunditatis. Sed Blandum quoque arguebat. ajebat enim sic fuisse quærendum, An tyrannidis tempus excipi deberet: deinde, etiam si non in aliis, an inter has gradus est. Sed ipse sic hanc in partes quæstionem dividebat, An, quæcunq; quinquennio non peperit, tanquam sterilis dimitti possit. Posset enim accidere, quod Atheniensibus in bello accidit, ut liberi & conjuges in aliquo tutiore loco deponantur. Imputabitur hoc tempus fœminis, quo viros destituunt, non, quo non habent. Sic tyrannus non vetuisset istam parere quin interemisset. Et cum hoc vehementer implevisset, & probasset, non omnes posse dimitti, si quinquennio non peperissent, tunc illo transiit, An hæc posset. & hic etiamnum non hoc

quæ-

quærebat, an deberet dimitti, sed an posset. Et hoc contra Latronem dicebat: Quomodo istam quæstionem putas in æquitatis tractationem cadere, cum quid liceat quæratur, non quid oporteat? hæc enim, an hæc possit, per illum non posset, quia tyrannidem non ceperat. Aliquod tempus impune à legibus miseriæ faciunt. Non dico quia torta est, sed hoc adhuc, propter æquitatis tractationem, reservo. Sed non peperit, quia tu maxima in cogitatione occupatus, nihil de liberis cogitasti. *Passienus*, vir eloquentissimus & temporis sui primus orator, hanc subtilitatem actionis non probabat in Latrone, sed assentiri dicebat, ideo quæstiones tractandas per se esse, si hæc mulier justi repudii ageret, non ingrati. Ita non quæritur an legitime, sed an ingrate dimissa sit. itaque in æquitatis tractationem cadunt, etiam quæ juris sunt. Nam cum quæritur; An potuerit hæc dimitti, etiam si licuit; apparet, quod utique non oportuit, si ne licuit quidem. *Albutius* decentissime fecit. solebat enim fere in aliquas figuras declamationem describere, & prius egit injusti repudii, deinde ingrati: in quibus putat esse, an ullum beneficium viro contulerit, à quo tanquam inique dimissa. Hic omnes quæstiones ad sterilitatem & æstimationem quinquennii pertinentes libere tractavit, deinde transiit in ingrati accusationem.

Color. *Castius* pro viro introduxit colorem. Quo tempore uxor torta est, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam: postea cogitavi, & hæc ipsa cogitandi causa fuit uxoris ultio. Vtrumque secutum est, ut illa marito insolentiam imputare non posset, maritus illi tyrannicidium posset. *Latro* dixit: Si jam tum de tyrannicidio cogitassem, uxori non indicassem. *Fabianus Philosophus* colorem magis bono viro convenientem introduxit,

quam

quam oratori callido. Dixit enim, & cogitasse tyrannicidium, & uxori indicasse: & illam tum quidem fecisse, quod probam fœminam facere oportuit: nunc peccare, quod putet beneficium esse, recte facere. Hic color illi & illa parte profuisset: Si beneficium putas te dedisse, quod tyrannicidium non prodidisti: ego prior dedi, qui tibi tyrannicidium credidi. repudium ex tuo. quo vis liberorum cupiditatem, pro, semper uti tanquam vir ejus debuisset, postea magis tanquam tyrannicida? *L. Vinicius*, *Vinicii frater*, Fabiani colorem valde probabat, & ajebat, onerari uxorem uno modo posse, si nihil unquam secretum ab illa maritus habuisset. Si dixerit, inquit, post tormenta se de tyrannicidio cogitasse, tum tyrannicidium uxori melius deberi meruit, si torta tyrannicidam fecit, quam si tacuisset. Apparet, & aliquid de tyrannicidio cogitatum, de quo tyrannus usque eo suspicatus est, ut torqueret. Dixerit, cogitasse quidem se de tyrannicidio ante tormenta, sed uxori non indicasse: augebit uxoris beneficium. Liberius enim potuit, ait, tyrannicidium indicare, quod illi commissum non erat. Potuit enim uxor, etiam non judicante marito, tam magni consilii molitionem deprehendere. At si hunc colorem Fabiani sequor, mutam efficiam. Si olim de tyrannicidio cogitavi, honestior sum vetus tyrannicida: & non privatis, sed publicis malis ad ultionem impulsus. Si, cum cogitarem,, non celavi uxorem: facilius persuadebo, me malum hodie maritum non esse, cui semper tam deditus fui. Ad ultimum hoc consequar, si quod audierat tacuit, non beneficium est, sed fides. Hic est *L. Vinicius*, quo nemo civis Romanus in agendis causis præsentius habuit ingenium: quicquid longa cogitatio illi præstitura erat, prima intentio animi dabat: ex tempore causas age-

ſas agebat, ſed non deſiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere videretur. De hoc eleganter dixit divus Auguſtus: Vnus Vinicius ingenium in numerato habet. *Hiſpo Romanus* maligne & accuſatorie: Nihil, inquit, ego iſti narraveram: iſta, ut erat neceſſe, aliquid ex vultu, aliquid ex nocturnis vigiliis ſuſpicata eſt. unde emanaverit ſermo, ſcietis. Videtis quo veniat tyrannus, non ad amicum meum, non ad ſervum: ſed ad iſtam, quæ nihil negotii habuiſſet, ſi tacuiſſet. Tua enim cauſſa tacuiſti: ſciebas te perituram, ſi confeſſa eſſes tyrannicidium. *Hybreas* dixit.

CONTROVERSIA XIV.

Pater & filius luxurioſi.

Thema. *Quidam luxuriante filio luxuriari cœpit. accuſatur à filio dementiæ. Contradicitur.*

PRO PATRE. *Porcii Latronis.* Vtriuſque tamen comparetur luxuria. Tu conſumis patrimonium patris tui: ego accuſatoris mei. naviga, milita, peregrinare, quære adoleſcens, utere ſenex. Accuſator meus inter ſe contrarios affectus habet: cupit reum damnari, crimen abſolvi. *Caſtii Pii.* Poteſt nobis convenire. ſimiles ſumus. puta te patrem: dic quid me velis facere. Si tam bona fide frugi es, & hoc imitor. Te ego imitor, an tu me? rogo vos. ego prior cœpi: tu poſterior luxuriaris. Patrimonium, inquit, computemus. Sed tu ſenex, inquit, hoc dicis: Luxuria tua ſerius cœpit; citius deſinet. *Arellii Fuſci Patris.* Sed tu, inquit, ſenex es. unde ſcis te non futurum luxurioſum ſenem? Omnia à te vitia: quod unguento coma mader, tuum eſt: quod laxior uſque in pedes tunica demittitur, tuum eſt. Quid eſt quod aliud à te ſenes diſcant: quid porro? domus noſtra luxurioſos duos

duos non capit? indulgentius te abdicare non potui. Ecquid mihi licet seniles annos meliore vita reficere? hoc novissimum meum meritum est: sed quod tibi proxime imputo, pro te etiam luxuriosus factus sum. *Fabianus.* Noli pecuniam concupiscere. quid tibi dicam? Hæc est quæ auget discordiam, urbes & terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus cognatum natura, in fraudes & scelera mutua instigat: hæc est quæ senes corrumpit. Quidam summum bonum dixerunt voluptatem, & omnia ad corpus retulerunt. nihil est mihi opus præcipientibus. exemplum habeo. proposui, quicquid tu feceris, facere. navigabo, si navigaris: militabo, si militaris. dic hodie quid putes melius. Sed illud excipio, ne objicias, quod elegeris. *Blandi.* Objicit luxuriam propriam, & hoc dicit adolescens: Frugaliter vixi quamdiu frugi patrem habui. ante me desiste, ante me cœperas. *Blandi.* Senex luxurias. respondeo tibi, Adolescens navigavi. Ego jam, inquit, desii, tu nondum. Non miror, si desisti, prior cœperas. *Mentonis.* Quod gaudium accepisti, vere luxurior. *Pompeii Silonis.* Si modo emendatus est filius meus (solet enim etiam luxuria simulari) suo quisque ordine reus sit. Vis me ducere uxorem. si novercam haberes, jam abdicatus esses. *Vibii Galli.* Convivæ certe tui dicunt: Bibamus, moriendum est. Si intelligo, hoc nulli magis in domo dicitur, quam mihi. Ostendi tibi luxuriam, quam in te non videbas. Alliga me, dum te custodias. *P. Asprenatis.* Quia nihil proficiebam objurgando, volui illi vitam suam ostendere. *Iunii Othonis.* Malam causam haberem, si alium accusatorem haberem. Malam causam haberem, si te filium non haberem.

Altera pars. Iunii Gallionis. A laudibus patris inci-

incipiam. Hic adolescens temperatissimus, & lubricum tempus sine infamia transiit: duxit uxorem, filium sustulit, ad ætatem perduxit. jam senex factus est: nisi quod sibi bonum videt, luxuria usque eo se projecit, ut accusetur. Senex amens, senex ebrius, circumdatus sertis, delibutus unguentis, & in præteritos annos se retro agens, & validus in voluptatibus quasi juvenis exultans, nonne portentum est? Luxuriosus adolescens peccat: senex luxuriosus insanit. ætates exhauriunt, vitia lasciviunt. *Papirii Fabiani.* Navem in portu mergis. alter solito tempore labitur, alter insolito: alter alieno, alter suo: alter annos sequitur, alter senectuti repugnat. Non est luxuria tua. patrem videre velimus. Non simulas ista, sed facis: nec amantem imaginaris, sed amas: nec potantem adumbras, sed bibis: nec te doces dissipare bona, sed dissipas. Nemo vitia quæ odit, imitatur. Quis imperator ob hoc ipse de prœlio fugit, ut bene pugnaret exercitus? quis ut ambitum comprimeret, ipse honores mercatus est? quis ut seditionem leniret, turbavit rempublicam? Non coërcet vitia, qui provocat.

DIVISIO. *Latro* sic divisit: An ob hoc accusari pater possit. Hic illam vocalem quæstionem posuit, quam solebat fastidire. *Seleucius.* Minime solere patri objici luxuriam, non magis quam avaritiam, quam iracundiam. Non vitia patris accusari solere, sed morbum: & si possit aliquid præter dementiam objici patri, luxuria non possit. Alioquin filiis, inquit, abdicare permittis. hic de suo consumit, An, si ob hoc pater accusari potest à filio, hæc ultionum exprobratio. Si ebrietatem objicere patri solet ebrius: si petulantiam, injuriæ damnatus. etiam si ob hoc accusari potest, etiam si à tali filio. An si ad castigandum filium hoc consilio

consilio usus est, damnandus sit. Ait enim adolescens: Quolibet alio genere debuisti me objurgare. quid si adulterium vindicare vellet committendo? Turpe est sic castigare vitia, ut imiteris. Deinde an consilio luxurietur. Non enim concedit hoc filius: aut, inquit, quare, si cœpisti sic emendare filium; cum emendaveris, non desinis? *Cæstius Pater*, patris, ajebat simulationem luxuriæ significandam magis quam profitendam: Ita, inquit, adparebit illum simulasse, si etiamnum simulat. si desinit simulare, ostendit, jam sibi nihil prodesse ea consilia, quasi filius emendatus sit. emendatum autem esse non concessit, & assidue dixit, nihil magis sequi intervallum hoc luxuria. etiam vere intermissa vitia vehementius surgere. *Latro* aperte putabat simulationem confitendam. Incipio, inquit, non tantum honestum senem, sed prudentem defendere: si quod vitium videri poterat, efficio consilium, quare potius significet, quam dicat frugi esse. *Blandus* hac figura declamat filium, & pro abdicato respondit. *Cæstius* ajebat, adolescentis partem diligentius colorandam: facere illum rem non improbam, non ita patri remittere quod à patre ipsi remissum sit. Itaque sic narravit, ut suam quoque luxuriam imputaret patri. non severam fuisse disciplinam, non bene institutæ domus legem, quæ posset adolescentis mores formare, & à vitiis ætatis abducere. Quodammodo, inquit, ad luxuriam à patre præmissus sum. Vnguento cani madent, & comessator senex nulli nimis luxuriosus, sed parum sanus videtur. Merito in adolescentibus non omnem luxuriam vindicant: cito desinunt. Cum haberem luxuriæ istius exemplum, quæritis, quæ res mihi remedio fuerit? Ætas. Illa quæ faciebam, imputabat, me non discere. Hunc sensum ipse *Cæstius* sano genere dixit. Flavium

vium Alfium auditorem ſuum, qui eandem rem laſcivius dixerat, objurgavit. *Flavius* hoc modo dixit, cum deſideria deſcripſiſſet, paulatim ſe ad frugalitatem rediſſe, & odio ſibi vitium factum. Hoc fuit, inquit, quare deſinerem. Sentiebam, inquit, me ſenem fieri. *Caſtius* hoc ajebat dulcius quidem, ſed corrupit & unam ſententiam. Incredibile eſt, inquit, cum juvenis ſit, ſenſiſſe ſe ſenem fieri: & noluiſſe videri tam diu luxuriatum, donec ſentiret ſe ſenem fieri. *Fuſcus Arellius* dixit: Non accuſaturus patrem, ſed me defenſurus ſum, ne aliena luxuriet mea laudatio. Conſilio luxuriantem filium iſtum emendo. Supervacuum in narratione hunc colorem habuit: ſubito furore collapſam patri mentem, meretricem dependentem collo ſenis, & paraſitorum circumfuſam regi turbam, ſic cum rivalibus rixari, & ebrietati nocturnæ addi item diem. Putavi initio & ego conſilium eſſe, non morbum. deſinet luxuriari: deſinet, inquam, ſi propter me cœpit. Permanet in juvenilibus vitiis: hoc turpius luxurioſus, quo diutius. Quid faciam? ſi ſuo more emendare patrem volo, luxuriandum eſt. *Silo Pompeius* patronum adoleſcenti dedit. quod non putabat in accuſatoris perſona Latro faciendum, ut aliquis per patronum accuſaret patrem. *Rufus Vibius*. Feſtivum ſenem, qui in honorem filii ſui adoleſcentis ebrius ſit. In narratione hoc uſus eſt colore: ſolutum patrem, jam mentem ejus labantem laudare cœpiſſe luxuriam. dicerem eſſe felicius, ſi his, qui ſibi amare permitterent, neceſſarium, tantum habere, quantum acceperant: objurgarent interim, quaſi non commemorent. Ruſticum, inquit, juvenem! præmatura ſeveritas non eſt frugalitas, ſed triſtitia. Quid tu ſenex facies? non creditis hæc illum dixiſſe, qui dum vitia etiam objurgare vult,

luxuria-

luxuriatur? *Argentarius* hoc colore declamavit: Duo luxuriantur una in domo: alter juvenis, alter senex: alter filius, alter pater: uterque licenti cultu per publicum incedit. Alter vobis ait: Hoc concessum ætati. Vtor, & juvenili lege fungor: id facio, quod pater meus fecit, cum juvenis esset. negabit? bona ergo ætate cœpit simul primum hoc tirocinium adolescentiæ, quasi debitum ac sollenne persolvere. Revertar ad bonos mores, qui qualem causam habeant, videritis. Faciant etiam, si non quod oportet fieri, at quod solet. Alter ait: Scio me novum civitatis miraculum, incedere luxuriosum senem: sed hoc castigandi genus commovere visum. Vt emendaret filium, ipse peccare cœpit. at si avus viveret, nemo in domo luxuriosus non esset, tres luxuriosi fuissetis.

A parte Patris. Glycon Syricon dixit: εἰ τὴν ἀρχὴν δαπανῶ, σὺ δ' οὐκ ἐρᾷς πιώνη; *Agrotas Massiliensis* longe lividiorem sententiam dixit, quam ceteri Græci declamatores, qui in hac controversia tanquam rivales rogati sunt. Dicebat autem Agrotas inculta, ut scires illum inter Græcos non fuisse, sententiis fortibus, ut scires illum inter Romanos fuisse. Sententia quæ laudatur hæc fuit: ἐπὶ τῆς ἀσωτίας τούτῳ διαφωνοῦμεν. σὺ μὲν δαπανᾷς ἡδόμενος, ἐγὼ δὲ δωρούμενος. *Damos Scombrus*: σῆτε μὲν, ἣν ἐν δέοντι ἀνασωζούη. *Diocles Carystius*: εἰ δ' ἔξω ῥυεῖσαι σάρκες εἰς μηδὲν μεταβάλλονται. *Hermagoras* raras sententias dicebat, sed argutas, & quæ auditorem diligentem penitus afficerent, securum & negligentem transcurrerent. In hac controversia dixit: ὦ τύχης δεινῆς! ταῦτα ἐπιπέπλοντες, ἀλλήλοις ἐποιοῦμεν. *Barbarus* dixit vulgarem sensum satis vulgariter: Γνώσῃ, τέκνον, ὅτι νοῦς ἂν πάθῃ τι, ἀναφύει. Elegantius hoc composuit *Hispo Romanus.*

manus. Placet vobis frugalitas mea, quod patrimonium servo, quod acquisivi, uxorem mature duxi, semper dilexi, quod ad omnem me tutum fabulam præstiti. Illud affirmo, nihil tota vita frugalius feci. Rem ab omnibus dictam celeberrime *Syriacus Vallius* dixit: Fili, quando vis, desinamus.

CONTROVERSIA XV.

Peregrinus negotiator.

Thema. *Quidam, cum haberet formosam uxorem, peregre profectus est. in viciniam mulieris peregrinus mercator commigravit. ter illam appellavit de stupro, adjecit preces, negavit illa. decessit mercator: testamento omnibus bonis heredem eam reliquit, & adjecit elogion,* Quia pudicam comperi. *adit hereditatem: redit maritus, accusat adulterii ex suspicione.*

CONTRA UXOREM. *Porcii Latronis.* Quanquam eo prolapsi mores jam sunt, ut nemo ad suspicanda adulteria nimium credulus videri possit: tamen ego adeo longe ab eo vitio semper fui, ut etiam timeam, ne quis in me aut nimiam patientiam, aut nimium stuporem arguat, quod tam seram querelam detuli. Non accuso adulteram, nisi divitem factam: ex ea domo ream protraho, in qua jam nihil meum est. cum ego tamdiu peregrinatus sim, nullum periculum terra marique fugerim, plus ista intra unam viciniam, quam ego toto mari, quæsivit. Post tantos impudicitiæ quæstus, si tacere possum, confitendum habeo, hac me causa abfuisse, ut in accessione patrimonii peregrinando cum uxore certarem. Illud, Iudices, mihi tormentum est, quod notata judicio vestro, ut multiplicatam dotem perdat, plus tamen ex

quæstu

quæstu habet, plus habitura est, quam quantum damnatæ perdendum est. Tantum in istam dives amator effudit, ut post pœnam quoque expediat fuisse adulteram. Quæ præceperim uxori proficiscens, scio: cetera quemadmodum adolescens formosus, dives, ignotus, in viciniam formosæ, & in absentia viri nimium liberæ mulieris commigraverit, quemadmodum assidua societate quotidianæ per diem noctemque libidinis exhaustis viribus perierit, interrogate rumorem. Vos interrogo, Iudices, quid officii mei fuerit. Poteram ego salvo pudore meo nihil de hereditate suspicari, in qua etiamnum auctor ab uxore dictus sum? Veni, nihil aliud quam ut fortunam meam querar. nam causam melius vos nostis. Tempus est, Iudices, de uxore & marito credi, mulierem tam formosam amari potuisse. Pudica forte sic amari, ne sollicitaretur, potuit. Neque est quod dicat: Non in meo istud arbitrio positum. Erratis vos, Iudices, si non maritum ad sollicitandam matronam putaris irritamentum, spem corrumpendi, quamvis facilem, quamvis amabilem sexum. Si tantum in formosa sperari potest, quantum placere potest, omnes formosæ in se universos populos converterent. Matrona quæ se adversus sollicitantes aviam volet, prodeat in tantum ornata, ne immunda sit: habeat comites ejus ætatis, qui impudicos, si nihil aliud, verecundia annorum removeant: ferat jacentes in terram oculos: adversus officiosum salutatorem inhumana potius quam inverecunda sit: etiam in necessariam resalutandi vicem multo rubore confusa, longe ante impudicitiam neget ore, quam verbo. in hac servandæ integritatis custodia nulla libido irrumpet. Prodite mihi fronte in omne lenocinium composita, paulo obscœnius quam posita veste nudæ, exquisito in omnes facetias

tias ſermone, tantum non ultro blandientes, ut quisquis viderit, non metuat accedere. Deinde miramini, ſi, cum tot argumentis pudicitiam proſcripſerit, cultu, inceſſu, facie, aliquis repertus eſt, qui incurreret, & reti adulteræ ſe non ſubduceret. Internuntium, puto ſollicitantis ſe, arripi & denudari juſſit, flagella & verbera, & omne genus cruciatus popoſcit, in plagas deterrimi mancipii vix imbecillitatem muliebris manus continuit. Nemo ſic negante iterum rogat. Quotiens, quod non una peregrinateris, queſta es? apud quem indignata es? Abunde in argumentum pudicitiæ profuturum putas, ſi ſtuprum tantum negaveris, quod plerumque etiam impudiciſſima, ſpe uberioris præmii, de induſtria ſimulat. Quando de injuria tua viro ſcripſiſti, & ne in occaſionem ſimilis injuriæ ſolitudo tua pateret, maturiorem reditum rogaſti? & quanto decentius contumeliam penetralium meorum uxoris epiſtola, quam teſtamento ſollicitatoris, cognoſcerem? Miſerrimus omnis ſæculi maritus, ſic contempta abſentia mea, etiam nunc injuriam meam neſcirem, ſi, qui fecerat, tacere voluiſſet. Totiens ſollicitantem in iſtam faciem qua placere poteras, convertiſti. Non omne ornamentum, veluti cauſam talis injuriæ, execrata es? Quod proximum eſt à promittente, rogata ſtuprum, tacet. Inſpicite adulteri cenſum ex eo impune, ſi quod adulteris edidit, ſi eſt aliquid quod non erit. Quid ſingillatim omnia percenſeo? quicquid ego non emi in mundo tibi miſer, ut maritus, cum omni cenſu meo inter munera adulteri lateo. *Sola mihi heres eſto.* Quid ita? habes, inquit. ſcripſit cauſas. quia, cum ſemel appellaſſem, cum iterum, cum tertio, non corrupi. O vos nimium felices, & aureo, quod ajunt, ſæculo natos, ſi etiam qui impudicas quærunt, pudicas honorant! Omnium bonorum

norum meorum, omnis pecuniæ meæ ſola heres eſto: quia corrumpi non potuit, quia tot ſollicitationibus expugnari non potuit, quia tam fideliter pudicitiam cuſtodivit. Tace pauliſper nomen auctoris: nunquid non teſtamentum viri credetur? nullam eſſe in uxore ſuſpicatur infamiam inter mutuum ejus amorem, aut certe ita creditum. jam moriturus tabellas occupare. ſi vultis cum muneribus meis imponere, eclogium ex teſtamento adulteri petendum eſt. *Sola heres eſto:* quamvis aliena, quamvis ignota: tantum quia pudica, quia incorrupta eſt. Quid? iſti tam cenſorio adultero non mater eſt? non ſoror? non propinqua? aut nulla earum pudica eſt? Idcirco, ſcilicet! cum tantis divitiis peregrinas urbes in honorem pudicitiæ incognitæ perambulabat. Illic ubi natus eſt, nulla pudica erat. at illic ubi negotiatus, quia nulla non proſtituta erat, vacuo teſtamento pudica heres per errorem quæſita eſt. Ego adulteram arguo, quam in matrimonium recepi, qui communeis ex illa liberos precatus ſum, qui pudicam libentiſſime crederem. Adeone jam ad omnem patientiam ſæculi mos abiit, ut adverſus querimoniam viri uxor alieno teſte defendatur? At hercules adverſus externorum quidem opiniones ſpecioſiſſimum patrocinium erat: *Ego viro placeo.* At ego, ſi hunc morem inſcribendi reſpicitis, in conſpectu veſtro ita ſcribam: *Vxor mea heres eſto; quod peregrinante me adamata eſt, quod heres ab adoleſcente alieno ac libidinoſo relicta eſt, quod tam infamem hereditatem adiit.* A duobus vos teſtamentis in conſilium mitto. utrum ſecuturi eſtis? quod ab adultero abſolvitur, an quod damnatur à viro? Magnus pudicitiæ fructus eſt, pudicam credi: & adverſus omnes illecebras atque omnia delinimenta muliebris ingenii, eſt veluti ſolum ac firmamentum in

nullam incidisse fabulam. novos fortasse, non in omnium æstimationem occurrere. & horrenda multa, deinde ac varia daturus experimenta. fœmina quæ damnum pudicitiæ * qui vis est, atque curandus est, esse ac videri pudicam.

Cetera desunt. Quæ sequuntur, sumpta sunt ex Epitome.

Muliebrium vitiorum fundamentum avaritia est. Quæ potest non timere opinionem adulteri, potest non timere adulterium. Ex omni rupe conchylium trahitur, quo vestis cruentetur. Infelices ancillarum greges laborant, ut adultera tenui veste perspicua sit, & nihil in corpore uxoris suæ plus maritus, quam quilibet alienus peregrinusque agnoverit. Frustra æstimabo esse indicia, si tantum qui rogat, comperit pudicam. Omnes te impudicam loquuntur, pudicam tantum unus, & peregrinus. Cui plus laudator quam accusator nocet. Vxorem meam nusquam audivi pudicam, nisi in adulteri eclogio. Dejice in terram oculos, & aures tuas externorum vocibus claude. Sibi quisque pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam. Puto, plus creditis civi, quam peregrino: marito, quam adultero. Ipsum eclogium corruptoris animo scripsit. *Quia pudicam*, inquit, *comperi*. quod nulli præter me contingit. *Pars altera*. Formosa est: hoc natura peccavit. Sine viro fuit: hoc maritus peccavit. Appellata est: hoc alius peccavit. Negavit: hoc pudice. Heres relicta est: hoc feliciter. Hereditatem adiit: hoc consulto fecit.

LIBER

LIBER TERTIVS.

Seneca Filius.

INSTATIS mihi quotidie de Albutio: non ultra vos differam, quamvis non audierim frequenter, cum per totum annum quinquies sexiesve populo diceret, ad secretas exercitationes non multi irrumperent, quos tamen gratiæ suæ pœnitebat. Alius erat cum turbæ se committebat: alius, cum paucitate contentus erat. Incipiebat enim sedens, & si quando illum produxerat calor, exsurgere audebat. Illa tempestiva in declamationibus ejus philosophia sine modo tunc, & sine fine evagabatur: raro totam controversiam implebat: Non posses dicere divisionem esse, non posses declamationem. tanquam declamationi multum deerat, tanquam divisioni multum supererat. Cum populo diceret, omnes vires suas advocabat, & ideo non desinebat. Sæpe declamante illo ter buccinavit, dum cupit in omni controversia dicere, nec quidquid debet dici, sed quicquid potest. Argumenta enim argumentis colligebat: & quasi nihil esset satis firmum, omnes probationes probationibus aliis confirmabat. Erat & illud in argumentatione vitium, quod quæstionem, non tanquam partẽ controversiæ, sed tanquam controversiam, implebat. Omnis quęstio suam probationem habebat, suam excusationem, suos excessus, suas indignationes, epilogum quoque suum. Ita unam controversiam proponebat, plures dicebat. Quid igitur? omnis quæstio per numeros suos implenda non est? Est quidem, sed tanquam accessio, non tanquam summa. Nullum habile membrum est, si corpori par est. Splendor orationis, quantus ne-

 scio

ſcio an in ullo alio fuerit. Non lexis magna, ſed phraſis. Dicebat enim citato & effuſo curſu, ſed præparato. Extemporalis illi facultas, ut affirmabant qui propius norant. non deerat, ſed putabatur ipſe ſibi deeſſe. Sententiæ, quas optime Pollio Aſinius albas vocabat, ſimplices, apertæ, nihil occultum, nihil inſperatum afferentes, ſed vocales & ſplendidæ. Affectus efficaciter movit, figurabat egregie, præparabat ſuſpicioſe. Nihil eſt autem tam inimicum, quam manifeſta præparatio. Apparet enim ſubeſſe, neſcio quid mali. ideoque moderatio eſt adhibenda, ut illa ſit præparatio, non confeſſio. Locum beate implebat. Non poſſes de inopia ſermonis Latini queri, cum illam audires: tantum orationis cultæ fluebat. Nunquam ſe torſit quomodo diceret. Sufficiebat enim illi in quantum voluerat, explicandi vis. Itaque ipſe dicere ſolebat, cum vellet oſtendere, non hæſitare ſe in electione verborum. Cum rem animus occupavit, verba ambiunt. Inæqualitatem in illo mirari libebat. Splendidiſſimus erat. idem res dicebat omnium ſordidiſſimas, *acetum*, & *puleium*, & *laternas*, *philerotem*, *ſpongias*: nihil putabat eſſe, quod dici in declamatione non poſſet. Erat autem illa cauſa: timebat, ne ſcholaſticus videretur. Dum alterum vitium devitabat, incidebat in alterum: nec videbat, nimium orationis ſplendorem his admixtis ſordibus non defendi, ſed inquinari: & hoc æque omnium eſt, ut vitia ſua excuſare malint, quam effugere. Albutius enim non, quomodo non eſſet ſcholaſticus, quærebat, ſed quomodo non videretur. Nihil detrahebat ex ſupervacuo ſtrepitus. Hæc ſordida verba ad patrocinium aliorum afferebat. Hoc illi accidit inconſtantia judicii. Quem proxime dicentem commode audierat, imitari volebat. Memini omnibus illum rebus omiſſis

omiſſis apud Fabianum philoſophum tanto juniorem quam ipſe erat, cum codicibus ſedere. Memini, admiratione Hermagoræ ſtupentem, ad imitationem ejus ardeſcere. nulla fiducia ingenii ſui, & ideo aſſidua mutatio. Itaque dum genera dicendi transfert, & modo exilis eſſe vult, nudisque rebus hærere, modo horridus, & volens potius quam cultus, modo brevis & concinnus, modo nimis ſe attollit, modo nimis deprimit, ingenio ſuo illuſit, & longe deterius ſenex dixit. Nihil enim ad profectum ætas ei proderat, cum ſemper ſtudium ejus eſſet novum. Idiotiſmus eſt inter oratorias virtutes, res quæ raro procedit. Magno enim temperamento opus eſt, & occaſione quadam. Hac virtute varie uſus eſt. Sæpe illi bene ceſſit, ſæpe decidit. nec tamen mirum eſt, ſi difficulter apprehenditur vitio tam vicina virtus. Hoc nemo præſtitit unquam Gallione noſtro decentius. Iam adoleſcentulus cum declamaret apte, & convenienter, & decenter, hoc genere utebatur. Quod eo magis mirabar, quia tenera ætas refugit omne, non tantum quod ſordidum, ſed & quod ſordido ſimile eſt. Raro Albutio reſpondebat fortuna, ſemper opinio: quamvis pœnituiſſet, adire libebat. Triſtis, ſollicitus declamator, & qui de dictione ſua timeret, etiam cum dixiſſet. Vſque eo nullum tempus ſecurum erat. hæc illum ſollicitudo fugavit è foro, & tantum unius figuræ crudelis eventus. Nam in quodam judicio centumvirali, cum diceretur jurisjurandi conditio aliquando facta ab adverſario, induxit ejuſmodi figuram, qua illi omnia crimina retegeret. Placet, inquit, tibi rem jurejurando tranſigi? jura, ſed ego jusjurandum dabo. Iura per patris cineres, qui inconditi ſunt. Iura per patris memoriam. Et executus eſt locum. quo perfecto ſurrexit. L. Aruntius ex diverſo ait:

Accipimus conditionem: jurabit. Clamabat Albutius: Non detuli conditionem, schema dixi. Aruntius instabat. Centum vivi rebus jam ultimis se parabant. Albutius clamabat: ista ratione schemata de rerum natura tolluntur. Aruntius ajebat: Tollantur, poterimus sine illis vivere. Summa rei hæc fuit. Centumviri dixerunt, dare ipsos secundum adversarium Albutii, si juraret ille. Iuravit. Albutius non tulit hanc contumeliam, sed iratus calumniam sibi imposuit: numquam enim amplius in foro dixit, homo summæ probitatis, qui nec facere injuriam, nec pati sciret. Et solebat dicere: Quid habeo quare in foro dicam, quum plures me domi audiant, quam quenquam in foro? Cum volo, dico quamdiu volo, assum utri volo. Et quamvis non fateretur, hoc delectabat illum in declamationibus, quod schemata sine periculo dicebantur, nec tamen in scholis effugere contumelias poterat Cæstii, mordacissimi hominis. Cum in quadam controversia dixisset Albutius; Quare calix, si cecidit, frangitur: spongia, si cecidit, non frangitur? ajebat Cæstius: Ite ad illum cras: declamabit vobis, quare turdi volent, cucurbitæ non volent. Cum dixisset Albutius in illo, qui fratrem parricidii damnatum exarmata nave dimisit, Imposuit fratrem in culeum ligneum: Cæstius eandem dicturus, sic exposuit controversiam. Quidam fratrem domi à patre damnatum, noverca accusante, cum accepisset ad supplicium, imposuit in culeum ligneum, ut perveniret, nescio quo terrarum. Ingens risus omnium secutus est. Sed nec ipsi bene cessit declamatio. paucas enim res bene dixit. sed cum à scholasticis non laudaretur; Nemo, inquit, imponit hos in culeum ligneum, ut perveniant, nescio quo terrarum, ubi calices franguntur si ceciderint, spon-

giæ

giæ non franguntur. Video quid velitis: sententias potius audire, quam jocos. fiat. Audite sententias in hac ipsa controversia dictas.

CONTROVERSIA XVI.

Ab archipirata filio dimissus.

Thema. *Mortua quidam uxore, ex qua duos filios habebat, duxit aliam. Alterum ex adolescentibus domi parricidii damnatum tradidit fratri puniendum: ille exarmato navigio imposuit. Delatus adolescens ad piratas, archipirata factus est. Postea pater peregre profectus, captus est ab eo: & remissus in patriam, abdicat illum.*

CONTRA PATREM. *Albutii Sili.* De fratre nec judicare audeo, nec loqui. Vno nomine gratias ago, & gratulor, quod patrem servare potuit mori jussus. Tanta tempestate confusus, neque æstimare quicquam, neque despicere potui. Plura timui crimina, pater, fortuna torquente, quam quæ videris ipse nosse. indicabo. solutum mihi fratrem tradideris, an alligatum, nescio. quantum ad meum stuporem attinet, etiam fugere potuit. nec satis memineram, tale ministerium mihi pater, an noverca, mandasset. ministerium, an pœnam esse voluisset. vindictam patricidii, an parricidium. Insui fratrem culeo jubes? non possum, pater. Non ignoscis. an non credis? ego contendo nec te quidem posse. Si quis tibi dixisset tyrannus: Veni, tuis manibus filium insue: in hoc opere potes oculis tuis, potes manibus uti? potes audire inclusi filii gemitum? Si potes: timeo ne innocentem damnaveris. Si non potes: quid frater in fratrem non possit, patrem testem dedi. Quid accusas, quod impunitatem fratri dederim? in quo facto consilium meum victum est? à me frater ut viveret, non

impetravit: ut fugeret, non impetravit. Nihil aliud impetravit, quam ut aliter quam in culeo moreretur. Causam malam habeo, ut inter fratres. Ubi spes? in gubernaculo nulla est. in remigio? ne hoc quidem. in comite? nemo repertus est naufragii comes. in velo? in arte? omnia pæne instrumenta circumcisa sunt. Adminiculum in spe nullum est. patri sum excusandus, an fratri? de filio tuo hoc respondeo quandiu in patrio solo morari licet. civis est projectus in mare: quicquid post exilium, vel facit, vel patitur, ab omni fœdere vitæ communis abstractus, pœnarum ejus pars non est, nequitiæ opus est. sed aliis quærentibus, teipsum testem dabo, non esse piratam. Ego illi terræ, ego lucis conspectum, ego etiam mortis humanæ facultatem abstuli. Fortuna ipsa, quæ miserta ejus est, nihil tamen illi præter mare reliquit. Moriendum est mihi. pater jussit. neque ego te deprecor, ne moriar, nec tibi licet non facere quod jussus es. Inter patrem iratum & fratrem moriturum, arbitrium pietati tuæ necessarium suscipe. Sanguinem meum patri refer, culeum mihi remitte: volo mori, sed pura manu tua: hoc tuæ pietatis munus ad inferos perferam [licuisse mihi per fratrem aliter quam parricidæ mori.] *Asinii Pollionis.* Æquas mihi præbete aures; dabo vobis etiam damnatum absolvendum. Vivit, inquit, frater. non credo. servavit, inquit, me. fecisti ut crederem. Hæc est summa rerum gestarum. In ea domo, in qua tam facile parricidium creditum est, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. Quid mihi cum ista tabula? semel mori volo. *Q. Haterii.* Emicabant densis undique nubibus fulmina, & terribili fragore horridæ tempestates absconderant diem, imbres undique, & omnia procellis sævientia. Expectat, inquit, parricidam mare, intumuerat subitis

tempe-

tempestatibus mare, justis quoque navigiis horrendum. Fateor, fateor, dixi. fratrem tibi, si innocens est, fortuna, commendo, fragmentum infelix, & jam navigaturis omen: quod si quis gubernator vidisset, iter suum distulisset. Naufragus è littore emittitur. *Marcelli Esernini*. Habes, inquam, frater, si innocens es, navigium: si nocens, culeum. non potui facere parricidium, & quam facile erramus homines, factum putavi. deliberabam, an parerem patri. Frater, inquit, tu primus in domo parricidium facies invenire, etiam locum à naufragiis, navigium. *Argentarii*. Quod jusseras, factum est: periit frater. Vivit, inquit, & me dimisit. Bono argumento probatur vivere. Vtrasque ad coelum manus sustulit. Si nihil unquam impie cogitavi, si patrem meum etiam damnatus diligo, Dii immortales, rerum judices, adeste. si aliter sentiret, infelicia sibi imprecatus est maria. sic navem suam rexit. *Blandi*. Iacebat in littore navigium: quod etiam integrum infeliciter vexerat. Credam parricidam, si tibi proficiscenti navigium suum reddidit. Subito mihi ferrum non sentienti cum animo pariter excidit; torpent manus, &, nescio qua perturbatione tenebræ stupentibus offunduntur oculis. intellexi quam difficile esset, parricidium facere, etiam quod imperasset pater. Ita mihi, quæ sola miseros in domo nostra respicis, fortuna, succurras: ita mihi contingat, aut honeste vivere, aut mori: ita ex domo nostra ego sim ultimus reus, ut iste jurabat, meliorem se novercam habuisse, quam fratrem. *Cornelii Hispani*. Fateor, volui occidere: sed tunc intellexi, quam difficile esset parricidium. Ego, inquit, occidere patrem nolui: ne nunc quidem possum. Pater noster navigavit sereno die, tranquillo mari, auspicato itinere, integra navi. Quid hoc est? navigavit damna-

tus felicius, quam qui damnaverat. Vade, inquit, patrem te habere mihi non licuit: habebo patronum, revertere. Magnum pietatis argumentum, filio carus pater, etiam post supplicium. Vtrum vobis videtur, innocentiam apud piratas didicisse, an ne apud piratas quidem perdidisse? *Arellii Fusci Patris.* Potuit patrem occidere: &, quem testem timebat, abdicatus à patre? Quo me conferam? in mare? non possum: iratos habeo piratas. Cum traditus est mihi frater, imperatumque ut sumerem supplicium, si qua est fides, tentari me putavi, an possem parricidium facere. *Porcii Latronis.* Perieras, pater, nisi in parricidam incidisses. *Triarii.* In naufragio navigabat: parum est quod non occidit patrem, imo etiam integra navi dimisit patrem * resolutis compagibus, infelix omen navigationis. Insue me culeo: certe sentiam maria, non ea videbo. Scissa quoque vela fecerant sinus, & armatas classes naufraga præcesserat ratis: scires navigare qui servaturus esset patrem. Et jam pirata dicitur: iterum falso crimine male audit. *Cæstii Pii.* Erat navigium, immo fuerat: sed adhuc crudelis & pertinax noverca, post omnia devicta nihilominus sævit. maria jam quiescunt, prædones jam miserentur, irati jam parcunt. Ibamus præter sepulcrum matris, ille mortem timens, ego scelus; expecta, vide an fortuna nobis objiciat scelus. Iacebat navigium pervetus, & attritum salo, vix unius capax animæ. Veni ad vos, victoriam pulchràm periturus, ut probem me parricidam. Non occidisti, inquit, fratrem, noverca. audivi jucundissimam vocem: fateor me parricidam, occidi fratrem: tutus sum, pater, si hoc probetur? imposui in exarmatam navem: non est occidere? Novercæ quidem nunquam satis privignus occiditur. Multas rerum natura mortis vias aperuit, & mul-

tis iti-

tis itineribus fata decurrunt: & hæc est conditio miserrima humani generis, quod nascimur uno modo, multis morimur: laqueus, gladius, præceps locus, venenum, naufragium, mille aliæ mortes insidiantur huic miserrimæ animæ: & hoc occidere vocatur, sed diutius. Si quis nunc stat in turba, & hoc dicit: Huic quisquam parcat, qui fratrem suum occidit, & occidisse se probat? Componis in domo par, ut alter scelere sit parricida, alter ministerio. Impositus est in navem frater: qualem navem? scitis, nihil esse periculosius, quam etiam instructa navigia: parva materia se jungit fato. Quid si vero non rudentibus committitur illa anima, non velis, non gubernaculo defenditur? Exarmata navis, & utroque patens latere, imponitur miser in naufragium: navigio per se pessum ituro, pondus insuitur. Ecce navem divinitas armat. subito visa sunt vela, subito navis cœpit & regere se, & attollere. Magnum est præsidium in periculis innocentia. Sævum mare involvitur, procellæ spumante impetu latera navigii urgent, pulsatur undique navis periculis: innocentia tamen tuta est. O maria justiora judiciis! ô mitiores procellæ patre, quam ejecistis animam? Nec hoc tantum divinitus gestum est, quod pervenit tutus in portum: excipitur classe prædonum. Habeat pater mentem navigandi. capietur judex, ut illum pœniteat sententiæ suæ. Damnare me noverca parricidii potuit: parricidam facere nec damnando quidem potuit. Cognosce innocentiam meam in mari, quam domi noluisti. Complexu, osculis prosecutus est: sic patrem parricida dimisit. *Iunii Gallionis.* Multa non agnosco: frater domi damnatus est, ego in publico: illi objectum est quod parricidium fecerit, mihi quod non fecerim. ille negabat: mihi novo patrocinio utendum est. Fratrem

trem occidi: in ea domo in qua parricida damnatur, hæc innocentia est. Video vos invitos audire hoc genus defensionis: malo itaque me vobis innocentem probari quam patri. Fratrem non occidi, non potui fratrem occidere. Idem timuimus, idem doluimus, idem flevimus: eundem patrem habuimus, eandem matrem, eandem novercam: mitioris natura pectoris sum, mollioris animi. Non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium: animus meus durior est, illius clementior: apud piratas quoque invenitur, qui non possit occidere: putas me dicturum, ne alius occideret? Si mater nostra viveret, puto illi tradidisset. Quod proximum fuit, mihi tradidit. Vtrum vobis videtur, per manus patris punire filium voluisse, an ablegare privignum? pudet me patrocinii mei. Timeo, ne, cum cœpero narrare quod fecerim, dicatis: Certe negabis te posse hominem occidere. *Musa*. Traditus est frater puniendus mihi potissimum. quo istud proposito, pater, feceris, apud plerosque disputationem habet. Ego, si quid mitius illo tempore voluit fieri, non intellexi. Imposui multum recusantem, & insui culeo postulantem. Objicis mihi molliorem animum: alius mitior est plus quam debet, alius severior est quam necesse est: mediis alius affectibus inter utrumque positus, totus in sua potestate est. Quidam & accusare & damnare possunt, & occidere: quidam tam mites sunt, ut non possint in caput ne testimonium quidem dicere. Non possum hominem occidere: hoc vitium & apud piratas invenitur. Alii vivere sine reipublicæ administratione non possunt: aliis in privato latere, & extra omnem invidiam secessisse præcipua tranquillitas est: aliis non potest persuaderi, ut matrimonio obligentur: aliis, ut careant: sunt qui castra timeant, sunt qui cicatricibus suis

gau-

gaudeant. In tanta morum varietate, videte quantulum sit quod excusem; non ambitioni, non inertiæ veniam peto: misericors sum, non possum occidere hominem. Gratulare, pater, naturæ meæ. nunquam ejusmodi filius parricidium faciet. Hoc vitium à te traxisse videor. Non putatis misericordem, qui quem damnavit, fratri puniendum dedit? Centurio Luculli Mithridatem non potuit occidere: dextera simul ac mente languit: pro bone Iupiter, Mithridatem quam non dubium parricidam! *Pompeii Silonis.* Gaude, pater; neuter ex filiis tuis parricidium fecit. dimisi in portum naufragum. Vis, pater, scire, accusator nocentior sit, an reus? Conjice in alteram navem novercam: illa faciat votum, precetur, si neminem innocentem accusavit, si privignum immerentem non oppressit, in eos piratas incidat, qui nesciant captos dimittere.

Pars altera. Musæ. Parricida meus in mari regnat. *Sepullii Bassi.* Nega tu parricidam fuisse, quem scis esse piratam. *Gabii Sabini.* Facinus indignum, parricida damnatus post pœnam, potuit dicere patri suo, Morere.

Divisio. Latro in has quæstiones divisit: An licuerit illi quod jubebat pater, facere. Non licet, inquit, patrem necare. Ille damnatus erat. non enim judicio publico ceciderat. ignosce, si diligentior sum, cum videam hominem tam facile damnari. Timeo ne quis me parricidii postulet. facile est, si dicenda sit domi causa. etiam nocens absolutionem sperare potero. in foro quid respondebo? Occidi fratrem. Parricidam me quoque vocant, quod non affui reo. Si licuit, an debuerit. Nocens est iste, sed mihi frater est. naturæ jura sacra sunt etiam apud piratas. Quid de me judicaturus es, si fecero? puto difficulter postea in me parricidium credes.

credes. Etiam si debuit parere patri, an ignoscendum sit illi, si non potuit? Fatebor, inquit, quod forte offensurum est aures: patri parere volui, fratrem occidere non potui. Obortæ sunt subito tenebræ, diriguit animus, sublapsum est intercepto spiritu corpus. non possum fratrem occidere. Pone hoc loco piratam. non poterit. Quidam occidere hominem tantum non possunt. Quorundam adversus hostes deficit manus. Fratris quoque beneficium non est tam magnum, pater, quam putas. Non ille te noluit occidere, sed non potuit. Novissimas illas partes fecit: Quamvis non occiderit, si tamen potuit damnatum, an abdicari debeat. Dicit enim pater, Si non poteras, negasses, & misisses ad me, non posse te. Hoc loco *Latro* dixit rem valde laudatam. Dixisses, inquit, te non posse. Ita tu nesciebas? putasti me posse occidere? Quid ergo sic loquebaris, tanquam unum parricidii condemnasses? Deinde, an puniverit fratrem. Hæc descriptio supplicii, quod dixit, gravius etiam culeo fuisse: & adjecit, hoc die illum pœnas dare inter barbaros inclusum, per quos necesse est illi patre populari * capere. Sed ne per illos quidem necesse est parricidium facere. Hac divisione usi sunt, quibus placuit & illius causam defendere: inter quos & *Geminus Varius* fuit, qui ajebat adolescentem optimam causam habere, si non occidit fratrem etiam nocentem; meliorem tamen, si non occidit innocentem. Partitam autem materiam facit erga has quæstiones *Geminus*, & quibus idem placuit: An abdicari non debeat, etiam si nocentem fratrem non occidit. hic dixit, Non licuit, non debui, non potui. An innocentem non occiderit. Bellam rem Geminus hoc loco dixit, cum cœpisset per omneis numeros fratrem tanquam reum defendere. Dicet, inquit, aliquis, Tam sero defen-

defendis? Non potui citius. Hodie primum res in forum delata est. Novissime, an etiam nocentem satis punierit.

Color. De colore inter maximos & oratores & declamatores disputatum est, utrum ne aliquid deberet dici in novercam, an nihil. *P. Asprenas* & *Albutius*, & præter oratores magna bonorum rhetorum manus in hanc partem transierunt, ut in novercam inveherentur. Fuerunt & illi qui non quidem palam dicerent, sed per suspiciones & figuras: quam rem non probabat *Passienus*, & ajebat, minus verecundum esse, aut tolerabile, infamare novercam, quam accusare. Quidam principia tantum habuerunt in sua potestate, deinde ablati sunt impetu. Excusatius est autem, in malum colorem incidere, quam transire. *Latro* illum introduxit colorem rectum in narratione, quo per totam actionem usus est: Non potui occidere, & cum descripsisset ingenti spiritu titubantem, & interrogatione fratris occidendi concidentem, dixit: Noverca, aliud quære in privignum tuum crimen. hic patricidium non potest facere. *Cassius* colore alio usus est. Transibamus, inquit, secundum matris sepulcrum. invocare cœpit manes ejus. motus sum. Et puerili sensu colorem transcurrit: Quid facerem? inquit: occidere pater jubebat, mater vetabat. Et eum colorem dixit: Hæc mecum cogitavi. Non est imperatum, ut manu occiderem, non ut laqueo, non ut mari: eligere supplicii genus liberum est. *Fuscus Arellius* hoc colore usus est: Tentari me à patre putavi: Vno, inquit, supplicio alterum filium puniri, alterum experiri vult. *Albutius* in argumentis plura posuit, & omnes fere colores contrectavit. In narratione hoc colore usus est, & dixit: Hoc unum mihi præsta beneficium: sine me tanquam patricidam mori.

Argen-

Argentarius, Non tanquam frater essem, sed hujus consilii inventor, dixit, cogitavi quid facerem. Tandem inveni, quomodo parricidium vindicarem sine parricidio. *Passienus* hoc colore usus est: Non putavi patrem utique velle occidi filium. Videbatur mihi omnia misericordiæ adjumenta præparasse, quod domi cognoverat, quod inter suos. Fratri, inquam, tradidit. age si parcere voluisset, cur tradidisset? *Pollio Asinius* dixit in novercam. itaque illo colore usus: Cogitavi mecum, quid liceret, quid oporteret. si tantum, inquam, nefas commissum est, nullæ meæ partes sunt ad expiandum scelus. Triumviris opus est, comitio, carnifice. Tanti sceleris, non magis privatum potest esse supplicium, quam judicium. *Marcellus* dixit ita. Si iste parricidium fecit, ideo & ego faciam? & illam quam supra sententiam retuli: Habes, inquam, frater. *Varius Geminus* & ipse dixit: Nolui occidere. Egregie, inquam, noverca inter privignos divisit odium: aliter alium aggressa est. alteri parricidium objicit, alteri mandat. & hac illum figura defendit in narratione. Interrogavi fratrem. Apud quem prætorem causam dixisti? apud nullum, inquit. Quis accusator fuit? nemo. Quis testis? immo qui testes? uni enim etiam de minore scelere non creditur: Nemo, inquit. Quis de te pronuntiavit? nemo. Quid porro? inquit. Ego si reus fuissem, ad te non misissem? *Sepullius Bassus* hoc colore usus est: Non habui parricidæ instrumenta, non culeum, non serpentes: parricidam tamen in maria projeci. *Hispanus* duro colore usus est: Hoc, inquit, supplicium tanquam gravius elegi. Quid iste, inquam, insuetur, & statim omnem sensum supplicii effugiet? immo sollicitus pendeat, &, quod ne insuti quidem parricidæ patiuntur, ipse pœnam suam spectet: nihil speret, timeat omnia: peius debet

bet quam ceteri parricidæ mori. à patre damnatus est. Et hoc colore per totam declamationem usus est, ut diceret, hoc se tanquam gravius elegisse. Displicebat color hic prudentibus. Quam enim spem habeat absolutionis, si nec paruit, nec pepercit? *Haterius* hoc colore usus est: Diu mecum disputavi. Parricida est, quem non testis probavit, non judex coarguit? quid ergo? innocens, quem condemnat pater? Inveni æque pœnam simillimam reo, mersam, non tamen ex toto perditam ratem, quæ vel punire fratrem posset, vel absolvere. *Triarius* & ipse, quasi sententiam de fratre ferre voluisset, egit, & dixit. Tandem ad cœlum manibus levatis: Quicquid est, inquam, quod terris imperat, quod regnat profundo, quicquid est quod ex sublimi res spectat humanas, invoco. damnatus alto committitur. Dii, judicate post patrem! Hæc sententia dicebatur ex Græco translata, sed Græca corruptior est: Ποσειδῶν, ἀμετρήτων δέσποτα βυθῶν, τὴν ἀερίων καρπωσάμενε βασιλείαν, ἀνάγετ᾽ πατροκτόνος· μετὰ πατέρα δίκαζον. A parte Patris, quod ab archipirata dimissus est; sic *Castius*. Pœnam, inquit, putavit mihi hanc esse morte graviorem. & sic posuit in narratione: Rogabam ut occideret, non impetravi. *Varius Geminus* ait: In hoc me dimisit, non quia volebat salvum esse, sed ad patrocinium suum: ut quia non nunc occiderat, videretur nec ante voluisse. *Latro* dixit: Quis porro uno me miserior est, qui vitam parricidæ debeo? *Diocles Carystius* elegantem sensum in proœmio posuit pro adolescente, cum diceret causas se abdicationis non invenire, luxuriæ se occasionem non habuisse, parricidium sibi non objici, & contra reos se minime laborare: Fortasse, inquit, queritur, quod captum non redemerit. adjecit: οὐκ ἔχει καιρὸν παίζειν.

Et

Et cum tractaret in ultima parte, debere patrem nosse vitia liberorum, & ferre; utique in unico adjecit: Πεπείρασαι, πάτερ, ὅτι * (κοινὸν) κοινὸν πρὸς γονεῖς γενεχῆ ὑιὸς ἐστιν δυσχερής. *Artemon* in descriptione tempestatis laudatus est, & belle accessit ad eam. Νηὶ δυσπλοήσαντος ἀναγωγή· ἄκαιρον. Et cum de ipso navigio diceret, pulchre cœpit: Σκάφος ἔρημον ἀνόστου τύχης. Et ultimum descriptionis suæ sententiam proposuit: Ναυαγὸς ἀπὸ λιμένων ἀνῆγεν. Et ad partem narrationis eleganter transit: αἴτησαι νιῶ, πάτερ, πῶς νηὶ, supple, στόλου, ἀπέδυσεν, ὅπως ἀπὸ δύο εἷς. *Glycon* dixit. *

Soleo dicere vobis, Cæstium Latinorum verborum inopia hominem Græcum laborasse, sensibus abundasse. Itaque quotiens lætius aliquid describere ausus est, totiens substitit: utique cum se ad imitationem magni alicujus ingenii direxerat, sicut in hac controversia fecit. Nam in narratione, cum fratrem traditum sibi describeret, placuit sibi in hac explicatione una & infelici: Nox erat concubia, & omnia, Iudices, canentia sideribus muta erant. *Montanus Iulius*, qui comis fuit, quique egregius poëta, ajebat illum imitari voluisse *Virgilii* descriptionem:

Nox erat, & terras animalia fessa per omnes,
Alituum, pecudumq; genus sopor altus habebat.

At Virgilii imitationem bene cessisse, qui illos optimos versus *Varronis* expressisset in melius:

Desierant latrare canes, urbesque silebant.
Omnia noctu erant placida composta quiete.

Solebat *Ovidius* de his versibus dicere, potuisse fieri longe meliores, si secundi versus ultima pars abscinderetur, & sic desineret:

Omnia noctu erant.

Varro, quem voluit sensum, optime explicuit. Ovidius

dius in illius versu suum sensum invenit: aliud enim intercisus versus significaturus est, aliud totus significat.

CONTROVERSIA XVII.

Popilius Ciceronis interfector.

Lex. De moribus sit actio. Thema. *Popilium parricidii reum Cicero defendit: absolutus est. proscriptum Ciceronem ab Antonio missus occidit Popilius, & caput ejus ad Antonium retulit. accusatur de moribus.*

CONTRA POPILIUM. *Bassi Sepullii.* Si accusasset Cicero Popilium, viveret. Occidit Ciceronem Popilius. Puto jam creditis, occisum ab isto patrem. ut uno ictu pereat, tantum dabo. pro Cicerone sic liceat pacisci. *Gabii Sabini.* Quod unum potuimus, effecimus, ut veniret tempus, quo Popilius Ciceronem desideraret. Popili, potes, inquit, Ciceronem occidere? pro te vel patrem? *Porcii Latronis.* Prorsus occisurus Ciceronem, debebat incipere à patre. Antonius, inquit, jussit. Non pudet te, Popili? Imperator te tuus credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputavit manum: effecit ut minimum in illo esset crimen, quod Ciceronem occidit. Facinus indignum! felicissime licet cedat actio, id solum efficiemus, ut qui occidit Ciceronem, tantum erubescat. Pro dii boni! occisum Ciceronem, malos mores voco. *Albutii Sili.* Cæde cervices tanti viri, & humero tenus recisum amputa caput. I nunc, & nega te parricidam. Hoc unum tamen feliciter fecisti, quod ante occidis patrem quam Ciceronem. Facilius Cicero pro parricidio judices movit, quam pro se clientem. Ad vos hoc patroni exemplum pertinet. nullos magis odit Popilius, quam quibus pluri-

plurimum debet. Vbicunque estis, Iudices, qui in istum reum sederatis, ecquid pœnitet absolvisse? *Argentarius.* Impius est, ingratus est: audeo dicere, parricida. Sensit qui defenderat. Respice forum: hic sub Cicerone sedisti. respice rostra: hic supra Ciceronem stetisti. Quantum eloquentia tua Cicero potuit? Popilius de moribus reus est. abscidit cervices loquentis; hæc est absoluti clientis post longum tempus salutatio. Parce jam quæso, Popili. Nihil tibi nisi occidendum Ciceronem mandavit Antonius. Duo fecit parricida: quorum alterum audistis, alterum vidistis. *Cæstii Pii.* Si dixero, Adolescentia turpis est, infamis pueritia est: respondebit, Iam ista Cicero defendit. Non pudet, Popili? accusator tuus vivit. quid tam commune, quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? Parricida sic etiam tu perisses. *Fulvii Sparsi.* Non credidisset facturum Popilium Antonius, nisi in mentem illi venisset, illum & parricidium fecisse. Facinus indignum! à me defenditur Cicero, cum Popilium Cicero defenderit. *Mentonis.* Non magis quisquam alius occidere Ciceronem potuit præter Popilium, quam nemo Popilium præter Ciceronem defendere. parricidam quem vivus negavit Cicero, occisus ostendit. Fortunam Ciceronis! Antonius illum proscripsit, qui accusatus est: Popilius occidit, qui defensus est. Si damnatus esses, carnifex te culeo totum insuisset. Video quid respondeat. Non credet Antonius, occisum Ciceronem à Popilio, nisi ei signum attulerit. *Triarii.* Præsta Ciceroni quod propinqui Catilinæ, quod amici Verri præstiterunt. Proscriptum transi. Ne à mortuo quidem manus abstinet, lacerat occisum. Popili, hoc parricidium tertium tuum est. *Pompeii Silonis.* Nunquid magis exonerare te possum? præsta Ciceroni quod Anto-

Antonius. *Cornelii Hispani.* Dic Antonio: Ego istud scelus facere possum,& patrem occidi. Secuti erant amici Ciceronis, postquam ad illum Popilius missus est. *Arellii Fusci Patris.* Potuisti Ciceronem occidere: at quam bene persuaserat nobis Cicero, parricidium te facere non posse! Occidisti tu Ciceronem loquentem? Nunquid, inquit, & aliquis ex tuis venerat index? an nemo Ciceroni timendus est, qui cum Popilio venit? *Q. Haterii.* Qui modo Italiæ humeris relatus est, nunc sic à Popilio refertur? proposito in rostris capite Ciceronis, cum unius metu omnia tenerentur, gemitus tamen populi liber fuit. *Iulii Bassi.* Proscriptus, inquit, erat Cicero. pater certe tuus proscriptus non fuit. *Blandi.* Dii manes, Popilii senis occisi, & inultæ patris umbræ, Cicero, te persequuntur, ut quem negasti, parricidam sentias. *Capitonis.* Deduxi ad vos reum omnium, quos terra sustinet, nocentissimum, ingratum, impium, percussorem, bis parricidam: nec tamen timeo. Patroni viderint. nemo à Popilio quidem, nisi post beneficium occiditur. Nec damnationem tamen istius despero. non enim à Cicerone nunc defenditur. Timeo ne causæ non satisfaciam. major causa est, occisum à Popilio Ciceronem queri, quam fuit aliquando probare, non occisum patrem. Ciceronem quisquam potuit occidere, qui audivit? Minturnensis palus exulem Marium non hausit. Cimber etiam in carcere vidit imperantem, prætor iter à conspectu exulis flexit. Qui in crepidine viderat Marium, in sella figuravit. Non possumus de Popilio queri: eodem loco patronum habuit, quo patrem. Pompeius terrarum marisque domitor, Hortensii se clientem libenter confessus est. Hortensius bona Pompeii, non Pompeium defenderat. Romulus, horum mœnium conditor, & sacratus

cratus cœlo parens, non tantam urbem fecit, quantam Cicero servavit. Metellus in Vestæ æde extinxit incendium: Cicero Romæ. Glorietur Hannibale Scipio, Pyrrho Fabricius, Antiocho alter Scipio, Perse Paulus, Spartaco Crassus, Sertorio & Mithridate Pompeius. nemo hostis Catilina propius accessit. Fert appensum conto caput, & defluente sanguine hunc ipsum inquinat locum, in quo pro Popilio dixerat. *Buteonis.* Quantæ fuit eloquentiæ! probavit ab eo non occisum patrem, à quo occidi poterat etiam Cicero. *Marillii.* Si inimicus essem patronis, optarem ut reus absolveretur. Turpe judicium, in ea civitate Ciceronem non defendi, in qua defendi potuit etiam Popilius.

DIVISIO. Popilium pauci ex historicis tradiderunt interfectorem Ciceronis: sed hi quoque non parricidii reum à Cicerone defensum, sed in privato judicio. Declamatoribus placuit, parricidam reum fuisse. Sic autem eum accusant, tanquam defendi non posset: cum adeo possit absolvi, ut ne accusari quidem potuerit. *Latroni* non placebat illum sic accusari, quomodo quidam accusaverunt: Objicio tibi, quod occidisti hominem, quod civem, quod senatorem, quod consularem, quod Ciceronem, quod patronum tuum. Hac enim ratione non aggravari indignationem, sed fatigari. statim illo veniendum est, ad quod properat auditor. Non in reliquis adeo bonam causam habet Popilius, ut detracto eo quod patronum occidit, nihil negotii habiturus sit. Patrocinium ejus est civilis belli necessitas. Itaque nolo per illos reum gradus ducere, quos potest tutius evadere. Licuit enim in bello & civem & senatorem & consularem occidere: nec in hoc crimen est, quod Ciceronem, sed quod patronum. *Latro* accusavit

accusavit illum de moribus: primum, quod sic vixisset, ut causam parricidii diceret: deinde, quod patronum suum occidisset. Et fecit has quæstiones, An posset eo nomine accusari, quo absolutus est. Si quis, inquit, hodie volet me parricidii postulare, non poterit. Quomodo crimen, quod objici non potest, puniri potest? An in bello civili acta objici non possint. Honeste dixit, cum hunc locum tractaret *Varius Geminus*. Si illa, inquit, tempora in crimen vocas, dicis non de hominis, sed de Reipublicæ moribus. Si potest, quod civili bello actum est, objici, an hæc objici debeant. Hanc quæstionem in illa divisit: An, etiam si necesse ei fuit facere, non sit tamen ignoscendum. ad quædam enim nulla debet necessitas compellere. Hoc loco *Latro* dixit summis clamoribus: Ita tu, Popili, si Antonius jussisset, patrem tuum occideres? Deinde, an non fuerit ei necesse: Potuisti excusare te, potuisti præmittere aliquem ad Ciceronem, ut sciret & fugeret. Necesse certe non fuit, manum caputque præcidere mortuo.

Color. Colorem pro Popilio *Latro* simplicem habuit, necessitate coactum fecisse. & hoc loco illam sententiam dixit; Miraris, si eo tempore necesse fuit Popilio occidere, quo Ciceroni mori? *Albutius* dixit, in pœnam Ciceronis electum amicissimum Ciceronis, quasi exprobraturus per hoc illi suam fortunam esset. Molestius, inquit, feret, se à Popilio occidi, quam occidi. *Marcellus Esernin*us eundem colorem aliter induxit: Cogitabat, inquit, Antonius secum: Quod Ciceroni excogitabo supplicium? Occidi jussero? olim jam adversus hunc metum emunivit animum. Scit mortem nec immaturam esse consulari, nec miseram sapienti: fiat aliquid novi quod non expectat, quod non timet: non indignabitur cervicem hosti porrigere,

rigere, indignabitur clienti. Popilium aliquis vocet, ut sciat, quantum illi defensi rei profuerint. *Silo Pompeius* hoc colore usus est. Offendebatur, inquit, proscriptione, & quædam liberius loquebatur. non miror. Ciceronis cliens est: tanto magis occide Ciceronem tuum. Et dixit, non suæ infirmitatis sententiam: Vterque, inquit, sed diverso genere punitus est. Ciceronis proscriptio fuit, occidi: mea, occidere. *Marillius*, præceptor noster, sic narravit: Iussit, inquit, imperator, jussit victor, jussit qui proscribebat: ego illi negare quicquam possem, cui nihil negare poterat Respublica? *Blandus*. Hoc, inquit, loco, volui me excusare. dixi, Cicero me defendit. respondit, Scio. me accusavit. I ergo, ut scias plus sibi Antonii accusationem nocuisse, quam Popilii defensionem profuisse. *Buteo* hoc colore: Vocetur, inquit, ille Ciceronianus, ille cliens, amicus. Excogitavi, quomodo Cicero sua periret manu. *Castius* hoc colore: Durissima, inquit, mihi militia in Antonii castris fuit ob hoc ipsum, quod Ciceronis eram cliens: difficillimæ mihi expeditiones dabantur. Tunc quoque vocatus sum quasi ad pœnam. I, inquit, occide Ciceronem: Nec credam, inquit, nisi attuleris caput. magisque admiratus est potentiam suam: quod Ciceronem Popilio non licebat non occidere. *Fuscus Arellius* hoc colore usus est: Antonii se partes secutum, ut, si quid posset, Ciceroni prodesset: facta proscriptione ad genua se Antonii procidisse, deprecatum pro Cicerone: offensum Antonium, eo magis dixisse: Occide, quem mori non vis. Hic color displicebat Passieno, quia ad testem ducit. nam si hoc fecit Popilius, non tantum quod defendat habet, sed habet quod glorietur. *Hispo Romanus* vehementi colore usus est, & duro. Patronum enim Popilio dedit. &

dixit,

dixit, aliter se causam acturum Popilii, aliter Antonii: pro Popilio dicturum, Occidere nolui, coactus sum: pro Antonio dicturum, Occidi Ciceronem oportuit. & dixit locum, aliter non potuisse pacari Remp. quam si ille turbator otii è Repub. sublatus esset. Solus ex declamatoribus in Ciceronem invectus est: Quid ille, inquit, cum Antonium hostem judicaret, & omnes Antonii milites, non intelligebat se & Popilium proscripsisse? Hic color prima facie asperior est, sed ab illo egregie tractatus est. *Varius* quidem minus dixit: Cum imperasset mihi Antonius, passus sum, ne aliquis P. Clodii mitteretur, qui contumeliis afficeret, antequam occideret, & vivum laniaret. *Argentarius* dixit: Vocatus veni; post proscriptionem Antonius terribilior erat factus etiam suis. Iussus sum Ciceronem occidere: quid facerem? Non parere uno modo poteram, si me occidissem: hoc nec Cicero poterat. A parte accusatoris illo loco, quo Popilius venit, nemo non aliquid novi voluit dicere. *Latro* ait: Præcluserat fores, nemo ad proscriptum recipiebatur. Popilius ut venit, admissus est. *Castius* dixit: ut renuntiatum est Ciceroni, ait: Popilio semper vaco. *Hispanus Cornelius* fecit etiam querentem Ciceronem: Popili, tam sero? *Albutius* dixit: Quid est, Popili? ecquid tuto lateo: nunquid mutandus est locus? Inepte *Avidienus Paulus*, qui induxit Ciceronem, tum maxime orationem pro Popilio legentem. Et *Murrhedius* non est passus hanc controversiam transire, sine aliqua stuporis sui nota. Descripsit enim ferentem manum & caput Ciceronis Popilium. dixit Popilio: Quanto aliter reus Ciceronis tenebas manum ejus?

CONTROVERSIA XVIII.

Ter abdicatus venenum terens.

Thema. *Ter abdicatus, ter absolutus deprehensus est à patre in secreta domus parte medicamentum terens. interrogatus quid esset? dixit venenum: &, velle se mori, & effudit. accusatur parricidii.*

PRo FILIO. CAESTII PII. Dic quid commiserim. certe nec secreta te fallunt. dimittam te: intelligetis cui paraverim. dic quid ante commiserim: nisi forte contentus es reo objicere parricidium, parricidæ nihil. *Argentarii.* Volo mori, quia reus fui. quid ergo? reus vivet, quia sordidatus assidebit pater? Revertar ad venenum, quando iniqua fortuna nullo me periculo defungi semel passa est. *Albutii Sili.* Quare ergo non moreris? Non juvat me mori, si quem alium juvet. Vt intervenit pater, in has cogitationes abii: Ergo quisquam tam infelix fuit? ergo quisquam me magis odit, quam ego? misereri mei cœpit. *Varii Gemini.* Ter, inquit, abdicatus es. Videris mihi, pater, objicere, quod tamdiu vivam, quod venio, quod pro me loquor. Nolite mirari: tam jucundum est innocentibus mori, quam miseris defendi. *Cornelii Hispani.* Scio quosdam periclitanteis illa jactare. Nunc primum causam dico. hoc ego dicere non possum: Iterum reus fui: nec dubito, quin vobis in odium venerim, cum ipse me oderim. *Porcii Latronis.* Ter causam dixit: accessit ad hæc supplicia mea venenum: hoc si tibi satis non est, vivam.

Altera pars. Albutii Sili. Testor deos immortales, hoc me tribus jam cavisse abdicationibus, ne in domo mea venenum deprehenderem. Parricidii

cidii reus vivit, qui abdicatus, mori voluit. In quam angusto domus meæ fortuna posita est? aut patri pereundum est, aut filio. Quid habes, quare me mori velis? Vivunt orbi, vivunt naufragi, vivunt etiam quibus contigerunt liberi. Ter abdicatus, cum se mori velle dicat, vitam rogat. Teneo parricidam, quod apparet, etiam in suam mortem paratissimum. *Cornelii Hispani.* Nolite mirari, si debitas vires dolori meo non exhibuero: tribus judiciis experti estis, patres accusare non posse. *Vibii Rufi.* Cum tantum est quod fateris, quantum est quod negas? Tu venenum quæsisti, tu venenum emisti, tu venenum intulisti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem. recte vitam odisses, si jam tibi parricidium objecissem. Vis scire, quid peccaveris? indica, quis tibi vendiderit. dicetur illi: Tu venenum vendebas cuiquam? tu ter abdicato vendebas? sine dubio sciebas, cui daturus esset. Ita hoc ego judicio filii mortem moror. Si me cum isto includitis, moriar: ut vobis hanc faciam invidiam, quam iste mihi facere voluit. *Varii Gemini.* Quæritis, filius meus venenum cui paraverit? non bibit. *Pompeii Silonis.* Mihi, inquit, paravi, & hoc est patri parare. Absolutus mori vult: reus vivit. *Musæ.* Habuit malum medicamentum Mithridates. Quis enim alius debebat habere, quam parricida? habuit, inquit, Demosthenes venenum, & vixit. Id est, ego tibi, pater, quod Demostheni Philippus. *Porcii Latronis.* Cum abdicarem, si quid objeceram, ajebat, Nunquid deprehendisti? non tamen habebitis quod multum de eo dubitetis: quod negat, parricidium est, quod confitetur, venenum. Mori, inquit, volo, vivo patre: & hoc parricidium est. Miser æque timui ne biberet venenum, quam, ne daret. *Arellii Fusci Patris.* Mihi, inquit, paravi venenum, ne

quis dubitet an alium possit occidere. *Iunii Othonis Patris.* Reus est parricidii, qui mavult mori, quam patrem vivere.quomodo vultis, magis probem vobis illum noluisse? non vult mori. Mori, inquit, volui. quare? quia ter vicisti. Si mihi creditis, parricidium facere voluit: si isti, à me parricidium fieri voluit. Qualis est reus, cujus hoc unum patrocinium est, indignum se vita fuisse? Dico, tam invisum tibi patrem fuisse, ut occidere volueris: tam invisum ipse confiteris,ut mori volueris.

DIVISIO.Non puto vos exigere divisionem, cum conjecturalis sit controversia. habet tamen dissimilem ceteris conjecturam, & duplicem. non,quomodo solet aut inter duos reos,cum alterum coarguimus: aut inter duo crimina, cum alterum probamus, ut id alterius fiat probatio: tanquam cum dicimus adulteram fuisse, ut credatur etiam propter hoc venefica. In uno homine conjectura duplex est. quærimus enim, utrum venenum in suam mortem, an in patris paraverit.

Color. Si hic color displicet pro adolescente, quo dixit Latro, ut nihil mutaret, sed diceret: Mori volui tædio abdicationis, & infelicitatis assiduæ, cum in hoc tantum sordes ponerem, ut cum majore tormento positas resumerem, & absolutio mihi uni, non finis esset periculi, sed initium: incipit præter conjecturam & illa prima vulgaris in ejusmodi controversiis & pertrita quæstio incurrere, an venenum habere in mortem suam liceat. *Albutius* illo colore pro adolescente dixit, non fuisse venenum. Cum putarem,inquit, odio esse patri meo, volui experiri affectum ejus, quomodo mentionem mortis meæ ferret. itaque palam, & ita,ut interveniret pater, tenui. *Fuscus Arellius* eodem colore usus est. sed aliter: Non dixit,

dixit, Experiri patrem volui, sed, Vt miserabilem me patri facerem. *Murrhedius* pro cetero stupore suo dixit: medicamentum se parasse ad somnum: quia assiduæ sollicitudines, vigiliarum sibi facerent consuetudinem. Vsus colore est, & Publianam sententiam dixit: Abdicationes, inquit, suas veneno diluit. Et iterum: Mortem, inquit, meam effudi. Memini nos, cum loqueretur de hoc genere sententiarum, quo jam infecta erant adolescentulorum omnium ingenia, queri de *Publio*, quasi jam ille hanc insaniam introduxisset. *Cassius Severus*, summus Publii amator, ajebat, non illius hoc vitium esse, sed illorum, qui illum ex parte, qua transire deberent, imitarentur: mitterent ea, quæ apud eum melius essent dicta, quam apud quenquam comicum, tragicumque, aut Romanum, aut Græcum: ut illum versum, quo ajebat unum versum inveniri non posse meliorem;

Tam deest avaro quod habet, quam quod non habet.

& illud de eadem re dictum:

Desunt luxuriæ multa, avaritiæ omnia.

& illos versus, qui huic quoque ter abdicato possent convenire:

O vita misero longa, felici brevis!

Et plurimos deinceps versus referebat Publii disertissimos. Deinde auctorem hujus vitii, quod ex captione unius verbi plura significantis nascitur, ajebat *Pomponium* Attellanarum scriptorem fuisse, à quo primum ad Laberium transisse hoc studium imitandi, deinde ad Ciceronem, qui illud ad virtutum studia transtulisset. Nam ut transeam innumerabilia, quæ Cicero in orationibus, aut in sermone dixit, & nota ut non referam à *Laberio* dicta, cum Mimi ejus, quicquid modo tolerabile habent, tale habeant: id quod Cicero in Laberium.

rium. Divus Iulius ludis suis Mimum produxit, deinde equestri illum ordini redditum, jussit ire sessum in equestria: omnes ita se coarctaverunt, ut venientem non reciperent; multosque tunc in senatum legerat Cæsar, & ut repleret exhaustum bello civili ordinem, & ut his, qui bene de partibus meruerant, gratiam referret. Cicero in utramque rem jocatus, misit ad Laberium transeuntem: Recepissem te, nisi anguste sederem. Laberius ad Ciceronem remisit: Atqui soles duabus sellis sedere. Quia Cicero male audiebat, tanquam nec Pompeio certus amicus, nec Cæsari, sed utriusque adulator. Vterque elegantissime: sed neuter in hoc genere servat modum. Ab his hujus studii diffusa est in plures imitatio. Sed ut ad controversiam redeam, *Cassius Severus* ajebat, placere sibi illum colorem: Mori volui. Et quasdam dixit inter disputandum sententias: Tertio, inquit, cum abdicaret, ajebam: Nihil tanti est. infelicem hanc animam, quam totiens exagitat pater & infestat, semel recipiat. Sed illud rursus dicebat: Mihi serva istum animum. facies quod voles absolutus. Quare ergo nunc non moreris? dicet aliquis. Primum, non semper idem miseris libet: nonnunquam juvat cum fortuna sua concurrere, illam fatigare. Deinde verum vis, quare non moriar interim? quia puto te velle. *Otho Iunius* ineptam sententiam videbatur dixisse: Non multum interest mea. aut enim me, aut filium meum voluit occidere.

CONTROVERSIA XIX.

Mater cæca filium retinens.

Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur. Thema. *Quidam cum haberet uxorem, & ex ea filium, peregre profectus, & à piratis captus, scripsit*

scripsit de redemptione epistolas uxori & filio. Vxor flendo oculos perdidit. filium euntem ad redemptionem patris alimenta poscit. non remanentem, alligari vult.

PRO MATRE. *Castii Pii.* Non est quod mulieris affectum lege æstimetis, quia minatur: omnia fecit, ne filius alligetur. Navigaturus reliquit uxori filium: nec adhuc cæca erat. *Albutii Sili.* Deducite filium. itaque tene, complectere. audeo dicere, hoc par ne piratæ quidem dividerent. si vellet filium alligare, pateretur ire quo properat. Ergo tu, adolescens, matri tuæ nec decem mensium quidem alimenta reddes? si pascere non vis matrem, expecta saltem ut efferas. *Triarii.* Legem attulit, qua catenas minetur, causam qua timet. *Marcelli Esernini.* Si perseveras, me quoque ad piratas trahe: impetrabo ab illis alimenta, & virum meum. *Fulvii Sparsi.* Mater si non pascitur, moritura est. Pater etiamsi non redimitur, pascitur tamen. *Iulii Bassi.* Patri tuo supersunt & oculi & alimenta.

Pars altera. Castii Pii. Matrem meam imitari volo. amare me docuit. Vnis vinculis duos alligat. Si matris exemplo pius esse voluero, etiam oculos patri debeo. *Arellii Fusci Patris.* Desertorem tuum apud patrem invenies. *Varii Gemini.* Qualis fortuna est, cui victo mater catenas denuntiat, victori eundum est ad piratas? Omnia licet patri præstem, meliorem tamen habuit uxorem. Quam multi me putant, quia nolim ad patrem redimendum ire, cum matre colludere? *Fulvii Sparsi.* Matri nihil timeo, si eam apud vos relinquo: patri quid timeo, si eum apud piratas relinquo? *Buteonis.* Oculos certe eruam mihi, ne plus marito præstiterit uxor.

DIVISIO. *Latro* hanc controversiam, quasi esset tota officii, declamavit. nullas quæstiones juris inseruit; sed comparavit inter se incommoda patris & matris: & tanquam quæreret, dixit: Vtrum ad redimendum potius captum patrem filius ire deberet, an ad alendam cæcam matrem subsistere. Et sic eam divisit, ut diceret: Hoc quod pater desiderat, utile est patri. Novissime tractavit, ne patri quidem utile. utique, si sciat matrem in hac esse fortuna, non passurum. In epilogis vehemens fuit. *Apollonius* Græcus & *Buteo* fatuam quæstionem moverunt primam: An lex quæ de alendis parentibus lata est, ad patris tantum nomen pertineat. Illi sunt omnia privilegia data; & ipsam pœnam non alentium esse signum, non muliebris potestatis. Res est ineptior quam ut coarguenda sit: itaque transeo. Illud unum, quod dicebat *Pollio Asinius*, referam. Nunquam tentari debere in causa verecunda improbam quæstionem. *Hispo Romanus* illam movit quæstionem, An lex de alendis parentibus non pertineret ad matres. Vt vivis parentibus filius, inquit, familiæ nulli poterit servire nisi patri, omni alia servitute liber est. Puta enim, te alimenta petere ab eo, quem pater mittat peregre, quem navigare jubeat: primæ partes sunt patris, secundæ matris. *Albutius* non juris fecit illam quæstionem, sed æquitatis: ita tamen, ut juri adjungeret, & matris prius esse, quam patris officium. *Silo Pompeius* illam fecit quæstionem: An quotiens duobus communis esset potestas, ejus tota fieret, qui præsens esset. Puta, inquit, [te] servum esse communem; huic domino servies, qui præsens est. puta fundum esse communem; is fructus percipiet, qui præsens est. Illam quæstionem huic duram subjecit: An nunc pater nullum jus in filium habeat. Quomodo, inquit, civis

civis jura habeat, qui liberi hominis non habet? pater habet nullam in te potestatem: mater in totius legis possessione est. Est jam non commune illi jus in te, sed proprium. *Varius Geminus* sic divisit: An non semper filius cogi possit, ut matrem alat. Deinde, An nunc cogendus non sit. Non semper, inquit, filius cogitur. Transeo illos, qui non possunt, ægrotos & inutiles. Aliquis ad propellendum hostem proficiscitur, in cujus unius militia posita est salus publica: hunc retinebit mater? puta legatum de summa Reipublicæ, puta fœderis: huic mater vincula injiciet? Per partes, comparando utrumque officium: Ille, inquit, peregre est, tu domi: ille captus, tu libera: ille inter piratas, tu inter cives: ille alligatus, tu soluta es. at tu cæca es: ille hoc infelicior quod videt. Quid enim videt? catenas suas, & cædes, & vulnera, & cruces eorum qui non redimuntur. At periculum est. Quam multi nihil pro patribus periculosum putaverunt, nisi domi manere & flere? *Latro* dixit, pro matre submisse & leniter agendum. non enim vindictam, inquit, sed misericordiam quærit: & cum eo adolescente consistit, in quo ita exigit pietatem, ut impediat. Ajebat itaque, verbis horridioribus abstinendum, quotiens talis materia incidisset. ipsam orationem ad habitum ejus, quem movere volumus ad affectus, molliendam. in epilogis nos quoque vocem de industria infringere, & vultum dejicere, & dare operam, ut dissimilis sit orationi orator: compositionem quoque illis minorem convenire. *Calvus*, qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de principatu eloquentiæ habuit, usque eo violentus accusator & concitatus fuit, ut in media actione ejus surgeret Vatinius reus, & exclamaret: Rogo vos, Iudices, num, si iste disertus est, ideo me damnari oportet? Idem
postea

postea cum videret, à clientibus Catonis, rei sui, Pollionem Asinium circumventum in * forecæ, (forite) imponi se supra cippum jussit: (erat enim parvulus statura, propter quod etiam Catullus in hendecasyllabis vocat illum *Salaputium disertum*) & juravit, si quam injuriam Cato Pollioni Asinio accusatori suo fecisset, se in eum juraturum Calumniam: nec unquam postea Pollio à Catone advocatisque ejus aut re, aut verbo, violatus est. Solebat præterea excedere subsellia sua, & impetu elatus usque in adversariorum partes transcurrere. Et carmina quoque ejus, quamvis joca sint, plena sunt ingentis animi. Dicit de Pompeio:

Fasciola qui crura ligat, digito caput uno
Scalpit, quid credas hunc sibi velle virum?

Compositio quoque ejus in actionibus ad exemplum Demosthenis riget: nihil in illa placidum, nihil lene est, omnia & citata & fluctuantia. Hic tamen in epilogo, quem pro Messio tunc tertio causam dicente habuit, non tantum leniter componit, sed cum dicit: Credite mihi, non est turpe misereri: & omnia in illo epilogo fere non tantum emollitæ compositionis sunt, sed infractæ. In hac controversia Publianam sententiam dedit *Vetus* quidam rhetor, staturæ pusillæ, in quem *Euctemon*, homo venustissimi ingenii, Græce dixit: Antequam te viderem, nescio, rhetor, an soratos esses. Fuit autem *Castii* sententia: Captus est, inquit, pater. si te capti movent, & hæc capta est. & quasi non intellexissemus, ait: Nescitis dici, captos luminibus? & illud dixit: Mittes tamen epistolam infructuosam. odisse illam debes. hæc est quæ matrem tuam excæcavit. & illam falsissimam, in quam multi incidunt. Propter hoc ipsum, inquit, magis flebilis est, quod non potest flere.

Et

Et iterum inquit: Lacrymæ matri desunt, causæ supersunt: tanquam cæci flere non soleant. Memini *Crispum* quemdam antiquum rhetorem, in illa controversia viri fortis qui tertium filium retinet, cum alter filius in tyrannicidio perdidisset oculos, alter in acie manus: Exsurgite nunc, viva cadavera, rogate pro fratre. Sed quid ego meos derideo? alter, quos roget, non videt: alter, quos roget, non habet. Multis compositio belle sonantis sententiæ imposuit. Itaque memini, *Latronem Porcium*, ut exprobraret hanc audiendi scholasticis negligentiam, maxime, quia *Triarius* compositione verborum belle cadentium multos scholasticos delectabat, omnes decipiebat, in quadam controversia, cum magna quasi fluerent & concitata, sic locum conclusisse: Inter sepulcra monumenta sunt. Et, cum scholastici magno clamore laudarent, invectus est in eos ut debuit: & hoc effecit, ut in reliquum etiam, quæ bene dicta erant, tardius laudarent, dum insidias vererentur. *Glycon* dixit: Παρέθει, μῆτερ. ἴθι, λαβοῦ τέκνου. ταλαίπωρε, ὁρᾷς; βαίνει σοι. ἐκρεμάτησέ σ'. εἰ μὲν φησιν, οὐ τρέφεις, ἐπίμεινον, ἵνα θύῃς. *Hybreas* in hac controversia dixit: Τέκνον, κἄν με φύγῃς, κατανύξομαί σ' ἐπαιτοῦσα. Nec quibusdam corruptum videbatur: *Romanus* tamen. *

CONTROVERSIA XX.

Quinquennis testis in procuratorem.

Thema. *Mortua quidam uxore ex qua filium habebat, duxit aliam: sustulit ex ea filium. Habebat procuratorem in domo speciosum. Cum frequenter essent jurgia novercæ & privigni, jussit eum semigrare. Ille trans parietem habitationem conduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris*

& matris familiæ. Quodam tempore pater familiæ in cubiculo occisus inventus est, uxor vulnerata, communis paries perfossus: puer jubetur percussorem cognoscere, ille procuratorem digito denotavit. accusat filius procuratorem cædis, ille filium parricidii.

ARELLII FUSCI PATRIS. Ut audivi clamorem, si qua est fides, deprehensos à patre adulteros putavi. Quis ferret te voluntarium testem in forum venientem, etiam si venires dictura pro filio? miserrime puer, quamvis periclitor, plus tamen pro te timeo. nimium fraternis insistis vestigiis: itaque jam tibi cum matre non convenit. Quamdiu mater vixit, pater me fuit procuratore contentus. Non facile fit parricidium. Vis scire, quantum natura possit? etiam infans pro patre loquitur. *Triarii.* Vivo patre adultera, moriente conscia, mortuo testis. Aliquis uno teste contentus est? dabo puerum. aliquis uno teste non contentus est? dabo populum. Objicit privigno parricidium, filio mendacium. Intrat procurator, qua solebat. Dic, puer, quis patrem tuum occiderit. dic audaciter. eundem nominas, quem populus. Nox placet sceleri: prorsus adulteri tempus. Habui patrem tam bonum, ut, cum uxorem habere vellet, tamen me novercam habere noluerit. Quo mihi lumen? tantum admissuro nefas optanda nox est. Quid, inquit, ante peccavi? dissimile est. memento enim, de homicida quæri. potest tirocinium esse homicidium, parricidium non potest. Lumen attulisti ut discerneres. erat illic, quam leviter vulnerare deberes. Videmus adactum in præcordia gladium. sic ego novercam vulnerassem. Frater, quæro an videris procuratorem proxima nocte: nihil de prioribus quæro. *Vibii Galli.*

Galli. Ego taceam de adulterio, quod persequitur etiam populus? ego taceam de parricidio, quod persequitur etiam puer? Testor vos, Iudices, salvum patrem reliqui. O magnam in contrarium sæculi nostri perversitatem! inventus est qui patrem posset occidere, & novercam non posset. Etiam si quis occidere patrem non potest, novercam potest. *Sepullii Bassi.* Dum perfodio parietem, aliquis sentiet. Cujus vis levissimum somnum? pueri, an senis, an mediæ ætatis? Pueri? frater sentiet. senis? pater. mediæ ætatis? noverca. Quærerem, quam sordida domo natus esset, si ullam habuisset: nunc inquisitionem nostram humilitate effugit. Non miror si nescis, quam difficile sit patrem occidere, cum incertum habeat patrem. *Albutii Sili.* Quæro à te, mulier, an filio tuo credendum putes? Liceat mihi nutrire puerum: ne cum matre illi, ne cum tutore queat convenire. Tres in cubiculo sunt. patrem occidis; puerum contemnis; adulteram non times. Singuli se servi libertique offerebant: puer stabat ante omnes: percussor latebat post adulteram. Quid ante peccavi? cujus uxorem corrupi? quod si fecissem, hominem occidere possem: patrem non possem. Bonos habeo testes. timet hunc in aliena potestate. Aspice corpus patris, quam gravis plaga, quam alte adactus est gladius! sic ego novercam percussissem. *Castii Pii.* Adulterum te esse, non unum testem dabo, non corruptum. dabo multos: dabo etiam pueros. Patrem tam graviter percussi, quam debui novercam: novercam ne sic quidem, quemadmodum patrem. *Iulii Bassi.* Tibi fuit necessarium lumen, ne eam occideres, propter quam occidebas: mihi supervacuum erat, ne instrumento parricidii, detegerem parricidium. Si rerum natura pateretur, oblivifcendum mihi erat patris, dum occiderem,

derem. Majore licentia, quæ non videmus, agimus: & quamvis non minor sit atrocitas facinoris, formido minor est. Si patrem occidi, totus mihi lectus purgandus est: cui parcam non habeo. Non possum gloriari ultione patris: frater illam meus occupavit. *Blandi.* Quam difficile est filio, patrem vulnerare; quam facile privigno, novercam occidere! *Varii Gemini.* Patrem, inquit, occidisti. Testor vos & Iudices, nihil leviter hæ manus faciunt. utrum non habui potestatem? atqui vulnerata es. hui ?nolui te occidere? atqui vulnerata es. leviter vulnerata es. quam diligenter servata es! Tu testimonium dic, & ostende non vulnus, sed argumentum. percussor ille quam timuit, ne occideret! *Porcii Latronis.* Quare lumen affero? fortius parricidium faciam si non videro patrem. Occidere aliquis patrem, antequam novercam, potest? novercam, ne post patrem quidem potest? *Triarii.* Aliquis parricidio puras manus servat, & inde incipit, quo pervenire difficile est?

DIVISIO. Has controversias, quæ & accusationem habent, non eodem ordine omnes declamaverunt. quidam fuerunt, qui ante defenderent quam accusarent: ex quibus *Latro* fuit. *Fuscus Arellius:* Debet, inquit, reus in epilogum desinere. optime autem epilogum contexit defensioni: & homines magis defendenti quam accusanti favent. Vltima sit pars, quæ judicem faventem possit admittere. Quidam permiscuerunt accusationem ac defensionem, ut per comparationem duorum reorum irent, & crimen, simul repulissent, statim transferrent: ex quibus fuit *Cestius.* Hoc non semper expedit. utiq; qui imbecilliorem partem habent, non est utile, cominus congredi: facilius latent quæ non comparantur. In hac controversia duo vel tres rei. noverca enim procura-

tori

tori conjungitur. Itaque à filii parte utique, ajebat, prius accusandum: quia unum debebat crimen defendere, duo objicere, & adulterii & cædis. si qua sunt ex utraque parte difficilia, non colorem, sed argumentationem desiderant. Itaque ne modum excedam, prætereibo. Circa vulnus novercæ quidam bellas res dixerunt, quidam ineptas. immo multi ineptas. Prius illa, quæ belle dicta sunt, referam. *Fuscus.* Vt districta levi vulnere est cutis! non credas factum manu privigni, credas amatoris. *Passienus* ait: Tam leviter te vulneravit dextera illa, cui nec paries obstitit, nec pater? *Varius Geminus* dixit: Da ferrum testi meo: fortius feriet. *Cestius* dixit, cum descripsisset quam leve vulnus esset: Nocueras, inquit, mihi, si amicæ tuæ nocere potuisses. *Niger Brutidius* quotidiano verbo satis significanter usus est. Rivalem, inquit, occidit: amicam sauciavit. *Hispo Romanus* ejusdem generis rem dixit: Ostende, noverca, ostende id quod amator tuus vellicavit. *Bassus Sepullius* dixit: Maritum occidit, adulteram strinxit. Ex illis qui res ineptas dixerant, primus ibi ante omnes *Musa* vester: cum vulnus novercæ descripsisset, adjecit: At Hercules, pater meus tanquam paries perfossus est. *Murrhedius* patrocinium putat esse, quod causæ suæ sanguinem misit. *Nepos Licinius* ait: Non est istud vulnus, sed ludentis adulteri morsus: *Senianus* ex illa stultorum nota sententiam protulit. Non vulneravit, inquit, novercam, sed viri sui sanguine aspersit, cum illic vulnerata ponatur. *Vinitius* exactissimi vir ingenii, qui nec dicere res ineptas, nec ferre poterat, solebat hanc sententiam Seniani deridere, & similem illi referre in oratione dictam Montani Votieni. *Senianus* in hac eadem controversia dixerat: Nihil pueto est teste certius, utique quinquenni. Nam & ad

cos

eos pervenit annos, ut intelligat: & nondum ad eos, quibus fingat. Et hæc definitio, inquit, ridicula est, nihil esse puero teste certius, utique quinquenni: puta, nec si quadrimus puer, testis est. nec si sex annorum. Illud venustissime adjiciebat: Putes, inquit, aliquid agi. omnia in hac sententia circumspecti hominis sunt, finitio, exceptio. Nihil est autem inamabilius, quam diligens stultitia. *Montani Votieni* sententiam huic ajebat esse similem, & deridebat. Acre omnino & experrectum est animal, canis utique catenarius paratus. Erat autem non æquus ipsi Montano. accusaverat illum apud Cæsarem, à colonia Narbonensi rogatus. at Montanus adeo toto animo scholasticus erat, ut eodem die, quo accusatus à Vinitio decertaverit, in Vinitii actionem sententias suas referebat. Eleganter illud dixit *Surdinus:* Rogo, nunquid putas illum alteram partem declamasse? Gravis scholasticos morbus invasit: exempla cum dixerunt, volunt & illa ad aliquod controversiæ thema redigere. Hoc ut aliquando faciendum est, cum res patitur, ita ineptissimum est luctari cum materia, & longe arcessere, sic, quomodo fecit in hac controversia *Musa*, qui, cum diceret pro filio locum de indulgentia liberorum in parentes, venit ad filium Crœsi, & ait, Mutus in periculo patris naturalia vocis impedimenta rupit, qui plus quam quinquennio tacuerat. quia quinquennis puer ponitur, putavit ubicunque nominatum esset quinquennium, sententiam fieri. quia Latroni bene cesserat, qui cum diluisset vulnus exiguum, dixit: Aspicite istam vix adparentem cicatricem: rogo vos, non putetis puerulum fecisse, & ne puerulum quidem quinquennem? *Gallus Vibius* improbam dixit sententiam, cum cædem describeret. Occidit, inquit, maritum; novercam læsit; puero pepercit.

pepercit. etiam hunc putabat suum. Valde enim puero *Castius* ajebat parcendum. Itaque dixit, cum laudaret ejus testimonium: Procurator * natus es. *Hermagoras* hunc sensum decentius posuit: *Μάταιον ἀδιαφόρημα.* *Blandi* sententia laudabatur, cum descripsisset à puero demonstratum procuratorem: O digitum multa significantem! *Eucłemon* dixit: *Μητρυιᾶ χρῆστον ἐμήνυεν μάρτυρα, ὦ νεανίου δύσεβές, ὦ παιδίον ἄξιον τῆς μητρὸς ὅλον καὶ πατρός.* *Murrhedius* mimico genere fatuam sententiam dixit, cum dixisset novercam disputare contra filii sui testimonium: Facit, inquit, quod solet. pro amatore sanguini suo non parcit. *Nicocrates Lacon* aridus & exsuccus declamator dixit: *Τοῦ μὲν ἰδίου μάρτυρος ἐφείσατο, τοῦ δ' ἐμοῦ κατεφρόνησεν.* *Hermagoras*, cum miserabilem dixisset pueri conditionem esse, qui infestus novercæ & procuratori redderetur, dixit, jam procuratorem clamare: *οὐκ ἔστιν ἡμέτερος.*

CONTROVERSIA XXI.

Dementiæ accusatur, qui servo filiam junxit.

Thema. *Tyrannus permisit servis, dominas suas rapere. Trofugerunt principes civitatis. Inter eos, qui filium & filiam habebat, profectus peregre. cum omnes servi dominas suas vitiassent, servus ejus virginem servavit. occiso tyranno reversi sunt principes, in crucem servos sustulerunt. Ille manumisso filiam junxit. accusatur dementia.*

CONTRA PATREM. *Argentarii.* Haberemus solatium, si has nuptias fecisset tyrannus, non pater. habe nunc illi honorem: fac dotalem: sine dominam custodiat. Sanum putatis esse, qui mavult tyrannum imitari quam servum? pater noster honestis parentibus natus. qui enim aliter condi-

conditionem matris nostræ habere potuisset, si tantum ingenuus fuisset? *Castii Pii.* Soror, opto tibi perpetuam sterilitatem. Cum dicerem, Manumittamus servum, ajebat: Expectemus sororias nuptias. Ergo tibi, soror, ut honestos habeas liberos, adulterandum est? Fecit se similem tyranno, filiam raptis, libertum cruciariis. Plus servo dominus permisit, quam tyrannus. Qui fecit has nuptias, insanus est, aut tyrannus. Quis hoc potest credere, optandum filiæ fuisse, ne finiretur tyrannis, ne rediret pater? Si interrogavero patrem, quod gravissimum in tyrannide fuerit scelus: si sanus est, respondebit, Quod dominæ servis collocatæ sunt. *Fulvii Sparsi.* Eligitur maritus, quem sanus pater dotalem dedisset. gener tuus ipsis nuptiis crucem meruit. Egregium generum, cui nihil est gloriosius, quam quod inter cruciarios non est! Gravissima quoque ipsi servo facta est injuria. dominam suam non licuit illi servare virginem. *Blandi.* Fecit etiam servo injuriam, cum detraxit abstinentiæ gloriam: nuptiis suis manumissus est. O matrimonium omni adulterio turpius! *Iulii Bassi.* Liberata Rep. quod me tristem vidistis, nolite mirari. etiamnum vivit tyrannus. Virginitatem, quam sub tyranno servaverat, perdidit sub patre. Dic, furcifer, cui sororem meam virginem servasti? dic, si placet, Mihi. Non vitiavit, inquit, cum liceret illi. Itane dignus est nuptiis, quia indignus est cruce? ex cella migrabit in cubiculum suæ dominæ, vel domina ex cubiculo suo migrabit in cellam? *Cornelii Hispani.* Melioris conditionis sunt vitiatæ quam virgo: illis mutare nuptias contigit. Quare, tyrannicida, præmium accepisti? etiamnum aliqua ex edicto tyranni nupta est. qui edictum tyranni fugerat, redit cum edicto. Dementia hoc patris factum est, ne tyrannum accusare posset.

set. Quod ille, inquit, filiam meam virginem alteri servavit. Nunc maritus est, qui sub tyranno quoque nihil aliud potuit quam raptor esse. Is, qui dotalis destinatus erat, custos relictus est. propositum est edictum, quod ne ferremus, fugimus. nihil per totum publicæ servitutis spatium indignius visum est, nihil diis hominibusque minus ferendum. itaque tyrannus post hoc occisus est. Desponsa est puella: omnia ex edicto tyranni facta sunt. *Albutii Sili.* Egregius gener, cujus hæc una gloria est, quod comparatus cruciariis frugalior est. Melius servus custodivit dominam, quam pater filiam. Propitius pater ita filiam suam collocavit, quemadmodum iratus tyrannus alienas. Inimici tibi nepotes precantur. Cum sanus pater fuit, ne has videret nuptias, fugit. Parum putatis magnum argumentum dementiæ, quod egi tyrannum in mortem, patres in exilium, servos in crucem? quomodo, qui sic fugis, sic collocas? Honestius exul es, quam socer. Si voles invenire generi tui propinquos, ad crucem eundum est. *Arellii Fusci patris.* Ex servo gener, & ex domina uxor, ex domino socer est factus. quis has nuptias non tyranni putet? Patrem tyranni criminibus accuso, tyrannum patris. Quid de tyranno loquor? patri similis est. Quid de patre non querar? tyranno similes est. Miserrima soror, sub tyranno patrem desiderabas, sub patre tyrannum desideras. In filia tua coegisti, quod tyrannus tantum permiserat. Nunc nobis, pater, si sanus es, exulandum est. Quid enim miserius accidere potest, quam is statust in libertate, quem ceteri vix ferunt in servitute? fugimus, ne serviremus. Felicitatem nostram in calamitatem convertit. Aliquando enim fuit satius, cum ceteris contumeliam ferre, quam liberatis omnibus, solos in tyrannidem rejici. Servo liber-

libertatem dedit, filiæ servitutem. Servo filiam dedit, innocentiam abstulit. Nescio quid sibi velit, quod servi meritum laudat: tyrannum enim laudare debebat. Servus non stultus tergum & caput suum deliciis præsentibus prætulit. Si dicit, se timuisse tantum, laudabo, & hanc illi etiam nunc optabo mentem. Ceteræ honestos invenerunt servos: hæc talem habet, quales illæ in tyrannide habuerunt. Soror mea ancillulæ pellex est, sed ut domina nuberet, conservula de cellula exacta est. Nullum in tyranno majus scelus fuit, quam quod tibi libuit imitari. O te, soror, miseram, quod ista non sub tyranno passa es! jam enim pati desisses. Hoc tu putas præmium esse. Quia dominam non violavit, violet quantum volet. Iste vero, ut dicis, injuriam tibi fecit, qui affinitatem tuam moratus est. Si non cessasset, jam fortasse ex illo nepotes haberemus. Habeamus generum, si possumus, parem: sin minus, non erubescendum, cui cognatus sit aliquis, cui sacra aliqua & penetralia, in quæ deducatur uxor: quem adjungamus ad domum, non quem ex censu deleamus. *Porcii Latronis:* Qui omnia tuleramus, hoc fugimus. Vocat servum: & quia crucem non meruerat, mereri jubet. Itane, furcifer, tu potuisti dominam complecti? putasti autem te per tyrannum victurum, aut semper futurum patrem? Felicissimi videbuntur, quibus contigerit raptus tyrannus. Ita sine dubio beneficium dedit, qui custodivit dominam à stupro, se à cruce. Cum infelici face ad dotalem suum nova nupta deduceretur, si qua fides est, exhorrui, quasi repositum esset edictum. Cogitabam, quem sorori virum eligerem. simpliciter fatebor; fastidiebam jam eas conditiones, quæ ante profectionem fuerant. ajebam: Illo tempore & aliæ virgines erant. Non vitiavit, inquit, sub tyrannide.

O nos

O nos felices, ſi ne nunc quidem. *Triarius.* Age, hoc non eſt præmium, unum ſpectare omnium cruces? Certum habeo, ſi habuiſſet tyrannus filiam, non ſcripſiſſet edictum. Indicit feſtum diem, aperiri jubet majorum imagines, cum maxime tegendæ ſunt. *Varii Gemini.* Eadem hora & libertum fecit, & generum. hoc fecit quod tyrannus non cogit, niſi cum iraſcitur: ſervus ne tunc quidem facit cum cogitur. Generum habes, qualem? ut illi laudationem ſuam reddam: nempe frugi ſervum. Servis tuis patitura fratres. Quantum ad expoſitionem rerum pertinet, ſunt quidem acerba tyrannidis mala, tamen triſtiora exponam, quæ poſt tyrannidem geſta ſunt. non dubitabam, quin eſſet tyrannicidæ nuptura. ſi ſub tyranno vitiata eſſet, haberemus. Hoc non tibi uni accidit. Nondum tyrannum occiſum puto, etiam nunc tyrannicas nuptias video. *Marillii.* Nunc ſciam, an merito libertatem acceperis, ſi liber non merueris crucem. hoc, quod objicio, qui in pluribus fecit, occiſus eſt. *L. Vinitii.* Nunc in domo noſtra matrimonium eſt: cujus me puderet, etiam ſi raptus eſſet. Quam miſeros putatis, judices, eſſe eos, quibus quidem duo, quæ miſerrima fuerunt, optanda ſunt, tyrannus & raptor? Vna generi tui commendatio eſt, quod ſe aliquando iſta puella putavit indignum. *Vallii Syriaci.* In eadem conditione, Iudices, ſumus, ut conſolari debeamus ſororem, quod aut rapta non ſit, aut nupſerit; & tamen quid ille meruit, quandiu per dominum licuit, innocentiſſimus ſervus? *Sepulii Baſſi.* Nuptias clauſa domo fecimus. in contubernium deducta ſervi domina eſt: ita iſte dexteram ſororis meæ, niſi dum manumittitur, non contigit. *Tollionis Aſinii.* Inter nuptiales feſcenninos in crucem generi noſtri jocabantur. Miſerrimum egiſſe me diem memi-

memini, quo servire cœpit respublica. Miserrimum diem egisse memini, quo ne exilium fugimus. inter hos dies sororis nuptias numero. Miserrima soror, fortasse vernularum tuorum noverca es. Pater, volo ducere uxorem: dic, quam mihi ex ancillis despondeas.

Contra. Albutii Sili. Servavit dominam. si quis tyranno indicasset, solus in cruce pependisset.

DIVISIO. *Latro* in has quæstiones divisit: An, etiam si non debuit filiam sic collocare, damnari tamen ob hoc non possit dementiæ. Licet, inquit, mihi filiam meam cui velim collocare. isto modo & repudium remisero genero. Accusor: Male collocasti filiam. & multi alii. Quid tibi videntur hi, qui abdicant filias suas? avari. Sed mala causa est. nec ob hoc damnabor. Tu patrem debes dementem accusare, non sanum regere. Ego istud an sine ratione fecerim, videbimus: satis est, si sana mente feci. Deinde, An sic filiam collocare debuerit. Hoc in hæc divisit. An, etiam si meruit servus, non tamen sic illi referenda fuerit gratia. Deinde, An bene meruerit. De facto servi primum disputavit: deinde de animo. Factum quale? Non dominam constupravit. Auge beneficia: nec dominum occidit, nec domino venenum dedit. Non est beneficium, scelere abstinere. Et tyrannus permisit dominam rapere, non coëgit. De hoc beneficio non est quod laudes servum: alioquin injuriam fecit, si non subducta est injuriæ, sed reservata: tunc tamen solatium fuisset, cum multis pati. Denique, quod aliæ in tyrannide passæ sunt, hæc in libertate: ceteræ absentibus suis, hæc præsentibus. In aliis stuprum vocabatur, in hac matrimonium: in aliis finis expectabatur injuriæ, in hac nullus. denique illarum stupratores suffixi sunt, hujus manumissus. Deinde de animo servi.

Color. Latro colorem à patte filii, quare non vitiasset servus, hunc fecit: timuisse illum supplicium, scisse futurum, ut liberata Rep. omnes pœnas, qui contaminassent dominas suas, darent: & adventare jam tempus ultimum tyrannidis videbatur, cum ad summam esset perducta rabiem: quæ nunquam nisi ex desperatione fit. Itaque cum videret, inquit, suffigi cruci servos, clamabat: Hoc ego futurum sciebam. In ultima oratione *Latro* dixit: Servi quoque nomine tecum queri possum: quem, qui frugi fuerat, nequam fecisti. *Albutius* hoc colore usus est. Immatura etiamnum puella, nec adhuc injuriæ idonea: & ideo illam non abduximus, quia ætatis beneficio tyrannidem sentire non poterat. *Cæstius* dixit: Ego plane non sum detracturus servo suam laudem. habuit bonam mentem. speravit posse fieri, ut, si virginem servasset, nuptiis dominæ manumitteretur. *Varius Geminus* ait: Fortassis amicam habebat. hac delectatus abstinuit. nam quidam virginum concubitum refugiunt. fortasse scivit illam non esse passuram. & illud; quod nequam quoque servos interdum frugi facit, malam fortunam timuit. Et hanc sententiam, quæ valde circumlata est, adjecit: An etiam furcifer auderet cum domina concumbere, nisi illi pater permisisset? & illud dixit: Ad hoc, pater, ab exilio redibas? In exilium ergo quid fugimus? *Buteo* voluit videri, revera mente lapsum patrem, & in narratione hoc dixit: Quam mæstus venit domum ab edicto tyranni! quantum in sinu filiæ flevit! puto, illo tempore mentem esse concussam. *Varius Geminus* dixit de abstinentia: Sic contaminare dominam suam, & trahere in cellam non est ausus. nisi forte hoc modo mavis narrem. Iam tunc sperare sororis nuptias cœperat. A parte patris magis defensione opus esse di-

cebat *Latro*, quam colore. *Varius Geminus* factum ipſum defendit, magnos viros feciſſe, ut libertinas uxores ducerent. M. Cato, inquit, coloni ſui filiam duxit uxorem. Sed ingenuam. Reſpondeam: Sed Cato. plus intereſt inter te & Catonem, quam inter libertum & colonum. Quam multa bona haberet ſubjectus, & obſequens maritus. Non petulantiam timebit, non verborum contumeliam, non pellicem, non repudium. Filiam meam ſemper domi habeo: quam eo magis deſidero, quod habeo, diva illa fide. Inde factum liberti laudavit. *Albutius* hæc philoſophatus eſt. dixit, neminem natum liberum eſſe, nĕminem ſervum: hæc poſtea nomina ſingulis impoſuiſſe fortunam. Denique, inquit, ſcis & nos nuper ſervos fuiſſe. Retulit Servium regem. *Silo Pompeius* hoc colore uſus dixit: Exhauſtum tyrannidis injuriis patrimonium. non habuiſſe ſe dotem quam daret. *Argentarius* voluit videri, puella volente ſe feciſſe. Viſa eſt, inquit, indulgere illi: certe debuit. *Gabius Sabinus* hoc colore uſus eſt, ut inquantum poſſet dignitatem ſuam deſtrueret, & humilitatem confiteretur. Et ideo, inquit, facilius potuit. Non vitiavi, quia nemo in domum noſtram oculos dirigebat: & ſciveram, inquit, facere cui collocarem: quærendus mihi erat gener aliquis libertinus. quid ergo? alieno potius liberto? hunc jam novi. ſcio, cujus affectus in nos ſit. ſi moriar, ſcio me meam filiam apud hunc tutorem relicturum. Et hanc ſententiam adjecit, quæ valde excepta eſt. Eum non contempſi generum, qui tyrannum contempſerat. *Actius Poſtumus* hoc colore uſus eſt: Nihil eſt, inquit, invidia periculoſius. hanc ſapientes viri veluti peſtiferam vitandam eſſe præcipiunt. hanc ita vincens invidiam eram. Hic nunc nobis objicit fortunam liberorum noſtro-

nostrorum. oderant filiam meam fœminæ, me patres, quasi publici mali segregem exprobratorem: quo uno modo honeste potui, feci filiam meam ceteris similem. fortuna mea publicæ partis. detracta omnis invidia est: filiam non habeo honestiorem quam vos, servum frugaliorem habui quam vos. *Hispo Romanus* dixerat: Maritum autem ego istum vocem, raptorem serotinum. verbum hoc quasi amputanti, quod non erat usurpatum, quibusdam displicebat. Ejusdem verbi explicatione, ut extra reprehensionem esset, usus est *Gabius Sabinus*, cum diceret, nondum esse consummatam adversus servos publicam vindictam: Etiamnum in domo nostra residuus raptor est. *Saturnius Furius*, qui volens vel condemnavit, majus nomen in foro quam in declamationibus habuit: solebat tamen tam honeste declamare, ut scires, illum huic materiæ non minus idoneum esse, sed minus familiarem. Is in hac controversia cum L. Lamiæ filio declamaret, dixit sententiam: *ὁ μὲν πατὴρ χειρῶν γέγονεν τυράννου, ὁ δὲ δοῦλος ἑαυτοῦ.* Ex tabellis emptionis multi sententiam trahere tentaverunt. *Albutius* dixit: Profer mihi tabellas. quid hoc est? generum socer mancipio accepit. *Triarius* dixit: Fugitivum erronem non esse: Ita, si malum auctorem habemus, gener noster non fugitivus est. *Blandus* dixit: Relegamus auctoritatis tabellas; furtis noxaque solutus. hæc generi nostri laudatio est? *Gallio* dixit: Furtis noxaque solutus est. *Sparsus* dixit: Ostende tabellas. quid nobis cum isto genero? prior dominus promisit, fugitivum non esse. Gratulor vobis, posteri. patrem fugitivum non habebitis. *Varius Geminus* dixit: Erronem non esse: adjicio, fugitivum non esse: adjicio, furtis noxaque solutum. nunquid de generi tui nobilitate detraxi? *Pollio* ajebat

ridere se, quod declamatores decrevissent hunc utique emptitium esse: Mirari vos puto, quod in hac controversia omnes declamatores mentis suæ fuerint. *Nepos Mamilius*, cum hortaretur libertum ad repudium sororis, dixit: Refer nobis gratiam, & tu sororem meam manumitte. *Nepos Licinius* illi non cessit. dixit enim: Sub illa subsellia transite servi, transite liberti, empta cognatio. & cum illum sensum elegantem, & ab omnibus jactatum, subtripuisset: Soror, opto tibi sterilitatem: adjecit: Nec est quod mireris, me timere partum tuum: audio sic nasci tyrannos.

CONTROVERSIA XXII.

Cavete proditorem.

Lex. Proditionis sit actio. Thema. *Pater & filius imperium petierunt. Prælatus est patri filius. Bellum commisit cum hoste: captus est. missi sunt decem legati ad redimendum imperatorem. euntibus istis occurrit pater cum auro: dixit, sero se aurum ad redemptionem tulisse. filium suum crucifixum esse. illi perveniunt ad crucifixum imperatorem. quibus ille dixit:* Cavete proditorem. *Accusatur pater proditionis.*

CONTRA PATREM. *Albutii Sili.* Quid desideratis ultra? imperator supplicium tulit, proditor pretium. Tristiorem istum vidimus, cum filius imperator renuntiatus est, quam cum captus. Redde rationem, quemadmodum redieris tutus, senex, solus, cum auro; cum etiam imperatores capiantur. Imperator adolescens renuntiatus est, omnibus lætis, præter patrem. *Cæstii Pii.* Plus accepit auri, quam quod posset abscondi. nolite mirari. & imperatorem, & filium vendiderat: *Cavete proditorem.* Iam comitiis cavimus. Abstulissent tibi aurum hostes, nisi dedissent. Cum de redemptione

ptione ageretur, omnes in curia fuerunt, præter competitorem. Indicium fuit, morientis breve, filii verecundum. *Blandi.* Quomodo te dimiserunt? si nihil aliud; & ducem genuisti, & dux esse voluisti. Si non decreveramus, consilium nostrum expectari debuit: si decreveramus, officium. *Arellii Fusci Patris.* Vnde tam graves paterni sinus? nunquid ossa filii reportant? Expectat videlicet judicia vestra reus: tanquam nesciat, quid de illo sentiatis. Non tu semel apud hostem fuisti, sed nos semel legatos misimus: Imperator non audet nominare te, tanquam patrem. *Iunii Galliones.* Fuit adolescens optimus, verecundissimus: qui patri suo cessisset, si salva pietate potuisset. Iterum vobis inter patrem & filium judicandum est. Candidatus processit contra patrem: si silentium ejus intelligere scissetis, & tunc vobis verecunde indicaverat. Habebas apud hostes auctoritatem: apparebat te reip. irasci. Legati nostri aurum ferebant: pater afferebat. Dixeras illos sero venturos: nonne pervenerunt? sero imperatorem nostrum convenerunt. Imperator istum accusat, nos subscribimus. hoc fuit imperatoris nostri testamentum. Objice, inquit, aliqua anteactæ vitæ crimina. non possum. Verecundum competitorem habuisti. multum tacebat. quod possum tibi majus crimen objicere? filius tibi tuus credi Rempublicam noluit. Non est quod dicas, Quem misi ad hostes: tanquam ipse ire non posses. cur tam cito reverteris? Diutius nos contra filium rogasti, quam pro filio hostem. Num immobilis diriguisti? num illi, quasi & ipse affixus, hæsisti? quid tam cito recedis? etiamnum vivit, etiamnum loquitur. recessurus interroga, si quid velit mandare. Voce proditionem coarguit, silentio proditorem. Intelligo quanto periculo istum of-

 fendam.

fendam. quemadmodum enim iste accusationem vindicavit? cruce. Omnibus argumentis premitur. dabo qui viderint, dabo qui audierint, dabo aurum, dabo testem, & ne quid de dignitate dubitari possit, imperatorem. De hoc utrum volet, dicat: inimicus est, hunc indicavit. Aurum tantum habuerat, ut appareret etiam non quærentibus: tantum suspectus erat, ut quemvis potius quam vos admoneret. *Proditorem cavete.* Optimus adolescens, optimus imperator, qui Reipub. curam agere ne in cruce quidem desiit. Tibi non dixit, dignum te non putavit filius, cui diceret: *Cave proditorem. Varii Gemini.* Nolite omnia expectate ab accusatore, & occupato & verecundo. rem intelligite. crimina audistis. quæritis anteactæ vitæ crimina? non habet. nihil unquam tibi filius objicere voluit. Tam cito lassatæ preces tuæ sunt. quid faciet miser? Nec imperator potest tacere proditionem, nec filius loqui proditorem. *Porcii Latronis.* Quid abitis? itaque non pervenit usque ad crucem. Vereor ne tam sero caveamus, quam imperator noster: qui non ante intellexit proditionem, quam proditus est: nec unquam præsentius periculum fuit. Respublica sine imperatore est, proditor sine custode. Quid est quare tibi hostes pepercerint? Et imperatoris nostri pater es, & aurum habes, & legatus non es. Si tibi dicam; Expecta dum legati mittuntur: filius tibi publice remittetur: dices; Paternus affectus non sustinet moram: rapit me desiderium filii: etiam si redimere vivum non potero, mortuum redimam. Nunquam tam durus hostis fuit, ut paternis lacrymis non flecteretur. Vt ignoscam tibi, quod tam cito isti objiciam, quod tam cito redisti. dic quid dixerit tibi. an nihil cum patre loqui voluit? *Cavete proditorem.* hoc dixit: Videte ne quis nocte

inſciis

insciis custodibus exeat: ne quis Rep. ignorante ad hostem perveniat: ne quis ex hostium castris gravisauro revertatur. Nihil deest indicio. Si quid de proditione quæritis, imperator vobis dicet: si quid de proditore, legati.

Pars altera. Arelli Fusci Patris. Quantum est pretium, quo vendo, ut filium pater spectem in cruce, filius patrem de cruce? tanti & imperatorem & parricidium vendidi. Gratulabantur omnes repulso magis quam designato nimis ambitiose. Nunc pœnitet. & filium & patriam vendidit: tam exiguum auri accepit, ut unus senex portare posset.

DIVISIO. In hac controversia, etiam si conjecturalis est, habetque quasi certum tritumque iter: fuit tamen aliqua inter declamantes dissensio. *Latro* semper contrahebat, & quidquid poterat tuto relinquere, præteribat. Itaque & quæstionum numerum minuebat, & locos nunquam attrahebat: illos quoque quos occupaverat, non diu dicebat, sed valenter. Hoc erat itaque præceptum ejus, quædam declamatorem tanquam prætorem facere debere, minuendæ litis causa. quod in hac controversia fecit: non enim curavit dicere nullam esse factam proditionem, sed se proditorem non esse. Et suspectus, inquit, judici est, qui plus quam se defendit: & nolo cum filii voce pugnare, ut imperatorem & filium mentitum dicam: præsertim cum odium adversus filium objiciatur patri. *Albutius* in duas partes declamationem divisit. primum negavit illam esse proditionem: deinde ut esset, ad se non pertinere.

Color. Colorem contra patrem *Silo Pompeius* hunc introduxit, odio illum Reipublicæ à qua repulsus erat, fecisse, & odio ipsius filii quem oderat: & quia competiverit, & quia vicerit. *Varius*

Geminus dixit statim petiisse patrem hoc proposito imperium, ut proderet: hominem avarum & lucro inhiantem, & quia noti mores ejus erant, victum ab eo competitore, à quo vinci fas non erat, nisi hominem turpissimum. Ante comitia, inquit, paratus erat & pecuniam accipere, & filium prodere: post comitia paratus erat pecuniam dare, ut filium proderet. Vt captus est dux: ajebamus, inquit, Non potest hoc sine proditione fieri. excusavimus nos imperatori. diximus perseverasse ad redemptionem, quamvis deterruisset pater. Hoc loco ille respondit: *Cavete proditorem.* *Blandus* dixit, ægre ferentem pudorem repulsæ, voluisse occidi filium, ut in ejus locum substitueretur ipse. *Hispo Romanus.* Vltionem, inquit, suam hosti vendidit. tam facile, inquit, exiit. nocte pervenit ad hostes, rediit: ut scires illum non tunc primum fecisse. *Argentarius* dixit: Perfer ad senatum mandata filii tui. necesse est tibi multa dixerit. legatis quoque aliqua mandavit. fortasse proditoris nomen patri dixit. Indica nobis. Nihil, inquit, dixit mihi. Sublata omnis quæstio est. Quæritis quem dixerit? videte, cui nihil dixerit. Pro patre de comitiis hic color *Latronis* fuit. Ne quis filium meum vinceret, timui. itaque professus sum, ut auctoritate mea deterrerem futuros competitores: deinde ipse filio meo cessi. *Albutius* hoc colore usus est. Ajebat, inquit, talem imperatorem fieri debere, qualis Scipio fuisset: talem senem, qualis Maximus fuit: senem nihil temere facturum. utriusque populo copiam fecit. *Cestius* hoc colore usus est. Noveram vitia filii mei: sciebam esse acrem adolescentem, fortem, sed inconsideratum, temerarium. itaque petii imperium Reipublicæ causa filii mei, quem idoneum ad tantum sustinendum onus non putabam. *Fuscus*

ſcus Arellius dixit, in hoc ſe competiſſe, ut hoſtium animi frangerentur, cum audiſſent, poſſe Rempublicam vel in una domo duos eligere. *Hiſpo Romanus* ſimpliciter putavit agendum. Inepti, inquit, hi colores ſunt; componantur competitores. Hoc itaque egit colore, ut quereretur de exitu comitiorum: adoleſcentulos omnes conſpiraſſe, quaſi de ætatis comparatione ageretur: facile itaque victum ſenem non ambientem. De me, inquit, queri non poteſtis: clamavi, Non eſt vobis utilis hujus ætatis imperator. Manſit itaque illi & poſt comitia eadem contumacia: nihil referebat ad patrem, nihil communicabat: itaque captus eſt. Et cum deſcripſiſſet, quam imperite diſpoſuiſſet aciem, quemadmodum in exploratis locorum inſidiis oppreſſa ejus temeritas eſſet; adjecit: Hoc erat quod vobis clamabam, Ducem ſenem eligite. *Otho Iunius Pater*; Præſagiis quibuſdam, & inſomniis hanc fortunam prænuntiantibus agnita re, competiſſe dixit. erat autem ex ſomniatoribus totus. ubicunque illum defecerat color, ſomnium narrabat. De eo quod inſcio ſenatu egreſſus eſt, *Latro* ſic coloravit: decretum non exſpectaſſe, amentem & attonitum protinus præcurriſſe. *Albutius* hoc colore uſus eſt: Semper de duce cito conſtitui: longum erat exſpectare: ad ſummam feſtinavi, nec occurri. *Varius Geminus* dixit: Maluiſſe ſolum ire. hoſtes enim auctoritate legatorum non moveri, ad lacrymas patrum ſæpe flecti. *Silo Pompeius* ait: Putavi utilius eſſe, privata illum pecunia redimi. minoris enim poſſe æſtimari, quam ſi tanquam imperator redimeretur. *Argentarius* ait: Nihil tam iniquum erat, quam legatos ad redemptionem mitti. nunquam enim reddidiſſent, quem ſic deſiderari publice judicaſſent. Itaque præcucurri rogaturus, & hoc dicturus: Exercitus contemnit

temnit illum, Resp. relinquit. *Blandus* ait: Cogitanti mihi quid facerem, contentusne essem paternis lacrymis, an comitatu publico preces meas adjuvarem: tandem venit in mentem, Trojanum regem ad redemptionem filii sine legatis isse, & cum auro. *Sepullius Bassus* ait, non exspectasse se curiam, quia putaverit futuros, qui redimendum negarent, quod factum apud Romanos sæpius erat: itaque ante se voluisse redimere, quam posset aliquid de non redimendo constitui. *Castius* dixit: Non quæsivi secretos tramites, & occultum iter, proditor scilicet eadem via veni, qua legati. De voce filii, colorem *Albutius* hunc fecit: Pudebat illum, inquit, quod captus erat: quærebat aliquod fortunæ suæ patrocinium: voluit videri non culpa sua, sed proditione hoc sibi accidisse, itaque nomen adjicere non potuit. *Fuscus Arellius* dixit, alienatum jam suppliciis animum, & errantem has voces effudisse sine argumentis, sine reo. *Varius Geminus* omnia complexus est: Potest, inquit, propter hoc, potest propter illud: ego vobis idem suadeo. *Cavete proditorem*. hoc si cavere vultis, imperatores senes facite. Illud & in hac controversia & in omni vitandum ajebat *Castius*, quotiens aliqua vox poneretur, ne ad illam quasi ad sententiam decurramus, sicut in hac apud *Castium* quidam auditor hoc modo cœpit: *Ut verbis ducis vestri scilicet, Iudices, incipiam, Cavete proditorem*. sic finivit declamationem, ut diceret: *In quibus vitam finit imperator, Cavete proditorem.* Hoc sententiæ genus *Castius* ἠχὼ vocabat, & dicenti discipulo statim exclamabat: ὕπαγε τὴν ἠχώ. ut in illa Suasoria, in qua deliberat Alexander, an Oceanum naviget, cum exaudita vox esset, *Quousque invicte?* ab ipsa voce quidam cœpit declamare, & in hanc desiit. Ait illi Cæstius desinenti: εἴ

ti: εἰ σοὶ μὲν λήξω, σέο δ' ἄρξομαι. Et alter, cum descriptis Alexandri victoriis, gentibus perdomitis, novissime poneret: *Quousque invicte?* exclamavit Cæstius: *Et tu quousque ? Otho Pater* hoc colore usus est pro patre. dixit enim, molestum fuisse imperatori, quod illum suffixum legati intuebantur. itaque, ut ab hoc illos spectaculo arceret, & exoneraret verecundiam suam, id dixisse, quo audito festinarent. Itaque dixisse illum, non, *Caveant proditorem:* sed, *Cavete:* quasi ipsis legatis esset periculum, ne proderentur.

CONTROVERSIA XXIII.

Mutanda optio raptore convicto.

Lex. Raptor raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Thema. *Rapta producta, nuptias optavit. Qui dicebatur rapuisse, raptorem se negavit. Convictus est. Illa optionem petit. Contradicitur.*

CONTRA RAPTAM. *Albutii Sili.* Præterquam quod in omni discrimine periculosa libertas est, meruit puella, ut taceremus: misericors in nos, etiam antequam rogaremus, fuit. Inhumana libertas est, si vincimus adversus judices. Non oportet tibi amplius quam semel licere optare. omnis nimia potentia saluberrima brevitate constringitur. qui potest condemnare, possit semel: qui potest occidere, possit semel: aut si qua iteratio recipi potest, in pœnitentiam mortis recipienda est. Proponite vobis jam supplicii faciem, carnificem, securim. alicui hoc semel licere, nimium est. exorata sum, conde gladium: irata sum, repeto optionem. & non semel mori satius est? occide jam non vitiatorem, sed virum. *Porcii Latronis.* Periculosius est negare raptum, quam commisisse.

misisse. in hanc perturbationem adolescens perductus erat, ut ignoraret, quid fecisset: non refugiebat tamen puellæ nuptias. favebat tantum sibi, ut innocens duceret. itaque nihil aliud petit quam libertatem, ut honestius duceret. Ita apud vos, Iudices, tutius est peccare quam erubescere? Dignior pœna erat, si id peccasset, quod meminisse posset. Exsurge, adolescens, & sine ullo respectu pudoris ad pedes te puellæ demitte: accedite & vos, amici propinquique, & tu, mater & pater: quid tu, puella? ecquid te horum lacrymæ movent? Non eo, inquit, ad illum magistratum. non dissimulo. metuo te, puella, si nusquam rogari vis, nisi ubi occidere potes. Gravius punior nunc, cum me peccasse pudet, quam cum peccavi. Quæ post injuriam ignoscit, perdidit misericordiam. *Castii Pii*. Venit ad vos, vestro beneficio retenturus puellæ beneficium. optavit nuptias: neque adhuc sciebat, quam verecundum maritum esset habitura. Raptorem dimisisti: virum occides? ajebat judex: Quid habes, quod tam pertinaciter neges? nuptias optat. minus est ergo quod vitiavit, quam quod negavit? *Q. Haterii*. Non sum, inquit, optatura mortem, sed volo mihi licere & mortem optare. quam potestas ista delectat, crudelis est. *Blandi*. Ergo nos iniuriam periculosius negavimus, quam fecimus. *Iunii Gallionis*. Quadam nocte, quid dicam? Non negare jam non audeo. Nox, vinum, error. quid irasceris, puella? jam non negat. Non diligenter causa mea acta est. dum nihil timetis, facilius me puellæ credidistis. Confitendum est vitium nostrum: nos nuptiis fecimus moram: Sive adhuc esset vitiata, sive non esset, visa indigna matrimonio, quæ hominem posset occidere. Tibi consulebam, ne diceteris vitiatori nupta. si per

per te licuisset, honestiorem maritum habuisses. Tu negasti? O hominem impudentem! ita tu non ante magistratus tribunal, in conspectu populi, in medio foro clamitasti: Ego virginem rapui? Neminem habere tam obsequentem maritum potes: hic jam nihil negavit. *Varii Gemini.* Exponam vobis rerum ordinem, sic tanquam ab eo didicerim, qui, quid fecerit, nescit. *Vibii Galli.* Vbi estis qui dicebatis: Nihil interest tua; Confitere, confitere: quia honestius putasti raptori nubere. Sit, inquit, mihi heres, si quis intra decem menses natus fuerit. nunquid negat? Surge adolescens: dic, Rapui, vitiavi: incipe scire quod nescis: miraris si tibi non credit? multum est de quo timet.

Pars altera. P. Asprenatis. Nescio utro judicio adversarius fuerit improbior. priore id egit, ne quam omnino pœnam stupri penderet: hoc id agit, ut ipse optet, ex duobus à lege constitutis suppliciis, utrum velit pendere. Fatetur enim impune, se habere maluisse, quam ducere uxorem: uxorem ducere malle, quam mori. antea legem vitiationis evertere conatus est, nunc transferre vult: advocatos rogat, judices rogat, omnes potius quam vitiatam. Vtinam non hoc illum liberaret metu, quod judicis sui novit clementiam. nobis clamabat se innocentem: si quid peccasset, mori non recusare. Aderat raptori populus: nec quicquam magis suspectam faciebat vitiatæ causam, quam lenitas optionis. Si tibi jam de stupro tuo liquet, est quædam proxima innocentiæ verecundia, præbere se legibus: tu vero meruisti quidem mortem illa inficiatione. ignorasti, an peccasses; innocens esse voluisti. causam haberes: revertere ad partes, puella, quandoquidem totiens jam rogas, quæ rogari ipsa debueras.

Divisio. Latro tres fecit quæstiones, an illa optio

optio justa fuerit. Non fuit, inquit, justa: non enim constabat te raptorem esse. Nihil refert, inquit, an negaverit. erat enim raptor, etiam ita si negabat, & justa fuit optio. An si injusta optio fuit, revocari possit. Optio, inquit, semel puellæ datur: immutabilis est, semel emissa. Iudex, quam tulit de reo tabellam, revocare non potest; quæsitor non mutabit pronuntiationem suam. Nihil tam civile, tam utile est, quam brevem potestatem esse, quæ magna est. si volet & alteram suam optionem revocare, & deinde tertiam, nunquam constabit quid futurum sit: cum illa, quid optaverit, possit sequenti semper optione rescindere. Tertiam fecit quæstionem. An, si possit aliquando revocari optio, nunc debeat. Hæc defensio adolescentis, qui negavit se vitiasse. *Fuscus* & ordinem mutavit quæstionum, & numerum auxit. Fecit enim primam quæstionem, An rapta non possit amplius optare quam semel. Potest, inquit. lex enim non adjecit, quotiens optet, sed, ex quibus. Aut hoc, inquit, aut illud. Non adjicit, Neque amplius, quam semel. Contra ait: Lex jubet te alterutrum optare. Tu hodie, si mortem optaris, facies quod nunquam factum est: utrumque optaveris. Etiam si non licet, inquit, amplius quam semel, & mortem optabis & nuptias. Ego nondum optavi: optio est enim, quæ legitime fit: illa non est facta legitime: si prætor defuisset, nunquid optionem vocares? Si rapta defuisset, raptor non fuit. Non est illa optio: sermo est, An proximo judicio confirmata sit optio. Rapta ait: Agebatur apud judices, utrum deberet raptæ esse optio: non judicatum est, raptam esse debere: rapta sit. Non, inquit, puella: quæsitum est enim, an ego in raptorem jus haberem. judicatum est, habere me: uti debeo. Non possum ante legem habere, quam

r per

raptorem. Noviſſimam quæſtionem fecit æquitatis, An raptæ debeat eſſe optio. *Paſſienus* hanc ultimam partem ſic dividebat: An, ſi adoleſcens malo adverſus puellam animo inficiatus eſt raptum, ut nuptias effugeret, dignus ſit qui iterum fortunam ſubeat optionis recuſatæ. deinde, an malo animo fecerit. *Varius Geminus:* Vltimæ quæſtioni vel parti, inquit, quid debeat fieri, quæritur. Duo hæc adjiciebat, quæ per ſe quæri putabat: An ſi puella pro certo adoleſcentis mortem optatura eſt, non debeat illi permitti optio, tam crudeliter uſuræ ſua poteſtate: deinde, An mortem optatura ſit. Quid eſt, inquit, quare velis optare, niſi quod nuptias non vis? Hoc non tantum patimur, ſed rogamus.

Color. Color pro adoleſcente introductus eſt à *Latrone* talis, ut diceret, ſe ebrium fuiſſe, & ignorare quid fecerit: hoc die magis credere de facto ſuo, quam ſcire: recuſaſſe autem, non, ne duceret uxorem, ſed, ut ſua voluntate duceret, & judices non audiſſe ſolicitos: faciles fuiſſe quaſi de nuptiis ageretur. *Varius Geminus* raptam confeſſus eſt, & dixit, nihil tam contrarium eſſe adoleſcenti, quam etiamnum negare: ne non tantum raptam, ſed etiam judicem offendat. *Caſtius* nec Latronem ſecutus eſt dicentem, neſciſſe ſe; hodieque neſcire: nec Varium Geminum, confitentem ſe non rapuiſſe. apertius negavit: Virum, inquit, invenire non poterat, Iudices. Tertiam ſententiam ſecutus eſt. Si rapuit, indignum eſt puellam invitam raptam eſſe: ſi non rapuit, nonne indignum eſt, fieri illum maritum? *Silo Pompeius* dixit, adoleſcentem verecundum natura, & ruſtici pudoris, non ſuſtinuiſſe confeſſionem. Non placebat Latroni color. Minus, inquit, ignoſcetur illi, ſi ſcit ſe rapuiſſe, & ſciens mentitus eſt. Contradicebat

Silo

Silo, posse ulli fidem fieri, aliquem nescire an rapuerit. *Hispanus Cornelius.* Non subducere illi, inquit, maritum volui, sed honestiorem dare. Digna est, inquit, tam misericors puella, quæ non videatur nupsisse raptori. *Hispo Romanus* ait, illos sodales, qui ipsam impulerant, circumstetisse, & dixisse: Non est hæc quam rapuisti. timuit, ne illi, quam rapuerat, faceret injuriam. *Argentarius* dixit: Vellem mortem optasses. non esset hic raptor judicatus. Non causa tua illum premit, sed optio. Dum unusquisque judex dicit, quid habet quod tantopere recuset, putat de capite agi: & ipse ait, se non velle ducere uxorem, sed titulum recusat. Nempe victus ducet uxorem. Non est solicite de eo judicandum, cui damnato gratulandum. *Silo* hoc colore usus est: Confusum adolescentem subito, & tanto tumultu parum sibi constitisse, & negasse, quia perturbatus erat: perseverasse, quia negaverat.

LIBER QVARTVS.

Seneca Filiis.

IAM videbar promissum meum implesse. Circumspiciebam tamen, nunquid me præteriret. Vltro Votieni Montani mentionem intulistis: & velim vos subinde aliqua nomina mihi offerre, quibus advocetur memoria: quæ, quando senilis per se marcet, admonita, & aliquando lacessita, facile se colliget. *Montanus Votienus* adeo nunquam ostentationis declamavit causa, ut ne exercitatus quidem declamaverit. Rationem quærenti mihi ait: Vtram vis? honestam, an veram? Si honestam, ne male assuescam. Qui declamationem

nem parat, ſcribit, non ut vincat, ſed ut placeat. Omnia itaque lenocinia ita conquirit: argumentationes, quia moleſtæ ſunt, & minimum habent floris, relinquit; ſententiis explicationibusque audienteis delinire contentus eſt. Cupit enim ſe approbare, non cauſam. Sequitur autem hoc uſque in forum declamatores vitium, ut neceſſaria deſerant, dum ſpecioſa ſectantur. Accedit etiam illud, quod adverſarios quamvis fatuos fingunt: reſpondent illis & quæ volunt, & cum volunt. Præterea nihil eſt quod errorem aliquo damno calliget: ſtultitia eorum gratuita eſt. Vix itaque in foro futurus periculoſus ſtupor diſcuti poteſt: qui crevit, dum tutus eſt. Quid, quod laudationibus crebris ſuſtinentur, & memoria illorum aſſuevit certis intervallis quieſcere? Cum ventum eſt in forum, & deſiit illos ad omnem geſtum plauſus excipere, aut deficiunt, aut labant. Adjice nunc, quod ab aliis nullius interventu excutitur. Nemo ridet, nemo ex induſtria obloquitur: familiares ſunt omnium vultus. In foro ut nihil aliud, ipſum illos forum turbat. hoc, quod vulgo narratur an verum ſit, tu melius potes ſcire: Declamatoriæ virtutis *Latronem Porcium* unicum exemplum, cum pro reo in Hiſpania Ruſtico Porcio propinquo ſuo diceret, uſque eo eſſe confuſum, ut à ſolœciſmo inciperet: nec ante potuiſſe confirmari, tectum ac parietes deſiderantem, quam impetravit, ut judicium ex foro in baſilicam transferretur. Vſque eo ingenia in ſcholaſticis exercitationibus delicate nutriuntur, ut clamorem, ſilentium, riſum, cœlum denique pati neſciant. Non eſt autem utilis exercitatio, niſi quæ operi ſimillima eſt illi ad quod exercet: itaque durior ſolet eſſe vero certamine. Gladiatores gravioribus armis diſcunt, quam pugnant: diutius illos magi-

magister armatos, quam adversarius sustinet. Luctantes binos simul ac ternos fatigant, ut facilius singulis resistant. Cursores, quod intra exiguum spatium de velocitate eorum judicetur, id sæpe in exercitatione decurrunt, quod semel decursuri sunt in certamine. Multiplicatur ex industria labor quo condiscimus, ut levetur quo decernimus. In scholasticis declamationibus contra evenit: omnia molliora, & solutiora sunt. in foro partem accipiunt, in schola eligunt. Illic judici blandiuntur: hic inserviunt. illic inter fremitum circumsonantis turbæ intendendus animus est, vox ad aures judicis perferenda est: hic ex vultu dicentis pendent omnium vultus. Itaque velut ex umbroso & obscuro prodeuntes loco, claræ lucis fulgor obcæcat: sic istos à scholis in forum transeuntes, omnia tanquam nova & inusitata perturbant: nec ante in oratorem corroborantur, quam multis perdomiti contumeliis, puerilem animum scholasticis deliciis, languidum vero labore durarunt. *Lepidus*, vir egregius, & qui declamatorio, non studio * *

CONTROVERSIA XXIV.

Cimon ingratus Calliæ.

Lex. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrumque interficiat, sine fraude sit. Ingrati sit actio. Thema. *Miltiades peculatus damnatus, in carcere alligatus decessit. Cimon filius ejus, cum sepeliret, vicarium se pro corpore patris dedit. Callias sordide dives natus, redemit eum à Republica, & pecuniam solvit, eique filiam suam collocavit, quam ille deprehensam in adulterio, deprecante patre occidit. Ingrati reus est.*

PRO CIMONE. *Albutii Sili.* Non me movet periculum meum. semper nos in malis nostris

stris non fortunam, sed causam spectavimus. Non dubito, quin Callias redempturus Miltiadem, si jam habuisset filiam nubilem. *Musæ.* Aliud alius pati non potest. mihi adulterium carcer est. *Arellii Fusci Patris.* Nihil, inquit, filiæ plus possum dare quam Cimonem virum. quando mihi contingent ex eo nepotes? Ferrum à lege mihi traditum, ad vindictam pudicitiæ, projiciam? Perdidisti pecuniam, Callias, si tales solvisti manus. Damnatus peculatus, nihil aliud hæredi suo relinquit, quam se patrem. *Castii Pii.* Non potest generosus animus contumeliam pati. Merito tu ex Cimone nepotes habere concupisti. Quid magis in me probasti quam carcerem? non sum innocentior quam pater: ne felicior quidem. Hoc unum interest inter parentis & filii fortunam, quod illius calamitatum exitus fuit carcer, mearum initium. Exponam vobis, quam in neminem meorum ingratus sim. Vnus Miltiadis census inventus est, Cimon filius: nec hic quidem quicquam habuit, quod dare pro patre, præter seipsum, posset. In Cynegyri domo sperare nuptias poteram, in Callimachi nec verebar, ne Cynegyrus pluris suas æstimaret manus. Redemptus Cimon redemptoris felicitas est. *Votieni Montani.* Faciam, dicat, non accepi beneficium. alter reddidit. Certe beneficium reddam, cum tam honestum desideraris, quam dedisti. Ego adulteros dimittam? quid aliud facerem, si adhuc alligatas haberem manus? egit me attonitum dolor. Non mehercule sic exorasset Miltiades pater. Nihil Calliæ debeo, nisi liber sum. Est vir egregius Callias, est misericors. sed utinam tantum adversus bonos. Major injuria est, si nunc manus Cimonis alligantur, quam fuit beneficium quo tunc solutæ sunt. Non iste iniquiore animo filiam amisit, quam ego uxorem; sed æquiore animo

mo impudicam pati voluit. Vis divitias tuas abscondere, cum in eos inciderint qui mendicitate censentur? Nihil habet domus nostra melius quod ostendat, quam paupertatem. Da pecuniam Miltiadi, qua damnationem luat, nocens erit; da Cimoni, qua patrem redimat, pius non erit. *Vibii Galli.* Nullo mihi felicior videor, quam quod Miltiadis pretium fui. Alligatus jacebat Persicæ potentiæ vindex, libertatis publicæ assertor, alligatus jacebat crimen ingratæ civitatis. Adulteram dimittam patri? adulteram, cui non tam glorior, quod filius sim Miltiadis, quam quod vicarius. Quid? tu pœnam putas pro Miltiade alligari? Si adulterum solum occidero, exulandum est. quid faciam? non occidam? plus quam præstitisti exigis; pro carcere exilium. Neutrum occidam? plus quam præstitisti exigis. unum beneficium dedisti; duo petis. Magnum uterque beneficium, dum datis, recepistis. Cimon, quod Miltiadem redemit: tu, quod Cimonem. Videbatur mihi omnis majorum meorum circa me turba fremere, dicentium; Ubi sunt illæ manus, quæ solvere Miltiadem? Non mihi occurrit indulgentia uxoris; non Callias socer; non ullius aut rei, aut beneficii memoria; feci quod soleo, nihil aliud aspexi quam patrem. *Mentonis.* Cogita adulteros esse pro quibus rogas, cogita qualium misereri soleas. Turpe est, ab eodem dimitti & adulteros & Cimonem. Ego sum, qui referre gratiam ne mortuis quidem desino. Ita mihi veros habere liberos contingat. quod quantum sit, Miltiades expertus est. *Porcii Latronis.* Ego adulteros dimittam? ardet cupiditate vindictæ animus. Has manus continere non posset Miltiades, quas alligare potuit. Si in hoc solutus sum, redde me carceri. Ille Græciæ servator, & Persarum vindex, Orientisque domitor, cui modo tam insignem trium-

triumphum fortuna de hoste detulerat, damnatus est peculatus, ob hoc videlicet ipsum, ut innocentia ejus, quæ alioquin latere potuerat, ipsa damnatione ostenderetur. damnatus est innocens. Quis in civitate misericors est? nunc occasio misericordiæ venit. Miltiades redimendus est. Redemi corpus tuum, Miltiades, ne funeri quidem interfuturus, in quod meipsum impenderem. Misereor accusatoris mei, non quia perdidit filiam, sed quia habuit. Dignus erat Callias habere tales, quales redemit. Quod si me in hanc stuprorum patientiam redemisti, matrimonio carcerem præfero. Honestius patri alligor, quam adultero solvor. Vt audivi esse qui pecuniam numeraret, miratus sum fuisse in civitate nostra quenquam, qui Cimonem redimere quam Miltiadem maluisset. Ego ne patrem quidem meum, nisi innocens fuisset, redemissem. *Blandi.* Objiciat licet vincula: nunquam tamen efficiet, ut non magis carcere glorier quam matrimonio. Diversi sunt hominum affectus. tu fortasse, Callia, vincula ferre non potes: ego adulteram uxorem. Effugient ergo adulteri, tanquam alligatas Cimonis manus? *Argentarii.* Redemptum me protinus appellare cœpit de filiæ nuptiis. Statim, inquam, Callias experitur an gratus sim: habe filiam sine Cimone. pro una rogat, duos eripit. *Fulvii Sparsi.* Dic nunc, Ego te carcere exemi: dum ego respondeam, Ego me carceri tradidi. Nunquam effici poterit, ut melius actum putem quod à Callia redemptus sum, quam quod pro Miltiade alligatus. Filia tua abstulit tibi generum Cimonem. Ductus est pater meus in carcerem, etiamnum captivis suis plenum. *Iunii Gallionis.* Beneficium, inquit, tibi dedi, quod filiam tibi collocavi. Nunc vero Miltiade graviorem fortunam carcere sustines. Callias tecum communicare dignatus

gnatus est. Ego me redemptum putabam, filiæ istius emptus sum. Steterunt ante oculos meos majorum imagines, immissusque sede sua Miltiades, majestate imperatoria refulsit, & iterum meas invocavit manus. *Iunii Bassi.* Calliæ filiam uxorem duxi. hanc tibi pater injuriam feci, dum ingratus esse nolo. Placeas tibi licet, & istas jactes divitias: tantidem tamen redemi patrem, quanti à te redemptus sum.

DIVISIO. *Latro* in has quæstiones divisit; An, quisquis gratiam non retulit, cum possit, ingrati teneatur. Multa, inquit, interveniunt, propter quæ non debeam facere, etiam si possum. Si non tenetur, quisquis non retulit gratiam, cum posset, an hic teneatur. Hoc in hæc divisit. An possit ob id damnari, quod lege fecit: deinde, an facere debuerit. Novissime, an, si affectu & indignatione ablatus, non fuit in sua potestate, ignoscendum illi sit. Hoc non tanquam quæstionem, sed, ut illi mos erat, pro tractatione aut loco. *Montanus Votienus* quæstionem hanc adjecit: An gratiam retulerit Cimon Calliæ. Tuli, inquit, filiam tuam uxorem; filia tua Miltiadis nurus facta est. non putas beneficium, habere communes cum Miltiade nepotes? *Gallio* illam quæstionem duram movit, sed diligenter exsecutus est, quæ solet esse in ingrati controversiis prima, an beneficium acceperit. Non erat, inquit, mihi pœna, in carcere esse; mea voluntate illo perveneram. ita me putas libentius in cubiculo jacuisse? Nullus tum erat locus Athenis honestior, quam qui Miltiadem habuerat. Deinde & illam subjunxit quæstionem, An teneatur is, qui beneficium acceperit, quod non petivit. Non rogavi, inquit, te. dedisti istud jactationi tuæ. putasti ad gloriam tuam pertinere. ita tu non accepisses beneficium, si tibi solvere

Miltia-

Miltiadem contigisset? *Silo Pompeius* à parte Calliæ duo beneficia dixit se dedisse. quod redemisset, & quod egenti filiam collocasset. hoc, quod secundum posuit, nemo alius pro beneficio imputavit, in quo adeo non est dubium, an beneficium non dederit, ut dubium sit an acceperit. *Niger Brutidius* illas præterea quæstiones fecit. An, si sua causa fecit hoc Callias, ut redimeret Cimonem, an sit beneficium. Beneficium enim est, inquit, quod totum ejus causa præstatur, in quem confertur. Vbi aliquis ex eo aut sperat quid, aut præparat, non est beneficium, sed consilium. Et diu exsecutus est, & argumentis & exemplis. Deinde, an sua causa fecerit Callias. Voluisti, inquit, opinionem sordium illustri facto effugere. petisti ex hoc æternam memoriam. Non magis poterat ignotum esse, à quo Cimon solutus esset, quam pro quo alligatus. Voluisti habere generum nobilem, pium. *Hispo Romanus* duram quæstionem fecit: An retulerit gratiam hoc ipso, quod occidit. Liberavi, inquit, te de decore summo. invito tibi beneficium dedi. non est quod mireris. Nam & me tu non rogantem redemisti. Hoc loco commemoravit illos patres, qui filias vitiatas occiderunt, qui incluserunt.

Color. Color & *Gallioni* & *Latroni* & *Montano* placuit, ut nihil in Calliam diceretur contumeliose, & redemptorem, & socerum, & infelicem. *Castius* multa in avarum, & in fœneratorem, & mensularium, & lenonem dixit, dum vult illud probare, reddidisse se beneficium, quod talem socerum habere sustinuisset. *Latro* dixit: Filiam tuam dimittam. quid adultero faciam? pro una rogas, duos eripis. Hanc *Hybreas* aliter dixit sententiam; *σοὶ δὲ, μοιχὲ, τί ποιήσω; μὴ γὰρ σοῦ Καλλίας πατήρ ἐστι;* Hæc tota diversa sententia

est à

est à priore, etiamsi ex eadem est petita materia. Illa non est similis, sed eadem quam dixit prior *Addeus* rhetor, ex Asianis non projecti nominis: deinde *Arellius Fuscus*; ἀχάριστος σοὶ δοκῶ, Καλλία. οὐκ οἶδας ποῦ μοι τὴν χάριν ἔδωκας ἤδη. Hanc sic tractavit *Arellius Fuscus*: Non dices me, Callia, ingratum: unde redemeris, cogita. Memini deinde Fuscum, cum hæc à discipulis sententia ei objiceretur, non inficiari, transtulisse se eam in Latinum, & ajebat, non commendationis se id, aut furti, sed exercitationis causa facere. Do, inquit, operam, ut cum optimis sententiis certem: nec illas corrumpere conor, sed vincere. Tum deinde retulit quandam Thucydidis sententiam: Δειναὶ γὰρ αἱ εὐπραξίαι συγκρύψαι, καὶ συσκιάσαι τὰ ἑκάστων ἁμαρτήματα. deinde Sallustianam, *Res secundæ mire sunt vitiis obtentui*. cum sit præcipua in Thucydide virtus brevitatis: hac eum Sallustius vicit, & in suis illum castris cecidit. Nam in sententia Græca tam brevi habes, quæ salvo sensu detrahas. deme vel συγκρύψαι, vel συσκιάσαι. deme ἑκάστων. constabit sensus, etiam si non æque comptus, æque tamen integer. At ex Sallustii sententia nihil demi sine detrimento sensus potest. Titus autem Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententiam & tanquam translatam, & tanquam corruptam dum transfertur, objiceret Sallustio. Nec hoc amore Thucydidis facit, ut illum præferat: laudat, quem non timet: & facilius putat posse à se Sallustium vinci, si ante à Thucydide vincatur. *Castius* colorem hunc pro Callia habuit, objecit ultro Cimoni, quod passus esset uxorem suam adulteram fieri, quod non custodisset, quod expectasset dum superveniret pater, ut spectator calamitatis suæ fieret: Iam, inquit, etiam si dimiseris, ingratus es. ego non expectave-

pectaveram dum rogaret. *Hispo Romanus* hunc colorem secutus est, & dixit, adolescentem tumidum, & nobilitatis suæ cogitatione insolentem, invisa habuisse beneficia sua, moleste ferentem socerum suum dici Calliam. Item omnem operam dedisse, ut mores puellæ in vitia non tantum labi pateretur, sed ipse impelleret, ut haberet justam dimittendi caussam. Nactum eam occasionem intermisisse, sed expectasse etiam dum superveniret pater: hoc se cogitasse, Expectat me: vult mecum pares rationes facere. fecisset, si non ostendisset patri adulteram filiam. *Gorgonius* in hac controversia fœdo genere cacozeliæ usus, dixit: Istud publicum adulterium est, sub Miltiadis trophæis concumbere. *Dorion* cum descripsisset, gloriæ sibi fuisse carcerem, nunquam non se illam fortunam ostentasse, dixit: *ὅτ' εἰσῆλθεν Κλινίας τὰς πέδας, ἀπεκάλυψα.* *Hybreas* dixit: *Συγγνώμην ἔχω μοι.*

CONTROVERSIA XXV.

· Flaminius inter cœnam reum puniens.

Thema. *Flaminius prætor inter cœnam à meretrice rogatus, quæ ajebat se nunquam decollari hominem vidisse, unum ex damnatis occidit. Accusatur majestatis.*

CONTRA FLAMINIUM. *Mentonis.* jam etiam perituri dormiebant. peragitur totus ordo supplicii, ne quid se meretrix negaret vidisse. O miserum, si quis meretricem offendit! O miseram matrem familiæ, si cujus formæ meretrix invidit! nihil petenti prætor negaturus est. *Musæ.* Hic est Flaminius qui exiturus in provinciam, uxorem à porta dimisit. *Argentarii.* Non objicio luxuriam, non objicio histrionum jocos. apud vos refrixerunt.

runt. in convivio nihil aliud quam occiditis. Qui in carcere vixerunt, in convivio perierunt. *Blandi.* Feriatur in foro. omnes videant, meretrix audiat. Reliquiæ prætoris unco trahebantur. Majestatem læsam dixissem, si exeunti tibi lictor à conspectu meretricem non summovisset. *Vibii Rufi.* Paratus erat accusator cum commentariis, ajebat, Quid si meretrix desideravit? In hoc te cum uxore non misimus? Vt salva provincia sit, optemus meretrici bonam mentem. Dedimus tibi legatum, dedimus quæstorem, ut tu cum meretrice cœnares? meretrix uxoris loco accubuit, immo prætoris. *P. Asprenatis.* Vni fortasse osculo donavit homicidium. Etiam carnifices cœnaturi manus abluunt. *Porcii Latronis.* Ne à sobrio quidem lictore percussus est. Non inquiro in totum annum, una nocte contentus sum. Bibe, lictor, ut fortius ferias. Ecquid intelligitis, quomodo damnatus sit, qui sic occisus est? quid scio an, in cujus gratiam occisus est, in ejusdem etiam damnatus sit? Quantum tibi perdiderat, tantum tu meretrici dedisti. Si negaret, quos testes haberem? quis enim in illo convivio fuit, cui tecum sit credendum? Facilius est, ut, qui meretrici multa dederit, homicidium neget; quam ut, qui hoc quoque dedit, quicquam denegarit. Nunquam istud mulierum oculis ostendi solet, aut ista jam sæpe vidisset. *Iulii Bassi.* Inter temulentas reliquias sumptuosissimæ cœnæ, & fastidiosos sub ebrietate cibos, modo excisum caput humanum fertur. Inter purgamenta & jactus cœnantium, & sparsam in convivio scobem, humanus sanguis everritur. Gratulor sorti tuæ, Provincia, quod desiderante tale spectaculum meretrice, plenum carcerem damnatis habuisti. Servum si verberare voluisses, extra convivium abduxisses. *Romani Hisponis.* Quis ferret te, si in triclinio tuo

judicium

judicium coegisses? Scelus est, in convivio damnari hominem: quid occidere? ad arbitrium meretricis de reo pronuntiasti: nisi forte facilius in honorem ejus decollas, quam judicas. *Fulvii Sparsi.* Contactam sanguine humano mensam loquor, strictas in triclinio secures. Quis credat ista aut concupisse meretricem, aut fecisse prætorem? Cadaver, secures, sanguinem loquor. Quis inter hæc de convivio cogitat? Hominem, inquit, occidi nunquam vidi. alio quam Flaminio prætore omnia alia vidisti? *Silonis Pompeii.* Virum nobilissimum, & tantis honoribus functum turpiter meretrix clementem fecisset, crudelem fecit. Nunquam vidi. adjice si vis: nec alio prætore videre potes. *Albutii Sili.* Si quis autem est, Iudices, qui desideret, ut prætoris referam crudelitatem, quot præter hunc jugulaverit, quot innoxios damnaverit, quot carcere incluserit: huic ego me satisfacturum polliceor, uno convivio, cum sua prætura reum evolvam. Instituuntur ab isto in provincia epulæ, & magnifico apparatu extruitur convivium. distinguuntur argenteis poculis aurea. quid multa? * è carcere in convivium prætoris, cui stupenti misero meretrix arridet. Interim virgæ promuntur, & victima crudelitatis ante mensam ac deos trucidatur. Me miserum, imperii Romani terrore lusisti. O qui crudelitate superasti omnes tyrannos, soli tibi inter epulas voluptati fuit morientium gemitus. hic ultimus apparatus cœnæ fuit. In eodem triclinio video prætorem, amatorem, scorta, cædes. Meretrix prætori, prætor provinciæ imperat. In convivio constituitur catenatus: qui cum languenteis prætoris istius aspexit oculos, existimans ipsum prætoris beneficium dimitti, gratias isti agere, & utrisque manibus mensam tenens: Dii, inquit, immortales tibi parem

gratiam referant. Quicunque in eodem triclinio accubabat, alius ubertim demisso capite flebat: alius avertebat ab illa crudelitate oculos: alius ridebat, quo gratior esset meretrici. hic iste inter varios convivarum vultus submoveri jubet: miserum stare ad præbendas cervices immotum. Interim distinguitur mora poculis. nec sobrii quidem carnificis manu, civis Romanus occisus est. Non peto, quo minus securi percutiatur: illud rogo, legi potius quam scorto cadat. Memento terrorem imperio quæri, non oblectamenta mulierculis. Quid ego nunc referam, Iudices, ludorum genera, saltationes, & illud dedecoris certamen, prætorne se mollius moveret, an meretrix? *Capitonis.* Exsurgite nunc Bruti, Horatii, Decii, & cetera decora imperii. Vestri fasces, vestræ secures, in quantum, pro bone Iupiter! dedecus reciderunt? Istis obscœnæ puellæ jocantur. Quid si per Deos immortales nullo solemni die, populo inspectante, in foro convivium habuisses? non minuisses majestatem imperii nostri? atqui, quid interest, convivium in forum, an forum in convivium attrahas? Deinde describit, qualiter in foro decolletur. Ascendit prætor tribunal, inspectante provincia: noxiæ post terga ligantur manus: statim intento ac tristi omnium vultu, fit à præcone silentium: adhibentur deinde legitima verba: canitur ex altera parte classicum. nunquid vobis videor describere conviviales jocos? Heu quam dissimilis exitus initiis adest! Accusavit te: quis? Iudicarunt te: qui? Te prætor damnatum pronuntiavit: occidit meretrix. *Buteonis.* Vt iste cum amica cœnaret jucundius, homo occisus est. Nunquid, Iudices, unquam pro rostris vidistis prætorem cum meretrice cœnantem? *Votieni Montani.* Qui sic convivatur, quomodo irascitur?

Dam-

Damnaturi jurant, nihil se gratiæ, nihil precibus dare. postulo, ut hanc legem jures. Majestas populi Romani per omnes nationes, per omnes diffusa provincias, in sinu meretricio jacet. Ea imperat prætori nostro, quæ prostitit: cujus osculo nemo se abstinuit, nisi qui pepercit suo. Convivas tuos ipsa narra: fuere, credo, tribuni, fuere præfecti; fuere equites Romani: cum iis ergo prætor. *Cassii Severi.* Ne de servo quidem aut captivo, omni loco aut omni genere, aut per quos libebit, aut cum quibus libebit, supplicium sumi fas est; adhibeturque ad ea magistratus ob custodiam, non lætitiam. *Triarii.* Quo crimine damnatus est? cædis. non tamen in convivio occiderat. Animadverte diligenter, meretrix; ne iterum homicidium roges.

DIVISIO. *Montanus Votienus* has putabat quæstiones esse: An quod quis in magistratu peccavit, proles vindicari possit majestatis læsæ. Reus enim, quod tueri se facto non potest, ad jus confugit, & dicit se hac lege non teneri. Num quidquid peccavit in magistratu aliquis, majestatem lædit? Puta aliquem, dum magistratus est, patrem suum occidere, veneno uxorem suam necare. Puto, non hac lege causam dicet, sed illis parricidii & veneficii. Vis scire, non à quo fiat, ad rem pertinere, sed quid fiat? privatus potest accusari majestatis læsæ, si quid fecit quo populi Romani majestatem læderet. Puta amicam habet Proconsul: ideo majestatis damnabitur? quod amplius dico; puta matronam corrupit, dum Proconsul est: adulterii causam dicit, non majestatis. Singula, inquit, æstima quæ objicis. si tantum amicam habuisset, nunquid accusares? quod animadvertisset in aliquem nullo rogante, nunquid accusari possit? Si non omne non recte factum hac lege vindicari potest, an id quod sub auctoritate publica geritur? Nam cum

adulterium committit, tanquam civis peccat, item cum veneficium; cum animadvertit, auctoritate publica utitur. in eo autem quod sub prætextu publicæ majestatis agitur, quicquid peccatur, majestatis actione vindicandum est. Dic enim mihi, si cum animadvertere debeat, nec legitimo cultu ac more solenni usus, interdiu tribunal conscenderit convivali veste: si cum classicum canere debeat, symphoniam canere jusserit, non lædet majestatem? atqui quod fecit, fœdius est, & comparavit. Deinde si potest vindicari majestatis lege id quod proconsul, majestatis publicæ & juri apparatus est, peccavit: an hoc possit. Non potest, inquit: nihil enim detractum est populi Romani magnitudini. Is lædit populi Romani majestatem, qui aliquid publico nomine facit: tanquam si legatus falsa mandata affert, sic audiuntur tanquam populus Romanus illa dederit. Imperator fœdus percussit, videtur populus Romanus percussisse, & continetur inito fœdere: nunc nec viribus quicquam populi Romani detractum est, opinioni. ei imputatur, si quid fecit, non populo Romano. At ex te ceteros æstimant. Nonne & ante hunc alii fuerunt, ex quibus æstimari possit? & post hunc erunt. At singulorum vitia nemo urbibus adscribit. Attamen factum ipsum turpe est. Et multa alia: nec ideo illis populi Romani majestas læditur. Nemo pæne sine vitio est: ille iracundus est, ille libidinosus est: non tamen, si quid in aliquo est mali, eo statim majestas læditur. Deinde ad facti ipsius æstimationem venit, & dixit hæc objici, quod meretricem habuit, quod aliquem occidit, quod noctu, quod in convivio, quod rogante meretrice. *Silo Pompeius* has adjecit quæstiones: An si quod ei, facere licuit, fecit, non possit majestatis lege accusari. Potest, inquit.

hæc

hæc enim lex, quid oporteat, quærit: aliæ, quid liceat. Licet ire in lupanar. Si præcedentibus fascibus prætor deduceretur in lupanar, majestatem læderet: atqui quod licet, fecerit. Licet, qua quis velit veste uti. Si prætor jus in veste servili vel muliebri dixerit, violaverit majestatem. Deinde illam fecit quæstionem, An ei hoc facere licuerit. Non licuit, inquit, illo loco, aut illo tempore, aut ex illa causa occidere. Quædam quæ licent, tempore & loco mutato non licent.

Color. De colore, inquit, quæritur, quo uti debeat is, qui pro Flaminio dicit. Quædam controversiæ sunt, in quibus factum defendi non potest, excusari potest: ex quibus est & hæc. Non possumus efficere, ut propter hoc non sit reprehendendus: non speramus, ut Flaminium judex probet, sed ut dimittat. sic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, non scelerato tamen. Itaque negabat se pro Flaminio narraturum *Montanus*, sed quæ objiciuntur responsurum. Ajebat autem, illam sententiam Rufi Vibii, colorem actionis esse bonum. *Senecio* dixit, bonum se habere animum pro reo, in quo libido omnis intra meretricem esset, crudelitas intra carcerem. Ipse Montanus illum locum pulcerrime tractavit, quam multa populus Romanus in suis imperatoribus tulerit: In Gurgite luxuriam, in Manlio impotentiam, cui non nocuit & filium & victorem occidere: in Lucullo avaritiam. In prætore, inquit, cum illi constiterit abstinentia, diligentiam excutiatis, quomodo una nocte cœnaverit. utrum tamen, inquit, iniqui est quod objiciunt, quod damnatus perierit meretrice postulante, prætorem perire damnato. Colorem *Fuscus Arellius* hunc introduxit: ebrium fuisse, nescisse quid fecerit. *Silo Pompeius* hoc colore usus est: Non putavit ad

rem pertinere, ubi aut quando periret, qui perire deberet. *Triarius* ineptum introduxit colorem: Sermo erat, inquit, in convivio, contemni nimiam prætoris lenitatem: alios fuisse prætores, qui quotidie animadverterent. hujus anno nullum esse occisum. Dixit aliquis ex convivis: Tu ergo nunquam iratus? dixit & mulier. Ergo iratus, quod clementia sua contemptui esset: Curabo, inquit, sciant, non deesse mihi sceleratum, quem videre lucem ultra non oportet. Occisus est. qui? damnatus. ubi? in prætorio. quo tempore? Est enim ullum tempus, quo nocens perire non debeat? *Gallus Vibius* dixit: Meretrix oravit. timebam mehercules, ne exoraſſet: ut aut occideretur indemnatus, aut damnatus viveret. Ex altera parte multa bene dicta sunt, multa corrupte: in descriptione supplicii utique illi, qui voluerunt omnia legitima supplicii verba in sententias trahere, in vitia inciderunt: tanquam dixit *Triarius*, Summove, audis, lictor? summove à prætore meretricem. hoc loco non male adjecit, Verbera: sed vide ne virgæ tuæ pocula nostra disturbent. Despolia. meretrix, agnoscis hoc verbum? certe provincia agnoscit. *Silo Pompeius*, homo qui judicio censebatur, & ipse ad hanc descriptionem accessit, minimum tamen mali fecit: ait, Animadverte, meretrix. Age lege: quicquam enim lege hic agitur? *Hispanus* dixit: Age lege: tibi dicitur, Flamini: vive sine meretrice, cœna sine carnifice. *Argentarius*, in quæ solebat schemata, attrectationem violentissimam fregit. Age lege: scis, inquit, quid dicat? interdiu age, in foro age. stupet lictor. idem dicit, quod meretrix tua: hoc nunquam se vidisse. *Montanus Votienus* dixit: Percussurus lictor ad prætorem respexit, prætor ad meretricem. *Vibius Gallus* dixit: Lictori, quia bene percusserat, propinatum est. Illud quod

quod tanquam Latronis circumfertur, non esse Latronis, pro testimonio dico, & Latronem à sententia inepte tumultuosa vindico. ipse enim audivi Florum, quendam auditorem Latronis, dicentem, non apud Latronem: neque enim illi mos erat, quemcunque audire declamantem. declamabat ipse tantum, & ajebat se non esse magistrum, sed exemplum. Nec ulli alii contigisse scio, quam apud Græcos Nicetæ, apud Romanos Latroni, ut discipuli non audiri desiderarent: sed contenti essent audire. Initio contumeliæ causa à deridentibus, discipuli Latronis *auditores* vocabantur: deinde in usu verbum esse cœpit: & promiscue poni pro discipulo auditor. hoc erat non patientiam suam, sed eloquentiam vendere. Vt ad Florum revertar, ille dixit in Flaminio: Refulsit inter privata pocula publicæ securis acies: inter temulentas ebriorum reliquias humanum evertitur caput. Nunquam Latro sic composuisset, ut quia publicam securim dicturus erat, diceret, privata pocula: neque in tam mollem compositionem ejus sententia evanuisset, neque tam incredibiles unquam figuras compingebat, ut in ipso triclinio inter lectos & jocos & mensas percussum describeret. Ille, cum in hac controversia descripsisset atrocitatem supplicii, adjecit: Quid exhorruistis, Iudices? meretricios lusus loquor. Et ille dixit minus notam sententiam, sed non minus bonam: In socium nostrum prætor populi Romani animadvertit, cum privata voce, tumultuario tribunali, ebrius fortasse, nec calciatus quidem, nisi si, ut omnia spectaret meretrix, diligenter exegit. *Rufus Vibius* erat qui antiquo genere diceret. belle cessit illi sententia sordidioris notæ. Prætor ad occidendum hominem soleas poposcit. Alteram ejusdem generis, sed non ejusdem successus sententiam. cum

 deplo-

deploraſſet conditionem violatam majeſtatis, conſuetudinem majorum deſcripſiſſet, quam ſemper voluiſſent ad ſupplicium advocari, ſententiam dixit: At nunc à prætore lege actum eſt ad lucernam. *Pollio* tamen *Aſinius* ajebat, hanc ſe ſententiam recipere. *T. Livius* de oratoribus, qui verba antiqua & ſordida conſectantur, & orationis obſcuritatem ſeveritatem putant, ajebat Miltiadem rhetorem eleganter dixiſſe: ἐπὶ τὸ πλησίον μαίνονται. tamen in iis etiam, ſi minus eſt inſaniæ, minus ſpei eſt. Illi, qui tument, & abundantia laborant, plus habent furoris, ſed plus etiam corporis. Semper autem ad ſanitatem proclivius eſt, quod poteſt detractione curari. illi ſuccurri non poteſt, qui ſimul & inſanit & deficit. Sed ne hoc genus protegere videar, in Flaminio tumidiſſime dixit *Murrhedius:* Prætorem noſtrum in illa ferali cœna ſaginatum meretricis ſinu excitabitis occiſuri. Et illud tetracolon: Serviebat forum cubiculo, prætor meretrici, carcer convivio, dies nocti. Noviſſima pars ſine ſenſu dicta eſt, ut impleretur circuitus: quem enim ſenſum habet, Serviebat dies nocti? Hanc ideo ſententiam retuli, quia & in tricolis, & in omnibus hujus generis ſententiis curamus, ut numerus conſtet, non curamus, ut ſenſus. Omnia autem genera corruptarum quoque ſententiarum de induſtria pono: quia facilius, quid imitandum, & quid vitandum ſit, docemur exemplo: & certe illud genus cacozeliæ eſt, quod amaritudine verborum quaſi aggravatur. Iam res petit, ut in hac controverſia referamus id, quod *Licinius Nepos* dixit: Reus damnatus eſt legi, periit fornici. & illud quod *Senianus* dixit, habet ſui generis inſaniam, cum diceret, nocte non debere ſumi ſupplicium, poſt longam deſcriptionem, cum nunc demum ne victimæ quidem occiduntur. Et ad hanc

ad hanc controversiam Græci apposuerunt manum. dixit in hac *Nicetes:* ὡς ἤκουσαν, ὅτι συμπόσιόν ἐστιν, ἤελζον. *Euctemon* dixit * ΠΑΝΤΕΣΕΜΟΝ ΖΟΝΟ ΤΙΕΣΑΤΟ. *Glaucippus Cappadox* cum cœnam luxuriosam descripsisset, indignam majestate prætoris, adjecit: Διηγήσομαι ὑμῖν καὶ τὸν κῶμον. ** Hoc idem elegantius dixit *Addeus*, cum descripsisset cœnam nocturnam: ὡς ἐρωτικὸς ὁ κῶμος! *Nicetes* dixit: οὐδέποτε τεθέαμαι ἀναιρούμενον ἀναίτιον, δυστυχῆ οὐδὲ ὄψῃ. *Artemon* eodem loco aliam dixit sententiam: οὐδέποτε τεθέαμαι ἀναιρούμενον γύναιον. τοῦ μὲν οὐ δεῖ. *Glycon* dixit: ὡς δ' ἀπήντησαν, εἰς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ πόρος ἐστὶν, καὶ ἑταίρας καθεῖσεν, ἐκραγέντες πύλας, ἐμὲ ἄπαγε. ἐγὼ γὰρ ἀδικῶ. ὁ δὲ ἀπήγετο.

CONTROVERSIA XXVI.

Expositum repetens è duobus.

Lex. Per vim metumque gesta, ne sint rata. *Alia* Pacta conventa legibus facta, rata sint. *Alia.* Expositum qui agnoverit, solutis alimentis recipiat. Thema. *Quidam duos expositos sustulit, educavit. quarenti patri naturali pollicitus est se indicaturum ubi essent, si sibi alterum ex illis dedisset. pactum interpositum est. reddit illi duos, repetit unum.*

PRO PATRE. *Arellii Fusci Patris.* Æquum est, ut cum alienis dividamus liberos, quos non dividimus cum matribus? si alterum non abstuleris, utrumque habebis. quid faciam? utrumque genui, utrumque desideravi, pro utroque pactus sum, *Albutii Sili.* Vna nati sunt, una expositi, una educati, redditi potissimum distrahuntur. distraxit illos for-

los fortuna aliquando à parentibus, nunquam ab ipsis. Miseremini, Iudices; gravis invidia est. *Iunii Gallionis*. Duos exposui: quia alterum eligere non poteram, periclitor ne, qui cum duobus liberis in judicium veni, sine ullo revertar. Nam quem perdam, eligere non possum. causa pacti mei fuit, ut haberem filios: consummatio, ut perderem; pro filiis tibi debeo, non filios. Pete quantum vis pro disciplinis, imputa quantum vis pro alimentis; licet plus petas, dum ne minus reddas. Majores nostri viderunt, quam effusa esset indulgentia pro suis timentium, quam parata quicquid posceretur dare. Itaque pro patre lex, non cum educatore pacta est. Non potui obligari de eis, qui in mea potestate non erant. si vis, ex æquo dividamus: at habeatur utriusque ratio: habeam ego tamdiu duos, quandiu tu habuisti. Nolite timere, pueri; non diducam vos. aut utrumque habeo, aut neutrum. in auctione fratres quamvis hostilis hasta non dividit. Plus quiddam est geminos esse, quam fratres. perdit uterque gratiam suam, nisi cum altero est. *Fulvii Sparsi*. Ignoscere mihi adversarius debet meos retinenti, cum ipse alienos concupiscat: repetit quod adhuc habuit, retineo quod modo agnovi. Agnitio dividet, quos junxit etiam expositio? *Cornelii Hispani*. Dic, uter obsequentior sit, uter indulgentior. uterque, inquis. Miraris, si jam meos dividere non possum? omnia pro filio paciscor, præter filium. *Votieni Montani*. Ego vero ne patrocinium quidem habeo. si tam facile filios remitto, libenter exposui. Reddere istud est liberos, an eripere? Vtroque modo perdendi erant, vel paciscenti, vel neganti. pactus sum flens tremensque, tanquam cum exponerem. *Cæstii Pii*. Ne dividerem filios, una exposuit. Iste quoque duos sustulit, qui tantum uno contentus est. Iterum cogor exponere.

Altera

Altera Pars. Iunii Gallionis contra. Expeditæ partes vestræ sunt: utrumque ex hoc judicio potestis patrem dimittere. *Mentonis.* Iste assuevit carere liberis: ego etiamsi unum accipiam, necesse est torquear. duobus assuevi. Quid unquam commisi? & habes domi, quos de me interroges. nihil unquam sine illis feci, nisi judicium. Vim vocas, quæ te patrem fecit? sine herede manere me, qui paulo ante habui filios duos tales, ut ex illis unus quilibet satis sit? *Pompeii Silonis.* Videte quam modeste agam: ego sustuli, ego educavi, ego reddidi: iste eligat. *Vibii Rufi.* Salvi sunt, inquam, liberi tui. post hanc vim meam iste me osculatus est. *Paßieni.* Cedo mihi tabulas testamenti: plures in testamento habeo quam in pacto: hoc testamentum delere non cogito. si meos filios heredes facere non possum, tuos faciam: preces meas ad filios transferam. hoc enim nomen licebit, puto, mihi usurpare dum litigo. *Arellii Fusci Patris.* Fertis hoc, optimi juvenes? ego vos expositos sustuli, ego educavi, ego ægrotantibus assedi: senem me fecistis, & relinquitis? *Argentarius.* In ista vi duos filios perdidi.

DIVISIO. *Latro* sic divisit: In re vis aut necessitas sit. Nulla, inquit, vis est: arma, lex, & vincula, & ultimum periculum complectitur: quorum nihil fuit in tua persona. Illic, ait, vis est & necessitas, ubi, velim nolim, succumbendum est. mihi erat necesse. non enim poteram habere alterum filium, nisi alterum promisissem. Respondetur. Primum non est vis, ubi aliquid expediendæ rei causa patiendum est, sed ratio. tanquam, Quia non possum domum habere, nisi hanc emero, nulla alia venalis est. hanc occasionem videt venditor, & premit. non tamen hanc emptionem rescindes: alioquin in infinitum calumnia excedet.

Dicet

Dicet alius: Necesse mihi erat. tibi necesse? quare? primum etiamnum carere poteras. deinde & alia via poteras invenire, sperare alium indicem. An aliter invenire non poteras? ergo hoc tibi plus præstiti. An si est in re vis & necessitas, ita tamen rescindantur, quæ per vim & necessitatem gesta sunt, si vis & necessitas à paciscente adhibita est. Nihil, inquit, mea, an tu cogaris, si non à me cogeris. meam culpam oportet esse, ut mea pœna sit. Non, inquit. neque enim lex adhibenti vim irascitur, sed passo succurrit: & iniquum illi videtur, id ratum esse, quod aliquis, non quia voluit, pactus est, sed quia coactus est. nihil autem refert per quem illi necesse fuit. iniquum enim quod rescinditur, facit fortuna ejus qui passus est, non persona facientis. Deinde an ab hoc vis admota sit. Tu, inquit, mihi vim admovisti, qui non aliter indicabas, quam si pactus essem. Non est, inquit, admovere vim, aliquid cum certa conditione promittere. si qua vis est, à te tibi adhibita est, quod & sponte & ad exonerandum se venisset, ut tantum patri redderet, quantum educatori superfuisset.

COLOR. Pro educatore *Gallio* hunc colorem secutus est, se misericordia motum. Cum viderem, inquit, orbum sine herede esse, dixit modo ipse, qui avidus est, Possumus duo patres esse. Et dixit illam amabilem sententiam: Da itaque nunc pœnas misericors. *Montanus Votienus* sic cœpit: Si quis me vidit, Iudices, modo duorum liberorum patrem, nunc solitudine periclitantem, certum habeo, dicit crudelem indicem. Et submisse cum adversario egit: rogavit, ut altero contentus esset. Et illam sumpsit contradictionem: Nescio, inquit, utrum, & dixit: Mihi crede, qui illos optime novi: utrum vis elige. ideo sic pactus sum, quia nihil intererat. *Hispo Romanus* erat natura, qui asperio-

rem

rem dicendi viam sequeretur. Itaque hoc colore egit, ut inveheretur tanquam in malum patrem, & diceret crudeliter exponentem, perfide recuperantem. In hoc, inquit, repetit, non, quia habere vult, sed, quia eripere. irascitur mihi quod duos educavi, quod indicavi. Et cum descripsisset sævitiam exponentis, adjecit: Etiamnum mihi videtur ejusdem animi, ejusdem duritiæ: quia nihil putat se debere ei, qui liberos suos educavit. Durus est pater, crudelis est. nolite credere ex illa feritate tam subitam mutationem. Sinite in uno filio experiri. Dixerat in hac controversia illam quæstionem, qua dicebat se nequaquam vim adhibuisse: Quid ergo? quis adhibuit vim? tu tibi. Non est quod dicas, Quis sibiipsi vim adhibet? solet fieri. ecce ego ipse mihi nocui. Et illud dixit: Placet mihi in irritum revocari quæ gesta sunt. dono quod indicaverim. *Argentarius* dixit ex altera parte, miseriorem se nunc esse, quam cum ignoraret suos. & cum tormenta patrii animi descripsisset, ait: Etiam nunc pacisci volo. quid do, ut liberos meos recipiam? quid do, ne agnoverim? Indignabatur *Cæstius,* detorqueri ab illo totiens, & mutari sententias suas. Quid putatis, ajebat, Argentarium esse? Cæstii simius est. Solebat & Græce dicere: ὁ πίθηκός μου. Fuerat enim Argentarius Cæstii auditor, & erat imitator. Ajebat invicem. Quid putatis esse Cæstium, nisi Cæstii cinerem? & sic solebat jurare: Per manes præceptoris mei Cæstii: cum Cæstius viveret. Omnibus autem insistebat vestigiis Cæstii: æque ex tempore dicebat, æque contumeliose multa interponebat, illud tamen optima fide præstitit, cum uterque Græcus esset, ut nunquam Græce declamaret: illos semper admiraretur, qui non fuerunt contenti unius linguæ eloquentia. cum Latine declamaverant, toga posita,

sita, sumpto pallio, quasi persona mutata, redibant, & Græce declamabant: ex quibus fuit *Sabinus Clodius*, in quem uno die & Græce & Latine declamantem multa urbane dicta sunt. Dixit Haterius quibusdam querentibus, pusillas mercedes eum accepisse, cum duas res doceret; nunquam magnas mercedes accepisse eos, qui ἑρμηνεύματα docerent. *Mæcenas* dixit: Τυδείδην δ' οὐκ ἂν γνοίης, ποτέροισι μετείη. *Caßius Severus* venustissimam rem ex omnibus, qui ab auditione ejus cum rediret, interrogatus quomodo dixisset, respondit: Male, Καὶ κακῶς vicit. *Glycon* dixit: ἂν ἀμφοτέρους μοὶ μὴ ἀποδῶς, ἀπολέσεις αὐτῶν τὸ δίδυμον. *Gallio* autem elegantissime dixit à parte patris, cum in ultima parte testamenti figuram tractaret: Quando ego mortuus ero, tunc mihi heres sit: vis interrogem, uter? *Triarius* dixit à parte educatoris: Ergo ego tollere potui, educare potui, tacere non potui?

CONTROVERSIA XXVII.

A filio in arce pulsatus.

Lex. Qui patrem pulsaverit, manus ei præcidantur. Thema. *Tyrannus patrem in arcem cum duobus filiis accersit. imperavit adolescentibus, ut patrem cæderent. Alter ex his præcipitavit se, alter cecidit. Postea in amicitiam tyranni acceptus, occiso tyranno, præmium accepit. Reus fit cæsi patris. Petuntur manus ejus, defendit pater.*

PRO FILIO. *Castii Pii.* Felicior essem, si plures reos defenderem. *Triarii.* Hæc vulnera, quæ in ore videtis meo, postea feci quam dimissus sum. *Iunii Gallionis.* Gratias ago filio, quod me non reliquit solum tyranno, quod manu illius usus sum,

ſum;ego juſſi.itaque crimini meo aſſum. Amicus, inquit, tyranni fuit. age, hoc tantum filius meus in arce ſimulavit? Procumbo ad genua veſtra, judices, ille contumax, qui, cum vapularem, non rogavi. *Muſæ.* Occiſus eſt tyrannus, à quo putatis, niſi ab eo qui patrem pulſare non poterat? præcidetis tyrannicidæ manus. quid hoc eſt? integer tyrannus jacet. præciduntur tyrannicidæ manus, patri præcidite, ne vindicem filium, propter quem ne à tyranno quidem impune vapulavi. Poſtquam occupavit arcem, ſecuti ſunt illum homicidæ, ſecuti venefici, ſecuti quiſquis pulſare patrem poterat. neceſſe fuit patrem cædere, tam hercules quam neceſſe fuit ſpoliare templa, virgines rapere. Ajebam: Fili, fortius feri. tyrannus ſpectat. Si talis erat filius meus, qualem deſcribitis, neſcio cui magis expedierit, tyrannum vivere. O quantum iſtis debemus manibus, per quas jam nihil neceſſe eſt! Occidit tyrannum. ſic hujus iratæ manus feriunt. Cum occideret tyrannum, ſic ajebat: Pater interficit, pater te ferit. ſic feriunt qui volunt. Tecum, fili, inconſideratæ pietatis queror. Validius patrem cecidiſti, quam juſſit tyrannus iratus. jacenti ipſas cadaveris manus in me ingeſſi. *Fulvii Sparſi.* Tales fuerunt, ex quibus poſſet alter contemnere tyrannum, alter occidere. *Iulii Baſſi.* Compreſſas filii manus in os meum impegi, cædentem conſolatus ſum. *Porcii Latronis.* Cæde, inquit, patrem; dum ego negligens ſum: præcipitavit ſe ex arce filius, hoc non eſt patri parcere, ſed ſibi. Dura, fili. ad tyrannum tibi per patrem eundum eſt. Tenent, ecce, cruentum tyranni caput. nunc illas præcidite. *Blandi.* Vt vidi tyrannicidam ex arce deſcendentem, nihil prius quam manus oſculatus ſum. *Pompeii Silonis.* Vtrum ex filiis meis probatis? alter ſe occidit, alter tyrannum. nemo jus habet in

iſtas

istas manus, meæ sunt istæ. Etiam cum tyranno servirent, mihi paruerunt. ita mihi superstite filio mori liceat, ut ego illum, qui mori maluit, parricidam vocavi. *Arellii Fusci Patris.* Rogo vos per securitatem publicam, per modo restitutæ libertatis lætitiam, per conjuges liberosque vestros. nemo suppliciter audivit me rogantem, cum vapularem. Quam languidæ cædentis erant manus? non putares illas tyrannicidium posse facere: istæ mihi salutares porrexerunt cibos, istæ potiones; nunquam tamen indulgentiores sensi manus, quam cum me cæderent. *Votieni Montani.* Pereant, inquit, potius, qui sunt, qui tam fortiter loquantur? Vix inventus est, qui tyrannum occideret. Fili, fortius, inquam, feri, ne nos colludere tyrannus intelligat. suspensas leviter admovebat manus. filius simulabat ictus, pater gemitus. Si qua est fides, iratus filium extuli, quod me non ceciderat. Necessitas magnum humanæ infelicitatis patrocinium est. Hæc excusat Saguntinos, quamvis non ceciderint patres, sed occiderint: hæc excusat Romanos, quos ad servilem dilectum Cannensis ruina compulit, quæ quicquid coëgit, defendit. Ille quoque mihi pepercisset, si unicus fuisset. Ille me fratri relinquebat, hic tyranno. Etiamnum, inquit, in facie tua vulnera apparent, Fili: nocet tibi, quod tam cito occidisti tyrannum. *Mentonis.* Quæritis, quis hæc fecit vulnera? ille, cujus cecidit me in funere manus. Ita mihi libero & vivere contingat & mori, ita oculos meos filii manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior steti.

Ex altera parte. Arellii Fusci Patris. Tamdiu cecidit patrem, donec placeret tyranno satelles. quid? Tu tyrannicidium facere non potes, nisi in parricidio exercueris manus? Pater, inquit, adest. malo. non enim tantum patrem, etiam patronum

ceci-

cecidisti. *Iulii Bassi.* Quoniam eo scelerum perventum est, ut parricidæ pater adsit, non istius advocationi adsum. defendit, quamvis nocentem. Ecquid agnoscitis indulgentiam illius? Frater, qui maluit perire quam patrem cædere, infelix causam suam cum fratre jungebat. exclamat iste: Nihil illi mandavi. ego tibi & pro illo satisfaciam. Vt validius, inquit, cæderet: Pro Repub. inquit, feci. Vis tu pudorem habere, nec imputare Reip. idem quod tyranno? Pater, inquit, mihi adest. At mehercules frater non adesset. Habuisti, quod tyranno jactares. frater maluit mori, quisquis cædendus erat, isti tradebatur. Tyrannum, inquit, occidi. at patrem quantulo minus quam occidisti? *Pompeii Silonis.* Gaudeo in subselliis istius esse patrem. quomodo enim aliter efficere potuissem, ut vulnera ejus videretis? Non multum refert mea, ubi sit. ab hac parte crimen objicitur, ab illa ostenditur. Gravior testis esse solet, qui à reo surgit. Talis prorsus pater, quem nemo alius posset cædere, nisi amicus esse posset tyranni. Frater periit, ne parricidium aut faceret aut videret. In illa præcipitia non minus, inquam, fratrem fugit quam tyrannum. *Cornelii Hispani.* Descendebat cruentus pater, vexato, laceratoque corpore vix agnoscendus: putares duos fuisse qui cecidissent. fecit quod debebat. qui patrem ceciderat, amicum occidit. *Castii Pii.* Ego, inquit, cæsus sum. pœnam remitto. Mirarer, nisi pro tam bono patre fuisset, qui mori vellet. Dignus est quem invitum vindicetis. Itane apud vos tantum crudeles patres vindicantur? Pater, inquit, jussit. ergo frater tuus impius fuit, qui patri non paruit. Si quando lente patebant satellites, ajebat tyrannus: Non spectatis, quemadmodum patrem ceciderit? *Qui patrem ceciderit, manus ejus præcidantur.* hanc legem moriens laudavit

laudavit tyrannus. Noviſſime inter filium & patrem tyrannus interceſſit. * An non quisquis patrem ceciderit, puniatur. In lege, inquit, nihil excipitur: ſed multa quamvis non excipiantur, intelliguntur. Et ſcriptum legis anguſtum eſt, interpretatio diffuſa eſt: quædam vero tam manifeſta ſunt, ut nullam cautionem deſiderent. Quid legis intereſt, excipere, ne fraudi ſit ei qui per inſaniam patrem pulſavit: cum illi non ſupplicio, ſed remedio opus ſit? Quid opus eſt caveri lege, ne puniatur infans, ſi pulſaverit patrem? quid opus eſt caveri, ne puniatur, ſi quis aut patrem ſopitum, aut ſubita corporis gravitate collapſum excitavit: cum illa non injuria, ſed medicina fuerit? Nondum de propria, ſed de communi cauſa loquor. Si officioſe quis cecidit patrem, non pulſavit, puniri debet?

DIVISIO. Hanc quæſtionem in partes plureis diviſit, An tutus ſit qui tyranno jubente fecit. Cogitate quam multa tyrannus exegerit. Pro publica innocentia eſt, non licere hoc quoque tyrannis, ut nos faciant nocentes. Tyranno jubente fecit. miſerior fuit ipſo vapulante. Non eſt impudica, quæ arceſſita fuit à tyranno. non dicitur ſacrilegus, qui deorum immortalium dona manibus ſuis tulit ad tyrannum, aut qui funeſtas tyranni imagines inter effigies deorum immortalium conſecravit. An tutus ſit, qui patre jubente fecit. Non cecidit, ſed paruit. & illud dixit in narrationibus: Stabat contumaci frater vultu. intellexit non poſſe cogi à tyranno. An tutus ſit, qui pro patria facit, An hic pro patria fecerit. Item, An illo jam tempore cogitationem tyranicidii habuerit, & hoc animo ceciderit, ut aditum faceret ſibi ad amicitiam tyranni: *Montanus* & illam quæſtionem ultimam fecit: An, etiam ſi quid peccatum eſt, tanto merito

merito redemptum sit. *Gallio* illam quæstionem primam fecit: An ultio cæsi patris, nullius sit nisi patris. Invitum, inquit, me nemo vindicaret, si à quolibet alieno cæsus essem, & nollem agere injuriarum: nemo nomine meo ageret. atqui nihil interest: pœna major est ejus qui cecidit, jus idem ejus qui cæsus est. Contra ait omnibus actionem dari. non enim privatam esse injuriam, sed publicam: itaque nec taxatione defungi damnatum, aut injuriarum pœna, sed manus pendere: ad omnes patres pertinere hoc exemplum, ad omnes filios, & ad ipsam Remp. tales esse qui fiant tyranni, certe qui tyrannorum amici. Et ultimas has fecit quæstiones: An, si pio animo fecit, non teneatur: An bono animo fecerit: Et in illa quæstione Latronis, An tutus est qui patre volente fecerit. Nunc, inquit, fingis in filii patrocinium, sed tunc noluisti. Et adjecit: Ne dixeris, idem voluisse patrem quod tyrannum. Quæritis, utri paruerit? Tyrannus illum amavit, tanquam sibi paruisset. Pater, inquit, voluit: ita tu non tyranno tantum, sed patri dignus parricidio visus es? Cum descripsisset impium in patrem, adjecit: Tyrannum quoque tunc, cum amare deberes, occidisti.

Color. Montanus partem accusatoris declamavit, & hoc colore usus est. Indulgentissimum fuisse in filios patrem: nimiam pietatem ejus fuisse notam tyranno. Itaque illum, qui quæreret pudicis dolorem ex impudicitia, contumacibus ex servitute, piissimo patri tormentum quæsiisse ex filiorum impietate: & induxit illum animose loquentem, qui jussus est prior patrem cædere. Quid si non cecidero, inquit, quid facturus es? torquebis? occides? plus est quod imperas, quam quod minaris. Certamen erat in uno homine, utrum plus posset natura, an tyrannus. Cæde, inquit: non

non cædo. verbera: non ferio. Hæc fratre audiente. Et illud dixit, cum promitteret amicitiam tyrannus: Magis præmium extimui tyranni quam imperium. Et cum descripsisset cicatrices patris: Et forma est adhuc faciei, dixit, ab utroque cæsum putes. *Montanus* tamen ajebat, nihil posse melius dici. Ex hac parte tyrannus jubet, ex altera lex vetat. morieris, si cecideris: morere, ne cædas. *Castius* dixit: Tyrannus imperat, ut patrem cædas. non est novum: noluisti facere. Laudaturum me putas? ego vero non laudo. alterius ista gloria est. tu fratrem imitatus es. *Argentarius* dixit: Tu patrem cecidisti, cum & legem nosses, & fratrem. *Montanus* dixit: Parricida esse voluisti: violasti patris corpus, fratris beneficium. Ab altera, hoc colore omnes declamarunt, tanquam patre jubente fecisset. *Triarius* dixit: In filii mei manus incurri. *Bassus Iulius:* Ego me filii mei manibus cecidi. *Haterius* dixit: Ago gratias tyranno, quod alterum filium meum custodiri jussit, ne mori posset. *Castius* ait in narratione. Tyrannus jubet cædere: exposita tormenta sunt: quid faciat? moriatur, inquis. hoc dicis: ne cædat patrem, occidat. *Fuscus Arellius* dixit: Complecti volo istas manus, optime de me etiam ante tyrannicidium meritas. *Gallio* dixit: Viderit quantum tibi se putet debere Respub. ego plus me quam illam debere tibi judico. difficilius est, quod me jubente fecisti. *Montanus Votienus* dixit in narratione: Si perseveras, fili, fratrem sequar. Videris utrum patrem cædere malis, an occidere. Hanc controversiam & ab *Iulio Sabino* bene declamare memini, cum describeret tyrannum occisum, & eum ingenti gloria ex arce deductum. O te parricidam! nisi post tyrannicidium quoque intelligis, quanto melius frater tuus perierit, quam tu occideris. Illud

non

non probavi, quod multa in re severa tentavit falſe dicere. Erat autem urbaniſſimus homo, ut vobis ſæpe narravi, ut quicquid illi in eloquentia deerat, urbanitate penſaret. Meminimus, cum illum Syriacus Vallius, homo diſertus, accuſaret, & videret Latinum Kalumniam teſtem circa coronam judicii obſervari, & totiens occurrere eunti Syriaco, & quærere, quid haberet ſpei: deinde poſt judicium, cum Syriacus gratias illi ageret, quod tantam curam ſui egiſſet: At mehercules, inquit, timebam, ne uno rhetore plus haberemus. & teſtis productus, cum interrogatus eſſet, an accepiſſet à patre ſeſtertia? dixit quot accepiſſet: an haberet? negavit. Deinde interrogatus, an Kalumniam haberet? Ipſe, inquit, negligentiam meam noſti; an habeam, neſcio: accepiſſe me ſcio. & in Domitium nobiliſſimum virum in conſulatu cum thermas proſpicientes viam ſacram ædificaſſet, cœpiſſet deinde rhetores circumire, & declamare: Ego, inquit, ſciebam hoc te facturum, & matri tuæ querenti de tua deſidia dixeram: πρῶτον κολυμβᾷν. δεύτερον δὲ γράμματα. Duas ejus urbanas res præterire non poſſum. Secutus erat in provinciam Cretam Oppium Flamam Proconſulem. Græci cœperunt in theatro poſtulare, ut Sabinus maximum magiſtratum gereret. Mos autem eſt, barbam capillumque magiſtratui Cretenſium ſummittere. Surrexit Sabinus, & ſilentium fecit, deinde ait: Hunc magiſtratum ego Romæ bis geſſi. bis cauſam dixerat. Græci non bene intellexerunt, ſed bene precati Cæſari petebant, ut honorem Sabinus & tertio gereret. Poſtea deinde offendit illos tota comitum cohors: oppreſſi ſunt in templo ab omni multitudine, quæ poſtulabat, ut Romam Sabinus cum Turdo proficiſceretur. Erat inter infames maxime & inviſos ho-

homines Turdus. Cum Turdus promitteret iturum se, ut inde posset exire, Sabinus silentio facto, ait: Ego ad Cæsarem non sum iturus cum mattea. Postea hoc Sabino, cum causam diceret, objectum est. Multa illum diserte dixisse, memini. Cum introductus esset ex carcere in senatum, postulaturus ut diaria acciperet, tunc dixit de fame questus: Nihil onerosum à vobis peto, sed ut me aut mori velitis aut vivere. atque illud dixit: Nolite, inquit, superbe audire hominem calamitosum,

Sæpe qui misereri potuit, misericordiam rogat.

Et cum dixisset Senianus locupletes in carcere esse: Homo, inquit, adhuc indemnatus, ut possim vivere, parricidas panem rogo. Cum movisset homines & flebili oratione & diserta, rediit tamen ad sales. rogavit, ut in Lautumias transferretur: Non est, inquit, quenquam vestrum decipiat nomen ipsum Lautumiæ, illa animo meo lauta res est. Hoc retuli, ut & ipsum hominem ex aliqua parte nossetis: & illud sciretis, quam difficile sit, naturam suam effugere. Quomodo posset ab illo obtineri, ne in declamationibus jocaretur, qui jocabatur in miseriis ac periculis suis: in quibus jocari eum non debuisse, quis nescit? potuisse, quis credit? *Murrhedius* non degeneravit in hac controversia. nam colorem stultissimum induxit. Voluit, inquit, & hic fratris sequi exemplum. dum retineo, dum luctor, visus est patrem cecidisse. Vnum ex his, quos audivi declamantes, scio *Mentonem* usum non patrono patre, sed advocato. ipsum tyrannicidam induxit dicentem, & colore usus est: Non jussum se à patre, quia ajebat incredibile omnibus videri, patrem coram tyranno cædi se jussisse: sed initum esse tyrannicidæ consilium, ut per hoc ad amicitiam perveniret, per amicitiam

citiam ad tyrannicidium. Hæc ejus ſententia laudata eſt, cum deſcriberet ſe patri manus afferentem: Nihil in toto tyrannicidio difficilius feci. Illud dixit: Iam tum factum eſſet tyrannicidium, ſi me frater non reliquiſſet. Et illud dixit: Vos ego tunc reſpexi, templa, leges, Reſp. nam ſi me tantum ſpectaſſem, facile tyrannum effugiſſem, illa, qua frater effugerat.

CONTROVERSIA XXVIII.

Privignus ab avo raptus novercæ.

Lex. De vi ſit Actio. Thema. *Quidam duos filios ſub noverca amiſit, dubiis crudelitatis & veneni ſignis. Tertium filium maternus avus rapuit, qui ad viſendos nepotes ægros non fuerat admiſſus. quærenti patri per præconem, dixit apud ſe eſſe. accuſatur de vi.*

IVNII GALLIONIS. Violentus & impotens ſenex hominem liberum ſinu meo rapui. quod ſervare tibi difficile eſt, avo dona. Quotiens miſerum me, puer, audies? à noverca quiſquis es, fugitive, reductus es. Habui filiam, quamvis iſte unus filius ſuperſit, fœcundam. Quam indulgenter puerperia diviſit? natus eſt filius: dixit, Filius hic meus eſt. natus eſt alter: dixit, Hic matris eſt. natus eſt tertius: dixit, Hic avi eſt. Cum quæreret filium, erant qui ſuaderent & dicerent: Tace, metuit excludi. *Caſtii Pii.* Quam cauſam rapiendi habebat impotens ſenex? nunquid fratres ejus occideram? Ignoſcite mihi, ſi tantum filiæ meæ mandata narro. hanc ſolam ex meis morientem vidi. habui filiam: de omnibus meis, *Habui*, dicendum. Habitu vagabatur lugubri, ſordidaque prætexta: omnes illius miſerebantur: quoſdam etiam dicenteis audivi: Quid? iſte puer matrem

non habet? patrem non habet? avum non habet? *Arellii Fusci Patris*. Tres filios filiæ meæ debes, unum mihi: sine apud me nutriatur. Quid times? ne non admittare, cum veneris? exposuisse hactenus juvet. Iam nunc fortuna, aut noverca narranda est. ut vidit me, hæsit complexibus meis. puerum osculabar miser, interrogabam de fratribus: dum interrogo, dum fleo, perveneram domum. Rogo ne hoc causam meam peiorem fecerit, quod ille, quem rapui, unius erat. *Votieni Montani*. Mittit præconem, adjice illi omnia insignia. *Hic puer matrem perdidit, fratres amisit, novercam habet*. Affirmo tibi, non indicabit quisquis fuerit. Erras, & vehementer erras; filios quos perdidisti, non quæris: quem quæris, non perdidisti. Vtra tandem justior querela est? pater ab avo unum repetit. avus duos à patre. *Vibii Rufi*. Raptor ille & impotens, dum moriuntur nepotes mihi, ad januam steti: plus habeo quod avo, quam quod reo timendum sit. *Fulvii Sparsi*. Vnus perit, alter perit: totiens fortunam accusas, nunquam novercam. Facinus indignum! puer ad supplicium in domo avi à patre quæritur. Ad ægrotantes nepotes veni: non sum admissus: hæc vis vera fuit. *Argentarii*. Patet quos conscios habuit, nescio: domi non fuit: amissa filia volui aliquem adoptare ex nepotibus: sed ajebam, Quid necesse est? quotiens videre volam, in domum veniam: quotiens volam, in domum abducam: agamus tanquam affines. Tres habes filios. dividamus: & vide quam non improbam divisionem desiderem; ex tribus unum posco. Vtinam omnes, quos perdidit, quæreret. *Blandi*. Cum tradere vellem puerum, nescio quis exclamavit: Puer, nunc peristi. nihil vobis subtraham. quidni? præconi quoque omnia indicavi. *Mentonis*. Rapui nepotem, habeo. redderem, si pater quæreret.

Divi-

DIVISIO. *Montanus Votienus* in has quæstiones divisit. An in re vis sit. Nulla, inquit, vis est, quæ arma, quæ pugnam, quæ vulnera non habet. Volo mihi describi comitatum istius tumultus. Quæ turba est, unus puer, & unus senex? Rapuisti, inquit, filium meum. immo nepotem meum sustuli, immo venientem non potui excludere. An si pro illo fuit, fieri vim, quæ facta dicitur, non teneatur qui fecit. Vis injuriosa damnatur: solet enim esse & salutaris. Cum latrones aliquid obsiderent, si perfodissem villam armata manu, conjugem, liberos ejus rapuissem, accusari possem? Quod vivit puer, beneficium meum est. Et medici alligant, & corporibus nostris, ut medeantur, vim afferunt. An pro illo fuerit rapi. Hoc loco accusatio novercæ, & insectatio patris tam patienter suos perdentis. *Gallio* & illam quæstionem fecit, & prius sumendam quæstionem putavit ex persona, quam ex re: An cum avo nepotis nomine agi possit. Non magis, inquit, quam cum patre filii nomine, non magis quam cum matre. Habet sua jura natura: & hoc inter avum patremque interest, quod avo suos servare licet, patri etiam occidere. Non potes, inquit, sic mecum agere tanquam cum alieno, ut dicas: Quid tibi cum illo, qui est intestati filius? tuus heres futurus sit, quam dementem alligaturus est? quædam jura non lege, sed natura nobis attributa. Si nepotem suum avus peccantem aliquid, & inter lascivos jocos petulantius lascivientem feriret, num injuriarum quisquam cum illo ageret? Et ultimam illam *Gallio* fecit, cum tractasset illa: Licet mihi, ut prosim, facere. deinde, huic profuit. An avo ignoscendum sit cum pro nepote, affectu elatus, fecerit. Hoc loco tractavit, quam indignum esset damnari illum ab hoc. *Latro* duas ultimas quæstiones aliter po-

M 2 suit,

ſuit, & plus complexus eſt. Etiam ſi vim fecit: an tamen damnari non poſſit, ſi bono animo fecerit. ait enim, & de animo fieri controverſiam avo, & dicere patrem: Non ut nepotem ſervaret, fecit, ſed ut infamaret uxorem meam, tanquam veneficam, me tanquam veneficæ mancipatum, cui male liberi ſui committerentur.

Color. Colore ergo hoc *Latro* eodem uſus eſt pro patre, ut diceret, ne viva quidem uxore bene ſibi cum ſocero conveniſſe: mortua vero professas inimicitias illum geſſiſſe ſecum. languente vero puero, illum veniſſe, cum convicio, cum vociferatione nefaria, & dicentem & auſpicantem quicquid accidit: auctores habere amicos ſe, ne admitteret hominem, non ad officium nepotum, ſed invidiam & contumeliam generi venientem, qui ad ſanos nepotes nunquam dignatus eſſet accedere: medicos vero ſuaſiſſe ne veniret, ne puerum confunderet: & impleret ſuſpicionibus. *Silonis Pompeii* color fuit, ut Latroni videbatur, qui controverſiæ repugnaret. dixit enim, veniſſe avum ad imbecillum puerum, ad ægros non ſemper proximos admitti: utique ad eos, qui graviter ægrotant, ſæpe & patrem non admiſſum. Sic avo quoque intempeſtive venienti dictum, Nunc non potes: ſtatim cum convicio abiſſe. in altero idem feciſſe. *Latro* ajebat, hunc colorem optimum eſſe, ſi recitaſſet, ſe recipi non poſſe: quia ponatur, Non eſt admiſſus: ſub hoc themate intelligere nos, non hoc illi dictum, Nunc non potes: ſed ex toto, Non potes. *Gallio* utrumque miſcuit, & hoc colore, qui videri non poteſt alioquin thema evertere, parcius uſus eſt. Dictum eſt, inquit, illi: Quieſcit puer, paulum commorare. medici vetuerunt quenquam admitti. ſcitis ſolere dicere illos: Nec ſi pater

ter

ter venerit. Protinus iste clamare cœpit, Testor me non admitti: & tantum non tabellis signatis denuntiare. Avum distuleram, accusatorem exclusi. Iterum, inquit, venit cum convicio. Iam unum occidistis, alterum occiditis. Nihil est miserius, quam ubi alicui ex miseria sua invidia quæritur. Non est admissus, cum diceret, se nepotem suum non videre velle, sed inspicere. Sic egit: Veni, non ut istum accusarem, sed ut me defenderem. *Gallio* hoc colore usus est: Non admisi avum. quia dictum erat mihi, hoc illum animo venire, ut raperet.

Ex altera parte colorem hunc *Cassius* introduxit: Timuisse se de puero. Frustra, inquit, duos occiderat noverca. & ait: Vellem ad vos nocentior venirem reus, vellem tres raperem. *Argentarius* hoc colore usus est. rogatum à puero avum. Negabat, inquit, posse se vivere, si in illa relinqueretur domo. *Hispanus* hoc colore usus est, affectum esse ablatum. Sustuli, inquit, nepotem meum. Non potui, inquit, satiari osculis, non potui ab illo tam cito distrahi. Nolite mirari: post longum tempus illum videram. *Albutius* hoc colore usus est, ut diceret: Noluisse illum in tam infausta domo educari, ex qua duo jam fratres elati essent: ei qui postea decessit, inter causas moriendi casum fratris fuisse. Et servavit hunc colorem, ne quid in novercam, ne quid in patrem diceret: ajebat, justissimum futurum avum, si tantum se defendere voluisset. Quid ergo? quare rapuisti? amabam. huic maxime ab initio animum meum addixeram. In domo vestra nihil præter ipsam domum timui. Si apud me duo decessissent, ex domo mea illum transtulissem *Marcellium Marcium* ajebat sic narrasse: Puer me secutus est. non criminor vobis illum. quicquid est, potius

quam illius periculo fiat: ego rapui. Vbi eſt? inquit. Vivit, ſalvus eſt; veni, cum voles aſpicere. Redde, inquit, patri ſuo. Ego aſper! Age, monſtrabo ſi vis, quis ante me tibi filios abſtulerit. *Varius Geminus* eundem ſenſum dixit: Quæ eſt iſta tam fera pietas, tam præpoſtera? quærere tuos à tertio incipis. *Montanus Votienus*, homo rariſſimi, etiam ſi non emendatiſſimi ingenii, vitium ſuum, quod in orationibus non evitabat, in ſcholaſticis quoque euitare non potuit: ſed in orationibus, quia laxior eſt materia, minus earundem annotatur iteratio. In ſcholaſticis, ſi eadem ſunt quæ dicuntur, quia pauca ſunt, notantur. Memini, illum pro Galla Numiſia apud centumviros tirocinium ponere. Ex uncia heres erat patris ſui Galla. objiciebatur illi veneficium. dixit rem diſertiſſimam, & omnibus ſæculis duraturam, quia neſcio an quicquam melius in eo genere cauſarum dictum. Vnciam nec filiæ deberi, nec veneficæ. Non fuit contentus. adjecit: In paternis tabulis filiæ locus, aut ſuus debetur, aut nullus. etiamnum adjecit: Relinquis nocenti nimium, innocenti parum. Ne ſic quidem ſatiare ſe potuit. adjecit: Non poteſt filia tam anguſte paternis tabulis adhærere, quas aut totas poſſidere debet, aut totas perdere: & plura multa, quæ memoria non repeto. Ex iis quædam in orationem contulit, & alia plura quam dixerat, adjecit, Nihil non ex eis bellum eſt, ſi ſolum ſit: nihil non ruſſus ex eis alteri obſtat. Idem in hac declamatione feciſſe eum, memini. Erras, pater, inquit, & vehementer erras, quos perdidiſti, non quæris: quem quæris, non perdidiſti. Deinde: Puer iſte inventus perit. Deinde: Quiſquis puero favet, ne inveniatur, optet. Deinde; Puer niſi avum ſequitur, fratres ſecuturus eſt. Deſine quærere: quem ſi inveneris,

ſic

sic perdes, ut invenire non possis. Et deinde: Rapuit istum avus, ne raperet noverca. Et deinde. Vnum tantum pater ex liberis suis quærit, qui salvus est. *Glycon* hunc sensum semel dixit: sed genere corrupto: τοῦτο τὸ παιδίον, ὅταν εὑρεθῇ, τότε ἀπόλειται, Habet hoc *Montanus* vitium. sententias suas repetendo corrumpit. dum non est contentus unam rem semel bene dicere, efficit, ne bene dixerit. & propter hoc & alia, quibus orator potest poëtæ similis videri, solebat Scaurus Montanum inter oratores Ovidium vocare. Nam & Ovidius nescit, quod bene cessit, relinquere. Non multa referam, quæ Montaniana Scaurus vocabat. Vno hoc contentus ero. Cum Polyxena esset abducta, ut ad tumulum Achillis immolaretur, Hecuba dixit:

——*cinis ipse sepulti*
In genus hoc pugnat.

poterat hoc contentus esse, adjecit:

——*tumulo quoque sensimus hostem.*

Nec hoc contentus adjecit:

Æacidæ fœcunda fui.

ajebat autem Scaurus rem veram: Non minus magnam virtutem esse, scire desinere, quam scire dicere.

CONTROVERSIA XXIX.

Filia conscia in veneno privigni.

Lex. Venefica torqueatur, donec conscios indicet. Thema. *Quidam mortua uxore, ex qua filium habebat, duxit aliam: & ex ea filiam sustulit. decessit adolescens. accusavit maritus novercam veneficii. damnata cum torqueretur, dixit consciam filiam. petitur ad supplicium puella. pater defendit.*

PRo Fil●●. *Caſtii Pii.* Non eſt quod putetis, has lacrimas aut filiæ eſſe, aut me pattem. Non prodeſſet tibi, puella, ne hoc quidem, quod te frater amavit, niſi mater odiſſet. Hoc me odiſti, noverca, quod ſcilti, conſciam me eligi pœnæ. Dixit: Anteactam ejus vitam excutiamus. *Fulvii Sparſi.* Nefaria mulier, filiæ quoque noverca, ne mori quidem potuit, niſi & occideret. Inter gladiatores victoris quoque conditio peſſima eſt, cum moriente pugnantis. Nullum magis adverſarium timeas, quam qui vivere non poteſt, occidere poteſt. *Vibii Galli.* Concitatiſſima in mortem rabies eſt: deſperatione ultima in furorem animus impellitur. Quædam feræ tela omnia commordent, & ad mortis auctorem per vulnera ſua ruunt. Abſciſſa miſſione gladiator, quem armatus fugerat, nudus inſequitur. Præcipitati non quod impulit tantum trahunt, ſed quod occurrit: & naturali quodam deploratæ mentis affectu morientibus gratiſſimum eſt, commori. *Vatieni Montani.* Dum filium vindico, ubi graviſſime mihi nocere poſſit, oſtendit. O mendacium ſimile veneficio! Sic credibile eſſe in ſorore patricidium creditis? non timeo ne quis hoc in ſorore credat, quod ego vix probavi in noverca. Natam mihi filiam quaſi futuræ pacis obſidem ſuſtuli: ajebam, Dum matris meminit, obliviſcetur novercæ. at illa, dum novercæ meminit, matris oblita eſt. Filia, inquit, mihi conſcia eſt. poſt hanc vocem remiſſa putares tormenta: ſimilis facta torquenti eſt. Soror fratri venenum dedit? quamdiu luctati ſumus, ut crederetur noverca privigno dediſſe? Noverca, quod volueras conſecuta es. damnaſſe jam pœnitet. *Argentarii.* Facio rem, Iudices, non novam; liberos meos à noverca vindico. Peto, ne, quia filium vindicavi, filiam perdam. Niſi ſuccurritis,

noverca

noverca vicit, ego victus sum. Duxi, nescio, pejorem uxorem, an novercam. Hoc mihi carior est, quod tam invisa matri fuit. *Cornelii Hispani.* Si conscia esset, neminem expectarem: scitis, quemadmodum veneficam oderim. Instabam tormentis: ajebam, Morere peius, quam odisti. Non satis mihi ardere ignes videbantur, non satis insidere verbera. dixit: Si quid adjicere tormentis tuis possum, puto jubebo filiam afferri. Vocet huc aliquis matrem. Quid expavisti, puella? quid ad sinus meos refugisti? quid extimuisti, tanquam novercam? *Marillii.* Ne inter supplicia quidem desinit occidere: & hanc quisquam putet, non potuisse venenum sine conscia dare? Puella, quæ occidisse fratrem dicitur, quid ante peccavit? noverca quoque ante occidit privignum quam filiam. &, Bonæ spei est: quæritis argumentum? matri suæ non placet. *Arellii Fusci.* Etiam cineribus tuis infesta est noverca. quod unum potest, persequitur sororem tuam. Quid adhuc potest nosse, nisi fratrem? prosit illi apud vos, quod illam pater laudat: prosit, quod talis mater accusat. *Mentonis.* Non misereris hujus? miserior est quam frater. Ille habuit sine dubio novercam torquere. Consecuta es, mulier, quod voluisti. solus omnium magis sensi novercam, cum perdidi. *Porcii Latronis.* Habui filium tam bonum, ut illum amare posset etiam noverca: nisi in eam incidisset quæ posset etiam filiam odisse. Huc mea scelera reciderunt: ut parricidium puellare sit. ætas, si magnitudinem rei non intelligit, non est idonea parricidio. Sed veneficæ, inquit, filia est. Si parentes inspiciuntur, cur non potius patri videatur similis, cui placet, quam matri cui displicet? Denique non recuso, quo minus in illa vel matris exigatur imitatio. Illa, cum hujus ætatis erat, nec noverca

erat, nec venefica. *Albutii Sili.* Duxi uxorem, nullis adhuc inquinatam fabulis. nec miror, innocentem tunc fuisse: adhuc puella erat. *Blandi.* Ut scelerata sit, nempe matri suæ similis est: ante veneficium oportet faciat quam parricidium. Filia, inquit, conscia est. Dii te perdant! etiam cum torqueris, occidisti. Servus tortus Catonem conscium furti dixit. Quid agitis? utrum plus creditis tormentis, an Catoni? *Buteonis.* Si conscius à te, puella, quæretur, nominato patrem. Quid noverca tam sero, puella tam cito? Filia, inquit, conscia est. Male pereas! at ego te putabam unius novercam. *Triarii.* Filia, inquit, tua cònscia est. Videbatur sibi post hanc vocem vicisse. Amissum fratrem flevit in funere, totius populi habitum lacrimis suis expressit: itaque illam noverca peius perire voluit quam privignum. Filia, inquit, conscia est. Hoc ultimum fuit novercæ veneficium. *Q. Haterii.* Succurrite quæso, ne, cum torta sit quæ filium meum occiderat, filiam etiam, dum torquetur, occiderit. Liberos semper effero, unius mulieris aut mendacio, aut veneno. Non flet quantum reæ satis est. quemadmodum illi extorquebo lacrimas? afferte mihi imaginem fratris. video subito desiderio fletus concitatos, nunquid talem vultum, cum mater torqueretur, habuit?

Pars altera. Triarii. Si odissemus te, pateremur cum ejusmodi filia vivere. Quarundam ferarum catuli cum rabie nascuntur: venena statim à radicibus pestifera sunt. Quantum illi ad scelera ætatis adjecit, quod illam noverca peperit? Quid illa, quæ fratrem in moram patri sequenti sparsit? Habemus exemplum, quod & sorori conveniat, & virgini.

Divisio. Cassius in duas partes conjecturam divisit, & primum quæsivit, An conscia illi opus fuerit:

fuerit: deinde, Si opus fuerit, an hanc habuerit. Non servavit autem modum. Nam & illum locum diu tractavit, Non posse sororem in mortem fratris impelli. Et iterum tam puellam voluit videri, ut nulli esset idonea ministerio. Itaque elegantissime deridebat *Montanus Votienus* in hac controversia ineptias rhetorum, quod sic declamarent, tanquam hæc, quæ nominata est, infans esset: nec intelligerent, si talis esset, ne futuram quidem ream. Itaque hoc debemus, inquit, proponere nobis: puellam ejus ætatis, in qua torta; credibile scelus illud quidem, sed intolerabile esse ajebat. Induxerat *Castius* matrem dicentem filiæ: Da fratri venenum. *Triarius* multo rem magis ineptam, quia non invenit illam, sed concupivit; nam excessus sententiam traxit. Induxerat novercam dicentem: Da fratri venenum: fecit illam respondentem; Mater, & mihi da. quid enim est tam absurdum, quam matrem sic locutam cum puella, Da fratri venenum? Non ferebant nec illam Triarii sententiam, qua aliter *Haterius* usus est, cum ad epilogum pervenisset. Hoc loco debebat reus flere; non flet puella. inveniat, quemadmodum fleat, aliquis, hoc est, imaginem fratris. Illa enim si tam puella est, ut dicat, Mater, quid est venenum? non potest tantæ pietatis esse, ut eam imago fratris in lacrymas concitet. Tantus autem error est in omnibus studiis, maxime in eloquentia, cujus regula incerta est, ut vitia quidam sua & intelligant, & ament. *Castius* pueriliter se dixisse intelligebat; Mater, quid est venenum? Deridebat enim *Murrhedium*, qui hanc sententiam imitatus est in epilogo, cum alloqui cœpisset puellam, & diceret; Compone te in periclitantium habitum, profunde lacrimas, manus ad genua dimitte, rea es. Fecerat respondentem puellam;

puellam; Pater, quid est rea? Et ajebat Cæstius: Quod si ad deridendum me dixit, homo venustus fuit. Et ego nunc scio, me ineptam sententiam dicere. Multa autem dico, non quia mihi placent, sed quia audientibus placitura sunt. Et illud *Rufi Vibii* tolerabilius ajebat esse, sed & ipsum aliqua objurgatione dignum dixerat in epilogo; Nutrix, ream tolle. Illud in *Haterio*, qui & promisit oratorem, & præstitit, negabat se posse ferre, quod dixerat; Hæc rea non mittenda in exilium, sed ferenda est. Cum sciret, inquit, in exilium exportandos locari solere. quid enim intelligi vult hac sententia, nisi ex toto puellam ambulare non posse? Vsque in exilium; verum est. sed nec mater ejus potuisset. *Silo* à parte patris comparationem fecit inter se matris & filiæ. totam hac figura declamavit. Non sum, inquit, vobis dicturus, qualis debeat esse venefica. operam perdam, si cœpero describere, debere esse ætate provectam, usu exercitatam, invisam viro, quæ possit etiam filiam occidere. Supervacuum est uti pluribus verbis. in hac ipsa causa habemus veneficæ exemplar. Comparemus inter se duas reas. nec est quod quæratis aliquem, qui cognitionem vestram per omnes comparationis parteis ducat. ego vobis dicam, quomodo illam accusaverim. Ego illi objeci anteactam vitam: vos illi potestis objicere? Et sic omnia circumiit, & comparando defendit. Illam quæstiunculam, quæ in prima parte tractata erat à quibusdam, Non illi utique fuisse opus conscia, & sic transcurrit: Ajebat, inquit, tota actione rea hæc, Quam consciam habueram. ego negabam illi opus fuisse. ajebam, In eadem domo eras, venenum notum erat, novercæ occasio facilis convivienti, non eras suspecta, nemo te timebat propter sororem. Ex altera parte hoc usus est colore: Novercam video

video venenum dedisse, ut filia sua sola heres esset: eandem illi & conscіam fuisse veneficii, & caussam. Omnes declamatores ajebat voluisse aliquid novi dicere, eo loco quo nominabat noverca filiam conscіam. dixit, inquit, *Hybreas:* Τί οὖν; ἐψεύσατο κατὰ τῆς ἰδίας θυγατρός; οὐκ· ἀλλὰ κατὰ τῆς ἐμῆς. Hanc sententiam *Fuscus Arellius* cum esset ex Asia, non casu dixit, sed transtulit ad verbum quidem: Quid ergo? inquit. mentita est de filia sua? immo de mea. Modestius hanc sententiam vertit *Haterius:* Quid ergo? mentita est, quæ nihil lamentabatur de accusatoris sui filia? *Castius* dixit: Nominavit privigni sui sororem. *Albutius* dixit: Quid habuit quod dubitaret, an parceret filiæ ejus à quo occidebatur, sorori ejus, quem occiderat? *Triarius* dixit: Quid ergo mater mentita est? tolle matris nomen, post damnationem noverca est. *Blandus* dixit: Nominabo istam quæ patri affuit, istam quę mortuo fratre ac matre non flevit. *Silo Pompeius* dixit: Filia, inquit, mihi conscia est. post hoc, eundem vultum ejus notavi, quem videram moriente privigno. *Montanus Votienus* Marcellum Marcium amicum suum, cujus frequenter mentionem in scriptis suis facit, tanquam hominis diserti, ajebat hanc dixisse sententiam: Invenit, quomodo damnata accusaret, moriens occideret, torta torqueret. non est hoc indicium, sed alterum novercæ veneficium. *Latro* dixerat, cum descripsisset tormenta: Instabam super caput non accusator, sed tortor: ipse ignes subjiciebam, ipse ad intendendum eculeum manus admovebam. ego non bibam sanguinem istius, non eruam oculos? filium mihi eripuit: nisi citius illam oppressissem, & filiam abstulisset. *Triarius* dixit: Cum accusarem, objeci veneficium. In ultima parte inter preces meas excitavi puellam ad ultionem

tionem fratris ſui. Hæc res maxime, Iudices, movit, hæc maxime novercam offendit. *Albutius* dixit: Poſtquam nominavit filiam, ad me reſpexit: videlicet ut ſciret, an ſatis torſiſſet. *Nicetis* egregie dixit in hoc eodem loco: συνοῖδ' ἐμοὶ, φησὶν, ἡ θυγάτηρ, καὶ προσέθηκεν ἐκ τούτου. *Montanus* cum diceret illum locum, quamvis ſceleratos parentes, velle tamen innoceutes liberos ſuos eſſe, dixit: poteſt illa filiam veneficam fingere, ſi poteſt facere. difficilius eſt filios inquinare, quam perdere. & illud: Favete ſæculo, Iudices, cum ingentia ſcelera ferat, ne etiam immatura tulerit. favete. nullum ſcelus commiſſum ſit, niſi quod ſolet. favete, ut potius non deſierit noverca parricidium facere, quam ſoror cœperit. Damnare illum potui, effugere non potui. Sero feciſti, noverca. ſi hoc ante dixiſſes, potuiſti prævaricationi paciſci. recte cum damnareris, animoſa eras. recte nihil potes facere. ſi qua fides, accuſator inſidias reæ timui. nuſquam à ſinu meo dimiſi puellam, ipſe omnes prægustavi cibos. O incauta futuri mortalitas! poſtquam ad tortorem perduxi novercam, timere de filia deſii.

Color. Omnes illo colore uſi ſunt, nominatam à noverca filiam in dolorem patris. *Gallio* plura dixit: Fortaſſe, inquit, hanc nominavit, ut veros conſcios celaret: fortaſſe, ut, quia acerrime inſtabat accuſator, hoc metu territus finem tormentis imponeret: fortaſſe in dolore tormentorum ſtupefacta, neſcivit quid loqueretur. Noviſſime dixit, Fortaſſe in hoc, ut quæ pœnas veneficii dabat, accuſationis exigeret. Illum ſenſum adjecit: Ex meis hoc affectibus æſtimo. cum tum ira, tum odio furerem, circumſpiciebam omnes ultionis vias, oblitus innocentiæ. ſi proprios habuiſſet liberos noverca, occidiſſem. In hanc

ipſam

ipsam quotiens impetum facere volui? sed propter hoc à me tuta erat, quod à matre non erat.

LIBER QVINTUS.

Seneca Novato, Senecæ, Melæ, Filiis salutem.

Vod ultra mihi molesti sitis, non est. Interrogate, si qua vultis, & sinite me ab istis juvenilibus studiis ad senectutem meam reverti. Fatebor vobis, jam res tædio est. Primo libenter assilui, velut optimam vitæ meæ partem mihi reducturus: deinde jam pudet, quandiu non seriam rem agam. Scholastica studia leviter tractata delectant: contrectata & propius admota, fastidio sunt. Sinite ergo me semel exhaurire memoriam meam, & admittite vel adactum jurejurando, quod adfirmem dixisse me, quæ scivi, quæque audivi, quæque ad hanc rem pertinere credidi. Pertinere autem ad rem non puto, quomodo L. Magius gener T. Livii declamaverit, quamvis aliquo tempore suum populum habuit, cum illum homines non in ipsius honorem laudarent, sed in soceri ferrent: quomodo L. Asprenas, aut Quinctilianus declamaverit: transeo istos, quorum fama cum ipsis extincta est. De Scauro si me interrogatis, cum illum mecum audieritis, iniqui estis. Non novi quenquam, cujus ingenio* P. R. pertinacius ignoverit. Dicebat negligenter sæpe causam in ipsis subselliis: sæpe, dum amicitur, dicebat: deinde litiganti similior quam agenti, cupiebat evocare aliquam vocem adversariorum, & in altercatione vires suas noverat. Nihil erat illo venustius, nihil paratius: genus dicendi antiquum, verborum quoque

que non vulgarium gravitas, ipse cultus habitusque corporis, mire ad auctoritatem oratoriam aptatus. Sed ex iis omnibus scire posses, non quantum oratorem præstaret Scaurus, sed quantum desereret. Pleræque actiones malæ, in omnibus tamen aliquod magni neglectique ingenii vestigium extabat. raro aliqua actio bona, sed quam fortunæ imputares. Sed illum longa, immo perpetua desidia eo perduxerat, ut nihil curare vellet, nihil posset. Orationes septem edidit, quæ deinde senatusconsulto combustæ sunt. Bene cum illis ignis egerat. Sed extant libelli, qui cum fama ejus lugent, multoque dissolutiores ipsis actionibus. Illas enim cum destituerit cura, calor adjuvat: ii caloris minus habent, negligentiæ non minus. Declamantem audivimus, novissime quidem cum M. Lepido ita, ut quod difficillimum erat, sibi displiceret. De Labieno interrogatis? Declamavit non quidem populo, sed egregie. Non admittebat populum: & quia nondum hæc consuetudo erat inducta, & quia putabat turpe ac frivolæ jactationis. faciebat enim censorium supercilium, cum alius animo esset. Magnus orator, qui per multa impedimenta eluctatus, ad famam ingenii, confitentibus magis hominibus pervenerat, quam volentibus. Summa egestas erat, summa infamia, summum odium. Magna autem debet esse eloquentia, quæ invitis placeat. cum ingenia favor hominum ostendat, favor alat, quantam vim esse oportet, quæ inter obstantia erumpat? Nemo erat, quin, cum homini omnia objecerat, ingenio multum tribueret. Color orationis antiquæ, vigor novæ. Cultus inter nostrum ac prius sæculum medius, ut illum posset utraque pars sibi vindicare. Libertas tanta, ut libertatis nomen excederet: ut, quia passim ordines hominesque laniabat, Rabienus vocaretur. Animus

mus per vitia ingens, & ad similitudinem ingenii sui violentus, & qui Pompeianos spiritus nondum in tanta pace posuisset. In hunc primum excogitata est nova pœna. effectum est enim per inimicos, ut omnes ejus libri incenderentur. Res nova & insueta, supplicia de studiis sumi. Bono hercule publico, ista in pœnas ingeniosa crudelitas post Ciceronem inventa est. Quid enim futurum fuit, si ingenium Ciceronis triumviris libuisset proscribere? Sunt dii immortales lenti quidem, sed certi vindices generis humani, & magna exempla in caput invenientium regerunt: ut justissima patiendi vice, quod quisque alieno excogitavit supplicio, sæpe excipiat suo. Quæ vos, dementissimi homines, tanta vecordia agitat? parum videlicet in pœnas notæ crudelitatis est. conquirite in vosmetipsos nova, quibus pereatis: & si quid ab omni patientia rerum natura subduxit, sicut ingenium memoriamque nominis, invenite quemadmodum perducatis ad eandem rem corporis mala. Facem studiis subdere, & in monumenta disciplinarum animadvertere, quanta & quam non contenta certa materia sævitia est? Dii melius! quod eo sæculo ista ingeniorum supplicia cœperunt, quo & ingenia desierunt. Ejus, qui hanc in scripta Labieni sententiam dixerat, postea viventis adhuc scripta combusta sunt: jam non malo exemplo, quia suo. Non tulit hanc Labienus contumeliam, nec superstes esse ingenio suo voluit, sed in monumenta se majorum suorum ferri jussit, atque ita includi: veritus scilicet, ne ignis qui nomini suo subjectus erat, corpori negaretur: non finivit tantum seipse, sed etiam sepelivit. Memini aliquando cum recitaret historiam, magnam partem convolvisse, & dixisse: Hæc quæ transeo, post mortem meam legentur. Quanta in illis libertas fuit, quam etiam Labienus

bienus extimuit? Cassii Severi, hominis Labieno junctissimi, belle dicta res ferebatur. Illo tempore quo libri Labieni ex S.C. urebantur: Nunc me, inquit, vivum uri oportet, qui illos edidici. Monstrabo vobis bellum libellum, quem à Gallione vestro petatis. Recitavit rescriptum Labieni pro Batyllo Mæcenatis, in quo suspicietis adolescentis animum, illos dentes ad mordendum provocantis. Puto jam nihil, quod interrogetis, restat. Musa rhetor, quem interdum soletis audire, licet Mela meus contrahat frontem, multum habuit ingenii, nihil cordis. Omnia usque ad ultimum tumorem perducta, ut non extra sanitatem, sed extra naturam essent. Quis enim ferret hominem de siphonibus dicentem, *Cælo repluunt*: de sparsionibus, *Odoratos imbres*: & in cultum viridium, *Cælatas silvas*: & in pictura, *Nemora surgentia*? Aut illud quod de subitis mortibus memini eum dicentem, cum vos me illo perduxissetis; Quicquid avium volitat, quicquid piscium natat, quicquid ferarum discurrit, nostris sepelitur ventribus. Quære nunc, cur subito moriamur: mortibus vivimus. Non ergo, & si jam manumissus erat, debuit de corio ejus nobis satisfieri. Non sum ex judicibus severissimis, qui omnia ad exactam regulam redigam. Multa donanda ingeniis puto: sed donanda vitia, non portenta sunt. Si qua tamen tolerabiliter dicta sunt, non subtraham. ne plura videantur, vel subjicietis vos. Oscus non incommode dixit, sed sibi nocuit, dum nihil sine schemate dicere cupit. oratio ejus non figurata erat, sed prava. Itaque non inurbane Pacatus rhetor, cum illi Massiliæ mane occurrisset, schemate illum salutavit. Poteram, inquit, dicere: Ave, Osce. Ipse ab eloquentia multum aberat, natus ad contumelias omnium ingeniis inurendas. Nulli non impressit aliquid, quod effu-

effugere non posset. Ille Passieno, prima ejus syllaba in Græcum mutata, obscœnum nomen imposuit, declamatori subtili, sed arido. Ille Sparso dixit, scholam communem cum rhetore quodam habenti: Tu potes controversiam intelligere, qui non intelligis te laterem lavare? Sparsus autem dicebat valenter, sed dure. Ad imitationem Latronis se direxerat: non tamen unquam similis illi erat, nisi cum eadem diceret. Vtebatur suis verbis, Latronis sententiis. Cum Basso certamen illi fuit, quem vos quoque audistis, homine diserto: cui demptam velim, quam consectabatur, amaritudinem & simulationem actionis oratoriæ. Nihil indecentius, quam ubi scholasticus, quod non novit, imitatur. Amabam itaque Capitonem, cujus declamatio est de Popilio hæc quæ meo Latroni subjicitur. Bona fide Scholasticus erat. in his declamationibus, quæ illi bene cesserunt, nulli non post primum Tetracolon præferendus. Primum Tetracolon quorum faciam, quæritis? Latronis, Fusci, Albutii, Gallionis. Hi quotiens conflixissent, penes Latronem gloria fuisset, penes Gallionem palma: reliquos, ut vobis videtur, componite. Ego vobis omnium feci potestatem. hos minus nobiles finite in partem abire, Paternum, Moderatum, Fabium, & si quis est nec clari nominis, nec ignoti. Dum in his ad satietatem vestram me præstiterim, permittite me mihi & aliquos, quos non nostis, ex sinu proferre: quibus quo minus ad famam pervenerint, non ingenium defuit, sed locus. Bene declamavit Gavius Silo: cui Cæsar Augustus, cum frequenter causas agentem in Terracinensi colonia vidisset, plenum testimonium reddidit. dixit enim, Nunquam audivi patremfamilias disertiorem. Erat qui patremfamilias præferret, oratorem subduceret. Partem enim

enim eloquentiæ putabat, eloquentiam abscondere. Solebat declamare studiose Turrinus Clodius, cujus filius fraterno vobis amore conjunctus est, adolescens summæ eloquentiæ futurus, nisi mallet exercere quantum habet, quam sequi quantum consequi posset. Sed Turrinus Clodius multum de viribus remiserat, dum Apollodorum sequitur, & summam legem dicendi eum putat. Tantum tamen illi superfuit virium, quantum valeret, etiam si ars abesset. Sententias dicebat excitatas, insidiose aliquid petentes. Nunquam non de colore Latroni controversiam fecit. Latro nunquam solebat disputare in convivio, at aliquando declamare ex tempore solebat. Dicebat quosdam esse colores, prima facie duros, asperos: eos non posse, nisi actione probari. Negabat itaque ulli placere posse, nisi totum nossent se, & suas vires, & illarum fiducia aliis metuenda & prærupta evadere. Multa se non persuadere judici, sed auferre. Turrinus contra nihil probare, nisi tutum: non quia imbecillus erat, sed quia circumspectus. causas nemo proposuit diligentius, nemo respondit paratius: & pecuniam itaque & dignitatem, quam primum in provincia Hispania habuit, eloquentiæ debuit. Natus quidem erat patre splendidissimo, avo D. Iulii hospite: sed civili bello attenuatæ domus nobilis vires excitavit, & ita ad summam perduxit dignitatem, ut, si quid illi defuit, scias locum defuisse. Inde filius quoque ejus, id est, meus (nunquam enim illum à vobis distinxi) habet in dicendo paternam diligentiam, quæ vires ex industria retundit. Hoc & in ipso genere vitæ sequitur, ad summa evasurus juvenis, nisi modicis contentus esset. ideo dignus est, cujus tam modestis cupiditatibus fortuna præstet fidem. Horum nomina non me à nimio favore, sed à certo

certo posuisse judicio scietis, cum sententias eorum retulero, aut pares notissimorum auctorum sententiis, aut præferendas.

CONTROVERSIA XXX.

Lugens pauperis filius divitem sequens.

Lex. Injuriarum sit actio. Thema. *Quidam cum haberet filium, & divitem inimicum, occisus, inspoliatus inventus est. Adolescens sordidatus divitem sequebatur. Dives eduxit eum in jus & postulavit, si quid suspicaretur, accusaret se. Pauper ait, Accusabo, cum potero: & nihilominus sordidatus divitem sequebatur. Cum peteret honores dives, repulsus est. Accusat injuriarum pauperem.*

PRO PAUPERE. *Vibii Galli.* Gratias diviti, quod quos odit, reos jam facere contentus est. interdiu publico nobis interdicitur: quærite quid nocte fiat. Non ambulabis, inquit, eadem via qua ego, non calcabis vestigia mea; non offeres delicatis oculis sordidatam vestem, non flebis invito me, non tacebis. perieramus, si hic magistratus esset. *Albutii Sili.* Quòd sordidatus fui, luctus est: quod flevi, pietas est: quod non accusavi, timoris est: quod repulsus est, vestrum est. Non taceam, qui adhuc vivo, quod tacui? Nostis populi loquacis suspiciones. Quare iste honores illo vivo nunquam petiit? ego vero omnes quæso, omnes ut me in inquisitionem paternæ mortis adjuvent: & ad tua genua, dives, venissem, nisi timerem, ne invidiam tibi fieri diceres: & jam pridem hoc animo sequor, occasionem loquendi capto: nec mehercules possum dicere, inhumanitate tua fieri quod non audeo. sed vitium me meum sequitur. Taceo. utinam hoc vitium habuisset & pater.

dum

dum libere loquitur, multos offendit: neque te, puto, solum in civitate habuit inimicum. Vt iste ait, causam meam populo probavi. *Iulii Bassi.* Quando autem istis divitibus non sordidati sumus? accusa, inquit, pauper divitem, egens candidatum. ego accusem? ambulare mihi meo arbitrio non licet. In jus vocavit. Accusa, inquit: reum me perage: perora. quis accusare sic loquentem potest? Cur, inquit, me sequeris? quasi aliud iter pauperes, aliud divites habeant. *Castii Pii.* Non essem reus, si accusassem. barba demissa, sordidatus cum criminibus meis ad vos veni. Omnia licet fiant, non desinam inquirere percussorem: & fortasse jam inveni. Quam subitò pater meus in media civitate: Quid me intueris? quid observas? quid dicam? subductus est. *Arellii Fusci Patris.* Incedere magno comitatu, splendido cultu, non est fortunæ meæ: ista divites possunt: satis est, si vivimus. Cum spoliatum cadaver non sit, quis fuerit percussor, nescio. quisquis fuit, quasi dives spolia contempsit. Quare, inquit, me sequeris per publicum? facinus indignum commissum est: dives & pauper per eadem vestigia incessimus. *Osci.* Accusa, inquit. ubi est qui primo cœperat? Vellem pater meus quoque à te non discessisset. viveret. Quare, inquit, me reum non facis? quia accusatorem me non times. Mortuo patre meo. metuo enim, ne quis injuriam sibi fieri putet, si dixero occisum. Occisus est pater meus: à quo? si permittis, nescio. *Iunii Gallionis.* Quid iste accusanti fecisset, qui persequitur tacentem? cur non agis? quia vis tecum agi. Nunquid nunc tibi injuriam facio, sordidatus? quod reo licet, lugenti non licet? Quid potui patri meo minus præstare? in honorem ejus vestem mutavit. *Fulvii Sparsi.* Sordidatus es, inquit, fles,

fles. hoc dicis; ;Pauperis occisi filius pauper es. Pater meus in media civitate salvis legibus occisus est. quis hoc sine lacrimis narrare possit? non deponam has sordes, nisi invenero cui induam. Quis occidit patrem meum? nescio. nihil amplius testari possum quam hanc vocem meam; Adhuc nescio. Delibero interim, ut induam vestem quam patri meo reliquit percussor. Cur me sequeris? magistratus post terga sua non summovent. *Argentarii.* Non vis patrem meum fleam? lacessere nos ultro non solebat. *Clodii Turrini Patris.* Quare, inquit, sordes sumpsisti? quid igitur? ne lugebo quidem quem vindicare non possum; nulli injuriam facio nisi patri, quem adhuc tacitus fleo. *Porcii Latronis.* Cujus necessarius, ita crudeliter interempti patris dolor est. Nihil fortius est, quam quod gemit. Accusa, inquit, me. unde tam securus es? invenisse videris, quis alius occiderit. Non erat præda quam grassator sequeretur, sed erat virtus summa, firmissimum ignoti munimentum, contumax adversus fastidium divitiarum innocentia. Hæc ab inimico petita sunt spolia. Nescio, quomodo miserum esse interdum in miseria juvat, & plerumque omnis dolor per lactimas effluit. Nimium funere nostro exultat. Non solebat vivo illo provocare nos, ut reus fieret. Si quis omnium mortalium miseriarum inter necessarias super occisum patrem lacrimas, increditam adhuc inertiam miratus est, in hac indignitate præsentis periculi omnem suam ponat admirationem. Si pauper accusandi divitis animos non sumpsit, miramini? quia tacet, reus est. Per has lactimas, per hunc squalorem, per hæc necessaria omnibus periclitantibus instrumenta, non invidiosum vestræ misericordiæ præmium petimus, ut absoluto sic esse tanquam reo liceat. Potens iste & gratiosus,
&,

&, quod ne ipse quidem negat, dives fuit, & qui nihil unquam sibi putaret timendum, etiam reo. Crescere deinde in dies odium alterius impotentia, alterius libertate. Dives nihil aliud quam nos pauperes existimare, nos nihil aliud quam innocentes, inter quotidianas acies semper invicti. quis de nostra interim morte cogitaverit, nescio: quod dissimulari non potest, scio quis optaverit. Venit iste cum turba clientium & parasitorum, & adversus paupertatem totam regiam suam effundit. Cur me non accusas? non postulas? vix temperabat quin diceret: Quid ego in te accusatorem non audeam, qui occidendum eum curavi, qui tantum mecum litigaverat? Civitates plerunque finitimæ inter repentinam discordiam bello tument. Inter civilia bella tantum in ultionem satis est, quantum quisque ad maledicendum occupavit. M. Cicero qua violentia in absentiam Metelli strepit? M. Cato Pulchro objiciente furtorum crimina, audivit. Quæ major indignitas esse potuit illius sæculi, quam aut Pulcher accusator, aut reus Cato? In Cn. Pompeium, terra marique victorem, fuit qui carmen componeret, uno, ut ait, digito caput scalpentem. Fuit aliquis qui licentia carminis tres auratos currus contemneret. M. Bruti sacratissimam eloquentiam lacerat, cum quidam ejus civili sanguine non inquinatas solum manus, sed infectas ait: atque ille tamen, cum tres consulatus, ac tres triumphos scinderet, adeo non timuit, ne esset reus, ut etiam disertus esse curaverit Solus hic est in vestra civitate innocentior Catone, nobilior Metello, fortior Pompeio.

Divisio. Latro sic divisit, An in re injuria sit. Nulla, inquit, injuria est. Sordidatus sum, inquam: multi faciunt. Omnia injuriæ genera comprehensa sunt. pulsare non licet, convicium facere

contra

contra bonos mores non licet. Hoc loco *Scaurus* dixit: Nova formula injuriarum componitur, quod nihil contra bonos mores fecit. Etiam si in re injuria est, An, si non malo animo fecit, tutus sit. An malo animo faciat. Hoc *Latro* in duas quęstiones divisit. An, si credidit, ob hoc ipsum patrem suum occisum, & propter hoc secutus est, ignoscendum illi sit. Deinde, An credidit. *Gallio* illam primam fecit quæstionem: An, quod liceat cuiquam facere si faciat, injuria non teneatur. Licet, inquit, flere, licet ambulare qua velis, sumere nihil, inquit, ut & alienum injuriarum facere. Sordidatus es, non queror: sed si sordes tuæ invidiam mihi concitant, queror.

Color. De colore quæsitum est. Quidam aperte invecti sunt in divitem: quidam ex toto nihil dixerunt: quidam secuti sunt mediam viam. Cum præter hæc nihil sit, *Latro* volebat videri invenisse quartum genus, ut hoc modo in divitem dicęret: Tu quidem non fecisti, sed tamen ego habui causas propter quas possem decipi, & de te aliquid frustra suspicari, quia inspoliatus pauper inventus est. Hoc est autem medium illud genus, nec dimittendi divitem, nec accusandi. Nam & dimittere non debet quem distulit: & accusare ob hoc ipsum non debet, quia distulit. *Albutius* nihil dixit in divitem. Hoc colore declamavit: Committit injuriam, inquit: si quem non postulavit, accusat. Quare, inquit, sequeris me? ut aliquando mei miserearis, ut desinas afflictá domum persequi, ut scias, me in hoc habitu accusare non posse, ut concupiscas gloriam vindicatæ mortis. Tu solus potes, si voles, invenire quis occiderit, tu accusare. At me quidam propter hoc suspectum habent. Potes discutere illam suspicionem. quære, quis fecerit. Vt scias, inquit, te invidiam mihi facerę:

cum dixissem, Accusa me: non negasti te accusaturum, sed respondisti, Accusabo, cum potero. Ignosce mihi, non magis adhuc quemquam accusare possum, quam absolvere. quæro quis fecerit. Hæc levia argumenta sunt, hæc vana sunt quæ alios tangunt: quod inimicus est, quod ille inspoliatus inventus est, non est quare accusem. est quare suspicer. *Rufus Vibius* hoc colore posuit: Sordidatus sum, lugeo: sequor te, ut tutior sim: timeo, nescio quem, illum qui patrem meum occidit. scio me, quamdiu tecum sum, perire non posse. Dum hunc colorem sequitur *Murrhedius*, ineptissime dixit: Quare te sequor? pater meus, quia solus inambulat, occisus est. *Osci* color non placuit Gallioni. Sequor, inquit, ut inveniam quis fecerit. hoc mecum cogito: Quisquis est ille qui fecit, volet hoc inimico imputare; ad divitem veniet. Multo, inquit, hoc injuriosius est, si inquirendi causa facit, si non tantum in convicium, sed periculum divitis sequitur. *Gallio* subtiliter agendum putavit, & ad positionem controversiæ colorem actionis dirigendum, ut diceret: Suspicor, à te patrem meum occisum. quis enim illum alius oderat magis? quis impotens alius est? vestem enim illius sine dubio, nescio, quis percussor non concupiscebat. Dicet aliquis: Quid ergo? si inimicus est, protinus interfector est? non. ideo non accuso. *Hispo Romanus* palam accusavit, & dixit: Non causam sibi deesse; sed vires. etiam hanc sententiam in prooemio, magno cum assensu hominum dixit: Eum accusatorem habeo, qui se reum non esse miratur. *Bassus Iulius* in hac controversia dixit: Quare me sequeris per publicum? facinus indignum, Iudices, factum est, pauper & dives eandem terram calcamus. Consectari autem solebat res sordidas, & inveniebat qui illas unice suspiceret.

ret. Memini, illum declamantem declaraſſe controverſiam de lenone, qui decem juvenibus denuntiavit, ne in lupanar accederent, & foveam igne repletam terra ſuperjecta obruit, in quam adoleſcentibus lapſis & conſumptis accuſatur Reipublicæ læſæ. Apud illum declamantem Albutius faſtidioſus auditor, eos quibus invidere poterat, admirabatur. Hanc Baſſi ſententiam non mehercules referrem, ſi canem ad oſtium alligaſſes. Idem Latronis illas ſententias ajebat tumidas magis eſſe quam fortes. Summa hominum admiratione circumferebantur: Lugent argumenta patres, & oſſa liberorum conjecturam dividunt. & illam: Producta ſacerdos tuam. & illam: Super cineres liberorum noſtrorum lupanar de * quantum eſt. Ipſe utique laudabat: itaque docuerat. Nam in hac ipſa controverſia ne Baſſus quidem videbatur aliquid dixiſſe ſordidius. dixit ipſe: Itane peribunt decem juvenes propter dipondios tuos? *Euctemon* à filii parte, cum patrem ſuum narraſſet ſolum ſine comite oppreſſum & occiſum, dixit: Διὰ τοῦτο ἀσφαλέστατόν ἐστι μετὰ πλουσίων περιπατεῖν. & idem: Διὰ τί σιγῶ; ὁ πατήρ μου λέγων ἀπέθανεν. *Hermagoras* dixit: κλίσωμεν ἰδίᾳ, ὦ πένητες, πόλιν· οἱ δὲ πλούσιοι τὴν αὐτῶν. Illud in narratione: ὑπὸ κυνὸς ἀνῃρέθη, οὐκ οἶδα. Ἔχει δ' ἐχθροὺς φύσει τά τε ἀρρωστα γῆς, * καὶ ἣ τὸ ῥεῖν ὕδωρ γίνηται. * al. v. c. καὶ ἡ ῥεῖν δυναμένη. *Artemon* dixit: ὅταν εὕρω τὴν φονέα, τότ' εὖ κλαύσομαι. καὶ ποτὲ δεῖ ἂν εὕρω πένητα.

CONTROVERSIA XXXI.

Vir fortis non cedens forti patri.

Lex. Vir fortis, quod præmium volet, optet. Plures judicio contendant. Thema. *Pater & filius*

 forti-

fortiter fecerunt. Petit pater à filio, ut sibi cederet. ille non vult. judicio contendit. vicit patrem. petit pro præmio statuam patri. pater ipsum abdicat.

IVNII GALLIONIS. Quem optem hujus judicii eventum nescio, cum crimen meum sit, vicisse. Videtis, quemadmodum in hoc quoque judicio opera sua jactat: & miratur quisquam, si hoc patre natus, gloriæ cupidior est? Faciles habetis partes, viros fortes jungite. Diffidemus, quia nimium similes sumus. Cum exiremus in aciem, ajebat: Si adolescens essem, nemo pugnaret fortius. majorum quoque suorum virtutes referebat, sed omnibus se præferebat. Cum ad ætatem tuam pervenero, non contendam cum ullo, quamvis si exemplum tuum sequi voluero, etiam cum filio contendam. Quia patriæ judicium habeo, patris perdidi. Dicam abdicanti. Non luxuriabor, non amabo, hanc emendationem criminum meorum non possum promittere. ego vero pugnabo & fortiter, & fortissime. Vidi patrem jam senem loricam induentem: multum est, pugnare cum exemplo. Iudicium vocatur, quo pater & filius spolia contulimus. Ecce amitto: ego tibi cedere possum, seni non possum. Quod contendi, legis: quod vici, judicum: quod pugnavi, patris est. volui cedere: concurrerunt juvenes, ætatis causa agebatur. Vici non filius patrem, sed juvenis senem. Ego vici, sed omnes patri gratulati sunt. parui adolescens, magnis exemplis deceptus sum, dum cogito mecum Horatium Etruscas acies corpore suo summoventem, & Mucium in hostilia arma ruentem; & dum te, Deci, cogito, qui & ipse noluisti patri cedere. Transibo in subsellia tua, complectar invitum. licet repugnes, fortior sum. *Fulvii Sparsi.* Neces-

Necesse fuit mihi, fortiter militare: pugnandum habebam non imperatori tantum, sed patri. Si tu vicisses, diceretur: Patri cessit: abdicationem enim timuit. Solebas enim semper optare, ut contingeret tibi habere filium meliorem. Iudicium vocas duplicem domus nostræ triumphum? *Clodii Turrini.* Tu Mucio diceres, Non est quod ostendas istam manum? Tu Scipioni post deletam Carthaginem, Tace? Loquax est virtus, nec ostendit se tantum, sed ingerit. Ajunt etiam nunc quidam, Pater cessit filio, & in hoc abdicat, ut verum videatur fuisse certamen. Opta, pater, ut à nepote vincaris. Postea, inquit, fortiter pugnare poteris. unde scio? vulneribus me senem feci. Quis te felicior? tu omnes vicisti, te filius. Quanto honestius modo pater & filius inter se contenderant, honestiorem facturus victum uter vicisset. Dubito quid faciam. tace? sed silentium videtur confessio. Narrem virtutes meas? sed illud quoque novum accidit mihi, quod uni abdicato meas narrare non concessit. Processi in aciem coram patre. Fortiter, inquit, pugna. Turpe est adolescenti, vinci à sene. Avidus sum gloriæ: hoc si vitium est, paternum est. fortis sum: numquid improbas, pater? aut jam abdicabis, si viro fortissimo sum fortior? dicam tamen audacter. Fortissimus sum, nec timeo, in ea civitate hoc crimen, in qua fortes etiam senes novimus. *Iulii Bassi.* Ad te quoque ignominiæ meæ pars redundat. Pudeat te, pater, si à filio abdicando victus es. *Arellii Fusci.* Ignosce, juvenis erravi: ambitiosus non ero, cum senex fuero. *Gabii Silonis.* Vtrum putas vicisse? ego præmium tantum habeo, tu & præmium, & virum fortem. Permittente lege fecit, immo in eadem te & habet legem, & timet.

DIVISIO. *** Contra ait: Si quid fecit quod

 non

non licet, lex vindicabit, sed quicquid licet, non oportet. Pater non quæritur de scelere filii, sed de officio. Deinde utatur quisque sua lege. tibi illud licuit, & mihi hoc licet. abdicare liberos liceat. est aliqua lex, quæ filio patrem præferat? Si potest abdicari, etiam propter id, quod lege permittente fecit: An abdicari etiam propter hoc non possit, quod præmium accepit. Non potest, inquit, in ea re privatim puniri, in qua publice honoratur. Eidem rei non potest præmium dari, & nota denuntiari. Cetera jura, puto, paterno imperio subjecta esse: hoc jus majus est ceteris, quod victoria de summa virtute quæritur. Non potes propter hanc legem filium abdicare, propter quam à filio victus es. Si potest abdicare, An debeat. hoc divisit; An, etiam si non debeat cum patre contendere, ignoscendum tamen sit, si adolescens gloriæ cupiditate lapsus est. Deinde, An contendere debuerit. Tum, inquit, & honestum certamen erat, & tutum. Quid enim est gloriosius quam aut virum fortem vincere, aut vinci à filio? si non debuisset contendere, non vicisset. Et potuit fieri, ut, si hic tibi cessisset, alius quis ad certamen procederet; qui nunc non processit, quia sciebat nihil sibi profuturum; si te vicisset, cum deberet à filio tuo vinci: nulla laus tua fuisset. apparuisset enim illam victoriam non viri fortis fuisse, sed patris. silentio virtutes nostræ transissent; nunc illustratus es, dum conferuntur. *Turrinus* hoc loco belle dixit; Plures tibi invidere cœperunt, postquam victus es. Itaque novi generis res accidit. filius vicerat. omnes ajebant; O felicem patrem. Novissimam fecit quæstionem, An, etiam si quid judicio peccavit, præmio emendaverit. Hoc loco dixit *Gallio* illam sententiam, quæ valde excepta est; Cum diu deprecatus esset, ait, si nihil profecero, quid me facturum putas?

putas? ad templum iturum, aut ad deos supplicem? ad tuas statuas confugiam. *Silo Pompeius* tentavit & in hac controversia illam quæstionem, quam in omnibus virorum fortium abdicationibus putabat esse tenendam, An vir fortis abdicari possit, ajebat in nulla magis controversia illam posse tractari. Non potes, inquit, eum abdicare, qui te potest vincere. Miraris, si patria lege subducitur, qua & comparatur & præfertur?

Color. Colorem pro adolescente *Gallio* illum dixit; Meæ, inquit juvenis, ætatis causa agi videbatur, cum dubitaret exaudisse quendam dicentem: Nihil agis; ego tibi cedo, illi non cedo. *Cestius* hoc colore usus est, putasse se, ipsi patri honestius hoc esse, certe domui, laudes utriusque in foro inspici. *Montanus Votienus* ait; Cognovi non quid imperares, sed quid præcepisses: dixeras semper, cum me hortareris ad gloriam, ut nulli cederem. Invidiosa omnibus in illo judicio fortuna tua videbatur, cum quæreretur, utrum pugnasses felicius, an genuisses. Non est quod putes me visum illis fortiorem; decepti sunt, pater; judicaverunt non quod erat, sed quod te malle crediderunt. *Argentarius* ait; Occasionem beneficii quæstu non concupivi accipere; præmium habet alter, alter percipit. *Fuscus Arellius Pater* ait; Si navigare imperasses, per hibernos fluctus egissem ratem; si peregrinari, nihil fuisset, jubente te, durum. hanc rem imperabas difficilem forti viro, vinci. *Blandus* hoc colore narravit; Pater mihi objecit, quod illi una re non cesserim? Ego multiplicabo crimina mea. Nunquam illi, quotiens recte faciendum fuit, cessi: semper volui videri frugalior, videri volui laboriosior. nam cum ad vires ventum erat, etiam ipse cedebat: non ego illum vincebam, sed ætas. *Turrinus* hoc colore usus est: Volui, inquit, cede-

re, sed erant qui dicerent, non licere. hoc enim modo legem saluberrimam tolli. Disputaturi contra præmium patris videbantur, & dicturi: Non licet inter se cedere fortibus. non ipsorum tantum causa agitur, sed publica. omnium interest scire, quis sit fortissimus. His vocibus hominum missus sum ad id certamen, in quo ad istum utraque pertineret victoria. Quid putatis me dicturum? fortiorem me visum? falsum est. cum hoc quoque, quod ego fortis eram, istius esset. Quid ergo? quare vicerim, quæritis? Visum est ad ruborem totius juventutis pertinere, neminem pugnasse fortius, quam senem. Et cum dixisset, se præmia in patrem contulisse: dixit, Vici te, pater: sed nempe vici tibi. *Albutius* hoc colore narravit: Noluit, inquit, videri per collusionem patri titulum fortissimi viri contigisse. Non cessi ante judicium, ut in judicio cederem: & feci. Nihil aliud quam laudavi patrem, virtutes ejus retuli: visus sum propter hoc ipsum præmio dignus. *Silo Gabius* ait: Solebas mihi, pater, inter dignorum virorum exempla narrare quædam etiam domestica. ajebas autem: Patrem fortem virum habuisti. vide ut tu sis fortior. processi tecum in aciem, nec illinc inulti redimus. omnis gloria in una domo erat. Iubebat Resp. fortes viros recognoscere: O quantam ego cupiditatem gloriæ in patre meo vidi, quam juvenilem! Contendere me vetabat imperio, jubebat exemplo. Ventum est in judicium: omnium quos ego novi, res invidiosissima: quærebatur de patre meo, utrum fortior esset, an felicior. *Oscus* hoc colore narravit. Erant qui accederent, & dicerent: Roga patrem tuum, cedat tibi. non est utile Reipublicæ hostium excitare animos. excitabuntur, si scierint, neminem in hac civitate esse fortiorem quam senem. illi me coëgerunt, quasi tunc quoque

que

que aliquid præstiturus essem Reipublicæ, venire in judicium: in quo quid habet? ego sum judicatus junior. *Dento* dixit: Timeo ne ob hoc ipsum patri vilior fiam: ego sciam an usquam gloriosus sit. *Triarius* hoc colore usus est: In judicio volui tibi cedere, ut non imperâsse videreris, sed vicisse. & cessi. defunctorie causam meam egissem? notum sit illum cedere, quia parum est illi, non putabat. *Nicetes* in hac controversia dixit: Εἰ ὁ πάππος ὑπὸ τῆς φύσεως ἀποδοθεὶς, ΗΜΕΙΣ ἡμῖν παρέστη τῷ τότε δικαστηρίῳ, οὐκ ἂν εἶπεν· τίς νύ μοι ἡμέρη ἥδε, θεοὶ φίλοι; νὴ δία μάλα χαίρων. οἵ τ' ἀρετῆς πέρι δῆριν ἔχουσιν, εἶπον, μῶν ὅδε πατρὸς ἀμείνων; *Scaurus* hunc sensum aliter dixit: O si avus meus interesset judicio, quam libenter spectaret & discordiam nostram! Clamasset mihi: Non est quod cedas, ipse mihi nunquam cessit. *Labienus* partem patris declamavit, & dixit quod etiam desertoribus licet: Nolo habitare cum adversario meo, non capit idem contubernium fortem virum & victum. Statuam, inquit, tibi posui. imo ne possem unquam me victum oblivisci, ignominiam meam in æs incidisti.

CONTROVERSIA XXXII.

Demens, quod mori coëgerit filiam.

Lex. Dementiæ sit actio. Thema. *Bello civili quædam virum secuta est, cum in diversa parte haberet patrem, & fratrem. victis partibus suis, & occiso marito, venit ad patrem. non recepta in domum, dixit, Quemadmodum tibi vis satisfaciam? Ille respondit: Morere. Suspendit se ante januam ejus. Accusatur pater à filio dementiæ.*

CONTRA PATREM. *Porcii Latronis.* Sic sibi satisfieri ne victor quidem voluit: excusavit-

ſavit victos, qui reſtituit. Quoniam repoſcis vitam, quam dediſti, accipe. Nullum fuit in proſcriptione mulieris caput. *Oſci.* Inquinaſti filiæ ſanguine penates. quanquam quid loquor penates, tanquam in domo perierit? Allatum ad ſe Cæſar Pompeii caput, flevit, & hoc illi propter filiam præſtitit. *Arellii Fuſci.* Quemadmodum tibi vis faciam ſatis? Hoc ipſo ſatisfeciſſe debuerat puella. Filiam habuit adeo piam & in maritum & in patrem, ut alterum uſque in mortem ſecuta ſit: alteri etiam per mortem ſatisfecerit. quam periculoſe eum offendo, qui, ſimul iraſci cœpit, neſcit ignoſcere? *Clodii Turrini Patris.* Morere. Quid aliud meruerat, ſi ſatisfacere nollet? Niſi occupaſſes, ſoror, fortaſſe pater tibi ſatis feciſſet. Hoc certum habeo. unuſquiſque veſtrum ſuadebat puellæ: Ad iratum patrem venis: in quas potes te compone blanditias: roga, deprecare: ſi nihil proficies, habes quemadmodum cogas: morituram te denuntia. Hoc quod ignoviſti, victor, ad viros pertinet: illi tibi gratias agunt. nam fœminas, ne ſi iraſcereris quidem, proſcripſiſſes. Quare ſecuta es virum? Adeo tibi vetera exempla exciderunt bonarum conjugum, quibus filiam ſolebas ſanus hortari? Aliqua ſpiritum viri redemit ſuo: aliqua ſe ſupra ardentis rogum miſit. impendiſſet ſe puella viro, niſi ſervaſſet patri. *Fulvii Sparſi.* Filia ante limen paternum in cruore ſuo volutatur. quid exhorruiſtis? paterna ſatisfactio eſt. Noſtis domus noſtræ legem: aut dicendum mihi, aut moriendum eſt. Qualis eſt iſta ſatisfactio, qua filia exoratum patrem ſibi non ſentit? *Albutii Sili.* Vtræ meliores partes eſſent, ſoli videbantur judicare dii poſſe. Si vis ſatisfacere mihi, morere. Quod ad me attinet, iraſcare malo. Si parricidium eſt, fuiſſe in diverſis partibus, nunquam defendiſſet apud Cæ-
ſarem

farem Ligarium Cicero. Marce Tulli, quam leve judicasti crimen, de quo confessus es! Dona filiam, si misericors es, deprecanti: si hostis, edicto: si pater, naturæ: si judex, causæ: si iratus es, fratri. *Buteonis.* Ante ipsum limen domus decessit, ne dubitari posset, utrum marito perisset, an patri. ubi studuisti? ubi audisti? nego te istuc in bello didicisse. *Marillii.* Metuerat, inquit, mori. etiamnum accusas? certe jam tibi satisfactum est. O novum monstrum! irato victore vivendum est: exorato patre moriendum est. *Passieni.* Vtinam intervenissem, non satisfecisses sola patri. Furiosum te dicerem, si pro genero non rogasses. Secutus est gener diversas partes, uxor suas. *Labieni.* Hoc, obsequio consequatur denique, ut intra domum moriatur. M. Cato, quo viro nihil speciosius civilis tempestas abstulit, potuit beneficio Cæsaris vivere, sicut Tullius, si voluisset. Optima civilis belli defensio, oblivio est. *Musa.* Allato ad se capite Cn. Pompeii, Cæsar avertisse oculos dicitur: quod tu ne in morte filiæ quidem fecisti. *Cornelii Hispani.* Pervagata est illa crudelis belli fortuna omnem ordinem, & usque ad ultimæ plebis supplicia descendit. nihil in civitate nostra immune victoris iræ, præter fœminas, fuit. Hanc laudem miseræ urbi servare licuit. At tu, pater, ut victor insanis. *Mentonis.* Semel repulsa iterum redit: iterum repulsa, tertio rogat: non fatigatur, scit exorari etiam hosteis. O te crudelem, nisi jam tibi & pro genero satisfactum est! Non ignoro, in quanto periculo sim. nescit placari iratus, nec etiam filiæ, si excanduit. *Triarii.* An non exorares victorem pro alio, pater? Morere, inquit. Illi quoque, quibus animadvertere in damnatos necesse est, non dicunt *Occide*, non *Morere*: sed *Age lege:* crudelitatem imperii verbo mitiore subducunt.

Tars

Pars altera. Turrinus Clodius belle dixit: Nolite mirari si durioribus utar: non sum processurus ultra verba: minabor, deinde ignoscam. fecit & victor.

DIVISIO. *Latro* usus est in hac controversia, illa vulgata quæstione: An possit agi cum patre ob ullam aliam rem, quam ob dementiam. Impotens sum, immitis, non tamen demens. Mores tuos patri debes approbare, non patris regere. Dic, Desipis, nihil intelligis. ego sanitatis meæ, si potuero, argumenta colligam: dicam in senatu non stulte sententiam. Quid tibi videor fecisse dementer? Partes male egi? damnare non potes patrem propter verba, immo propter verbum. Si damnari dementiæ aliquis pater, etiam non demens, ob aliquod improbandum factum potest, an hic possit. Hoc in duo divisit. An, etiam si hoc animo dixit, ut filiam mori vellet, damnandus tamen non sit. Hic accusatio filiæ, contrarias parteis à patre sequentis, cum illam ipsa natura publicis excepisset malis. Animadvertit Manlius in filium, & victorem: animadvertit Brutus in liberos non factos hosteis, sed futuros. vide an sub iis exemplis patri fortius tantum loqui liceat. Deinde, An non eo animo dixerit, ut eam mori vellet. Dixit, inquit, iratus, cum vellet castigare, non occidere. *Gallio* & illam quæstionem fecit, An non ob id puella perierit, quod pater illi tam dure responderit. Periit, inquit, propter desiderium viri: alioquin unius verbi amaritudinem morte pensasset? Immo mulier præceps, temeraria, insano flagrans amore & attonito, quæ virum patre relicto secuta fuerat, res viri consecuta est. *Silo Pompeius* huic quæstioni præponebat illam, ex qua in hanc transitus sit, An, etiam si propter hoc verbum patris periit, damnari tamen pater non debeat. nec enim even-

eventus imputari debet cujusq; rei, sed consilium. Si post hoc verbum puella vixisset, nunquid patrem dementiæ damnare posses? atqui hoc verbo si quid factum est, non à patre, sed à puella factum est. Non oportet autem illius temeritatem, dementiam videri patris. Post hanc quæstionem faciebat illam, An ob hoc perierit.

Color. Color à parte accusatoris simplex est: ait patrem durum fuisse, crudelem, bono publico eum fuisse periturum. Dixit dure, inquit, eo vultu, ea affirmatione, ut videretur non jubere tantum, sed occidere. Hoc loco dixit *Turrinus Clodius:* Hoc post bellum, immo post edictum: & adjecit, Nunc intelligit Resp. Imperator, quantum tibi debeat, cui sine sanguine satisfactum est. Omnes enim dixerunt, patre nolente illam nupsisse. *Gallio* dixit: Nondum mihi videbatur scire, quid meruisset. volui illam intelligere crimen suum. *Castius* hoc loco: Contumaciter, inquit, rogavit, sic quomodo & periit: non vultu demisso, non summissioribus verbis, nondum tanquam victa: nihil agnovi filiæ, nihil victæ. Primum quare ad me non fratrem suum misit? an etiam fratri irascitur? *Argentarius.* Nos duces exoravimus, quorum liberi in diversis partibus fuerant. diximus: Ignosce nobis severis esse, si licuerit esse securis. Quid peccavi, quod filiam ex hostium castris venientem non primo verbo recepi? *Turrinus Clodius* ait: Volui fratrem sorori dare beneficium. eo durius loquar, ut ille me pro sorore sua deprecetur. Primum quare me solum rogat, cum debeat duobus satisfacere? *Silo Gabius* dixit: Volui, inquam, mora torquere: sine, inquam, iterum ac tertio roget. Nec mitissimus quidem victor statim ignovit. *Labienus* ait: Non sum statim exoratus: & si vixisset, non essem fractus primis vocibus ejus: ne

tertio

tertio quidem rogatus, aut quarto. At victor cito exoratus est. Noli mirari: facilius est ignoscere bello quam parricidio. *Hispanus* de morte ejus hoc dixit: Iterum illam nobis vir abduxit. *Albutius*. Tuto me, ait, putavi loqui fortius. non dubitavi enim, quin frater illi dicturus esset: Non est quod timeas, exorabitur; si difficilior erit, illum ego rogabo, & si rogasses adolescens, fecissem non magis tibi ego, quam sorori tuæ maritus? *Montanus Votienus* dixit: Non est quod putes illam cecidisse ira patris: cui vixerat, periit. illa se cui addixit, impendit. Et eundem sensum in argumentis, cum dixit, non propter patrem illam periisse. Quid ergo, inquis? propter quem? Scis illam virum habuisse, pro quo mori posset.

CONTROVERSIA XXXIII.

Debilitans expositos.

Lex. Reipub. læsæ sit actio. Thema. *Quidam expositos debilitabat, & debilitatos mendicare cogebat, ac mercedem exigebat ab eis. Reip. læsa accusatur.*

CONTRA DEBILITANTEM EXPOSITOS. *Porcii Latronis*. Æstimate, quale sit scelus istius, quo factum est ne læsi patres liberos suos aut agnoscant, aut recipiant. etiam confessas injurias tacent. Vectigalis istius crudelitas fuit, eo magis quod omnes præter istum misericordes sumus. Mendicares, nisi tot mendicos fecisses. Effecit scelestus iste, ut novo more nihil esset miserius expositis, quam tolli: parentibus, quam agnoscere. *Cassii Severi*. Huic cæci innitentes baculis vagantur, huic trunca brachia circumferuntur, huic convulsi pedum articuli sunt, & torti tali; huic

huic elisa crura, illius inviolatis pedibus cruribusque femina contudit: aliter in quemque sæviens ossifragus iste, alterius brachia amputat, alterius enervat; alium distorquet, alium delumbat: alterius diminutas scapulas in deforme tuber extundit, & risum in crudelitate captat. Produc, agedum, familiam semivivam, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam: ostende nobis captivos tuos. Volo mehercules nosse illum specum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium spoliarium. Sua cuique calamitas tanquam ars assignatur. Huic recta membra sunt: &, si nemo obstet naturæ, proceritas micabit. ita frangatur, ut homo se allevare non possit, sed pedum crurumque resolutis vertebris reptet: huic extirpentur radicitus. huic speciosa facies est. potest formosus mendicus esse. reliqua membra invalida sint, ut fortunæ iniquitas in beneficia sua sævientis magis hominum animos pervellat. Sine satellitibus tyrannus calamitates humanas dispensat. *Vibii Galli.* Intuemini debilia infelicium membra, nescio qua tabe consumpta: illi præcisas manus, illi erutos oculos, illi contractos pedes, Quid exhorrescitis? sic iste miseretur. Tot membra franguntur, ut unum ventrem impleant: &, ô novum monstrum! integer alitur, debiles alunt. *Albutii Sili.* Periissent, inquit. ita non sic infelicius supersunt, quam perituri fuerant? Periissent, inquit; interroga patres, utrum maluerint. Eruantur, inquit, oculi illius, hujus præcidantur manus. Quanti ex his fortes viri? quanti tyrannicidæ? quanti futuri sacerdotes? Nec, puto, incredibile in hac fortuna loquor. certe ex hac turba origo Romanæ gentis apparuit. Egregius educator plus acceptum crudelitati, quam expensum misericordiæ refert. *Triarii.* Periissent, inquit. Puto, experieris.

rieris nos non esse crudeles, tamen nemo non nostrum, cum istis stipem porrigeret, mortem precatus est: Surge tu debilis; conatur, & corruit. Surge tu mute: sed quid excitaris? rogare non potes. Surge tu cæce: sed ad quorum eas genua, nescis. O te inter omnes debiles ante hoc judicium felicissimum, quod istum dominum non videbas: in hoc judicio infelicissimum, quod istum reum non vides. Expositos aluerunt etiam feræ, satis futuræ mites si præteriissent. *Cornelii Hispani.* Ergo si illis temporibus iste carnifex apparuisset, conditorem suum Roma non haberet. Timeo ne hoc prosit reo, quod nemo ex his quenquam videri vult suum. *Iulii Baßi.* Intuemini utramque partem, & ei succurrire, quæ miserabilior est. liceat videre mercenarios tuos. hic cæcus est, hic debilis, hic mutus. His tu mori non permittis? Vis in te judices more tuo misericordes sint, tuo exemplo? *Argentarii.* Quorum cum ubique audiantur preces, in sua tantum caussa cessant. Adjiciamus aliquid ad quæstum. deme huic oculos, illi manus. *Arelli Fusci Patris.* Præcidatur, inquit, lingua. genus est rogandi, rogare non posse. Misere-mini horum omnium, Iudices, quorum misereri etiam singulorum soletis. *Castii Tii.* Vt hanc caussam susciperem, ne ab eis quidem rogatus sum, pro quibus ago. quid enim miseri rogare sciunt, nisi stipem? quid infelix iste peccavit aliud, quam quod natus est? *Clodii Turrini Patris.* Age si quis agnoverit suum, petes alimenta, tanquam alueris? non est quod timeas, nemo agnoscet. O miserum, si quis alimenta suo dat! ô miserum, si negat! Ita nos istis vindictam negaturos putas, quibus ne id quidem negamus, quod tibi daturi sint? Et quod est indignissimum, crudelis cum sit, misericordia publica alitur. Venite miseri, & hodie primum
vobis

vobis rogate. *Mentonis*. Errant miseri circa parentum suorum domos: & fortasse aliquis à patre alimenta non impetrat. Nulli plus reddunt integra mancipia. Cur tu tam exiguum refers? * & vi assequi poteras, ut non rogares, ut non acciperes. spiritum tibi non relinquerem, nisi crudelior futurus essem tibi relinquendo. Tibi captura quotidiana non respondet. apparet te nondum hominibus satis miserum videri. *Gabii Silonis*. Tu, inquit, in illa vicinia mendicabis, tu ad limen accedes; & crudelis, miseris parentum domos demonstrar. Hic non facile stipem impetrat? etiamnum aliquid illi detrahatur. *Iunii Gallionis*. Serva oculos, ut videat quem roget; serva manus, ut habeat quibus stipem accipiat. Occurrunt nuptis omnia dira, fatis publicis auspicia feralia. Feriatis maxime ac solemnibus & hilaritati dicatis diebus semianimes isti greges oberrant. à te fortasse aliquis acceptam stipem portat ad deos. *Fulvii Sparsi*. Scio, Iudices, variis quemque causis ad accusandum solere compelli. quosdam ambitio gloriæ, quam ex damnato petierunt, provocavit; alios odia & simultates protraxerunt; non dubito, fuisse quosdam qui præmium peterent; ego omnibus ceteros impellentibus causis vaco. Quæ enim gloria est in tam sordido reo? quæ simultates, ut non eas quoque contraxisse pudeat? aut quod præmium, cum stimulant ii, qui se alere non possunt? Non is est qui rogare nesciat. etiam docere solet. Quos affectus vestros optare debeam, nescio; si misericordiæ propiores fueritis, crimina rei vobis ostendam si verum fuerit. At reum hunc nos publice pascimus. Exigitur à te talio, non habes totidem membra, quot debes. Lupa oblita feritatis, placidior, velut fœtibus suis præbuisse ubera fertur. Sic lupa venit ad infantes: expectemus hominem. Gratulor

tulor tibi, Roma, quod in conditores tuos homo non incidit. Ergo cum de publica misericordia cogitares, tam crudelis esse potuisti? Proxima, inquit, die hic plurimum retulit? faciendus est huic similis alter. hic satis retulit, fiat & alius miser ad hoc exemplum. Ite nunc, inquit, & alimenta mihi quærite. Tu, inquit, qui oculos non habes, per oculos rogato. tu, inquit, qui manus perdidisti, per manus rogato. Tu per illa membra quæ trahis debilia; per ea quisque quæ non habet, ambiat. O miseros qui sic rogant! miseriores, qui sic rogantur! Ecce, nescio quis, Meus, inquit, filius si viveret, huic fortassis similis esset. Num, inquit, ego meum transeo? Alius, inquit: Potuit meus in eundem incidere dominum. quid si incidit? omnes omnibus conferunt, dum unusquisque timet, ne suo neget.

Pars altera. Arellii Fusci. Debilitasti, inquit. plus illis patres nocuerant.

DIVISIO. *Latro* sic divisit, An læsa sit Resp. Primum quod reip. crimen constare oportet. deinde tunc reum quæri. An læsa sit Respubl. non solet argumentis probari. Manifesta statim Reip. damna sunt, si muri diruti sunt, si classis incensa est, si exercitus amissus, si vectigalia diminuta. Hoc damnum, quod tu objicis, non videbat. Dic mihi, quando remp. læsit? cum unum expositum debilitavit? atqui etiam qui occidit unum, non tamen Reip. læsæ tenetur reus, sed cædis: etiam qui duos, etiam qui plures. Dic mihi, quis numerus efficiat, ut læsa videatur Resp. Duo debilitantur, nondum Resp. Infantes perdidit, & infelices. Potuerunt, inquit, duces fieri. potuerunt etiam sacrilegi esse & homicidæ: potuerunt & perire. Attamen crudelem rem facit & lanista, nec damnatur Reip. læsæ: & leno, qui cogit invitas pati stuprum,

ſtuprum, nec lædit Remp. Ego nunc non laudari reum deſidero, ſed abſolvi. noceat hoc illi, cum honores petit. Poteſt aliquis & non eſſe homo honeſtus, & eſſe innocens reus. Deinde an, ſi læſa ſit Reſp. ab hoc læſa ſit. Non à me, inquit, ſed à parentibus qui projecerunt. Hic crudelis, ut multum illis abſtulerit, vitam reddidit. Contra, ait: Illi ſingulos exponunt, tu omnes debilitas: illi ſpem, tu inſtrumenta vivendi detrahis. Deinde, An teneatur Reip. læſæ, ſi fecit quod ei facere licet. Non potuit, inquit, ulla res lege damnari, quæ legi innititur. Si domum meam diruam, nunquid dices me Remp. lædere? Et poteras deſcribere, quam inhumanum ſit, illos parietes majorum in noſtram uſque perductos memoriam, in hoſtilem modum dejici. Si in agris meis arbuſta ſuccidere velim, Dices, An hoc licuerit facere. Licuit, inquam. Expoſiti, inquit, in nullo numero ſunt; ſervi ſunt; hoc legum latori viſum eſt. denique ſi non licet, habent legem talionis. agere ſinguli injuriarum poſſunt. Reipub. quidem læſæ non poteſt agi eorum nomine, qui extra Rempub. ſunt. Non poteſt pro omnibus agi, pro quibus ſingulis non poteſt. Scio, quoſdam putare quæſtionem eſſe, An poſſit à privato homine lædi Reſpubl. *Sparſum* certe ita declamare memini. Quod ſi quiſquam recipit, & illam recipiet; An à muliere poſſit, an à ſene, an à paupere poſſit; quorum nihil unquam quæritur. Sed dici tamen ſolet, quomodo, cum illa quæſtio tractatur, An Reſpub. læſa ſit, totiens reus in argumenta non læſæ Reipublicæ non dicit; ne potuit quidem lædi à privato, à paupere, ab ægro, ab infante. *Gallio* fecit illam quæſtionem, An in expoſitis lædi poſſit Reſpublica. Non poteſt, inquit. An lædi poſſit in aliqua ſui parte; hæc nulla Reipub. pars eſt. non

in

in censu illos invenies, non in testamentis. Sed hæc quoque in illam incurrit, An Resp. læsa sit. dicitur enim; Ne lædi quidem potuit in eis, quos non habebat.

Color. Pro illo, qui debilitat expositos, pauci admodum dixerunt. Dixit *Gallio*, & hoc colore usus est: Egentem hominem, & qui ne se quidem alere, nedum alios posset, sustulisse eos, qui jam relicti sine spe vix spiritum traherent: quibus non injuria fieret, si aliquid detraheretur: sed beneficio cederet, si vita servaretur. Faciant invidiam, alicui oculos deesse alicui manus. dicant illos per hunc tam misere vivere, dum fateantur per hunc vivere. *Gallio* illud quoque in argumentis tentavit: Adeo, inquit, hæc res non nocuit Reipub. ut possit videri etiam profuisse. Pauciores erunt, qui exponent filios. *Turrinus Clodius* hoc colore usus est: Multos patres exponere solitos inutiles partus. Nascuntur, inquit, quidam statim aliqua parte corporis mutilati, infirmi, & in nullam spem idonei: quos parentes sui projiciunt magis, quam exponunt: aliqui etiam vernulas, aut omine infausto editos, aut corpore invalidos abjiciunt. Ex his aliquos hic sustulit & eas partes, quæ cuique possent miserabiliores esse, miseratus abstulit: stipem rogant, & unius misericordia vivunt, omnium aluntur. At res fœda est, mendicos habere, à mendicis ali, inter debiles versari. Age non pudet vos ex hoc producere contubernio reum, à quo dicatis læsam Rempublicam? Et sic descendit ad argumenta, ut diceret: Quomodo hic potuit lædere? *Silo Pompeius* illo colore usus est: Misericordem hunc fuisse, voluisse vitam dare, sed non potuisse alere: itaque eo compulsum, ut unusquisque aliquam partem corporis pro toto dependeret. *Labienus* tam diserte declamavit partem ejus, qui debilitabat expositos,

positos, quam nemo alteram partem: cum illam omnes disertissimi viri, vel ad experimenta suarum virium dixerint. Illum autem locum vehementissime dixit. Vacare homines huic cogitationi, ut curent, quid homo mendicus inter mendicos faciat? Principes, inquit, viri contra naturam divitias suas exercent: excisorum greges habent, exoletos suos, ut ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei sint, amputant. & quia ipsos pudet viros esse, id agunt, ut quam pauci viri sint. His nemo succurrit delicatis & formosis debilibus. Curatis, quis ex solitudine infantes auferat, perituros nisi auferantur. non curatis, quod isti beati solitudines suas ingeniorum ergastulis excolunt: non curatis, quod juvenum miserorum simplicitatem circumveniunt, & speciosissimum quemque, maxime idoneum castris, in ludum conjiciunt. In mentem vobis venit misereri horum, quod membra non habeant? quid illorum, quod frustra habent? Hoc genere insectatus sæculi vitia, egregia figura; inquinatum & infamem reum, majorum criminum impunitate defendit. Celebris hæc apud Græcos controversia est. Multa ab illis pulchre dicta sunt, à quibus non abstinuerunt nostri manus: multa corrupte, quibus non cesserunt. *Nicetes* dixit: Τί κοίνιον; καὶ τούτους τροφὰς αἰτεῖς, οὓς μὴ τρέφειν, ἀσεβές ἐστιν. Hunc dixit sensum *P. Asprenas*, eodem modo, uno verbo propriore usus: Hunc alunt, qui alimenta poscunt, quibus crudelis est qui negat. Circa hunc sensum est & ille à *Quinctiliano* dictus: Nescio utrumne vos miserabiliores dicant, quod alimenta accipitis, an quod huic datis. Accipitis enim, quia debiles estis. ei datis per quem debiles estis. *Addeus* rhetor: Κλαίουσαι μητέρες ἠρανίζον, εἰ μὲν ἐμοὺς λέγουσαι, τὸν ἐμόν· εἰ δὲ ἀλλότριος, καὶ τὸν ἐμὸν

ἐμὸν ἄλλοι. Hunc sensum quidam Latini dixerunt: sed sic, ut putem illos non mutuatos hanc sententiam, sed imitatos. *Blandus* dixit: Porrigit aliqua mendico rogata stipem. Vtique si peperit, exposuit. ô quam misera cogitatio porrigentis est! hic fortasse meus est. *Oscus* dixit: Qui jam porrexit plurimis stipem, suo negat. *Arellius Fuscus* dixit. Alit rogata filium mater: misera, si scit suum esse: misera, si nescit. *Artemon* dixit: Τὰ μὲν τῶν ἄλλων ἐρωτᾶν δεῖ γ' ἕως πρέπῃ· ἀλλ' ἡμέτερα ἀνάπηρα τρέφει. Hanc sententiam *Latro Porcius* virilius dixit, qui non potest furto suspectus esse. Græcos enim & contemnebat & ignorabat. cum descripsisset debiles artus omnium, & alios incursantes, alios repentes, adjecit; Pro dii boni! ab his aliquis alitur integer? ΔΑΜΑΣΣΟΜΒΡΟΣ dixit; Πάλαι μὲν ἐκθέτους κίνδυνος ἦν τὸ ῥιφῆναι, νῦν δὲ τὸ τραφῆναι. Hunc sensum *Cassius* transtulit. Effecisti, inquit, ut majus periculum esset educari, quam exponi. *Fuscus Arellius* aliter dixit; Illa adhuc in miseræ sortis infantia timebantur, feræ, serpentesque, & inimicus teneris artubus rigor & inopia; inter expositorum pericula non numerabamus educatorem. *Glycon* corruptam dixit sententiam; Κρουσάτω τις τὴν θύραν· τῶν ἐχόντων τι προσαγάγοι τις. Et illam; Ἄγε, σὺ δὲ κλαῦε, σὺ δὲ θρήνει. ὦ καινῶν ἀσυμφώνων! Sed nostri quoque bene insanierunt. *Murrhedius* dixit: Producitur miserorum longus ordo, major pars se sine se trahit. *Licinius Nepos*: Vt solvendo sis in pœnas, quotiens tibi renascendum est? Illud *Sparsus* dixit, quod non corruptum tantum, sed contrarium dicebat esse Montanus: Solus plura habes membra, quam tot hominibus reliquisti. Ita enim hic potest videri læsisse rempublicam, si multi sunt debilitati. Apparet autem non multos esse,

esse, si plura habet membra, quam debilitatis reliquit. Et illud æque ab illo ajebat corrupte dictum: Pro dii! erunt plures mendici, quam membra. Græcas sententias in hoc refero, ut possitis æstimare, primum quam facilis Græcæ eloquentiæ in Latinum transitus sit; & quam omne, quod bene potest dici, commune omnibus gentibus sit: deinde ut ingenia ingeniis conferatis, & cogitetis Latinam linguam facultatis non minus habere, licentiæ minus. *Labieni* sententiam separavi, quia locuti de illa homines erant. Sed ubi quotidianum diurnum & mendicantium quæstus recognoscit, tu hodie minus attulisti. cedo lora. gaudeo me non omnes emancasse. Quid fles? quid rogas? plus retulisses, si sic rogasses. Dixerat & illam sententiam: Date miseris, quod unum percipere gaudium possunt. Aliquis ex illis damnatum istum videat, aliquis audiat. *αὐτὴ μόνη, Glycon* dixit, *τοῖς ταλαιπώροις χαρὰ καταλέλειπται*. *Vinicius* summus amator Ovidii, hunc, ajebat, sensum disertissime apud Nasonem Ovidium esse positum, quem ad fingendas similes sententias ajebat esse memoria tenendum. Occiso Achille hoc epiphonema apponit:

Quod Priamus gaudere senex post Hectora posset,
Hoc fuit.

Cassius Severus dixerat: Ostende nobis captivos. *Iulius Bassus* dixerat: Ostende nobis mercenarios tuos. *Labienus* commodius videbatur dixisse: Ostende nobis alumnos tuos. *P. Asprenas* dixit, cum induxisset stipem porrigentem mendico, O infelicem patrem! & hoc qui dicit, fortasse pater est.

CON-

CONTROVERSIA XXXIV.

Parrhasii Prometheus.

Lex. Læsa Reip. sit actio. Thema. *Parrhasius pictor Atheniensis, cum Philippus captivos Olynthios venderet, emit unum ex his senem. perduxit Athenas. torsit; & ad exemplar ejus pinxit Promethea. Olynthius in tormentis perit. Ille tabulam in templo Minervæ posuit. accusatur reipubl. læsæ.*

CONTRA PARRHASIVM. *Gavii Silonis.* Infelix senex vidit jacentis divulsæ patriæ ruinas: abstractus à conjuge super exustæ Olynthi cinerem stetit. jam ad figurandum Promethea satis tristis est. Pro Iupiter! (quem enim melius invocem adversus Parrhasium, quam quem imitatus est?) Olynthium tantum picturæ tuæ excipio. Num quis, ut naufragum pingeret, hominem mersit? cæditur: parum est. inuritur: etiamnum parum est. laniatur: hoc, inquit, in irato Philippo satis est, sed nondum in irato Iove. *Iulii Bassi.* Producitur. Supervacuum est, inquit: nondum quantum satis Prometheo, potest gemere. Vltima Olynthii deprecatio est: Atheniensis, redde me Philippo. Non est istud donum, sacrilegium est. Servus, inquit, meus fuit. Putes Philippum loqui. Ædem Minervæ, tanquam castra Macedonum, fugiunt. *Clodii Turrini.* Parum, inquit, tristis est. Aliquis Olynthius parum tristis est, nisi qui Atheniensem dominum sortitus est? Dabo tibi, Parrhasi, majora tormenta. duc illum ad jacentem Olynthum, duc illo ubi liberos, ubi domum perdidit: scis certe, quam tristem illum emeris. Olynthiis urbem aperuimus, templa præclusimus. Ergo nemo Olynthius tortus esset, si omnes illos Macedones

dones emisissent. Torqueatur. hoc nec sub Philippo factum est. Moriatur. hoc nec sub Iove. *Argentarii.* Hoc hospitio Olynthius Athenis exceptus est? tantum porro Olynthius possit, Parrhasius quid? non & oculos nostros torquet? ibi ponit tabulam, ubi fortasse nos tabulam fœderis posuimus. Hoc Promethea facere est, non pingere. Ajebat tortoribus: Sic incendite, sic istum, quem fecit, cummaxime vultum servate, sit sibi ipsi exemplar. *Cæstii Pii.* Emi, inquit. immo si Atheniensis es, redemisti. si nescis, Parrhasi, in illo templo proOlynthiis dona solvuntur. Crudelis ille Græciæ carnifex, illum tamen nihil amplius quam vendidit. Producitur nobilis senex, longa miseriarum tabe confectus, reductis introrsus oculis, tam tristis, quasi jam tortus esset. ut admoveri sibi catenas vidit: Supervacuæ, inquit, sunt. si ad alium dominum pervenissem, Athenas fugerem. Istud tibi in nullo Olynthio permitto, nisi Lasthenem emeris. *Triarii.* Corrupisti duo maxima Promethei munera, ignem & hominem. Quemcunque præco flentem viderat, sciebat te emptorem: miserabantur omnes. Te fortasse ipse Philippus reduci jussisset, si Atheniensem vidisset & emptorem * quod ego fabulosum esse non dubito. Sed utrum vult Parrhasius, eligat. parum pie, aut infami auctione imitatus est. Clamabat iste: Nondum satis tristis es: nondum satis, inquam, adjecisti ad priorem vultum. talis in auctione Philippus. *Musæ.* Narraturus sum Olynthii senis igneis, verbera, tormenta. aliquis me nunc queri de Philippo putat. Dii deæque te perdant! misericordem Philippum fecisti. Si isti creditis, iratum Iovem imitatus est: si nobis, iratum Philippum vicit. Pinge Philippum crudelem, oculo effosso, jaculo perfractum, per tot damna à diis immortalibus tortum.

Cornelii Hispani. Vltima membrorum meorum tabes tormentis immoritur. Parrhasi, quid agis? non servas propositum. Hoc supra Promethea est. Tantum patiendum est, pingente Parrhasio, quantum irato Iove. *Arellii Fusci Patris.* Pinge Promethea, sed homines facientem, sed igneis dividentem: pinge, sed inter munera potius quam inter tormenta. Inter altaria, Olynthii senis crucem posuit. Misertime senex, forte ex servis tuis aliquis felicius servit. Vtique felicior est, quisquis Macedoni servit. *Fulvii Sparsi.* Si ad succurrendum profectus es, queror quod unum emisti: si ad torquendum, queror quod ullum. Vtinam, Philippe, his auctionem cum exceptione fecisses: Ne quis Atheniensis emeret. Non vidit Phidias Iovem, fecit tamen velut tonantem: nec stetit ante oculos ejus Minerva; dignus tamen illa arte animus, & concepit deos, & exhibuit. Quid facturi sumus, si bellum volueris pingere? diversas virorum statuemus acies, & in mutua vulnera armabimus manus, victi sequentur, victores cruenti revertentur? Ne Parrhasii manus ludat temere coloribus, internecioni humanæ timendum est. Si necesse est aliquem torqueri, eme nocentem servum, ut eodem tempore ex eo exemplum sumas & supplicium. Statuitur ex altera parte Parrhasius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus, flagellis, eculeis. Ista aut videntem, aut expectantem, Parrhasi, parum tristem putas? Dicebat miser: Non prodidi patriam. Athenienses, si nihil merui, succurrite: si merui, reddite Philippo. Inter ista Parrhasius, dubium est, studiosius pingat, an sæviat. Torque, verbera. sic iste carnifex colores temperat. Quid ais? parum tristis videtur, quem Philippus vendidit, emit Parrhasius: Etiamnum torque, etiamnum bene habet, sic tene. Iste vultus esse debuit

lace-

laceraci, hic morientis. *Porcii Latronis.* Si videtur tibi, iſtis muneribus aram miſericordiæ orna. Nemo ergo ex Olynthiis miſerius ſervit, quam qui Athenienſem dominum ſortitus eſt? Miſer ubicumque Philippum non viderat, pacem putabat. Alliga, inquit. Ajebat, Solutus apud Philippum fui. *Albutii Sili.* Expecta dum Euthycrates aut Laſthenes capiatur. Phintias omnia Parrhaſio tortore digna fecit. Philippus quoque vendidiſſe contentus eſt. Producitur ſenex nobilis, flens, reſpiciens patriam: placuit iſti vultus infelix. habuit aliquid Promethei ſimile etiam ante tormenta. Diligenter agit cauſam, ut Philippus. Olynthio non eſt; ego pecuniam perdidi: redi ad auctorem. Propter hominem Prometheus diſtortus, propter Promethea homines ne torſeris. Philippus ſic rogabatur: Liceat Olynthiis vivere. Parrhaſius aliter rogatur: Olynthiis mori liceat. Triſtem volo facere. nemo faciet, ſi Philippus non fecit.

DIVISIO. Hanc controverſiam magna pars declamatorum ſic dixit, ut non controverſiam divideret, ſed accuſationem: quomodo ſolent ordinare actionem ſuam in foro, qui primo loco accuſant. In ſcholaſtica, quia non duobus dicitur locis, ſemper non dicendum tantum, ſed reſpondendum eſt. Objiciunt quod hominem torſerit, quod Olynthium, quod deorum ſupplicia imitatus ſit, quod tabulam in templo Minervæ poſuerit. Si Parrhaſius reſponſurus non eſt, ſatis bene dividunt. Nihil eſt autem turpius, quam aut eam controverſiam declamare, in qua nihil ab altera parte reſponderi poterit: aut non refellere, ſi reſponderi poteſt. *Gallio* fere ſimilem diviſionem in Parrhaſio habuit ei quam habuerat in illa controverſia, cujus mentio eſt in hoc ipſo libro. Debilitabat expoſitos, detractis quibuſdam. Diviſit autem ſic:

An læſa ſit Reſpublica. Quid perdidit, inquit? nihil. Nondum de jure controverſiam facio. Perdidit unum ſenem Olynthus! fac Athenienſem. non ages mecum reipublicæ læſæ, ſi Athenienſem ſenatorem occidero, ſed cædis. Ita. verum Athenienſium corrumpitur opinio. miſericordia ſemper cenſi ſumus. Nunquam unius facto publica fama corrumpitur. Solidior eſt opinio Athenienſium, quam ut labefactari tormentis captivi poſſit. Læſa eſt, inquit, reſpublica. Si quis Olynthi depoſitum negaverit, videbitur, ut exiſtimo, non rempublicam, ſed hominem læſiſſe. Olynthiis hoc tribuiſti, ut eodem loco eſſent, quo Athenienſes. Læſiſti, inquit, rempublicam, quod hanc picturam in templo poſuiſti. lædunt rempublicam, qui aliquid illi auferunt, non qui adjiciunt: qui diruunt templa, non qui ornant. Peccaverunt ergo & ſacerdotes, qui tabulam receperunt. quare tamen non reciperent? Deorum adulteria picta ſunt, poſitæ ſunt picturæ Herculis liberos occidentis. Deinde, An ob id accuſari poſſit læſæ Reipublicæ quod ei facere licuit. Ea lege perſequere, quæ non licuit. Dicis mihi. Hoc facere non oportet, huic rei æſtimatio immenſa eſt. itaque nulla vindicta eſt. Et id tantum punitur, quod non licet. Satis abundeque eſt, ſi opifex rerum imperitus ad legem innocens eſt. An hoc ei facere licuerit. Hoc in illa dividitur. An Olynthius fuerit apud Athenienſem, etiam antequam fieret decretum. Servus, inquit, eſt meus, quem ego emi belli jure. vobis, Athenienſes, expedit: alioquin imperium veſtrum in antiquos fines redigitur, quidquid eſt bello partum. Et eſt contra. At ille ſervus alii emptori eſſe poteſt, Athenienſi non. Quid enim ſi Athenienſem à Philippo emiſſes? Atqui ſciebas Olynthios nobis coniunctos eſſe fœdere. Vt ſcias, inquit,

inquit, servos fuisse, decretum postea factum est Athenienſium, quo juberentur & liberi & cives esse. quare hoc illis jus, si jam habebant, dabatur? Deinde, an decreto hoc non contineatur, liberi ut fiant, ſed ut esse liberi judicentur. Hoc censuimus, Olynthios cives noſtros esse. ita & ille civis noster fuit. Non, inquit: nam decretum in futurum factum eſt, non in præteritum. Vis hoc ſcire? Non quisquis Olynthium ſervum habuit, accuſabitur, quod civem in ſua ſervitute tenuerit. Si quis tunc inter neceſſaria ſervilium officiorum miniſteria percuſſit, aut cecidit, injuriarum accuſabitur? atqui quantum ad jus attinet, nihil intereſt, occiderit, an ceciderit. nam aut nec cædere licuit, aut nec occidere.

Color. A parte Parrhaſii fecit hunc colorem, emptum eſſe à Parrhaſio ſenem, inutilem, expiraturum. Si verum vultis, inquit, non occidit illum, ſed deficientis & alioquin expiraturi morte uſus eſt. Torſit, inquit, tamen: ſi lucri cauſa, objice, nempe crudelitatis precium Athenæ habent. In argumentis dixit, quantum ſemper artibus licuiſſet: medicos, ut vim ignoratam morbi cognoſcerent, viſcera reſcidiſſe. hodie cadaverum artus reſcindi, ut nervorum articulorumque poſitio cognoſci poſſit. *Albutius* hoc colore: Calamitoſum fuiſſe, orbum palam mortem optantem: nec aliter illum Philippus vendidiſſet, niſi putaſſet illi pœnam eſſe vivere. *Silo Pompeius* putabat commodius eſſe, ſi hoc animo iſſet Parrhaſius ad auctionem, ut aliquem in hunc uſum emeret. poterit enim videri, elegiſſe viliſſimum & maxime inutilem. *Fuſco Arellio* placebat, emptum quidem illum in alios uſus: ſed cum deficeret, & mori vellet, in id quod unum ex cadavere artifex poterat, impenſum. *Gallio* ad neutrum ſe alligavit, nec

dixit, quo animo emisset. *Gallionis* color intolerabilis est. dixit enim, senem ex noxiis Olynthiis emisse. Quod si licet illi fingere, non video quare non eadem opera dicat, & conscium proditionis Lastheni, & se pœnæ causa torsisse. *Hispo Romanus* ignorantiam illam excusavit. Pictor, inquam, intra officinam suam clausus, qui hæc tantum vulgaria jura noverit, in servum nihil non domino licere, pictori nihil non pingere, mancipium suum operi suo impendit. Non omnia, inquit, narras: Olynthius fuit ille qui periit. Quid autem ad rem pertinet, cujus nationis servus fuerit? Audes, inquit, servum dicere Olynthium? etiam, post bellum, & ante decretum. Alioquin quod vos illis dedistis beneficium, nisi quod jam illos nec torquere licet, nec occidere? Græci nefas putaverunt, pro Parrhasio dicere: omnes illum accusaverunt, in eosdem sensus incurrunt. *Glycon* dixit: Πῦρ ϗ ἄνθρωπες, Προμηθεῦ, τὰ σά σε δῶρα βασανίζει. *Triarius* hoc ex aliqua parte cum surriperet inflexit. Hoc ajebat *Severus Cassius*, qui hoc facerent, similes sibi videri furibus, alienis poculis ansas mutantibus. Multi sunt, qui detracto verbo, aut mutato, aut adjecto, putant se alienas sententias lucrifecisse. *Triarius* autem sic vertit, Corrupisse duo ma[illegible]ma Promethei munera; ignem & hominem. sed egregie illam surripuerunt. *Euctemon* qui dixit, Προμηθεῦ, ἐπὶ σέ τις πῦρ ϗ ἄνθρωπον, sanius quam Glyco[illegible] Λ Λ Α Ι Ο Σ Ι, Προμηθεῦ, μέ τις γράφων, ἄνθρωπον ἀφανίζει. *Damus* corruptissime: Δικαίως ὦ Προμηθεῦ. διὰ τί γὰρ πῦρ ἔκλεπτες ἀνθρώποις; Hic est *Craton* venustissimus homo, & prohomo & professus. *Asinius*, qui bellum cum omnibus Atticis gerebat, cum donaret illi Cæsar talentum, in quo xiiij. sestertia sunt Atheniensium more,

ἢ περί-

ἢ ϖρόσθες, φησὶν, ἢ ἄφελε, ἵνα μὴ ἄτιμος ᾖς. hic Cæsari, quod illum nunquam nisi mense Decembri audiret, dixit, * & cum commendaretur à Cæsare Passieno, nec curaret, interroganti, quare non complecteretur tanti viri gratiam, ἡλίε καίοντος ἄπτω, παρόντος λύχνον ἐχ ἄπτω. Sæpe solebat apud Cæsarem cum Timagine confligere, homine acidæ linguæ, & qui nimis liber erat: puto quia diu non fuerat ex captivo cocus, ex coco lecticarius, ex lecticario usque ad amicitiam Cæsaris felix. usque eo utramque fortunam contempsit, & in qua erat, & in qua fuerat, ut, cum illi multis de causis iratus Cæsar interdixisset domo, combureret historias rerum ab illo gestarum: quasi & ipse illi ingenio suo interdiceret, disertus homo & dicax, à quo multa improbe, sed venuste dicta. ne modum excedam, excurro & ad Parrhasium revertor. *Nicetes* dixit: Ἐν πίνακι διάπυρα ζωγραφεῖται, ΠΑΝΥ τυραννεῖν. *Hispo Romanus* dixit: Ignes, ferrum, tormenta: pictoris ista, an Philippi officium est? *Sparsi* sententia in descriptione picturæ habet aliquid corrupti: ubicumque sanguine opus est, humano utitur: dixit enim quod fieri non potest. Illum locum omnes tentaverunt: Quid si volueris bellum pingere? Quid si incendium? Quid si parricidium? A Græcis *Doron* furiose dixit: Τίς Οἰδίπους ἀλήτης ἈΑΙ, τίς Ἀτρεὺς, ἐ γράφεις. Ἰδ' Ἥρωι, μὴ μῦθους ἴδῃς. ΖΗΝΝΙΑΣ. * ζῇ Αἴας. Sed nihil est quod minus ferri possit, quam quod à *Metrodoro* dictū est: μή μοι Τραγῳδίας μηδὲ Νιόβιω. Ἐπίθες τῷ πυρὶ ϖρογονικὸν Προμηθέα ΠΑΣΑΟΥΚΕΝ (* πέπλωκεν) *Triarius* dixit: Nondum dignum irato Iove gemuisti. *Haterius* dixit sanius: Nondum vultus ad fabulam conve-

nit. & illud: Parrhasi, ut omnia fiant ad exemplum, vivat qui tortus est. Sed si vultis audire, supra quod non possit procedere insania. *Licinius Nepos* ait: Si vultis digne punire Parrhasium, ipse se pingat: Non minus stulte *Æmilianus* quidam Græcus rhetor: quod genus stultorum amabilissimum est. *Hexarida* fatuus dixit: Ἀποκτείνατε Παῤῥάσιον, μὴ θελήσαις γράφειν ἐξ ἡμῶν ἀρχέτυπον ὀργῆ. *Pausanias* dixit: Διά σε, Παῤῥάσιε, ἀστεῖε ἐκπορθούμεθ' ἱερῶν ναοῦ, ἀφαγνίσωντες. *Otho Pater* cum pro Parrhasio diceret, in hoc colore derisus est. Quia conciderant, inquit, per proditores Olynthii, volui pingere iratum proditori suo Iovem. *Gargius* multo stultius, quare Promethei Parrhasius supplicium pinxisset. Ego, inquit, ardente Olyntho non odissem ignium auctorem? *Latronis* illa celebris sententia est, quam *Sparsus* quoque subtractis quibusdam verbis dixit in descriptione mortuorum: Parrhasi, emorior, sic tene. hanc sententiam ajunt & *Dioclem Carystium* dixisse non eodem modo: ἄπιστος ἡ ὑπεργηψία πρὸς τὸ δρέσκον εἶδος· ἐβόα, Μένε. *Hispo*: * Rideon' honeste *Romanus* fecit. multo enim vehementius insanit, quam nostri fanatici. Voluit videri volturios ad tabulam Parrhasii advolare, fabula eleganti ad turpem sententiam perductus. Traditur enim, Zeuxin, ut puto, pinxisse puerum, uvam tenentem: & cum tanta esset similitudo uvæ, ut etiam aves advolarent operi, quendam ex præsentibus dixisse, aves male existimare de tabula: non fuisse enim advolaturas, si puer similis esset. *Zeuxin* ajunt oblevisse uvam, & servasse illud, quod melius erat in tabula, non quod similius. *Spiridion* æque familiariter in templum volturios subire putavit, quam passeres aut columbas. Dixit enim: Σαρκοφάγα σου ἡ γραφὴ καὶ

τὰ

τὰ ζῶα. Sed nolo Romanos in illa re vinci. Restituet aciem *Murrhedius*, qui dixit: Pinge Triptolemum: qui junctis draconibus sulcavit auras. Inter illos, qui de Prometheo corrupte aliquid dixerant, & *Apaturius* locum sibi vindicat. dixit enim: ὦ τοῦτο τὸ πῦρ εἰς θεοὺς πάρεργα κλαπῆναι.

CONTROVERSIA XXXV.

Fur accusator proditoris.

Lex. Injuriarum sit actio. *Lex.* Fur concione prohibeatur. Thema. *Quidam cum divitem postulasset proditionis, noctu parietem domus ejus perfodit, & scrinium, in quo missæ erant ab hostibus litteræ, sustulit. Damnatus est dives. Concionari cum vellet accusator, à magistratu prohibitus est. Agit injuriarum.*

PRO FURE. *Porcii Latronis.* Id solum sustuli, quod fur reliquisset. nihil tam fur timuit, quam ne dominus furtum nollet agnoscere. Fac mihi invidiam: prodidi furtum meum.

Ago magistratui isti gratias: cum ad illum furtum meum detulissem, furem summoveri non jussit. Ruentem civitatis statum unius parietis ruina reposui. *Osci.* Sollicitus erat, ne quod perdiderat quæreretur. Indicium profiteor, multos furti mei civitas conscia est. At illud tuto illi ostendi. hoc furtum non solus habeo. Furtum est, quod timet dominus agnoscere? potui non esse pauper, habui quod magno venderem. Teneo ecce epistolas, in quibus manifesta proditionis argumenta sunt, in quibus hostium consilia. Te interrogo, si furtum est, repono. *Musæ.* Furtum vocas, quod qui perdiderat, negabat suum? furtum feci, sed ex hostibus. *Clodii Turrini.* Furtum vocas, quod qui perdiderat, supplicium tulit: qui surripuerat, præmium?

mium? Vtri permisissetis loqui, si eo tempore fur venisset & dominus? potui Rempub. magno vendere vel proditori. *Arellii Fusci Patris.* Mille navium duces furto Trojam cepistis. si bene furto evertuntur urbes, quanto melius servantur? Si non indicavero cujus sit, nemo cognoscet. *Vibii Rufi.* Cujus ego, si potuissem, non parietem tantum, sed pectus ipsum perfodissem. Nondum totum consummavi officium: non est tam angusta Respublica, ut ab uno opprimi possit. *Castii Pii.* Nolite à me omnia exigere quæ scio. multa sunt quædam & in concione dicenda. Hoc furtum liberos vestros docete. Rogo vos, Iudices, per furtum meum, quoties furtum meum protuli, tacet dominus. ego fur? Ecce altera injuria. Non tu, inquit, perfodisti domum? Tace, ego novi ista melius. Narrare soleo, non negare quæ scio.

* * * * * *

Cetera desunt. Quæ sequuntur, ex Epitoma sumpta sunt.

In forum veni, narravi nocturnam expeditionem meam. Convenerant omnes tanquam ad concionem. Cur me submoves ante accusationem, cum nec proditores inauditi pereant? O furtum in concione narrandum! proditoris vigilantissimum pectus, & in exitia nostra semper sollicitum, publica fata sopiebant. Ita etiam ministros ejus alligaverat somnus, ut mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi videbar hostium muros. Furtum vocas, quo nihil melius tuo anno factum est. Nemo fur Rempub. cogitat. nihil non licet pro Repub. facere.

Pars altera pro Magistratu. Quale illud, Dii, spectaculum fuit? composuerat inter se fortuna Reipub. furem, & proditorem. ut vidit inutile furtum

tum suum, prodidit, ut nobis venderet quod nulli poterat. Tam callidus fur, ut etiam proditori posset imponere. Consilium videri vult felicitatem furti sui. Lex quæ nocturnum furem occidit, quoquo modo jubet, non de damnato, sed de fure loquitur. Odit hoc vitium, nec immerito. non multum abest à proditore. Sustulit quod non elegit, sed quod illi fatum publicæ felicitatis objecit. Vno tempore & proditorem nobis ostendit, & furem, qui divitem complicare mallet, quam damnare. Effregit domum manu suspensa, elusit illum. non tunc primum fecit. Sustulit, non quod voluit, sed quod potuit. Bono exemplo damnatus est proditor, malo inventus.

Controversiarum quæ extant Finis.

EPI-

EPITOME

SEV

EXCERPTA

EX

M. ANNÆI SENECÆ CONTROVERSIARVM

Decem Libris;

Qui hactenus L. ANNAEO SENECAE *inscripti*, DECLAMATIONVM *titulo publicati sunt.*

AD LECTOREM.

EPitomæ hujus Libri quinque, videlicet Primus, Secundus, Septimus, Nonus & Decimus, (sequimur enim Frobenianam, & Gryphianam, primasque Editiones, nuperis illis & interpolatis longe meliores & castigatiores) continent EXCERPTA *quædam ex quinque illis Libris* CONTROVERSIARVM, *qui integriores superius exhibiti sunt. Reliqui vero Libri, Tertius, Quartus, Sextus, & Octavus singulares sunt; Quorum archetypa temporis injuria pridem interciderunt, servatis tantum ac superstitibus miserandis illis* RELIQVIIS, *quas aliquis Eloquentiæ studiosus inde excerpsit, ac collegit. Hoc volebam, nescius ne esses. Vale, ac conatibus nostris fave.*

INDEX CONTROVERSIARUM
quæ penitus interciderunt, & quarum Epitomæ sequuntur.

LIB. III.

LIB. IV.

LIB. V.

Præfatione laudatur Cassius Severus.

V. *Exu-*

LIB. VI.

Præfatio de Asinio Pollione, & Asinio Gallo ejus filio, & de Haterio.

LIB. VII.

EXCERPTA

EX

CONTROVERSIARVM LIBRO PRIMO.

DECLAMATIO I.

Patruus abdicans.

Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur. Thema. *Duo fratres inter se dissidebant: alteri filius erat. Patruus in egestatem incidit. Patre vetante, adolescens illum aluit. ob hoc abdicatus tacuit. Adoptatus à patruo est. Patruus accepta hereditate, locuples factus est. Egere cœpit pater. Vetante patruo aluit illum adolescens. Abdicatur. C. D.*

(*Excerpta ex Contr.* 1. *lib.* 1.)

DECLAMATIO. Eo jam perductus erat, ut omnem spem ultimorum alimentorum in ea sola domo poneret, in qua habebat abdicatum & inimicum. Ipse, inquit, me ali vetuit. Imitationem alienæ culpæ innocentiam vocas? Omnis instabilis & incerta felicitas est. Quis crederet jacentem super crepidinem Marium aut fuisse consulem, aut futurum? Quid non timendum felicibus putas? Quid desperandum infelicibus? Ne circa

circa plura instabilis fortunæ exempla te mittam, vide quis alimenta rogetur, & quis roget. Non sum hospes gravis. Vnum senem advoco (al. *adduco.*) Hoc tibi vitio placui pater. Perierat totus orbis, nisi iram finiret misericordia. Iactatus inter duos patres, utriusque filius, semper tamen felicioris abdicatus. Illud tamen, pater, deos testor, divitem te relinquo. Circumibo tecum pater aliena limina. Ostendam omnibus, & me qui alimenta dedi, & te qui negasti. Abdicari non possum ob id quod feci, lege cogente, Quid si flere me vetes, cum vidi hominem calamitosum? Non sunt affectus nostri in nostra potestate. Quædam jura non scripta, sed scriptis omnibus certiora sunt.

Pars altera. Crescere ex mea propofuit invidia homo, qui se melius jactare potest, quam defendere. Iustus meus metus; ne heredem ingratum scribam, inimicum relinquam. Etiam si tu non odisti eum, qui fecit mihi injuriam: ego odi illum, qui fecit tibi. Desinit esse filius, qui non tantum à patre abdicatus, sed ab alio adoptatus est. Audite, quam valde eguerim. Fratrem rogavi. Quis es tu, qui de facto patrum feras sententiam? Ad te arbitrum odia nostra non mittimus. Iudices deos habemus.

Extra. Alfius Flavus prætextatus apud *Castium* controversias declamabat. Semper autem commendabat eloquentiam ejus aliqua res extra eloquentiam. In puero eloquentiæ lenocinium erat, ingenii ætas.

DECLAMATIO II.

Sacerdos prostituta.

Lex. Sacerdos casta è castis, pura è puris sit. Thema. *Quadam virgo à piratis capta venit. Empta à lenone, & prostituta est. Venientes ad se* *exorabat*

exorabat stipem. Militem qui ad se venerat, cum exorare non posset, tum luctantem & vim inferre volentem occidit. Accusata, absoluta, & remissa ad suos est. Petiit sacerdotium. Contradicitur.

(*Ex Controvers. 2. lib. 1.*)

DECLAMATIO. Sacerdos vestra adhuc in lupanari viveret, nisi hominem occidisset. Quo mihi sacerdotem, cujus precaria castitas est? Id enim deerat, ut eas templa recipiant, quas aut carcer, aut lupanar ejecit. Indignam te sacerdotio dicerem, si transisses per lupanar. Fortuna, inquit, pati coëgit, & misereri debent omnes mei. At nos non facimus miserandas sacerdotes. Nec est apud nos maximus honor ultimorum malorum solatium. Ita domi custodita est, ut rapi posset. Ita curæ fuit suis, ut rapta non redimeretur: ita raptæ pepercere piratæ, ut lenoni venderent: sic emit leno, ut prostituerit: sic venientes deprecata est, ut ferro opus esset. Movet me respectus omnium virginum, si in civitate nulla inveniri poterit, nec meretrice castior, nec homicida purior. Nulla est satis pudica, de qua quæritur. Omnes, inquit, exoravi. Si quis dubitat an meretrix esset, audiat quam blanda sit. Putemus tres sacerdotium petere, unam quæ capta sit: alteram quæ prostiterit: tertiam quæ hominem occiderit. Omnibus nego.

Pars altera. Voluerunt dii esse miraculo, in captiva libertatem, in prostituta pudicitiam, in homicida innocentiam. Narrent sane omnes tanquam ad prostitutam venisse, dum tanquam à sacerdote decesserint: quam pudica sit, miles ostendit: quam innocens, judex: quam felix, reditus. Inter tot pericula dii non servassent, nisi sibi servaturi fuissent. Totum populus ad servandam pudicitiam

dicitiam contulit, quidquid ad violandam attulerat. Dicat diis pudicitiam, quibus debet.

Extra. Longe recedendum est ab omni obscœnitate & verborum & sensuum. Quædam satius est causæ detrimento tacere, quam verecundiæ dicere.

DECLAMATIO III.

Incesta de saxo.

Lex. Incesta de saxo dejiciatur. Thema. *Incesti damnata antequam dejiceretur, Vestam invocavit. dejecta vixit. Repetitur ad pœnam. Contradicitur.*

(*Ex Controvers.* 3. *lib.* 1.)

DECLAMATIO. Id enim deerat: ut modestior in saxo esset, quam in sacrario fuerat. Dubitari non potest, quin usque dejicienda sit, donec efficiatur, propter quod dejecta est.

Patrocinium suum putat pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecer? nisi ut ne bis quidem dejecta pereas. Exponam cum quo stuprum, vel quando commiserit. Quia probavi ista, damnastis. Non putas legem cavisse ut perires, quæ cavit quemadmodum perires? Male de diis existimas, si sacerdoti suæ tam sero succurrunt. Ita dii maluerunt absolvere damnatam, quam sacerdotem?

Pars altera. Damnata dejecta est, absoluta descendit. Putares puellam non dejici, sed demitti. Lex sacerdotem non ad saxum usque differret, nisi sententiam deorum expectaret. Erat altitudo montis etiam secure despicientibus horrenda.

Declamatio IV.

Fortis sine manibus.

Lex. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrumque corpus interficiat, sine fraude sit. *Altera.* Liceat adulterium in matre & filio vindicare. Thema. *Vir fortis in bello manus perdidit: deprehendit adulterum cum uxore, de qua filium adolescentem habebat. imperavit filio, ut occideret. Non occidit. Adulter effugit. Abdicat filium. C. D.*

(*Ex Controvers.* 4. *lib.* 1.

Declamatio. Solus ego ex omnibus maritis nec dimisi adulteros, nec occidi. Quis non putet, aut sine filio fuisse, aut filium sine manibus? Conceptus est iste: ex quo? sciemus, cum adulteros deprehendero. Tunc primum sensi me manus perdidisse. In bello meas, domi etiam filii manus perdidi. Tam frustra ad filium, quam ad gladium cucurri. In bella non venit, & ante patriæ quam patri negavit manus. Usque eo pugnavit pro vobis, ut pro se non posset. Adolescens quos demisisti, sequere. Non potui, inquit, matrem occidere. Quo sis excusatior, adjice & patrem.

Pars Altera. Alterum putavi parricidium, matrem coram patre occidere. Non semper scelera nostri sunt juris. Atroces quoque animos misericors natura debilitat. In tam inopinati flagitii spectaculo, toto corpore stupui. Pater, tibi manus defuerunt, mihi omnia, priusquam in me reverterer, exierunt. Majus erat scelus quod imperabas, quam quod deprehenderas. Si quid exegeris majus viribus meis, dicam: Ignosce, non possum. Ignoscit filio pater, navigationem recusanti, si non ferat mare:

mare: ignoscit non sequenti castra, si non potest, quamvis ipse pater militaris sit. Ipsam legem recita, *Liceat & marito, liceat & filio.* Quare tam multos nominat, nisi quia aliquos putat esse, qui non possint? Exierunt adulteri inter patrem debilem & filium stupentem.

DECLAMATIO V.

Raptor duarum.

Lex. Rapta, Raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Thema. *Una nocte quidam rapuit duas. Altera mortem optat, altera nuptias.*

(*Ex Controvers. 5. lib. 1.*)

DECLAMATIO. Stupro accusatur, stupro defenditur. Cum altera rapta litigat, alteram advocat. Vindicate patres. Fortior publicæ disciplinæ severitas surgat, jam binæ rapiuntur. Coit populus, velut publico metu territus, vix credens duos fuisse raptores. Alteram injuriæ rapuit, alteram patrocinio. Perieras jam raptor, ni bis perire metuisses. Si te ante rapuisset, & nuptias optasses, deinde hanc vitiasset antequam nuberes, negares illum, jubente rapta, debere mori? Nihil amplius raptori præstare potes, quam ne lege tua pereat. Contra alienam legem nullum jus habes. Tu raptori præstas, ut illum ipsa non occidas. Non potes præstare, ne quis occidat.

Pars altera. Inter pares sententias mitior vincat. Refer Virginiam, dic Lucretiam. Plures tamen Sabinæ sunt. Contumeliosum mihi erit te dignam videri, in cujus honorem homo occidatur: me dignam non videri, in cujus honorem servetur.

DE-

DECLAMATIO VI.

Archipiratæ filia.

Thema. *Captus à piratis scripsit patri de redemptione. non redimebatur. Archipiratæ filia eum jurare coegit, ut duceret se uxorem, si dimissus esset. juravit. Relicto patre secuta est adolescentem. Duxit illam. Orba incidit. Pater imperat archipiratæ filiam dimittat, & orbum ducat. nolentem abdicat.*

(*Ex Controvers. 6. lib.* 1.)

DECLAMATIO. Bonæ spei uxor, bonæ spei nurus, quæ vel amare potest captivum, vel disse patrem. In carcere, inquit, ac tenebris jaceam. Narra, obsecro, soceri beneficia: puella non iisericordia mota est, sed libidine.

Pars altera. Eo me loco non deseruit, in quem pater venire timuit. Vidisses membra vinculis ssa, macie retractos introrsus oculos, attritas enis & inutiles manus: talem quis amare, nisi fericors, potest? In tot Consulatibus Marius il habet clarius quam se auctorem. Pompeium, æreditariæ extulissent imagines, nemo Mam dixisset. Servium regem tulit Roma. Quid videntur illi rapti ab aratro, qui paupertate beatam fecere Rempublicam? Non possu- s una felices esse: quod solemus, una infeli- erimus.

DECLAMATIO VII.

A piratis tyrannicida dimissus.

Liberi parentes alant, aut vinciantur. Thea. *Quidam alterum fratrem tyrannum occidit,*

dit, alterum in adulterio deprehensum, deprecante patre, interfecit. A piratis captus, scripsit patri de redemptione. Pater piratis epistolam misit, Si præcidissent ei manus, duplam pecuniam se daturum. Piratæ illum dimiserunt. Pater in egestatem incidit, petit alimenta. Negantem vult in vincula ducere.

(*Ex Controvers.* 7. *lib.* 1.)

DECLAMATIO. *Si præcideritis.* Si irasceris, potius scribe: *Si occideritis.* Tyrannicida exitum tyranni rogo. non timeo, ne, quas manus piratæ solverunt, judices alligent. Pro adultero filio rogas. Quærit nunc, quomodo tyranni fiant. *Duplam dabo.* Apparet, pro unico filio rogat. *Duplam dabo:* alteram pro filio, alteram pro tyrannicida. *Si manus præcideritis.* Hoc nec adultero fecimus, nec tyranno. Etiamnum manus meas petis? Nega tuam esse epistolam. & habes argumentum. dic: Ego te rogare etiam pro adultero soleo. Remiserunt me Reip. cum manibus, patri cum epistolis. Hoc nostro seculo ad fabulas deerat, ut narraretur aliquis solutus à piratis, alligatus à patre. Ejus crudelitatis emptor, cujus nec pirata venditor. *Duplam dabo.* Quid necesse est? potui vilius solvi. *Vt præcidatis manus.* Obstupuere prædones, &, Indica, inquiunt, patri, non omnia piratas vendere. Qualem optem patrem, nescio. Dives debilitat, egens alligat. Neutrum manibus meis expedit. Vbi est patrimonium tuum, quo tyrannos instruis, quo adulteros facis?

Pars altera. Suscepi tria prodigia, inter me, & se furentia; unum, qui posset patriam opprimere: alium qui fratrem violare: alium, qui patrem. Lex hæc scripta est pro malis patribus. Nam boni etiam sine lege aluntur. Sciebam piratas non facturos, nisi

nisi pecuniam accepissent: & si sperassent, utique præcidissent. Non ira illa patris, sed calliditas fuit. Vnde redimerem, non habebam. Rogare in tam avara civitate neminem poteram, in qua nec filii quidem patres alunt. usus consilio sum, sciens piratas non crudeles, sed avaros. feci ut desperarent, quod posses redimi. An prudenter cogitaverim, nescio. interim feliciter cogitavi. Exclusa mens est, ex quo vidi unum in arce filium, alterum in adulterio, tertium in parricidio. Relictus solus ex his senex.

Extra. Hic color approbandus est impetu. Magna enim vi opus est, ut aliquis accusando se miserabilem faciat. *Sparsum* memini hominem inter scholasticos insanum, inter sanos scholasticum.

DECLAMATIO VIII.

Ter Fortis.

Lex. Qui ter fortiter fecerit, militia vacet. Thema. *Ter pater fortem in acie, quarto volentem exire retinet, nolentem abdicat.*

(*Ex Controvers.* 8. *lib.* 1.)

DECLAMATIO. Quod patriæ superest, patri vindico. O me, filio pugnante lassum! Iam pro te nescio quid etiam lex timet. Miraris, si quod legi satis est, patri nimis est. Causa mihi abdicandi est, ne sine filio vivam. Abdicatio mea in potestate abdicati est. Optimus virtutis finis est, antequam deficias, desinere. Lex quoque ter viro forti aut diffidit, aut consulit.

Pars altera. Certe abdicatis pugnare licet. Pudet me, ter victi militant. Senator post sexagesimum & quintum annum in curiam venire non cogitur, nec vetatur. Quicquid honoris nomine datur,

datur, in utramque partem licet. Alioquin definit præmium esse, cui necessitas injungitur. Otium imperas animo non otioso. Tumultus exortus est. In me omnium civium diriguntur oculi: & adhuc, verum dicendum est, nihil mihi patria debet. Nunquam pugnavi, nisi coactus. Adhuc militia mea legis munus est. Athenienses abdicato vicerunt duce. Quantum interest! Ille abdicationem virtute delevit, ego merui.

EX LIBRO SECUNDO.

DECLAMATIO I.

Adoptandus post tres abdicatos.

Thema. *Dives tres filios abdicavit. petiit à paupere unicum in adoptionem. Pauper dare vult: nolentem ire abdicat. Contradicitur.*

(*Ex Controverſ.* 1. *lib.* 2.)

DECLAMATIO. Nunquam futurum putavi, ut aut pater meus liberos odisset, aut dives concupisceret. Diu dubitavit, ille amicum tentaret, an hic filium. Ita nos pauperes sumus, qui habemus quod divites rogent? Si immerito abdicavit, odi patrem, tot ejicientem innocentes: si merito, odi domum tot facientem nocentes. Amo æque paupertatem ac patrem: utrique assuevi. Non tibi per multos fulta liberos domus est: quanquam nec sic quidem debuisti dare. Tutior adversus fortunam est, cui aliquid post damnum superest. Abdico, inquit. apparet, unde venias. Vna inter nos disputatio est: Iste me dignum putat beato patre, ego me meo. Divitem, inquit, esse te volo. O me abdicandum,

dum, si talem patrem relinquo. Quid me videri velim, nescio. Innocentem? sed abdicor: nocentem? sed adoptor. Non, ut in ceteris abdicationibus, in mea potestate est non abdicari. Perditurus sum patrem, si abdicor: perditurus sum si non abdicor. Quid interest, utrum ejiciat, an transferat? Et si parendum in omnibus patri, in eo non parendum, quo efficitur, ne pater sit. Grave est, carere unico: gravius eo, quem alius concupiscit. Non delectant ignoti servorum domino greges, nec sonantia laxi ruris ergastula. patrem gratis amo. Necesse est ut timeam infelicem liberis domum. Non potest inveniri reconciliationis aptius tempus. dives filios quærit.

Pars altera. Magnum & hoc inter cetera paupertatis incommoda est, quod abdicationem filius non timet. Senatorium gradum census ascendit. Census equitem Romanum à plebe secernit. Census in castris ordinem promovet. Censu judex in foro legitur. Facilius est paupertatem laudare, quam ferre. Si emendati, inquit, fuerint liberi mei, habebo hunc cum illis: si perseveraverint, habebo pro illis.

Extra. Aridi declamatores fidelius quos proposuerint colores tuentur. non enim alicujus sententiæ dulcedo subrepit, nullum schema sollicitat. Sic quæ malam faciem habent, sæpe pudicæ sunt: non animus illis deest, sed corruptor. *Gallus Vibius* fuit tam magnæ olim eloquentiæ, quam postea insaniæ. Cui hoc accidisse uni scio, ut ad insaniam non casu caderet, sed judicio perveniret. Non dum insanos imitatur, dum lenocinium ingenii furorem putat, quod simulabat, ad verum redegit. *Otho Iunius* pater edidit quatuor libros colorum, quos belle *Gallio* noster Antiphontis libros vocat: tantum in illis somniorum est. *Syriacus* contra

Maximum Stertinium, à quo premebatur, cum comes ejus fuisset, dixit: Per annos quindecim in officio tuo fui, dic quid peccaverim? Sed hæc est consuetudo vestra, injuriam vocatis finem servituris.

DECLAMATIO II.

Iurisjurandum mariti & uxoris.

Thema. *Vir & uxor juraverunt, ut si quid alteri accidisset, alter moreretur. Vir peregre profectus est, misit nuntium uxori, qui diceret se decessisse. Vxor se præcipitavit. Recreata, jubetur à patre virū relinquere. non vult. abdicatur. C.D.*

(*Ex Controvers.* 2. *lib.* 2.)

DECLAMATIO. Dii immortales, qua debetis prudentia humanum genus regitis: effecistis, ut illud non periculum amantis esset, sed experimentum. Hos dividere vult socer, quos nec mors quidem dividet. Moriar, inquit: habeo & causam, & exemplum. Quædam se maritorum rogis ardentibus miscuerunt: quædam anima redemerunt maritorum suorum salutem, solicitudine brevi. Inter has puella viva numeratur. Assidue contentiones erant: Sine te vivere non possum: imo ego sine te, qui certaminum exitus esse solet: juravimus. Hic animus sine dubio jurantium fuit, ut vivi non diducerentur: cum illud quoque caverint, ne morte dividerentur.

Pars altera. Non possum, inquit, relinquere virum. Quid non potest, quæ mori potest? Pæne dum falsæ mortis nuncium misit, veræ recepit. Potes sine viro pati. peregrinationem ejus tulisti. Iurejurando jam liberata es casu proximo.

Extra. Ovidius Naso apud Arellium Fuscum magistrum suum, hanc controversiam declamavit.

vit. Nam Latronis admirator erat. *Latro* in præfatione quadam dixit: Non vides, ut immota fax torpescat, & ignes exagitata restituat. Mollit viros otium, ferrum situ rubiginem ducit. Naso dixit:

Vidi ego jactatas mota face crescere flammas,
Et rursus nullo concutiente mori.

Hic autem dixit: Quicquid laboris est, in hoc est, ut uxorem à viro, & virum ab uxore diligi concedas. Necesse est deinde, ut jurare permittas, si amare permiseris. *Ejusdem*: Pauca nosti, pater, crimina: & litigavimus aliquando, & cecidimus: & fortasse quod non putas, pejeravimus. Rogatus aliquando ab amicis suis, ut tolleret tres versus: petivit invicem, ut tres exciperet, in quos nihil illis liceret. Conscripserant illi quos tolli vellent, secreto: hic, quos tutos esse vellet. In utrisque codicillis iidem versus erant: ex quibus primum fuisse narrabat *Albinovanus Pedo*, qui inter arbitros fuit.

Semibovemque virum, semivirumque bovem:

Secundum:

Et gelidum Boreas, egelidumque Notum.

Ex quo apparet, summi ingenii viro non judicium defuisse ad compescendum licentiam carminum suorum, sed animum. Ajebat interim, decentiorem esse faciem, in qua aliquis nævus esset.

DECLAMATIO III.

Raptor patrem non exorans.

Lex. Raptor nisi & suum & raptæ patrem intra tricesimum diem exoraverit, pereat. Thema. *Raptor patrem exoravit, suum non exorat. Reum facit dementiæ.*

(*Ex Controvers. 3. lib. 2.*)

DECLAMATIO. Quid contremiscis, senectus? Quid, lingua, trepidas? Quid obtorpuistis

oculi? Nondum est tricesimus dies. Ne tristiore quidem vultu expugnatam filiæ pudicitiam tulit. Nimis cito exoratus est. Ne omnia vitia ejus ab adolescentia repetam, virginem rapuit, patrem accusat. Hoc intra triginta dies. Putas me accusatori permissurum, quod filio negavi? Miraris dubitare patrem? Lex ipsa inter mortem & nuptias dubia est. Semper enim sibi omnia licere credidit: nihil me unquam rogavit. Ignovit, inquit; ita aliquis ante me rogatus est? Demens sum. Vides: nimirum turpiter vivo. Legem ignoro, dies tuos non numero. Demens, inquis, es. Potest aliquis ignoscere, sic roganti? Deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis. Me miserum, quam pœne promisi! O me miserum quod tantum triginta diebus irasci possum! Quid mirum, si citius illum exorasti? facilius est donare injuriam, quam crimen. Procede in medium senex, cujus misericordia crudelis sum. Iam, inquit, angustum tempus est. & tibi vacat accusare? Sic aliquis exorat? sic deprecatur? Apparet te nunc primum rogare. Quid enim tanquam demens egi? Non sum exoratus. nondum transivit tempus. etiamnum exorari possum. Quam iniquum est, nondum esse me nocentem, & jam reum.

Pars altera. Me miserum, pater! iræ tuæ detractum est nihil, tempori autem multum. Infelicior sum, quam si neutrum exorassem. Si servaturus es filium, jam tempus fuit: si occisurus, jam tempus est. Prior rogatus est, qui magis timebatur.

DECLAMATIO IV.

Nepos ex meretrice susceptus.

Thema. *Abdicavit quidam filium. Abdicatus se contulit ad meretricem, & ex ea sustulit filium.*

ager

æger ad patrem misit. cum venisset, commendavit ei filium, & decessit. Pater post mortem illius in adoptionem recepit nepotem. Accusatur ab altero filio dementiæ. C. D.

(Ex Controvers. 4. lib. 2.)

DECLAMATIO. Dementia in me novi generis arguitur: sanus eram, si non agnoscerem meos. Expectabam, ut aliquis pro abdicato rogaret. Nemo audebat propinquorum, fratre cessante. Deficientis spiritus in adventum meum sustinebatur. Intravi: jam cadentes oculos ad nomen meum erexit, fugientemque animam retinuit. In sinu meo & filium, & animam deposuit. Nunciatum est mihi, in ultimis esse filium: nec hoc à fratre.

Pars altera. Pater istius incertus est. bene cum ipso ageretur, si & mater. Incidit in meretricem, inter cætera malam & fœcundam. Mulier, nescio adversus patrem injuriosior sis, quod abstulisti illi hæredem, an quod dedisti. Adoptavit ejus filium, propter quam ejecerat suum.

DECLAMATIO. V.

Torta à tyranno pro marito.

Thema. *Torta à tyranno uxor, nunquid de viri tyrannicidio sciret. perseveravit negare. postea maritus ejus tyrannum occidit intra quinquennium non parientem, sterilitatis nomine dimisit. Agit illa ingrati.*

(Ex Controvers. 5. lib. 2.)

DECLAMATIO. Eas nuptias tyrannicidium diduxit, quas non diduxit tyrannus. Trahebantur matronæ: rapiebantur virgines: nullæ

tunc videbantur feliciores, quam quæ liberos non habebant. Suſpicatus eſt hunc tyrannus de tyrannicidio cogitare, ſive iſti aliquid excidit, ſive non bene tegit vultus magna conſilia; tamen de uxoris garrulitate queri non poteſt, cum ſciat quemadmodum taceat. Impoſita in eculeum, ſæpius ad abſentem virum reſpexit, quam ad præſentem tyrannum. Explicatur totus adverſus infelicem fæminam tyrannicæ crudelitatis apparatus: & illa inſtrumenta, virorum quoque animos ipſo viſu frangentia, ad excutiendam muliebris pectoris ſcientiam proponuntur: Verberibus corpus abrumpitur. Neſcio, Reſpublica, an tibi liberos iſta mulier datura ſit: tyrannicidam dedit. Miraris, ſi tranſit quinquennium inter uxorem tortam, & virum occupatum? Sciſſum corpus flagellis, igne aduſtum, tormentiſque convulſum? Ignoſcetis puto mulieri, ſi dixero, Feſſa eſt. Quid tyrannicidio gloriaris? Facilius eſt tyrannum occidere, quam ſuſtinere. Verbera, laminæ, eculei, quicquid antiqua ſævitia invenerat, quidquid adjecerat nova. Quid amplius dicam? & tyrannus torquebat, cum de tyrannicidio quæreret. Num premit cenſum oneroſa ſumptibus, & (ut ſeculi mos eſt) in deterius luxu fluente muliebris ambitio certamine mutuo, uſque in publica damna privatis inſanit? Nunquid gemmas, & ex alieno litore petitos lapillos? Expecta, poteſt parere. Non reſpondet ad certam diem fœcunditas. Sui juris rerum natura eſt. Vtrum putas mirandum eſſe, tuum tyrannicidium, an hujus ſilentium?

Pars altera. Ego torta ſum, merito objiceres, niſi te vindicaſſem: etiam ſi ſciſti de tyrannicidio viri, nec indicaſti, non eſt beneficium, ſcelus non facere. Deinde nec ſciſti. non enim tibi indicavi. Nec tam magnum conſilium, virilibus quoque animis

animis grave, commisi muliebri garrulitati: quæ id solum potest tacere quod nescit. Quo tempore uxor torta est, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam: postea cogitavi. Et hæc ipsa mihi cogitandi causa fuit, uxoris ultio. Si, quod audierat, tacuit, non beneficium est, sed fides.

Extra. L. *Vinicius*, quo nemo civis Romanus in agendis causis præsentius habuit ingenium. Quicquid longa cogitatio illi præstitura erat, prima intentio animi dabat. Ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere videretur. De hoc eleganter dixit divus Augustus: *L. Vinicius ingenium in numerato habet.*

Declamatio VI.

Pater & filius luxuriosi.

Thema. *Quidam luxuriante filio luxuriari cœpit. Accusatur à filio dementiæ. C. D.*

(Ex Controvers. 6. lib. 2.)

Declamatio. Accusator meus intra se contrarios habet affectus. Cupit reum damnari, crimen absolui. Sed tu senex, inquit, hoc dicis: luxuria tua serius cœpit, citius desinet. Quidam summum bonum dixerunt voluptatem. Nihil est mihi opus præcipientibus. Habeo exemplum. Ostendi tibi luxuriam, quam in te non videbat. Ebrietatem patri objicis ebrius.

Pars altera. Adolescens luxuriosus peccat: senex luxuriosus insanit? Nemo vitia quia odit, imitatur. Quis imperator ob hoc de prælio fugit, ut bene pugnaret exercitus? Non coërcet vitia, qui provocat. Meam luxuriam patri imputabo. Non sub severa fui disciplina, non sub bene institutæ

domus lege, quæ posset adolescentis formare mores, & à vitiis ætatis abducere. Quodam modo ad luxuriam à patre præmissus sum. Madent cani unguento, & commessator senex nulli nimis luxuriosus, sed parum sanus videtur.

Declamatio VII.

Peregrinus negotiator.

Thema. *Quidam cum haberet formosam uxorem, peregre profectus est. in viciniam mulieris peregrinus mercator migravit: ter illam appellavit de stupro, adjectis pretiis. Negavit illa. Decessit negotiator, testamento omnibus bonis eam reliquit heredem: & adjecit elogium,* Quia pudicam comperi. *Adit hereditatem. redit maritus: accusat adulterii uxorem ex suspicione.*

(*Ex Controvers. 7. lib. 2.*)

Declamatio. Seram querelam detulit. Non accuso adulteram, nisi divitem factam. Post tantos impudicitiæ quæstus, si tacere possum, confitendum habeo, hac me causa abfuisse. Tempus est de uxore marito credi. Ferat matrona oculos jacentes in terram: & adversus officiosum salutatorem inhumana potius quam verecunda sit: longe ante suam impudicitiam ore, quam verbo neget. Nemo fortiter negantem iterum rogabit. Omnium bonorum heres sola esto, quia corrumpi non potuisti, quia tam feliciter pudicitiam custodisti. Tace paulisper nomen auctoris. Nunquam non testamentum viri creditur? Adeone jam omnis patientia seculi nostri abiit, ut adversus querimoniam viri, alieno teste defendatur uxor? Muliebrium vitiorum fundamentum avaritia est. Quæ potest non timere opinionem adulterii,

terii, potest non timere adulterium. Ex omni rupe conchylium trahitur, quo vestis cruentetur. Infelices ancillarum greges laborant, ut adultera tenui veste perspicua sit: eo nihil in corpore uxoris suæ plus maritus, quam quilibet alienus peregrinusque agnoverit. Frustra æstimabo esse indicia, si tantum qui rogat, comperit pudicam. Omnes te impudicam loquuntur: pudicam tantum unus, & peregrinus. cui plus laudator quam accusator nocet. Vxorem meam nusquam audivi pudicam nisi in adulteri elogio. Dejice in terram oculos, & aures tuas externorum vocibus claude. Sibi quisque pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam. Puto, plus creditis civi, quam peregrino: marito, quam adultero. Ipsum elogium corruptoris animo scripsit: *Quia pudicam*, inquit, *comperi.* quod nulli præter me contigit.

Pars altera. Formosa est: hoc natura peccavit. Sine viro fuit: hoc maritus peccavit. Appellata est: hoc alius peccavit. Negavit: hoc pudice. Heres relicta est: hoc feliciter. Hereditatem adiit: hoc consulto fecit.

EX LIBRO TERTIO.

Seneca Novato, Senecæ, Melæ, Filiis salutem.

QVOSDAM disertissimos agnovi viros, non respondentes famæ suæ cum declamarent, in foro maxima omnium admiratione dicentes, simul ad has domesticas exercitationes secesserant, desertos ab ingenio suo. Quod accidere plerisque æque mihi mirum, quam certum est. Memini itaque me à *Seve-*

ro Cassio quærere, quid esset, cur in declamationibus illi sua non responderet eloquentia. In nullo enim hoc fiebat notabilius. Oratio ejus erat valens cultu, ingentibus plena sententiis. Nemo minus passus est aliquid in actione sua otiosi esse. Nulla pars erat, quæ non sua virtute staret. Nihil in quo auditor sine damno aliud ageret. Omnia intenta aliquo petentia. Nemo magis in sua potestate habuit audientium affectus. Verum est quod de illo dicit *Gallio* noster. Cum diceret, rerum potiebatur. adeo omnes imperata faciebant. Cum ille voluerat, irascebantur. Nemo non illo dicente timebat, ne desineret. Non est, quod illum ex his quæ edidit, æstimetis. Sunt quidem & hæc quibusdam grata. Verum eloquentia ejus longe major erat quam lectio. Non hoc ea portione illi accidit qua omnibus fere, quibus majori commendationi est audiri quam legi, sed in illo longe majus discrimen est. Primum tantundem erat in homine, quantum in ingenio: corporis magnitudo conspicua, suavitas valentissimæ vocis. Quamvis hæc inter se raro coeant, ut eadem vox & dulcis sit & solida. Pronuntiatio, quę histrionem posset producere, tamen quæ histrionis posset videri. Nec illo quicquam magis mirareris, quam quod gravitas, quæ deerat vitæ, actioni supererat: quamdiu citra jocos se continebat, censoria oratio erat. Deinde ipsa quæ dicebat, meliora erant quam quæ sciebat. Vir enim præsentis animi, & majoris ingenii quam studii, magis placebat in his, quæ inveniebat, quam in his, quæ attulerat. Iam vero iratus commodius dicebat. Ideo diligentissime cavebant homines, ne dicentem interpellarent. Vni illi proderat executio: melius semper fortuna, quam cura, de illo merebat. Id nunquam tamen hæc felicitas illi persuasit negligentiæ. Vno die privatas plures

agebat,

agebat, & ita ut alteram ante meridiem ageret, alteram post meridiem: publicam vero nunquam amplius quam unam uno die. Nec tamen scio, quem reum illi defendere, nisi se, contigerit. Adeo nunquam ullam materiam dicendi, nisi periculis suis, habuit. Sine commentario nunquam dixit, nec hoc commentario contentus erat, in quo nudæ res ponuntur. Et maxima parte perscribebatur actio. Illa quoque quæ salse dici poterant, annotabantur: sed cum procedere nollet nisi instructus, libenter ab instrumentis recedebat. Ex tempore coactus dicere, infinito se antecedebat. Nunquam non utilius erat illi deprehendi quam præparari: sed magis illum suspiceres, quod diligentiam non relinquebat, cum illi tam bene temeritas cederet. Omnia ergo habebat, quæ illum ut bene declamatet, instruerent: phrasim nec vulgarem, nec sordidam, sed lectam: genus dicendi non remissum, aut languidum, sed ardens & cogitatum: nec lentas, nec vacuas explicationes sed plus sensus quam verborum habentes: diligentiam, maximum etiam mediocris ingenii subsidium. Tamen non tantum infra se cum declamaret, sed etiam infra multos erat. Itaque raro declamabat, & non nisi ab amicis coactus. Sed quærenti mihi, quare in declamationibus impar esset sibi, hoc ajebat: Quod in me miraris, pæne omnibus evenit. Magna quoque ingenia, à quibus multum abesse me scio, quando plus quam in uno eminuerunt opere? Virgilium illa felicitas ingenii, in oratione soluta reliquit. Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit. Orationes Sallustii in honorem historiarum leguntur. Eloquentissimi viri Platonis oratio, quæ pro Socrate scripta est, nec patrono, nec reo digna est. Hoc non ingeniis tantum, sed corporibus videmus

demus accidere: quorum vires non ad omnia, quæ viribus efficiuntur, aptæ sunt. Illi nemo luctando par est: ille ad tollendam magni ponderis sarcinam prævalet: ille quidquid apprehendit, non remittit, sed in proclive nitentibus vehiculis, moraturas manus injicit. Ad animalia venio: alii ad aprum, alii ad cervum canes faciunt. Equorum non omnium, quamvis celerrimi sint, idonea curriculis velocitas est. Quidam melius equitem patiuntur, quidam jugum. Et ut ad morbum te meum vocem, Pylades in comœdia, Batyllus in tragœdia, multum à se aberant. Numenio cum velocitas pedum non concedatur tantum, sed objiciatur, lentiores manus sunt. Quidam cum hoplomachis, quam cum Thracibus optime pugnant. Et quidam sic cum scena componi cupiunt, quomodo alteri est. In ipsa oratione quamvis una materia sit, tamen ille qui optime argumentatur, negligentius narrat. Ille non tam bene implet, quam præparat. Passienus noster cum cœpit dicere, secundum principium statim fuga fit, ad epilogum omnes revertuntur. Media tantum quibus necesse est, audiunt. Miraris eundem non æque bene declamare, quam causas agere: aut eundem non tam bene suasorias, quam judiciales controversias dicere? Silo Pompeius sedens & facundus & litteratus est, & haberetur disertus, si à prælocutione dimitteret. declamat tam male, ut videar belle optasse cum dixi: Nunquam surgas. Magna & varia res est eloquentia: nec adhuc ulli sic indulsit, ut tota contingeret: satis felix est, qui in aliquam ejus partem est receptus. Ego tamen & propriam causam videor posse reddere: assuevi non auditorem spectare, sed judicem: assuevi non mihi respondere, sed adversario. Non minus devito supervacua dicere, quam contraria. In scholastica quid

quid non supervacuum est, cum ipsa supervacua sit? Indicabo tibi affectum meum, cum in foro dico, aliquid ago: cum declamo, id quod bellissime Censorinus ajebat de his qui honores in municipiis ambitiose peterent, videor mihi in somnis laborare. Deinde res ipsa diversa est. Totum aliud est, pugnare: aliud, ventilare. Hoc ita semper arbitratum est, scholam quasi ludum esse, forum arenam. Et ideo ille in foro primum dicturus, tiro dictus est. Agedum istos declamatores produc in senatum, in forum, cum loco mutabantur, velut adsueta classi, & dilectæ umbræ corpora sub dio stare non possunt. non imbrem ferre, non solem sciunt: vix se inveniunt. Assueverunt enim suo arbitrio diserti esse. Non est quod oratorem in hac puerili exercitatione spectes. Quid si velis gubernatorem in piscina æstimare? Diligentissime tibi me excusarem, tanquam huic rei non essem natus: nisi scirem & Pollionem Asinium, & Messallam Corvinum, & Passienum, qui nunc primo loco stat, minus bene videri, quam Cæstium, aut Latronem. Vtrum ergo putas hoc dicentium vitium esse, an audientium? Non illi peius dicunt, sed hi corruptius judicant. Pueri fere, aut juvenes, scholas frequentant. Hi non tantum disertissimis viris, quos paulo ante retuli, sed etiam Ciceroni Cæstium suum præferrent, nisi lapides timerent. Quo tamen uno modo possunt, præferunt. Hujus enim declamationes ediscunt. Illius orationes non legunt, nisi eas quibus Cæstius rescripsit. Memini me intrare scholas, cum recitaturus esset in Milonem Cæstius, ex consuetudine sua miratus dicebat: Si Thrax essem, Fusius essem: si Pantomimus essem, Batyllus essem: si equus, Melissio. Non continui bilem, exclamavi: Et si cloaca esses, magna esses. Risus omnium ingens. scholastici intueri

me,

me, quis essem qui tam crassas cervices haberem. Cæstius Ciceroni responsurus, mihi quid responderet, non invenit, sed negavit se executurum, nisi exirem de domo. Ego negavi me de balneo publice exiturum, nisi lotus essem. Deinde libuit Ciceroni de Cæstio in foro satisfacere. subinde nactus eum, in jus ad prætorem voco: & cum quantum volebam, jocorum conviciorumque effudissem, postulavi, ut prætor nomen ejus reciperet lege inscripti maleficii. Tanta illi perturbatio fuit, ut advocationem peteret. Deinde ad alterum prætorem eduxi, & ingrati postulavi. Iam apud prætorem urbanum curatorem ei petebam. intervenientibus amicis, qui ad hoc spectaculum concurrerent, & rogantibus dixi, molestum me amplius non futurum, si jurasset disertiorem esse Ciceronem, quam se. verum nec ut hoc faceret, vel serio effici potuit. Hanc, inquit, tibi fabulam retuli, ut scires in declamationibus in tantum aliud genus hominum esse. Si comparari illis volo, non ingenio mihi majore opus est, sed sensu minore. Itaque vix jam obtineri solet, ut declamem: illud obtineri non potest, ut velim, aliis quam familiarissimis audientibus: & ita faciebat. Ejus declamationes inæquales erant: sed ea quæ eminebant, in quacunque declamatione posuisses, inæqualem eam fecissent. Compositio aspera, & quæ vitaret compositionem sententiæ vivæ. Iniquum tamen erit ex his eum æstimari, quæ statim subtexam: non enim hæc ille optime dixit, sed hæc optime teneo.

CONTROVERSIA I.

Luxuriosus à sodalibus excæcatus.

Lex. Cæcus de publico mille denarios accipiat.

Thema. *Decem adolescentes cum bona sua comedissent,*

diſſent, ſortiti ſunt, ut cujus nomen exiſſet, excæcaretur, & acciperet mille denarios. Exiit ſors cujuſdam. Excæcatus eſt, petiit mille denarios. negantur.

Contra Excaecatum. Hi ſunt oculi, quos extimuiſtis mariti. O legem, ſi excæcat homines, abrogandam. Nulli dat mille denarios, niſi qui invitus accepit. Dic nunc, Miſerere. Hoc, cum excæcareris, non dixiſti. Reſpub. debilitatem conſolatur, non emit. Conſumptis patrimoniis membra conferunt. Vtilius eſt Reipub. unum cæcum repelli, quam novem fieri. Non ſolus à vobis petit alimenta, ſed primus. Alam eum, qui propter debilitatem alitur: non alam, qui propter alimenta debilitatur. Sic fit, ubi homines majorem partem vitæ in tenebris ita agunt, ut noviſſime ſolem quaſi ſupervacuum faſtidiant.

Pars altera. Illis novem nihil daturus eſt: nulli non favorabilis erit, ſi eos, à quibus excæcatus eſt, decipit. Circumventus adoleſcens ab illis novem veteranis conſumptoribus: Solus, inquit, novem conſentientibus reſiſtere non potui. Omnia ex compoſito facta ſunt. unus mentionem intulit, omnes approbaverunt. Electus eſt, qui ſortiretur. Sors hujus quæ exiret prima ſubjecta eſt. Cum repugnaret, excæcatus eſt. Si circumventus eſt, inquit, injuriam perſequatur, de vi agat, talionem petat. videbimus, primum eſt, ut habeat unde vivat.

Controversia II.

Parricida æquis ſententiis abſolutus.

Thema. *Quidam filium accuſavit parricidii. Æquis ſententiis abſolutum abdicat.*

Contra Filium. Minus eſt jam quod rogo. non peto, ut me à parricida vindicetis, ſed

sed ut separetis. Parricidam non accuso, sed fugio. Quando iste accusatori parcet, qui patri non pepercit? Igitur nihil medium est inter testamentum, & culeum? Non est absolutus parricida, sed dubius. Vt absolvaris, multis tibi sententiis opus est: ut damneris, una. Non absolverunt reum, sed sæculo pepercerunt. Miraris in hac civitate misericordiam, in qua lex absolutionem dat paribus tabulis. Quæris quam multis non placeas? si unum adjecero, parricida es. Absolutionem legi, non innocentiæ debes. Absolutus, inquit, sum. Non abdico te propter parricidium, sed propter alia vitia, quæ te fecerunt tam credibilem parricidam.

Pars altera. Manifestus est adolescentis color, ut dicat se auctoritate patris oppressum.

CONTROVERSIA III.

Abdicandus quia fratrem abdicatum adoptavit.

Lex. Cum filio tricenario pater patrimonium dividat. Thema. *Quidam habuit filium frugi, & luxuriosum. Abdicat luxuriosum. Frugi, peregre profectus est. Captus est à piratis: scripsit de redemptione patri. Patre cessante luxuriosus prævenit, & redemit. Rediit frugi. Adoptavit fratrem suum. Abdicatur.*

PRO FRATREM ADOPTANTE. Non est quod quisquam me laudet. prior frater fecit inter nos pietatis exemplum. una navigavit, una periclitatus est, una omnes emensus est terras, tantum reliquit me ad paternam domum. Non est quod excusatione ætatis utaris. potes navigare. Vtrique gratias agere deberet. Frater me isti reduxit: ego isti fratrem. Si tanquam inertem abdicasti, navigavit: si tanquam impium, suos redemit. Non potest eripi filio, quod à lege accepit. Quomodo

modo enim pater eriperet, quod non potest non dare?

Pars altera. Per alterum mihi necesse est abdicare quem nolo. Hoc uno alter alteri placet, quod uterque patri displicet. Vtamur medicina, qua cogimur, quod in vulneribus periculosis fieri solet, ut malum cum ipso corpore exsecetur. Adoptare adolescenti permittis, quem lex in dividendo patrimonio experitur? Lex te ad ministerium patrimonii admittit, non in dominium. Est aliqua ætas, à qua aliquis filius esse desinat? Nec tricenario quidem filio adoptare licet. Neque enim quisquam potest alium in manum suam recipere, qui ipse in aliena manu est. Quomodo fieri potest, ut tibi potestas vitæ necisque, aut in fratrem sit, aut in filium non sit? Si bene de te meruerat, patrem pro filio rogasses. Nam quod ego non redemi, paupertatis fuit. Nihil in medio comparebat. Quicquid tricenarius reliquerat, abdicatus abstulerat. Quid facerem, solus, senex, inops, cujus patrimonium alter diviserat, alter absumpserat?

CONTROVERSIA IV.

Servatus à filio.

Lex. Servatus contra servatorem ne quam habeat actionem. Thema. *Servatus à filio eum abdicat. Ille præscribit.*

CONTRA FILIVM. Licuisset perire, si non licet loqui. Servatum me putatis? Captus sum. Redde me hosti. Captivis loqui licet. Quo tantopere beneficia vitæ jactat? Audite quis prior dederit. Si quis me hosti reddiderit, servatorem vocabo. An vos abdicationem putatis actionem? etiam si actio est, lex quæ de servato loquitur, ad personas tantum extraneas pertinet: ad filium & ad patrem

trem non magis, quam ad servum & dominum, libertum & patronum. Vt à patria potestate discedas, & ad æstimationem beneficii venias, qui dat vitam, si prior accepit, non obligat, sed reddit. Processi in aciem, exemplum filio meo: vicit me non hostis, sed ætas: servavit, quem sæpe servaveram. Redivivum me senem meretrix vocat. parasitorum jocantium materia sum. omnibus istis tanquam servatoribus tacere jubeor. Fili, si vivere mihi non licet, cur perire non licuit? Ego, inquit, te protexi. Ita tu adolescens in acie non ante patrem stetisti? Audite filii mei gloriam. parricidium non fecit. cum posset servare, servavit.

Pars altera. Hic me genuit. Hic mihi spiritum, hic mihi has manus, quibus servaretur, dedit.

CONTROVERSIA V.

Pater raptam continens.

Lex. Rapta raptoris, aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Thema. *Raptor postulat, ut rapta educatur. pater non vult.*

CONTRA RAPTOREM. Iste raptor est, ego in jus abducor. Non est enim tam facile homini probo occidere, quam perdito mori. Communis, inquit, lex est. dii faciant, ne cogas me experiri, an tota mea ista sit. Quando ergo, inquit, optabis? Hoc tempore non possum. Curo vulnera. familiam reficio. expugnatam domum lugeo: ereptam virginitatem consolor. Minantem sibi ipsi custodio. Quando optabis? cum rapta voluerit, non cum raptor. Quando optabis? cum tu noles. Quando, inquit, optabis? paro me optioni. confirmo animum. Non est facile hominem occidere: premo interim gemitus meos, & introrsus erumpentes lacrimas ago. Scio quid futurum sit.

vultus

vultus te meus decipit. Stulte, quenquam morari putas nuptias filiæ suæ? in securim incurris,& carnificem ultro vocas. Cum rogare debeas, convitium facis. Nemo vindicare se cogitur.

Pars altera. Nihil est miserius, quam incertum inter vitam mortemque destitui. Iam beneficium erit, etiam si mortem optaverit. In amorem filiæ istius incidi. Appellare de nuptiis debui patrem: feci. Sed videris, quam etiam in lege lentus sit. Raptor vitam alieni arbitrii habet, libertatem sui. Lex communis est. Habet hic raptor quod timeat. Habet & quod sperare possit. In lege, inquit, non est scriptũ quando: immo statim. Quotiens enim tempus non adjicitur, præsens intelligitur. Tam longum tibi jus in caput civis non permittitur. Crudelius est quam mori, semper timere mortem.

CONTROVERSIA VI.

Domus cum tyranno incensa.

Lex. Damni illati sit actio. Thema. *Quidam tyrannum ex arce fugientem cum persequeretur, in privatam domum compulit. Incendit domum. Tyrannus cum domo conflagravit. Præmio accepto, agit cum illo dominus damni.*

PARS PRIMA. *Pro Tyrannicida.* Cur non exclusisti? Quare recepisti? quare nullam aliam domum tyrannus petiit? Nemo non venienti domum clausit. Aditum in domum non habui, qui in arcem habui. Non gaudes te aliquid impendisse publicæ libertati? Hic est in cujus domo tyrannus occisus est. Tanquam tyrannicida, monstraris. Redde, inquit, domum. Ita vivo tyranno non perdideras. Tyranni amicus, tyranni satelles: certe, quod negare non potes, hospes. Diu expectavi, an ejiceretur tyrannus. Facilius potes accusare aut

te,

te, qui tam familiaris tyranno fuisti, ut illi maxime tua placeret domus, qua illum recepisti: aut tyrannum, qui tibi damnum dedit, quod in tuam domum confugit. aut, ut culpa te liberem, facilius potes accusare fortunam, quæ tyrannum potissimum ad te detulit.

Pars altera. Ejus debet esse damnum, cujus est præmium. Non est iniquum, ejus rei tibi injuriam imputari, cujus fructum percepisti. Non elegit domum tyrannus: nec enim hoc illi vacabat: sed in eam quam potuit, irrupit. Cum ego in ea non essem, nactus hic occasionem nocendi, intrare noluit: & tyrannicidium elegit, dubium, lentum, periculosum urbi. accepit præmium, majus sine dubio, quasi damnum sarcire deberet.

CONTROVERSIA VII.

Venenum datum filio furenti.

Thema. *Filio furenti, & sua membra lanianti, pater venenum dedit. Accusatur ab uxore malæ tractationis.*

CONTRA MARITUM. Non mirum est quare vivat, quæ filium perdidit. Vivit, qui occidit.

Pro altera. Quem quotidie perdebam, aliquando extuli. Falleris, misera mulier, in orbitatis tuæ tempore: non perdidisti tunc filium, sed tunc extulisti.

Color. *Alfius Flavus* hanc sententiam dixit: Ipse sui & alimentum erat, & damnum. Hunc *Cestius* quasi corrupte dixisset, objurgans: Apparet, inquit, te poëtas studiose legere. Iste sensus est ejus qui hoc sæculum amatoriis non artibus tantum, sed sententiis implevit. Ovidius enim in libris Metamorphoseon dixit:

Ipse suos artus lacero divellere morsu
Cœpit & infelix minuendo corpus alebat.

CON-

CONTROVERSIA VIII.

Olynthius pater reus concursus.

Lex. Qui cœtum & concursum fecerit, capitale sit. Thema. *Victa Olynthio, cum filio adolescente Olynthius senex Athenas venit. Athenienses omnibus civitatem Olynthiis decreverunt. Invitatus ad cœnam ab adolescente luxurioso, cum filio venit. Ibi cum de stupro filii mentio esset, pater profugit, adolescens retentus est. Pater flere ante domum cœpit: incensa est domus. Decem adolescentes perierunt, & filius Olynthii. Accusatur pater, quod cœtum concursumque fecerit.*

PRO REO CONCURSUS. Misero si flere non licet, magis flendum est. Imperari dolori silentium non potest. Fuerunt ex populo qui dicerent: Hic meum filium, hic meam corrupit uxorem: suum quisque illo & ignem attulit, & dolorem. Timeo, fili, ne dum te quæro, in ossa alicujus raptoris incidam. Vbi Athenarum fides? Vbi hospitales invicem dextræ? Capti, inquam, fili, sumus. Dum licet fugiamus: sed tanquam à Philippo. Pariter apud Philippum certe viri fuimus. Lacrymæ meæ vocantur in crimen, quasi ex quo Olynthus capta est, flere desierim. Tantus scilicet sum, ut in ea civitate populum concitare potuerim, in qua filium servare non potui. Non quotiens convenerunt in aliquem locum plures, cœtus & concursus est: sed quotiens convocati, quotiens parati, quasi ad ducem suum concurrerunt. Non si una vicinia coit, aut si transeuntium paucorum numerus affluxit: sed ubi totus, aut ex parte magna populus, ubi divisa est in partes civitas. Cœtus multitudinis magnæ nomen est, coeuntis

ex

ex consensu quodam. At illic initio pauci fuerunt. Deinde reliqui non ad me convenerunt,sed ad incendium: quod tamen populus maluit spectare, quam extinguere. Lex non eum punit, propter quem cœtus factus est; sed eum à quo cœtus factus est. Non mihi tanti ultio fuit ut amittere filium: & tentavi populum rogare, nec potui.

Pars altera. Quid cœtu opus est? Sunt scriptæ ad vindictam injuriarum omnium leges. Mota semel multitudo modum non servat. Ardere illo incendio civitas potuit.

CONTROVERSIA IX.

Crux servi venenum ægro domino negantis.

Thema. *Æger dominus petiit à servo ut sibi venenum daret. Non dedit. Cavit testamento ut ab hæredibus crucifigeretur. Appellat servus tribunos.*

PRO SERVO. Lex Cornelia, te appello. Ecce heres jubet,quod tu vetas. Ne quis illum domino displicuisse putet. tunc huic parari crucem jussit, cum sibi venenum. Plura servi crimina confitemur. intempestivas potiones, inutiles cibos, desideranti negavit. Quid enim ille non voluit, qui venenum petiit? Maluit crucem pati,quam mereri. Si vincitur, petiturus est: si non vincitur, serviturus est ei à quo in crucem petitur. Ex altera parte lex est, ex altera testamentum: crux utrinque. Furiosus servum sine causa occidere voluit. Quæritis insaniæ argumentum? & se ipse voluit occidere. Servo, inquit,tribuni non possunt succurrere? Servo natum regem habuimus. Servo indice, patefacta est Bruti liberorum cum Tarquiniis conjuratio. Ergo nihil interest, venenum domino aliquis dederit, an negaverit? Etiam ubi remedium

dium est mori, scelus est occidere. Tam cito vos de vita domini servum desperare vultis, quam heredem? Mortem si supplicium putas, quid rogas? si beneficium, quid minaris? Venenum quisquam objecit, nisi datum? Ullum tu finem facies tribuniciæ potestati, quam P.R. ut ipse plurimum posset valere, plus quam se voluit? Venenum habere scelus est tam magnum, quam dominum occidere.

Pars altera. Mori volens elegit hunc ministerio nequissimum servum, audacem, infestum sibi. Ille non saluti consuluit domini, quem videbat insanabili morbo tabescere, sed tormenta extendit. Servus herilis imperii non censor est, sed minister. Agitur de jure testamentorum, quorum interiit omnis potestas, si neglexerint imperia mortuorum, Tribuni. Itane, furcifer, tu non morieris domini arbitrio, morietur dominus tuo?

EX LIBRO QVARTO.

Seneca Novato, Senecæ, Melæ, Filiis salutem.

QVOD munerarii solent facere ad expectationem populi detinendam, nova paria per omnes dies dispensant, ut sit quod populum & delectet & revocet: hoc ego facio. non semel omnes produco, aliquid novi semper habeat libellus: ut non tantum sententiarum vos, sed etiam auctorum novitate sollicitet. Acrior est cupiditas ignota cognoscendi, quam nota repetendi. Hoc in histrionibus, in gladiatoribus, in oratoribus, in quibus modo aliquid fama promisit, in omnibus denique rebus videmus accidere. Ad nova omnes concurrunt, ad nova conveniunt. Non tamen expectationem vestram macerabo, singulos producendo: liberaliter hodie

hodie & plena manu faciam. Pollio Asinius nunquam admissa multitudine declamavit: nec illi ambitio in studio defuit. Primus enim omnium Romanorum advocatis hominibus scripta sua recitavit. Et inde est quod Labienus homo mentis, quam linguæ amarioris dicit: Ille triumphalis senex ἀκροάσεις suas nunquam populo commisit. Sive quia parum in illis habuerit fiduciæ, sive (quod magis crediderim) tantus orator inferius id opus ingenio suo duxerit. exerceri quidem illo volebat, gloriari fastidiebat. Audivi autem illum & viridem, & postea jam senem cum Marcello Eserninο nepote suo, quasi præciperet. Audiebat illum dicentem: & primum quidem disputabat de illa parte, quam Marcellus dixerat: prætermissa ostendebat, tacita leviter implebat, vitiosa coarguebat. Deinde dicebat partem contrariam. Floridior erat aliquando in declamando, quam in agendo. Illud strictum ejus & asperum, & nimis tatum in dicendo judicium, adeo cessabat, ut in multis illi venia opus esset, quæ ab ipso vix impetrabatur. Marcellus, quamvis puer, jam tantæ indolis erat, ut Pollio ad illum pertinere successionem eloquentiæ suæ crederet, cum filium Asinium Gallum relinqueret magnum oratorem: nisi illum (quod semper evenit) magnitudo patris non produceret, sed obrueret. Memini intra quartum diem, quam Herium filium amiserat, declamare eum nobis: sed tanto vehementius, quam unquam: ut appareret, hominis naturam contumacem, cum fortuna sua rixari. Nec quidquam ex ordine vitæ solito remisit. Itaque cum mortuo in Lycia Caio Cæsare per codicillos questus esset divus Augustus, ut erat mos illi clementissimo viro, non civiliter tantum, sed etiam familiariter, quod in tam magno & recenti luctu suo homo carissimus sibi, pleno convivio

vivio cœnasset, rescripsit Pollio: Eo die cœnavi, quo Herium filium amisi. Quis exigeret majorem ab amico dolorem, quam à patre? O magnos viros, qui fortunæ succumbere nesciunt, & adversas res suæ virtutis experimenta faciunt! Declamavit Pollio Asinius inter quartum diem, quam filium amiserat. Præconium illud ingentis animi fuit, malis suis insultantis. At contra, Haterium scio tam imbecillo animo mortes filiorum tulisse, ut non tantum recenti dolori cederet, sed veteris quoq; & obliterati memoriam sustinere non posset. Memini cum diceret controversiam de illo, qui à sepulchris trium filiorum abstractus injuriarum agit, mediam dictionem fletu ejus interrumpi: deinde tanto majore impetu dixit, tanto miserabilius, ut appareret quam magna interim pars esset ingenii, dolor. Declamabat Haterius admisso populo ex tempore: solus omnium Romanorum, quos meo tempore cognovi, in Latinam linguam transtulit Græcam facilitatem. Tanta illi erat velocitas orationis, ut vitium fieret. Itaque divus Augustus optime dixit: Haterius noster sufflaminandus est. Adeo non currere, sed decurrere videbatur: nec verborum tantum illi copia, sed etiam rerum erat: quotiens velles eandem rem, & quamdiu velles, diceret. Aliis totiens figuris, aliis tractationibus. Ita ut nec regi posset, nec consumi. Regi autem ab ipso non poterat; alioquin libertum habebat, cui pareret, & sic ibat, quomodo ille aut concitaverat eum, aut refrænaverat. Iubebat eum transire, cum aliquandiu locum dixerat: transibat, insistere jubebat: eodem loco permanebat. Jubebat epilogum dicere: dicebat. Habebat in sua potestate ingenium, in aliena modum. Dividere controversiam, putabat ad rem pertinere, si illum interrogares: non putabat, si audires. Is illi erat ordo,

quem impetus dederat. Ac non dirigebat se ad declamatoriam legem, nec verba custodiebat. Quædam enim scholæ jam quasi obsoleta refugiunt: nec si qua sordidiora sunt, aut ex quotidiano usu repetita, possunt pati. Ille in hoc scholasticis morem gerebat, ne verbis calcatis, & obsoletis uteretur. Sed quædam antiqua, & à Cicerone dicta, à ceteris deinde deserta dicebat, quæ nec ille quidem orationis citatissimæ cursus poterat abscondere. Adeo quidquid insolutum est, etiam in turba notabile est. Hoc exempto, nemo erat scholasticis nec aptior, nec sublimior: sed dum nihil vult, nisi culte, nisi splendide dicere, sæpe incidebat in ea, quæ derisum effugere non possent. Memini illum (cum libertinum reum defenderet, cui objiciebatur, quod patroni concubinus fuisset) dixisse: Impudicitia in ingenuo crimen est, in servo necessitas, in liberto officium. Res in jocos abiit: non facis mihi officium, &, multum ille & hic in officiis versatur. ex eo impudici & obscœni, aliquandiu officiosi vocati sunt. Memini & illam contradictionem sic ab illo positam, magnam materiam Pollionis Asinii, & tunc Cassii Severi jocis præbuisse. At, inquit, inter pueriles condiscipulorum sinus lasciva manu obscœna lusisti, & pleraque hujus generis illi objiciebantur. Multa erant quæ reprehenderes, multa quæ suspiceres, cum torrentis modo magnus quidem, sed turbidus flueret. Redimebat tamen vitia virtutibus: & plus habebat quod laudares, quam quod ignosceres: sicuti in ea, in qua flevit declamatione.

CONTROVERSIA I.

Pater à sepulcro à luxurioso raptus.

Thema. *Quidam amissis tribus liberis, cum assideret sepulcro, à luxurioso adolescēte in vicinos hor-*

tos

tos deductus est, & detonsus. Coactus convivio interesse, mutata veste, dimissus injuriarum agit.

PRO PATRE. Nunquam lacrimæ opprimuntur imperio, sed etiam irritantur. Nulla flendi major est causa, quam flere non posse. Rapuit me qualem in convivio puderet venire, dimisit qualem ad sepulcrum redire puderet. Credo mirari aliquem, quod in forum, amissis modo liberis, veniam. At ego jam in convivio fui. Quousque, inquit, flebis? Est quædam in ipsis malis miserorum voluptas, & omnis adversa fortuna habet in querelis levamentum. Ibi me flere prohibes, ubi crudeliter ipse non fleres. Cum miserrimum sit flere, quam infelix sum, cui ne hoc quidem licet! Vidi ebriorum sitim, & vomentium famem. Quis est iste, qui supra flentem patrem censuram lugendi postulat? Projectus in omnia gulæ libidinisque flagitia, omnibus denotandus censoribus, sæculo præcepta componit. Scit quantum super amissos tres liberos patri flendum sit: quem, si viveret pater, fleret. Senex, orbus, infelix, hoc tantum inter miserias solatium capio, quod miserior esse non possum. Cineres meorum in sepulcro video. Magnum solatium est, appellare sæpius nomina liberorum, non responsura. Hic mihi vivendum est: ne cui de nuptiis, vel de liberis cogitanti dirum omen occurram. cogit flere, qui non finit. In illo convivio morari, etiam felicis patris esset injuria.

Pars altera. Quæstus fui pridem de inhumanitate eorum, qui illum propinquitate contingerent. Nemo amicus, nemo, inquam, propinquus est? Sed melius, ut video, illius rabiem noverant. Festo die sodales, amiciq; mecum: quorum unus, Quid hunc miserum sic perire patimur? Nemo sibi ipsi finem flendi fecit. Pudet illos desinere: cogi

volunt. Consolarer te diutius, nisi jam & accusare posses.

CONTROVERSIA II.

Metellus cæcatus.

Lex. Sacerdos integer sit. Thema. *Metellus pontifex cum arderet Vestæ templum, dum Palladium rapit, oculos perdit. Sacerdotium illi negatur.*

PRO METELLO. Vesta mater, fortasse nullum sacerdotem haberes, nisi Metellum habuisses. Sacrorum causam ago, non Metelli. Plus eorum interest, ne Metellum sacerdotem: quam Metelli, ne sacerdotium perdat. Non erat tantus Metellus, cum illi sacerdotium dedimus. Civitas sollicita pendebat. Duo periclitabantur, quibus nihil populus habebat pretiosius; sacra & Metellus. O faciendum sacerdotem, nisi esset. Lex integrum ad animum refert, non ad corpus. Lex æstimari hoc voluit tunc cum quis peteret, non cum haberet sacerdotium. Habes, Vesta, duplex pontificis tui meritum: servavit sacra, nec vidit.

Extra controversiam. *Pollio:* Ante hoc, si cæcus factus esset, non abstulisset. Si postea cæcus factus est, vidit.

Pars altera. Sacerdos non integri corporis, quasi mali ominis res vitanda est. Hoc in victimis notatur, quanto magis in sacerdotibus? Post sacerdotium magis observanda est debilitas. Non enim sine ira deorum debilitatur sacerdos. Apparet non esse propitios deos sacerdoti, quem ne servati quidem servant.

Color. Hunc colorem *Gallio* non probabat. summo cum honore Metelli, asserens contra Metellum agendum ita, ut rogetur cum judicibus officio pontificum & ipse consulere.

CON-

CONTROVERSIA III.

Patre exule filia rapta.

Lex. Imprudentis cædis damnatus, quinquennio exulet. *Altera.* Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Thema. *Cum quidam haberet filiam & filium, imprudentis cædis damnatus, in exilium abiit. Filia ejus rapta est. Raptor ad patrem puellæ se contulit. Impetravit ab illo, ut juberet filiam nuptias optare: & epistolam daret ad filium. Fratre auctore, mortem optavit puella. Pater rediit. abdicat filium.*

CONTRA FILIUM. Quomodo me excusabo Reip. cui duos abstuli? Neutrum mea culpa. In altero me fortuna decepit, in altero filius. Filia etiam fratri paruit: filius nec patri. Per humanos, inquit, errores. Agnovi preces meas. Potes, inquit, omnibus ostendere, quam non possis hominem occidere. Scio me civem debere Reipublicæ. hoc intererit tamen, quod imprudentes occidimus: prudentes servavimus. Aliquem in exilio infra fortunam meam vidi.

Pars altera. Irrupit contumeliose, tanquam in exulis domum. Pervenit ad patrem, non pepercit ejus pudori. At ego querebar, quod absenti fecit injuriam. Non possum ob hoc abdicari, quod lege factum est. Non potuisti pater de injuria judicare, quam non noveras. Multa nobis extorquentur, quæ nolumus scribere: & tu in ea fortuna eras, in qua posses injuriam accipere: & ille is erat, qui etiam in patria posset injuriam facere. Quia sciebat malam causam suam, egit apud illum, qui eam non noverat. Rediit superbus, jubebat, & nos optare nuptias cogebat. Videbatur sic & illic coegisse. Aliquid tamen epistolis consecutus est. Ne-

mo unquam tardius periit. Collegit ingentem numerum perditorum. expugnavit domum. vexavit puellam. Hoc tibi raptor non narraverat.

Color. Latro ajebat, semper invisum esse, qui reum alium pro se subjiceret. Non oportere hoc derivari factũ in sororis voluntatem. Qui defendit, inquit, crimen, auditur tanquam reus: qui transfert, tanquam accusator. Malo autem loco est, qui habet rei fortunam, accusatoris invidiam. *Asinius Pollio* dicebat, colorem in narratione ostendendũ, in argumentis exsequendum. Non prudenter eos facere, qui in narratione omnia instrumenta coloris consumerent. Nam & plus eos ponere, quam narratio desiderasset, & minus quam probatio.

CONTROVERSIA IV.

Armis sepulcri victor.

Lex. Sepulcri violati sit actio. Thema. *Bellum cum esset in quadam civitate, vir fortis in acie amissis armis, de sepulcro viri fortis arma sustulit. Fortiter pugnavit & reposuit. Præmio accepto accusatur sepulcri violati. C. D.*

PRO VIRO FORTI. Arma vix contigeram. secuta sunt. Hæc si sumo, arma sunt: si relinquo, spolia. Vidisses vere violari sepulcrum, si illo venisset hostis. Vterque quod alteri deerat, commodavimus. Ille viro arma, ego armis virum. Resp. multum consecuta est. vir fortis nihil perdit. Necessitas est, quæ navigia jactu exonerat. necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit. nenecessitas est lex temporis. Quicquam non fit legitime pro legibus? Melius cum ipso sepulcro actum est, in quo notiora sunt arma iterum victricia. Pro Republica plerumque templa nudantur, & in usum stipendii dona conflamus.

Pars

Pars altera. Reum habemus in prælio inertem, in fuga audacem, turpem non minus patrocinio, quam crimine. Arma ſua perdidit. Hoc excuſare non poterat, niſi rapuiſſet aliena. Rapuit aliena. Hoc excuſare non poterat, niſi & ſua perdidiſſet. Arma victricia, arma conſecrata diis Manibus, arma quæ te quoque fecerunt virum fortem. Repoſui, inquit, arma. Gloriatur, quod non & illa perdiderit. Non teneor lege, quia repoſui. Tam teneris hercle, quam qui vulneravit aliquem, licet vulnus ſanaverit: quam qui ſurripuit aliquid, licet deprehenſus reddiderit. Non eſt hoc illi crimen propter virtutem donandum. jam gratiam virtuti retulimus, præmium conſecuta eſt. Æquos nos eſſe convenit: unum virum fortem honoravimus, alterum vindicemus.

CONTROVERSIA V.

Privignus medicus.

Thema. *Abdicavit quidam filium. Abdicatus medicinæ ſtuduit. Cum pater ægrotaret; & medici negarent poſſe ſanari, ſanavit. Reductus eſt patri. Ægrotare noverca cœpit. Deſperaverunt medici. Rogat pater filium, ut curet novercam. Nolentem abdicat.*

PRO FILIO MEDICO. Quo pacto iſtud evenit, ut abdicatione mea pater ægrotaret, reditu noverca? Pietati ceſſere morbi. Medicinam relinquo, multum laboris, multum vigiliarum. adjice huc, quod qui ſanantur, ingrati ſunt: & medicus poſſum decipi, & non poſſum privignus excuſari. Eundem, inquit, medici morbum eſſe dicunt: nempe illi, qui negaverunt te poſſe ſanari. Ego vero cedo domo, ſi fateris illam ſic poſſe ſanari. Timeo fortunam. imputabitur mihi, ſi quid

acciderit. Ecce tu me non posse non credis. Omnes medici negant: & nunc diligentiores fuerunt quia in te decepti sunt. Non sum tantæ scientiæ, quantæ videor. Magnis præceptoribus opus est. Ego abdicatus studui. Quæris quomodo te sanaverint? non tibi medicus, sed filius profuit. Desiderio laborabas, gratum tibi erat, quicquid meis manibus acceperas. ut primum intravi, recreatus es; quid in te curandum esset, adverti. Hæc non eodem morbo laborat. Multa sunt dissimilia, sexus, ætas, animus. Nihil magis ægris prodest, quam ab eo curari, à quo volunt. Temerariis remediis graves morbi curantur, quibus uti non audeo in noverca.

Non oportet adolescentem quicquam novercæ succensere. alioquin odit & gaudet. Ferendus est adolescens, si se excusat. non est, si ulciscitur.

Pars altera. Lugendum est, flendum est, in hoc me conservasti? Hostis aliquando vulnus sanavit quod fecerat, ob hoc maxime, quia alius sanare non poterat. Negant posse sanari. Nemo suscipit: nemo vult enim filio curationem præripere.

Pollio dicebat, inter patres & filios id solum judex putat licere, quod oportet.

Controversia VI.

Indiscreti filius & privignus.

Thema. *Quidam mortua uxore, quæ in partu perierat, duxit aliam: puerum rus misit. Ex illa subinde sustulit filium. Utrumque puerum ruri educavit. Post longum tempus redierunt similes. Quærenti matri uter ejus esset, non indicat. Accusatur ab ea malæ tractationis.*

Pro Marito. Quid fletis pueri? secuti estote. Non memini. Iam lites sunt, & nondum indicavi.

indicavi. Qualis eris noverca, quæ ſic fieri cupis? Alter tuus eſt: alter tui frater eſt: & ſi per te licuerit, neuter privignus eſt. Dum alterius vis eſſe mater, utriusque es noverca. Si coëgeris, mentiar. non mater, ſed noverca decipieris. Hos ipſa noluit natura diſtingui. Indicarem, niſi tam pertinaciter quæreres. Hic tuus eſt. quid alterum novercalibus oculis intueris? Ille tuus eſt. Vni tibi contingit, ut habeas privignum, & non ſis noverca.

Pars altera. Filius enim tus ablegatus à patre, & educatus eſt ſic, ut ignotus eſſe poſſet & matri. Tibi rediit uterque filius, huic uterque privignus. Eo crudelius filio caret, quo propius acceſſit. Times hujus iniquitatem: cum iniquius ipſe magis ames eum cui alterius vis donare matrem, quam cui non vis reddere ſuam.

Extra. Quod ad colorem pertinet viri, *Hiſpo Romanus* & *Silo Pompeius* hoc uſi ſunt: Neſcio, & ideo non indico tibi. Quidam miſcuerunt etiam, & utroque uſi, dixerunt: Neſcio, ſed etiamſi ſcirem, non indicarem tibi: quod *Latro* & *Caſtius*. Sed *Aſinius Pollio* neutrum colorem probabat. Si dicit, inquit, Neſcio: nulli fidem faciat. Vxor ipſa non quæreret ab illo, niſi ille ſcire poſſet. Dici enim contra virum poteſt: Quære à nutrice, à pædagogo. Veriſimile non eſt, neminem domi eſſe qui ſciat. Ille autem mixtus color utrunque corrumpit, & ignorantis fidem, & non indicantis fiduciam. Nam cum dicit: Etiam ſi ſcirem, non indicarem: efficit ut illum judex ſcire putet. cum dicit, Neſcio: efficit ut videatur indicare debere, ſi ſciat. Hoc autem ipſe colore uſus eſt, quem ajebat ſimpliciſſimum: Scio, ſed non indico: quia pueris hoc utile eſt, & tuo filio. Magis amaturus ſum eum, qui matrem videbitur non habere.

CONTROVERSIA VII.

Tyrannicida, & adulter tyranni.

Lex. Tyrannicidæ præmium detur. Thema. *In adulterio deprehensus à tyranno, gladium extorsit à tyranno, & occidit eum. Petit præmium. Contradicitur.*

CONTRA TYRANNICIDAM. Non fecisset tyrannicidium, nisi illum tyrannus armasset. Cujus adulter non fuit, qui etiam tyranni fuit? Imputat nobis, quod deprehensus in adulterio mori noluit. Tyrannicida vester jure occidi potuit à tyranno. Certamen in pari conditione contractum publica fortuna distraxit. Non innocentior vicit, sed fortior. Tulit secum tyrannus gladium. sic enim occisuri veniunt. Cur solus ad præmium venis? tyrannum certe occidisti cum adultera. Non loricam, clypeumve sumpsit, sed tenuem ac perlucidam vestem: perfusus vnguento intravit cubiculum, in quo non esse tyrannum diligenter agnoverat. Tyrannicida noster ne tyrannum inveniret, optavit. Ducat tyrannicidam in arcem tyrannus, non uxor: odium, non amor: ascensurus ferat animum, ferat ferrum: eat illo, ubi inveniat tyrannum. Omnia honesta opera voluntas inchoat, occasio perficit. Sæpe honorata virtus est, etiam ubi eam fefellit exitus. Scelera quoq; quamvis citra exitum subsederunt, puniuntur. Nec infelix virtus amittit gloriæ titulum: nec gloriam virtutis intercipit fortuita felicitas. Nunquam majorum nostrorum prudentia tantis muneribus tyrannicidium emeret, si illud etiam libido promitteret. Novo inauditoque more pugnabant, tyrannicida pro adulterio, tyrannus pro pudicitia. Occidisti tu maritum, fortuna tyrannum. Tyrannum cadere

cadereReipublicæ volo. Occidat illum civis iratus, misceat maledicta vulneribus, qualia in adulterum maritus attulerat. At adulteræ osculis ad præmium curris. Nolo tyrannicida imitetur, antequam occidat, tyrannum. Pop. Romanus veneno vinci hostem noluit, proditione noluit. Honorabo subitum tyrannicidium: non honorabo fortuitum, non coactum.

Pars altera. Non habebas, inquit, ferrum. Quid enim tyranno profuit quod habuit? In eo qui inermis ad tyrannum venit, non minor virtus est, sed periculum majus. Non quæras quid in arcem tulerim: tyrannicidium retuli. Non est gladius meus: sed manus mea est, sed animus meus est, sed consilium, sed periculum, sed tyrannicidium meum. Adulterium vocas, quo effectum est, ne quis timeat adulterium. Diligenter arce munita occasionem requirens, tentavi servos, tentavi amicos: per uxorem solam fulsit occasio. Non putavi adulterium, uxorem tyranni polluere: sicut nec homicidium, tyrannum occidere. Ferrum in arcem ferre, periculosum erat: invenire, facile. Si tyrannum, inquam, invenero obvium, quælibet res telum erit. certe semper solet secum tyrannus habere ferrum. Gladius inter duos, fortioris est. Quam solicitus fui adulter, ne non deprehenderer?

CONTROVERSIA VIII.

Patronus operas remissas repetens.

Lex. Per vim metumve gesta, irrita sunto. Thema. *Bello civili patronus victus & proscriptus, ad libertum confugit. Receptus est ab eo, & rogatus, ut operas remitteret. Remisit. Consignatio facta est. Restitutus indicit operas. Contradicitur.*

PRO PATRONO. Patronus à liberto restitutionem peto. Si pacisci tunc à me voluisses operas,

ras, spopondissem. Bona bello perdidi, ad restitutionem nudus veni. Nunc libertorum operas desidero. Profer tabulas illa proscriptionis tabula crudeliores. Persequebatur illa, quos vicerat: hæ persecutæ sunt, quos receperant. In illa ultio fuit, in his perfidia. Denique illa jam desiit, hæ perseverant. Non mea, inquit, sed aliena vis fuit. Æque dignus est pœna, qui ipse vim adhibet, ut qui ab alio admota ad lucrum suum utitur. In hunc primum incidi. Et dum timeo ne offenderem, secutus sum hoc exigentem. Non recepit me, sed inclusit. Nihil est venali misericordia turpius.

Pars altera. Nihil tibi opus est potestas. Scisti illum parere, etiam cum cogi non potest. Quaslibet indicas operas, nunquam tamen indices ita periculosas, quam indixisti. Habeo judicia tua. Bene de servo judicasti, manumisisti. bene de liberto. Proscriptus mihi potissimum te commisisti. Si noluissem patronum habere, potui. Vnus ex proscriptis fuisti, qui tunc posses etiam rogari. Restitutio tibi proscriptionem remisit, non quicquid in proscriptione gessisti, rescidit.

Extra. Omnes invecti sunt in libertum. *Vallius Geminus*, & *Otho Iunius* egerunt lenius, ut patronus remissurus videretur operas, si obtinuisset. Nam Otho dixit: Sine me judicio meo videri remisisse. Faciam, remittam. Quid me sic times, tanquam invitus promiserim? Contra *Cæstius* ait: Tunc hujusmodi utendum esse coloribus, ubi verendum est, ne videamur rem duram postulare. Vbi contra honestam personam, promisso judex molliore fallendus est. Quid in hac persona veremur & causa: nisi hoc unum, quod ex hoc colore metuendum est: ne, si volumus hæc remittere, etiam voluisse videamur.

Ex Libro Qvinto.

* *Epistola deest.* *

Controversia I.

Laqueus incisus.

Actio. Inscripti maleficii sit actio. Thema. *Quidam naufragio facto, amissu tribus liberis, & uxore, incendio domus, suspendit se. Præcidit illi quidam ex prætereuntibus laqueum. A liberato reus fit maleficii.*

Pro incidente Laqvevm. Tres, inquit, liberos perdidi. Vtinam & illos servare potuissem! Vive. mutantur vices felicitatis humanæ, proscriptus aliquando proscripsit. Victi fugiunt, proscripti latent, natant naufragi. Amisi, inquit, uxorem, liberos, patrimonium. Tu putabas ea te conditione accepisse, ne perderes? Ludit de suis fortuna muneribus, & quæ dedit, aufert, & quæ abstulit, reddit: nec unquam tutius est illam experiri, quam cum locum injuriæ non habet. Cn. Pompeius in Pharsalia victus acie, vixit. Majus tu tuum putas esse naufragium? Crassus vixit: & non privatas perdiderat, sed publicas opes. Omnia tibi fortuna abstulit, sed spem reliquit. Tolle spem hominibus, nemo victus retentabit arma. nemo infeliciter expertus negotiationem, alios appetet quæstus, nemo naufragus vivet. Spes est ultimum adversarum rerum solatium. Vt viveres, natasti. Misertus sum: nec in te amplius, quam periculum cogitavi. Non attendi incendium, non orbitatem. aut si attendi, memineram te post illa vixisse. Non visus es mihi animum

animum moriendi habere. Legeras locum, in quo interpellari posses.

Pars altera. Tot ille fundorum dominus, aliena arbore suspendo laqueum. De fortuna nihil queror: mori permittit. Nunc, inquit, morere. Injuria est, ut qui meo arbitrio debui, tuo moriar. Amisi uxorem, liberos, patrimonium. Fortuna mihi nihil præter laqueum reliquit: iste nec laqueum. Sumpsi instrumenta mortis, solitudinem & laqueum: alterum aptum morituro, alterum misero. Quisquis interveneris, si amicus es, defle: si inimicus, specta. Cum à me iste accusetur, graviorem de me quam de reo ferre sententiam. Ego, ut moriar: iste, ut ne prohibeat. Ne hæc narrarem, mori volui. Præcidit remedium meum, si qua fides est: non enatavi, sed ejectus sum. Nihil jam timebam, nisi vivere. Domus meæ fata claudo, nullo miserior, quam quod ultimus morior. Cui me vita reservas? Vt ædificem? Aspice incendium. Vt navigem? Aspice naufragium. Vt educem? Aspice sepulchrum. In tam calamitosa domo feliciores fuistis, uxor & liberi; vobis mori contigit.

Controversia II.

Gener divitis inimici.

Thema. *Pauper cum haberet filium, & divitem inimicum filiam habentem, peregre profectus est. Rumor fuit de morte ejus. Filius cum divite in gratiam rediit, & ejus filiam duxit. Reversus pater cogit illum uxorem repudiare. Nolentem abdicat.*

Pro Patre pavpere. Nemo quicquam facile credit, quo credito dolendum sit. ego diu non credidi de nuptiis tuis. Desertor patris, inimici cliens, uxoris mancipium, non flevisti patrem, non

non quæsivisti, sic inimico placuisti. Rumor, inquit, fuerat, decessisse te. Mirabar, si talem uxorem vivo patre habere potuisses. Non quæris, ubi perierim. Mors mea tibi debet esse suspecta: inimicum habeo. Quis alius hanc famam potuit immittere, nisi qui me vivo filiam collocare non poterat? Non times, ne inter ipsas nuptias tuas patris ossa referantur? Tot servi sequuntur, tot liberi, tot clientes, ut quicquid dixerit, rumor fit. Fabricius aurum à Pyrrho accipere noluit: beatior iste fuit animo, quam ille regno. Plures insidias in itinere fugi: & factum dives, quod faciendum mandaverat, credidit.

Pars altera. Vanum gloriæ genus, odium divitiarum. Mortales esse inimicitiæ debent: Scipio Gracchi inimicus, & tamen postea socer. Cujus vitio inimicitiæ contractæ sint apparet. Ille amat filium tuum, tu nec tuum.

Senianus rem stultissimam dixit: Dives me semper contempsit, nunquam nisi pro mortuo habuit. Vt aliquid & ipse simile de Seniano dicam, post hanc sententiam Senianum semper pro mortuo habui.

CONTROVERSIA III.

Fratres pancratiastæ.

Actio. Malæ tractationis sit actio. Thema. *Duos filios quidam pancratiastas instituit, ad Olympia eduxit. Cum compositi essent, ut simul pugnarent, accessit ad pugnantes pater, & ait abdicaturum se, si quis perdiderit. Commortui sunt juvenes, & decreti sunt his honores divini. Reus fit pater malæ tractationis ab uxore.*

CONTRA PATREM. Tertius sine sorte pugnasti, & utrumque vicisti. Stetit cruentus

Pater.

Pater. Iam perierant, & adhuc minabatur. Moriuntur, non alter ab altero, sed uterque à patre. Misera mater, odisse non potest, qui filium suum occidit. Iuvenes invicti, nisi habuissent patrem. Pii juvenes, nec parricidium patri negare potuistis. Vincere propter parricidium nolunt, vinci propter abdicationem. Abdico, inquit, eum qui victus erit. Demens meliorem abdicaturus es. Invoco Iovem, cujus Olympia parricidiis absoluta sunt.

Pars altera. Non facturus dixi: & si facturus pro gloria eorum dixi. Non debeo in invidia solus esse, cum luctus communis sit. Omnes ajebant collusuros fratres. Minatus sum, non ut necessitatem filiis imponerem, sed ut populo satisfacerem.

CONTROVERSIA IV.

Damnatus parricidii alligans fratrem.

Lex. Qui falsum testimonium dixerit, vinciatur apud eum, in quem dixit. Thema. *E duobus filiis profectus cum uno pater, adolescens solus rediit. Accusatus est à fratre parricidii, & damnatus. Diebus festis intercedentibus pœna ex lege dilata est. Rediit pater. Accusavit damnatus fratrem falsi testimonii, & obtinuit, & vinxit. Cogit pater ut vinctum solvat. Nolentem abdicat. C. D.*

PRO PATRE. Falsum, inquit, in fratrem testimonium dixit. Si vis grave illius crimen facere, te exorabilem præsta. Crudelis in fratrem, miraris, si in te creditum parricidium est? Ergo ego duos filios habere non possum? adolescens, jam potes, & parricidium facere. Alligatus est alter filius, quia non revertebar: alter quia redii. Nunquam

quam ſolves fratrem? Si talis es, nihil teſtis mentitus eſt. Parricida es. Non impio in te, ſed in patrem pio animo dixit. Suſpectum habuit, quod reliqueras patrem. Inter catenas filii jaceo, eodem clauſus ergaſtulo. Ingrate, teſtem tuum ſimul alligaſti.

Pars altera. Meo periculo ſolutus ſum, meo alligatus. Vix ſolvi poterat, ſi teſtimonium falſum pro fratre dixiſſet. Parricidium de patre finxit, de fratre commiſit. Veniſſe patrem mihi carnifex nuntiavit. Parricida ſim, ſicut objicitur, hoc leviter iraſcor. Miraris, ſi eum fratrem alligare poſſum, qui me potuit occidere? Ingrata erat ipſa pœnæ meæ dilatio. Expectare gravius videbatur quam pati. Imaginabar mihi culeum, ſerpentes, profundum.

CONTROVERSIA V.

Exuſta domus cum arbore.

Lex. Qui ſciens damnum dederit, reddat quadruplum: Qui inſciens, ſimplum. Thema. *Dives pauperem vicinum rogavit, ut ſibi venderet arborem quam ſibi dicebat obſtare. Pauper negavit. Dives incendit platanum, cum qua & domus arſit. Pro arbore pollicetur quadruplum, pro domo ſimplum.*

CONTRA DIVITEM. Excitatus flammarum ſono, vicinorum primo fidem imploravi. Arbor ramis diſcurrentibus totam domum texerat. Non poteſt exorari? incendatur. Eſt hoc impotentiæ, ſine fine concupiſcere, ſine modo iraſci. Non poteſt expugnari precibus: expugnetur ignibus. Nihil inter me & pauperem intereſt, ſi jure agamus. Liceat & pauperem gaudere profectu. Vos poſſidetis agros, urbium fines, urbeſque domibus im-

impletis. Intra ædificia vestra undas & nemora comprehenditis. Nihil lætius oculis tuis occurrit, quam ruinæ meæ. Domum perdidi, qui carere nec arbuscula quidem poteram. Deliciis tuis dives ardebimus. Oculis voluptas incendio quæritur,& prospectus ignibus laxatur. Profectui obstabat. Quid? inambulantibus nobis non obstant servorum catervæ? in immensam excitati altitudinem parietes lucem non impediunt! Infinitis porrectæ spatiis ambulationes, & urbium solo ædificatæ domus, non nos prope à publico excludunt? Sub hac arbuscula imaginabar divitum silvas. Quantum perdidi, quem fatetur iratus inimicus plus perdisse quam voluit? Non iniquum postulo,ejus damno desinat incendium, cujus consilio cœpit. Scilicet ut domus ad cælum omne conversæ, brumales æstus habeant, æstiva frigora, & non suis vicibus intra istorum penates agatur annus: alunt in summis culminibus mentita nemora, & navigabilium piscinarum freta. arata quondam populis rura, singulorum nunc ergastulorum sunt: latiusque nunc villici quam reges imperant. Maria submoventur projectis molibus. Nesciebas quanta sit potentia ignium, quam irrevocabilis, quemadmodum totas absumat urbes, quam levibus initiis oriantur incendia? Etiam si partem damni dare noluisti, si tamen noluisti, in totum, quasi prudens dederis, tenendus es. ex toto enim noluisse debet, qui imprudentia defenditur. Si fateris scienter januam incendisse, si unum tignum, puto tota domus intelligeretur ex parte. nec enim quisquam omnia incendit, sed unam aliquam rem, ex qua surgat in omnia se sparsurus ignis. Atqui pars domus est arbor, quæ in domo est.

Pars altera. Pestilentem mihi domum faciebat arbor, cælum omne per quod salubris spiritus venire

nire posset, obduxerat. rogavi pauperem, & dixi: Nihil tibi nocet arbor recisa, mihi plurimum non recisa. Quid ad te illi rami pertinent, qui extra domum sunt? Quasdam partes domus meæ rami premebant. Iam etiam quosdam parietes moverant. Scitis quanta vis sit arborum? muros discutiunt.

CONTROVERSIA VI.

Raptus in veste muliebri.

Lex. Impudicus concione prohibeatur. Thema. *Adolescens speciosus sponsionem fecit, muliebri veste se exiturum in publicum. Processit. Raptus est ab adolescentibus decem. accusavit illos de vi & damno. Concione prohibitus à magistratu, reum facit magistratum injuriæ.*

CONTRA ADOLESCENTEM. Muliebrem vestem sumpsit, capillos in feminæ habitum composuit, oculos puellari lenocinio circumdedit, coloravit genas. Non creditis? & qui non crediderant, victi sunt sponsione. Et hoc de sponsione forsitan venerat, ut auderet impudicus concionari. Date illi vestem, puella est: date noctem, rapietur. Sic illum vestis sumpta decuit, ut videretur non tunc primum vestem sumpsisse. Facta totius adolescentiæ remitto. Vna nocte contentus sum: sic imitatus est puellam, ut raptorem inveniret. Nunquid cecini? Nunquid carmen famosum composui, aut (ut proprium genus injuriæ tuæ dicam) nunquid te rapui? Apud patres nostros, qui forensia stipendia auspicabantur, nefas putabatur brachium extra togam exerere. Quam longe ab his moribus aberant, qui tam verecunde etiam virtute utebantur? Constat hunc stupratum: cum damnati sint qui rapuerunt.

Pars altera. Constat semper gravem, semper serium fuisse. Sed hoc jocis adolescentium factum est. Cæterum tam nota erat verecundia ejus, ut nemo sine sponsione crediderit.

CONTROVERSIA VII.

Trecenti ab imperatore non recepti.

Lex. Nocte portas aperire in bello non liceat. *Altera.* Imperator in bello summam potestatem habeat. Thema *Trecenti ab hoste captivi ad portas nocte venerunt. Imperator non aperuit. Ante portas occisi sunt. Imperator post victoriam reus est læsa reipublica.*

PRO IMPERATORE. Non putavi meos. Noverant legem. Cur, inquit, trecenti perierunt? immo cur, ne perirent, capti sunt? Hos ego interdiu non recepissem, nisi victores: noctu, ne victores quidem. Procedens postridie in prœlium, pugnaturis ostendi trecentos, in quibus laudari nihil potest præter fugam: nihil desiderari, præter numerum. Fugiunt, ut leges relinquant: redeunt, ut tollant. Populus Romanus Cannensi prœlio in summas redactus angustias, cum servorum desideraret auxilia, captivorum contempsit: & credidit eos libertatem magis tueri posse, qui nunquam habuissent, quam qui perdidissent. Nocte quomodo hostem civemque distinguam? Quam mihi dabis notam, ut arma cognoscam? Credo in insidiis hostes fuisse, ut exclusos occiderent, sequerentur admissos.

Pars altera. Infestus illis trecentis fuit. iniquo eos collocavit loco. hoc ne argui posset, non recepit. Capti sunt fortissimi duces Regulus, Crassus. Hæc postrema rogantium vox erat: Mitte arma: certe lex non vetat.

CON-

Controversia VIII.

Tyrannus post abolitionem candidatus.

Lex. Competitori liceat in competitorem dicere.

Thema. *Tyrannus sub abolitione dominationem deposuit, ut si quis objecisset tyrannidem, capite puniretur. Petit magistratum: competitor contradicit.*

Contra Tyrannum. Candidatus anno meo spondeo, nulla rapietur, nullus occidetur, nullum spoliabitur templum. Cur honores tamdiu non gesserit, narret, per communem deprecor libertatem. Moriar. objicietur tibi quod occiderit civem. Vult aliquo imperio, aliqua potestate distingui, homo magnæ nobilitatis, magnæ gratiæ, ingentis pecuniæ. Siciliæ dicitur fuisse dominus, qui inclusos æneis tauris homines subjectis urebat ignibus, ut mugitum ederent, verba non possent. O hominem in sua crudelitate fastidiosum! qui cum vellet torquere, tamen nolebat audire.

Pars altera. Quicquid egi, quicquid gessi, causa Reipublicæ feci. Peto ne mihi lex pro me lata noceat, neve quid noceat, quia non objicitur quod non noceret objectum.

Ex Libro Sexto.

Controversia I.

Chirographum cum abdicato.

Thema. *Abdicato fratri, frater chirographum dedit, dimidiam se partem hereditatis daturum si non respondisset irato patri. Ille tacuit. Abdicatur alter à patre.*

Pro Patre. Tantum æris alieni habet, quantum vivo patre non posset solvere. Vis scire cujus fidei sis? nec frater quidem tibi sine chirographo credidit. Alterius spe morior, alterius fide. Vivo: & jam patrimonium meum divisum est. Nisi succurritis, vincit me & ille qui tacuit. non dissimulo me hodie duos abdicare. Chirographum prode parricidarum fœdus & nefariæ spei pactum. Chirographum danti impium, accipienti turpe, patri periculosum.

Pars altera. In omnem me fortunam, frater, tibi jungam comitem. Si militandum, una militabimus: si peregrinandum, una urbes peragrabimus: si quotidianam rogavero stipem, & illam tecum dividam. Nolui recentem iram exagitari patris. Malui, ut tacendo patrem vinceres. Meæ partis heres ero, tuæ custos. Et quia de re maxima melius sibi quisque credit, do chirographum: tu da operam, ut istud magis à patre accipere, quam à fratre videaris. Hoc quod honeste, & quod pie gerebamus, tam palam egimus, ut pater sciret. Quid enim timebam, nisi, si rescisset pater, moleste ferret, filium suum hominem avarum non esse, fratrem pium? Ita mihi contingat patrem utrique nostrum placari.

Con-

CONTROVERSIA II.

Exul pater fundo prohibitus.

Lex. Exulem tecto & cibo juvare non liceat. *Altera.* Imprudentis cædis damnatus quinquennium exulet. Thema. *Quidam cum filium & filiam haberet, imprudentis cadis damnatus, in exilium profectus est. Solebat venire in possessionem vicinam finibus. Rescivit hoc filius. Cecidit villicum. Villicus exclusit patrem. cœpit ire ad filiam. Accusata illa, quod exulem recepisset, advocato fratre absoluta est. Post quinquennium pater abdicat filium.*

PRO PATRE. Accusator civium me fecit exulem: filius etiam meorum. Filiam honestiorem inveni, quod accusata est: servum frugaliorem, quod cæsus est. Male meruisti de patre, quem exclusisti: de sorore, cui præjudicio nocuisti: de judicibus, quos in tam bona timuisti causa. Aut tu peccasti, aut soror. Filius me docuit, quod illum non recipio. Absoluta est, inquit, me advocato, soror. Ita tu patrem non recipiebas, cum tam bene istam causam agere posses? cum absoluta sit quæ receperat, damnatus est qui non expulerat? Filia me patrem judicavit, servus dominum: Vni filio exul fui. Ignosce, fidelissime servulorum, & tibi imprudens nocui. Quam bonam ejus causam putas fuisse, quæ ne te quidem advocato damnata est? Si te herede possum mori, dignus sum, qui etiam tibi hunc servum relinquam: Alii exul est, tibi pater est. Nulla lex scelus imperat. Certe quæ fecit, absoluta est. Lex eum tenet, qui juvat exulem, non qui patiatur juvari. Ignora, dissimula: lex te innocentem esse, non curiosum jubet. Si mea causa faciebas, me admonuisses: servum prohibuisses, non cecidisses.

Pars

Pars altera. Facere lege prohibente non potui. Accusata & absoluta est: quia muliercula non videbatur nosse leges. Non pro me timui, sed pro te. Res in notitiam hominum venerat. Captabaris: timui, ne occidereris. Vis scire notum fuisse? Soror accusata est. Malui servum cædere frugalissimum, quam patrem optimum amittere.

CONTROVERSIA III.

Mater nothi lecta pro parte.

Lex. Major frater dividat patrimonium, minor eligat. *Altera.* Liceat filium ex ancilla tollere. Thema. *Quidam cum haberet legitimum filium, alium ex ancilla sustulit, & decessit. Major frater sic divisit, ut totum patrimonium ex una parte poneret, ex altera nothi matrem. Minor elegit matrem, & accusat fratrem circumscriptionis.*

PRO NOTHO. Vnus omnium exheredatus sum dividendo. Elegisset, inquit, alteram partem. Tu solus talis potuisti esse filius, qualis frater eras. Lex te dividere, me eligere jussit. aperte, ne minor circumscribatur, timet. Sic divisit, ut si vellem non esse mendicus, relinquerem fratrem in egestate, matrem in servitute. Non est dividere, ex altera parte patrimonium ponere, ex altera onus. Talis fuit, ut illi coheredem pater ex ancilla tolleret. Elige, ut aut patrimonio careas, aut scelere. Circumscriptores dici solent, qui aliquid abstulerunt. iste nihil reliquit. Tu, inquit, voluisti pauper esse. Cur igitur queror, si egestate delector? Objici, inquit, non potest: quod lege factum est: immo nihil nisi quod lege factum est. Nam si quid aliter factum est, per se irritum est. circumscriptio semper crimen sub specie legis involvit. Quod apparet in illa,

in illa, legitimum eſt: quod latet, inſidioſum. Semper circumſcriptio per jus ad injuriam venit. Lex jubet majorem dividere, minorem eligere: nec tu diviſiſti, nec ille elegit. Sic à te alligatus eſt, ut neceſſe haberet, quod non expediebat, malle. Nota fuit in matrem meam pietas. Non timuit, ne eligere poſſem alteram partem.

Pars altera. Ego nihil aliud quam diuiſi. Circumſcriptio non in diviſione eſt, ſed in electione. Habes matrem, quam quidam totis redemerunt bonis: habes gloriam, quam per ignes quidam, multi per arma quæſierunt. Multa de patrimonio rapuit, cum haberet jus dominæ ancillæ impudentia. Timebas, ne in illam ſævirem. Non expediebat mihi, cum in illa totum patrimonium habiturus eſſem. Nunc tantundem habes; habes enim partem quam voluiſti. ut tantundem haberes, nec pater voluerat, ideo matrem tuam ancillam reliquit.

Controversia IV.

Potio ex parte mortifera.

Actio. Veneficii ſit actio. Thema. *Proſcriptum uxor ſecuta eſt. Quodam tempore ſecreto poculum tenentem interrogavit, quid eſſet. Illa dixit, venenum: & mori ſe velle. Rogavit illa ut partem ſibi daret: & dixit, ſe nolle ſine illo vivere. Partem bibit ipſe, & partem uxori dedit. Periit illa ſola. Teſtamento inventus eſt maritus heres. reſtitutus arguitur veneficii.*

Contra Maritum. Sic egit, ut deprehenderetur: ſic deprehenſus eſt, ut exoraretur: ſic bibit, ut viveret. Quod eſt illud venenum, quod tantum heredi non nocet? Nemo unquam tam palam uxori dedit venenum. Fugit, ne occi-

deretur, qui dixit se mori cupere. Vnus proscriptione locupletior factus est. ut vivere vellet, uxor illi persuadere non potuit, persuasit res blandior, uxoris hereditas. Scivit quam partem potionis hauriret. Contrarias partes gladio persecutus est, suas veneno: occidendi finem prius victores fecerunt, quam victi. Iam quid putabatis futurum, cum in exilium uxor testamentum tulisset, maritus venenum? Vbi est uxor? Ecquid te pudet? Etiam proscripti redeunt. Statim consumpta potione collapsa est. Nolite mirari, si tam efficax venenum est, heres est, qui dedit. Summis fere partibus levis & innoxius humor suspenditur. gravis illa & pestifera pars suo pondere subsidit. Apparet te diu præparatum venenum habuisse. scisti dividere. Etiam si potest defendi qui volenti dedit, tu potes qui fecisti, ut vellet? Id genus veneni fuit, quod pondere subsideret in imam potionem. Bibit iste usque ad venenum, uxor venenum.

Pars altera. Virum in pace dilexit, in bello secuta est, in consilio ultimo non reliquit. O, inquit, dignum, quem innocens sequatur. Bello civili lege proscriptus sum. Exulavi. Quid his malis adjici potest, nisi ut venenum bibam, & vivam? Venenum, inquam, est. Hoc qui daturi sunt, dissimulant. Venenum Caro vendidit. Quærite, an proscripto licuerit emere, quod licuit Catoni vendere.

CONTROVERSIA V.

Iphicrates reus.

Lex. Qui vim in judicio fecerit, capite puniatur.

Thema. *Missus Iphicrates adversus Thracum Regem, bis acie victus fœdus cum eo percussit, & filiam ejus duxit uxorem. Cum Athenas redisset, & causam diceret, visi sunt circa judicium*

cium quidam Thracum cultu armati, & ipse reus gladium strinxit. Cum judices citarentur ad judicandum, palam absolutorias tulerunt sententias. Accusatur, quod vim in judicio fecerit.

Contra Iphicratem. Nemo judicum tuorum non timuit sic, tanquam tu de illis judicaturus esses. Cum toto tibi regno socer venit advocatus. Non majoribus copiis bellum instruxit, quam judicium. Iphicrate, conde gladium. Iudicum est. Quid tibi cum gladio? Certe bis victis arma ponenda sunt. Quæ est ista contra rerum naturam permutatio, in bello nuptiæ, in judicio bellum?

Pars altera. Ego vim non feci. Omnia enim legitime peracta sunt. Accusator suo loco dixit: reus suo respondit. perfectum per omnes numeros suos judicium est. Cum judices sententias suas ferrent, strinxi gladium, ut occiderem me, si damnatus essem. Iudices tulerunt palam absolutorias, ut gratiam duci suo referrent. Nuptiarum causa, utilitas Reipublicæ fuit. Miles sæpius pulsus erat infelici prœlio. Barbaros circa judicium fuisse, non propter judicium armatos, sed propter morem suum. Quid potestis, inquit, queri? Quod obsides vobis abduxi?

Controversia VI.
Adultera venefica.

Actio. Veneficii sit actio. Thema. *Quidam cum haberet uxorem, & ex ea filiam nubilem, indicavit uxori cui eam collocaturus esset. Illa dixit: Celerius morietur, quam illi nubet. Decessit puella ante diem nuptiarum, dubiis signis cruditatis, & veneni. Torsit ancillam pater, dixit illa, se nihil scire de veneno; sed de adulterio dominæ,*

& ejus cui collocaturus erat filiam. Accusat uxorem veneficii & adulterii.

CONTRA UXOREM. *Morietur.* teneo veneficam. *celerius quam nubat.* teneo adulteram. *Morietur.* factum est. *celerius quam nubat* factum est. Adulterium serius deprehendi quam factum est, veneficium antequam fieret. Duo crimina ad vos detuli, & duas indices. altera dicit, quod factum est: altera quod futurum est. Generi adultera, filiæ pellex. Quam infelix est domus, in qua adulterium argumentum est! Dixi, Honestus est: dixi, Pulcher est: dum laudo generum, commendavi adulterum. O me tardissimum in malis meis! veneficium nec denuntiatum quidem credidi: adulterium veneficio demum deprehendi. Versæ sunt in exequias nuptiæ, mutatusque genialis lectus in funebrem. Subjectæ sunt rogo infelices faces. profertur putre corpus, & venenis tumens. Quid ultra quæritis? Verbis signa, signis tormenta conveniunt. Ad vocem tuam facta conveniunt. *Morietur antequam nubat:* factum est. Vidimus fluens corpus, & in cadavere illius materna verba credidimus. Generum adulterio perdidi, uxorem parricidio, filiam veneno.

Pars altera. Duo gravissima crimina objicit, adulterium & veneficium. adulterium, ancilla teste: veneficium, nec ancilla quidem. Cum indignaretur se non rogatam, exciderunt illi verba, quæ non minus quam pater filiam luget. At quare dixisti: *Celerius morietur, quam illi nubat?* Verba dolori parum considerata exciderunt. Et est sæpe fortuita divinatio.

Controversia VII.

Demens qui filio cessit uxorem.

Actio. Dementiæ sit actio. Thema. *Quidam habebat duos filios: duxit uxorem. Alter ex adolescentibus cum ægrotaret, & in ultimis esset, medici dixerunt animi vitium esse. Intravit ad filium stricto gladio pater, rogavit ut indicaret causam sibi. Ait, amari à se novercam. Cessit illi uxorem pater. Ab altero accusatur dementia.*

Pro Patre. Audite rem novam: fratrem crudelem, novercam misericordem. Insanus sum, quia aliquis meo beneficio sanus est. Tradidi uxorem illi: sed eripueram. Testor, inquit, præsides pietatis deos, amare antequam duceres. Ita tu injuriam vocas, quod fratrem habes, non habes novercam? Transii præter istius oculos cum ferro. gladium mihi nemo nisi æger extorsit. Patri, qui periculum filii morientis sustinere non potuit, ignoscendum in qualicunque facto est.

Pars altera. Alter lenocinio curavit, alter parricidio convaluit. Quid hoc adulterium non putas, quod marito conciliante committitur? Nescio furiosius uxorem duxerit, an habuerit; an dimiserit, an collocaverit. Quam demens est, cui adulterium pro beneficio imputandum est! Strinxit gladium maritus, non ut adulterium vindicaret, sed ut faceret. Mori potius debuit frater quam sanari turpiter. Quid enim si matrem, si sororem concupisceret? Quædam remedia graviora ipsis periculis sunt. Omnia inter novercam & privignum composita sunt. Simulatum morbum, derisum animo turpissimo patrem.

CONTROVERSIA VIII.

Versus virginis Vestalis.

Thema. *Virgo Vestalis scripsit hunc versum: Felices nuptæ. moriar, nisi nubere dulce est. Rea est incesti.*

CONTRA VESTALEM. *Felices nuptæ*, cupientis est. *Moriar nisi*, affirmantis est. *Nubere dulce est.* Aut experta juras, aut inexperta peieras. Neutrum sacerdotis est. Tibi magistratus suos fasces submittunt. Tibi consules prætoresque via cedunt. Nunquid exigua mercede virgo es? Sacerdos raro juret, nec unquam nisi per suam Vestam. Moriar. Nunquid perpetuus ignis extinctus est? Moriar. Nunquid de nuptiis appellata es? Ad ultimum Vestam invoco, ut tam infesta sit sacerdoti, quam invisa est. Recita carmen. dum quæro quale carmen sit, tu carmen scribas, tu verba pedibus suis emollias, & severitatem templo debitam modulatione frangas? Quod si utique laudare vis nuptias, narra Lucretiam. De illius morte scribe, antequam jures de tua. O te supplicio omni dignam, cui quicquam sacerdotio felicius est. *Dulce est.* quam expressa vox, quam ex imis visceribus emissa, non expertæ tantum, sed delectatæ. Incesta est etiam sine stupro, quæ cupit stuprum.

Pars altera. Vnus illi versus objicitur, & hic quidem non totus. Non oportet, inquit, scribere carmen. Multum interest, objurges, an punias. Incesti damnari nulla potest, nisi cujus corpus violatum est. Quid tu putas poëtas, quæ sentiunt, scribere? Vixit modeste, castigate. Non illi cultus luxuriosior: non conversatio cum viris licentior. Vnum crimen vobis confiteor: Ingenium habet. Quid ni invideat Corneliæ matri Gracchorum? Quid

Quid ni illi quæ Catonem peperit? Quid ni invi-derint ſacerdotes parientibus?

Extra controverſiam. Varius Geminus apud Cæſarem dixit: Cæſar, qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant: qui non audent, humanitatem.

EX LIBRO SEPTIMO.

DECLAMATIO I.

Ab archiparata filio dimiſſus.

Duobus filiis quidam ſuperinduxit novercam. Alterum domi parricidii damnavit. tradidit fratri puniendum. ille eum exarmato navigio impoſuit. Delatus adoleſcens ad piratas, archipirata factus peregrinantem patrem cepit, & remiſit. Reverſus pater, abdicat filium.

(Ex Controverſ. 1. lib. 7.)

DECLAMATIO. Tanta tempeſtate confuſus, diſpicere nihil potui: nec ſatis memineram, tale miniſterium mihi pater, an noverca mandaſſet: miniſterium an pœnam eſſe voluiſſet; vindicta parricidii, an parricidium. Inſui fratrem culeo jubes? non poſſum. Non ignoſcis. an non credis? ego contendo te ne quidem poſſe. Nemo repertus eſt naufragii comes. omnia inſtrumenta circumciſa ſunt. Adminiculum ſpei nullum. Patri ſum excuſandus, an fratri? Hoc pietatis tuæ munus ad inferos perferam, licuiſſe mihi per fratrem aliter quam parricidæ mori. Vivit, inquit, frater. non credo. Servavit, inquit, me. feciſti ut crederem. In domo, in qua tamen facile parricidium creditum eſt, ego fratrem

occidere non potui, frater patrem. Emicabant densis undique nubibus fulmina, & tempestates horridæ absconderant diem, intumuerat mare, justis quoque navigiis horrendum. Habes, inquam, frater, si innocens es, navigium: si nocens culeum. Non potui facere parricidium. quam facile erramus omnes! & factum putavi. Frater, inquit, tu primus in domo parricidium facies. Iacebat in litore navigium, quod etiam integrum infeliciter vexerat. Credam parricidam, si tibi proficiscenti navigium suum reddidit. Subito mihi cum animo pariter excidit ferrum, & nescio, qua perturbatione tenebræ stupentibus offunduntur oculis. intellexi quam difficile esset parricidium facere, etiam quod imperasset pater. Ita mihi, quæ sola miseros in domo nostra respicit, fortuna succurrat. Profectus pater tranquillo mari, auspicato itinere, integra navi. Quid hoc est? felicius navigavit damnatus, quam qui damnaverat. Vtrum videtur vobis innocentiam apud piratas didicisse, an ne apud piratas quidem perdidisse? Perieras pater, nisi in parricidam incidisses. Scissa quoque vela fecerant sinus, & instructas classes naufraga præcesserat navis. Scires navigare, qui servaturus esset patrem. Erat navigium, imo fuerat. O crudelis, & pertinax noverca, nihilominus sævis! maria jam quiescunt, prædones miserentur, irati parcunt. Veni ad vos, ut probem me parricidam. Multas rerum natura mortis vias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt. O maria justiora judiciis! O mitiores procellæ patre! Non putatis misericordem, qui quem damnavit, fratri puniendum dedit? Centurio Mithridatem non potuit occidere: Mithridatem, dii boni, quam non dubium parricidam! Gaude pater, neuter ex filiis tuis parricidium fecit. Narra pater, quomodo te dimiserit, sic dimissus.

ſus. Nocens eſt iſte. ſed mihi frater eſt. Naturæ jura ſacra ſunt, etiam apud piratas. Dixiſſes, inquit, te non poſſe. Ita tu neſciebas? Non licuit, non debui, non potui.

Pars altera. Nega nunc parricidam fuiſſe, quem ſcis eſſe piratam. Dimiſit me in patrocinium ſuum, ut quia non occiderat, videretur nec ante voluiſſe. Quis porro me uno miſerior eſt? Vitam parricidæ debeo.

Extra. Magna bonorum rhetorum manus in hanc partem tranſiit, ut aliquid dici debuerit in novercam. Fuerunt & illi, qui non quidem palam dicerent, ſed per ſuſpicionem & figuras: quod *Paſſienus* non probabat, aſſerens minus verecundum eſſe aut tolerabile, infamare novercam, quam accuſare. Quidam principia tantum habuerunt in ſua poteſtate, poſt ablati ſunt impetu. Excuſatius eſt autem, in malum colorem incidere, quam tranſire. *Hiſpanus* duro colore uſus, hoc ſe tanquam gravius elegiſſe dixit ſupplicii genus. qui color prudentibus diſplicebat. Quam enim ſpem habebat abſolutionis, ſi nec paruit, nec pepercit?

DECLAMATIO II.

Popilius Ciceronis interfector.

De moribus ſit actio. *Popilium parricidii reum Cicero defendit: abſolutus eſt. Proſcriptum Tullium ab Antonio miſſus occidit: caput ad Antonium retulit. Accuſatur de moribus.*

(Ex Controverſ. 2. lib. 7.)

DECLAMATIO. Occidit Ciceronem Popilius. Iamne creditis occiſum ab iſto patrem? Occiſurus Ciceronem debuit incipere à patre. Antonius, inquit, juſſit. Non te pudet Popili? Impe-

rator tuus te credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputavit manum. Minus in illo crimen est, quod Ciceronem occidit. Pro dii boni! occisum Ciceronem malos mores voco. Hoc unum feliciter, quod ante occidisti patrem, quam Ciceronem. Facilius pro parricida Cicero judicem movit, quam pro se clientem. Ad vos hoc patroni spectat exemplum. Nullos magis odit Popilius, quam quibus plurimum debet. Abscidit cervices. Parce jam, Popili. Nihil tibi, nisi occidendum mandavit Antonius. Pudeat te, Popili. accusator tuus vivit. Non credidisset Popilium facturum Antonius, nisi parricidium fecisse meminisset. Dii manes Popilii senis, & inultæ patris umbræ, te Cicero persequuntur: ut quem negasti, sentias parricidam. Non hausit Minturnensis palus exulem Marium. Cimber etiam in capto vidit imperantem. Cn. Pompeius terrarum marisque domitor, libenter se Hortensii clientem professus est. Et Hortensius bona Pompeii, non Pompeium defenderat. Ita tu, Popili, si Antonius jussisset, & patrem occidisses.

Pars altera. Si illa tempora in crimen vocas, dicis non de hominis, sed de reipublicæ moribus. Miraris, si eo tempore necesse fuit Popilio occidere, quo Ciceroni mori? Ciceronis proscriptio fuit, occidi: mea, occidere. Iussit imperator, jussit victor. Ego illi negare quicquam possem, cui nihil negare poterat Respublica?

Extra. Popilium pauci ex historicis tradiderunt interfectorem Ciceronis: & hi quoque non parricidii reum, à Cicerone defensum: sed in privato judicio.

D-

DECLAMATIO III.

Ter abdicatus venenum terens.

Ter abdicatus, ter absolutus, comprehensus est in secreta domus parte à patre, medicamentum terens. interrogatus quid esset, ait venenum: velle se mori, & effudit. Accusatur parricidii.

(Ex Controvers. 3. lib. 7.)

DECLAMATIO. Dic quid commiserim, nec secreta fallunt. Vt intervenit pater, in has cogitationes abii: Quisquamne tam infelix fuit, quisquamne me magis odit quam ego? Misereri mei cœpi. Ter causam dixi. Accessit ad hæc supplicia mea venenum. Vivam, si nec hoc tibi satis est. Habuit venenum Mithridates, habuit Demosthenes.

Pars altera. Cum se mori velle dicat, vitam rogat. Teneo parricidam, etiam in suam mortem paratum. Quantum est quod negas, cum tantum sit quod fateris? Venenum quæsisti, venenum emisti, venenum intulisti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem. Indica, quis vendiderit. dicetur illi: Tu vendebas cuiquam venenum? Tu abdicato? nesciebas cui daturus esset? quæritis, cui venenum paraverit? non bibit. Quod negat, parricidium est: quod confitetur, veneficium. Mihi, inquit, paravi. ne quis dubitet, an alium possit occidere. Tam invisum tibi fuisse patrem dico, ut occidere volueris: tam invisum ipse confiteris, ut mori volueris.

Extra. Conjectura duplex à persona. una, an sibi paraverit, an patri. *Laberium* divus Iulius ludis suis mimum produxit: deinde equestri ordini reddidit, quem cum jussisset ire sessum, omnes equi-

equites ita se coarctaverunt, ut venientem non reciperent. Multos tunc in senatum legerat Cæsar, & ut repleret exhaustum civili bello ordinem, & ut his qui bene de partibus meruerant, gratiam referret. Cicero in utramque rem jocatus, mandavit Laberio transeunti: Recepissem te, nisi anguste sederem. Laberius ad Ciceronem remisit: Atqui soles duabus sellis sedere. Quia Cicero male audiebat, tanquam nec Pompeio certus amicus, nec Cæsari, sed utriusque adulator.

DECLAMATIO IV.

Mater cæca filium retinens.

Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur. *Quidam habens uxorem & filium, peregre profectus in piratas incidit. scripsit utrique de redemptione. Vxor flendo cæca facta est. Filium euntem ad redemptionem, alimenta poscit, non remanentem, alligare vult.*

(*Ex Controvers.* 4. *lib.* 7.)

DECLAMATIO. Navigaturus uxori filium reliquit, nec adhuc cæca erat. Non est quod mulieris affectum lege æstimetis, quia minatur: omnia facit, ne filius alligetur. Quotiens duobus est communio, potestas ejus fit tota, qui præsens est.

Pars altera. Vnis vinculis duos alligat. Victo mater catenas denuntiat, victori ad piratas eundum est. Filius familiæ nulli possum servire, nisi patri. Petis ab eo alimenta, quem pater peregre mittit. Primæ partes patris sunt, secundæ matris. Ille peregre est, tu domi: ille captus, tu libera: ille inter piratas, tu inter cives: ille alligatus, tu soluta. At tu cæca es. infelicior ille quod videt catenas suas,

suas, & cædes, & vulnera, & cruces eorum qui non redimuntur. At periculosum est. Quam multi nihil pro patribus periculosum putaverunt? Non, inquit, vindictam, sed misericordiam quærit. Ita quisquam exigit pietatem, ut impediat?

Extra. Calvus, qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de eloquentiæ principatu habuit, usque eo concitatus actor fuit, ut in media oratione ejus exclamaret Vatinius reus: Rogo, vos Iudices, num si iste disertus est, ideo me damnari oportet?

Declamatio V.

Quinquennis testis in procuratorem.

Mortua quidam uxore, ex qua filium habebat, duxit aliam: sustulit ex ea filium. Habebat procuratorem speciosissimum. Cum sæpe jurgarent noverca & privignus, jussit eum semigrare. Ille trans parietem habitationem conduxit. Rumor erat de adulterio matris & procuratoris. Quodam tempore pater in cubiculo suo occisus inventus est. uxor vulnerata, communis paries perfossus. Placuit propinquis quæri à filio quinquenni qui una dormierat, quem percussorem cognosceret. Ille procuratorem digito monstravit. Accusat filius procuratorem cædis. Ille eum parricidii.

(*Ex Controvers. 5. lib. 7.*)

Declamatio. Vt audivi clamorem, si qua fides est, deprehensos adulteros credidi. Da puerum. Aliquis non est uno teste contentus? da populum. Objicite privigno parricidium, filio mendacium. Dic puer, quis occiderit patrem: dic audaciter: eundem nominas, quem populus. Nox placet sceleri, adulterii tempus. O magna in contrarium

trarium perversitas sęculi! inventus est qui patrem possit occidere, non possit novercam. Ostende istud non vulnus; sed argumentum. ostende vulnus. Percussor ille quam timuit ne occideret! tam leviter te vulneravit illa dextera, cui nec paries obstitit, nec pater? Nihil est puero teste certius. Nam ad eos annos pervenit, ut intelligat; & non ad eos quibus fingat.

Extra. Vinitius, vir exactissimi ingenii, nec dicere ineptias, nec ferre poterat.

DECLAMATIO VI.

Demens qui servo filiam junxit.

Tyrannus permisit servis dominas suas rapere. Profugerunt principes civitatis, & simul qui filium habebat & filiam. cum omnes servi dominas vitiassent, servus ejus virginem servavit, occiso tyranno. reversi sunt principes. in crucem servos sustulerunt. Ille manumisso filiam junxit. Reus est à filio dementiæ.

(*Ex Controvers. 6. lib. 7.*)

DECLAMATIO. Haberemus solatium, si has nuptias tyrannus fecisset, non pater. Sanum putatis esse, qui imitari tyrannum maluit, quam servum? Similem se fecit tyranno, filiam raptis, libertum cruciariis. Plus permisit servo dominus, quam tyrannus. Quisquis has nuptias fecit, aut insanus, aut tyrannus. Egregius gener, cui nihil est gloriosius, quam quod inter cruciarios non est. Virginitatem sub patre perdidit, quam servaverat sub tyranno. Itane dignus est nuptiis, quia indignus est cruce? Melior conditio vitiatarum quam virginis est. Illis mutare nuptias contigit. Propitius pater ita collocavit filiam suam, ut iratus tyrannus.

rannus alienas: cum ſanus eſſet pater, ne has videret nuptias, fugit. Miſerrima ſoror, ſub tyranno patrem deſiderabas, ſub patre tyrannum deſideras. Non eſt illi præmium, unum ſpectare omnium cruces? Dominam non ſtupravit. Auge beneficia. nec dominum occidit, nec venenum dedit. Non eſt beneficium, ſcelere abſtinere. Quod aliæ in tyrannide paſſæ ſunt, hæc in libertate: ceteræ abſentibus ſuis, hæc præſentibus. In aliis ſtuprum vocatur, in hac matrimonium. Timuit ille ſupplicium. Scivit rempublicam liberandam: daturas pænas, qui contaminaſſent: & adventare tyrannidi tempus ultimum vidit. Convenite ſervuli, convenite libertini, empta cognatio.

Pars altera. Si quis tyranno indicaſſet, ſolus hic in cruce pependiſſet. Licet cui volo filiam collocare. Marcus Cato coloni ſui filiam duxit uxorem. Filia non mariti petulantiam timebit, non verborum contumeliam, non pellicem, non repudium. Neminem natura liberum fecit, neminem ſeruum. Impoſuit hæc fortuna poſtea ſingulis nomina. Nuper & nos ſervi fuimus. Servus rex fuit.

DECLAMATIO VII.

Cavete proditorem.

Pater & filius imperium petebant. Prælatus eſt filius. Commiſſo prælio captus eſt. Miſſi ſunt decem legati ad imperatorem redimendum. Euntibus occurrit pater, dixit ſe aurum ad redemptionem attuliſſe, filium crucifixum. Illi pervenerunt, quibus imperator ex cruce dixit: Cavete proditorem. *Reus ſit pater proditionis.*

(Ex Controverſ. 7. lib. 7.)

DECLAMATIO. Imperator ſupplicium tulit, proditor pretium. Triſtiorem iſtum vidimus,

mus, cum filius imperator pronunciatus est, quam cum captus. Quemadmodum redisti tutus, senex, solus, cum auro, cum etiam imperatores capiantur? Plus accepit auri, quam quod posset abscondi. nolite mirari, & imperatorem, & filium vendiderat. *Cavete proditorem.* jam comitiis cavimus. Abstulissent tibi aurum hostes, nisi dedissent. *Cavete proditorem.* Indicium fuit morientis breve, filii verecundum. Cur dimissus es? si nihil aliud, & ducem genuisti, & dux esse voluisti. Candidatus processit contra patrem. jam tunc nobis verecunde indicavit filius, tibi credere rempublicam noluit. Legati nostri aurum ferebant, pater afferebat. Num immobilis diriguisti? Num & illic quasi & ipse affixus hæsisti? quid tam cito recedis? Adhuc & vivit & loquitur. Voce proditionem indicavit, silentio proditorem. Optimus imperator curare rempublicam. ne in cruce quidem desiit. Tibi non dixit: *Cave proditorem.* Nec imperator potuit tacere proditionem, nec filius loqui proditorem. Expecta, dum mittantur legati. dicis: Affectus non sustinet moram. Ergo si redimere non potes vivum, saltem mortuum redime. Nunquam tam durus hostis fuit, ut paternis lacrymis non flecteretur. *Cavete proditorem:* id est, ne quis insciis custodibus exeat, ne quis ignorante Republica ad hostes perveniat, ne quis ex hostium castris gravis auro revertatur. Indicio nihil deest. De proditione vobis dicit imperator: de proditore, legati. Sublata est quæstio. Quæritis quem dixit? videte cui nihil dixerit.

Pars altera. In comitiis filio meo cessi. Decretum non expectavi: sed amens & attonitus protinus cucurri. Ad summam festinavi, nec occurri. Sciebam hostes patrum lacrimis sæpe flecti.

Extra. Latro non curavit dicere, nullam factam esse

esse proditionem, sed se proditorem non esse. Suspectus est, inquit, judici, qui plus quam se defendit. *Castius* posita suasoria, in qua deliberat Alexander, an Oceanum naviget, cum exaudita vox esset, *Quousque invicte?* describenti discipulo late Alexandri victorias, gentesque perdomitas, & addenti, *Quousque?* post ista exclamavit, *Et tu quousque?*

DECLAMATIO VIII.

Mutanda optio raptore convicto.

Lex. Rapta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet. Thema. *Rapta producta nuptias optavit. Iuvenis raptorem se negavit. Convictus est. Illa optionem petit. Raptor contradicit.*

(Ex Controvers. 8. *lib.* 7.*)*

DECLAMATIO. Optare tibi non amplius quam semel licuit. Proponite supplicii faciem, carnificem, securim. Hoc semel licere nimium est. In hanc perturbationem perductus sum, ut ignorarem quid fecissem. Gravius punior, cum me peccasse pudet, quam cum peccavi. Optavit nuptias: nec adhuc sciebat, quam verecundum maritum esset habitura. raptorem dimisisti: virum occides? Minus est ergo quod vitiavit, quam quod negavit. Ergo nos injuriam periculosius negavimus, quam fecimus. Quadam nocte, quid dicam? non negare jam non pudet. Nox, vinum, error. quid irasceris, puella? jam non negat. Iudex datam tabellam revocare quam tulit, non potest. Quæsitor non mutat pronuntiationem. Nihil tam civile, quam brevem potestatem esse, quæ magna est. Si mortem optaveris, hodie facies quod nunquam factum est: utrumque optaveris.

Pars

Pars altera. Id egit priori judicio ne quam omnino pœnam ſtupri penderet: hoc id agit, ut ipſe optet. Vtinam non metu liberaret illum, quod judicis ſui clementiam novit. Eſt quædam proxima innocentiæ, præbere ſe legibus. Lex non adjicit quoties optet, ſed ex quibus. Aut hoc, inquit, aut illud. non adjicit, Ne amplius quam ſemel.

EX LIBRO OCTAVO.

CONTROVERSIA I.

Orba poſt laqueum ſacrilega.

Lex. Magiſtratus de confeſſo ſumat ſupplicium. Thema. *Amiſſo quadam viro cum duobus liberis, laqueo ſe ſuſpendit. Incidit ei laqueum tertius filius. Cum ſacrilegio facto, quæreretur ſalegus, illa dixit magiſtratui ſe feciſſe ſacrilegium. Vult magiſtratus tanquam de confeſſa ſumere ſupplicium. Filius contradicit.*

CONTRA MAGISTRATVM. Faciam, Iudices, in foro quod domi feci, matrem mori prohibens. Quomodo, inquam, feciſti? quo loco quæ ſuſtuleras, condidiſti? Hærebat, nec quicquam ſactilegii niſi pœnam noverat. Amiſſis duobus filiis, ſacrilega ſibi videbatur, quod vivebat. Non affuturus veni, ſed ſervaturus. Alii pro reis rogant: ego rogabo ream. Nullum accuſator niſi in ſubſelliis meis habet teſtem. Non eſt confeſſio, niſi quam accuſator eruit, negat rea, tortor expreſſit. Fertur quædam viſo contra ſpem filio expiraſſe. Si ad mortem agit matres magnum gaudium, quid magnus dolor? Mater habes non mediocre ſolatium. Vides aliquid & deos perdere. Magis deos miſeri, quam beati colunt. Non fecit ſacri-

ſacrilegium mulier, non fecit orba, non fecit quæ cuſtoditur, non fecit quæ confitetur. Iratis, inquis, diis ſacrilegium potuit committere. Frangitur calamitoſis animus, & ipſa ſe infelicitas damnat, & hoc conditio humana vel peſſimum habet, quod fortuna quos miſeros fecit, & ſuperſtitioſos facit. Diligentius dii coluntur irati. Quis ergo fecit? Vnde ſcire poſſum, qui matrem cuſtodio? Ago cauſam legum, ne carnificem, quem ſacrilegis minantur, calamitoſis adhibeant. Deos ita coluit, ut quæ tam pro multis timeret. Confeſſio conſcientiæ vox eſt. Confeſſio coacti, & quæ fecit agnoſcentis eſt verbum.

Pars altera. Omnium vox erat, ſacrilegium latere non poterit. Quiſquis eſt, non ipſe bonum exitum faciet, non quiſquam ſuorum. Et ſi nemo fuerit accuſator, ipſe narrabit. Concitata proceſſit, velut diis perſequentibus. Feci, inquit. Supplicium de ea vel nunc exigamus homines, de qua olim dii exigere cœperunt. Violatorum minimum majeſtate compulſa eſt, ut mori vellet, & deberet, & non poſſet. Inciſus eſt ei laqueus. Tu putabas ſacrilegam ſecreto mori poſſe: Omnia fecit, ut taceret. quæ ne confiteretur, etiam mori voluit. Si crimen quæritis, ſacrilegium factum eſt. Si facti cauſam quæritis: ſi priuſquam amitteret liberos, avara: ſi poſtquam amiſerit, irata.

CONTROVERSIA II.
Phidias amiſſis manibus.

Lex. Sacrilego præcidantur manus. Thema. *Elii ab Athenienſibus Phidiam acceperunt, ut is Iovem Olympium faceret: pacto interpoſito, ut aut Phidiam, aut centum talenta redderent. Iove perfecto Elii Phidiam aurum rapuiſſe dixerunt, & manus tanquam ſacrilego præciderunt: truncatum*

catum Atheniensibus reddunt. Petunt Athenienses centum talenta. Contradicitur.

CONTRA ELIOS. Iam Phidiam commendare non possumus. Tunc demum illa majestas exprimi potest, cum animus opera prospexit. Manus duxit ante sibi, quam operi. Iovem fecit. Sacrilegi vos estis, qui præcidistis consecratas manus. Primum sanguinem sui artificis vidit Deus. Testor Iovem, jam proprium Phidiæ Deum. Ars alios in miseria sustinet, te fecit miserum. Paciscendum Phidiam manus fecerant. Sine eo Phidiam nos recepturos speratis, sine quo vos accepturi non fuistis? Commodavimus qui posset facere deos, recepimus qui ne adorare quidem possit. Non pudet vos Iovem debere sacrilego? Superest homo, sed artifex periit. Pœnam nobis Phidiæ, non Phidiam redditis. Manui quæ deos solebant facere, nunc nec homines quidem rogare possunt. Talem fecit Iouem, ut hoc ejus opus Elii ultimum esse vellent. Manus commodavimus: manus reposcimus. Elius testis est, Elius accusator, Elius judex: Atheniensis tantum reus. Invoco deos, & illos quos fecit Phidias, & illos quos facere potuit. Recepimus Phidiam. Confiteor, si possumus commendare.

Pars altera. Habuimus autem olim sacrum: habuimus ebur: sacræ materiæ artificem quæsivimus. disposueramus quidem, ut aliis quoque templis simulacra Phidias faceret. sed non tam necesse erat ornare deos quam vindicare.

CONTROVERSIA III.

Infamis in nurum.

Thema. *Duorum juvenum pater uni uxorem dedit: quo peregre profecto infamari cœpit socer in nurum.*

nurum. Maritus reversus abduxit ancillam uxoris, & torsit. Illa in tormentis periit. Maritus incerto quid quaesierit, se suspendit. Imperat alteri filio pater ut eandem ducat. Nolentem abdicat.

CONTRA PATREM. Duc, inquit, fratris uxorem. Si hoc fieri potest? Adulterum frater invenit. Haec est mihi causa abdicationis, quae fratri mortis fuit. Duc, inquit, fratris uxorem. Tentari me, si qua est fides, credidi. Mulier, si nubere lugenti potes, facis ut omnia de te credantur. Cogor eam ducere, quae mihi causa abdicationis est, populo rumoris, viro mortis. Legi jam uxorem: quae, si peregrinatio inciderit, mecum peregrinari velit: quae, si viro aliquid acciderit, nubere alii nolit. Qui audiunt me abdicari, putant fratrem aliquid suspicatum de me.

Pars altera. Objecisti mihi ultimum nefas, & quod qui tantum est suspicatus, noluit vivere. Impulsu tuo frater torsit ancillam: & quia nihil reperit, falsas suspiciones morte piavit.

CONTROVERSIA IV.

Homicida sui.

Lex. Homicida insepultus abjiciatur. Thema. *Quidam se occidit. Petitur ut insepultus abjiciatur. Contradicitur.*

PRO HOMICIDA SEPELIENDO. Afferre sibi coactus est manus assiduis malis. Summam infelicitatum suarum in hoc removit, quod existimabat licere misero mori. Infelicissime adolescens, cum te & sepultura prohiberi video, desino mirari quod periisti. Tales inimicos habes, ut etiam mortuum persequantur. Facilius miserum, quam sceleratum, fortuna vincit. Sumpsisti

hoc

hoc ferrum Cato, & quam invidiosum, quod Catonem occideris? Curti, perdideras sepulturam, nisi in morte reperisses. Quid est miserius in vita, quam velle mori? Quid in morte, quam sepeliri non posse? Quis miretur eum mori voluisse, quem fugientem quoque fortuna persequitur? Omnibus natura sepulturam dedit. naufragos idem fluctus qui expulit, sepelit. suffixorum corpora crucibus in sepulturam suam defluunt. eos qui vivi uruntur, pœna funerat. Irascere interfectori, sed miserere interfecti. Homicida, inquit, est, quia se occidit. Huic irasceris? Pro quo irasceris? Non aliud Scævolæ Mucio cognomen dedit, & capto, contra Porsennam regem, libertatem reliquit, quam vilitas sui. Non aliud Codrum illud ceteris imperatoribus dedit exemplum, quam quod positis imperatoriis insignibus, ad mortem cucurrit. Nec ullo major fuit dux, quam quod se ducem non esse mentitus est. Non postulo, ut gloriosum, sed ut tutum sit mori. Non magis crudeles sunt, qui volentes vivere occidunt, quam qui mori volentes non sinunt. Curtius dejiciendo se in præcipitem locum, fatum sepulturæ miscuit. Celebretur Cato, quia se occidit: huic miserrimo, quod aliquid non ignave de spiritu suo statuit, tantum impune sit. Etiam vulnera infelicis scrutantur in crimen. Æstimate an vivere licuerit, cui ne mori quidem licuit.

Pars altera. Facinus indignum, si inveniantur manus quæ sepeliant eum, quem occidere suæ. Sumpsit gladium. Video ardentes oculos. In quem, nescio: quod solum scio, scelus cogitat. Nescio cujus criminis sibi conscius confugit ad mortem. Cujus inter scelera etiam hoc est, quod damnari non potest. Contra hos inventum est, ut aliquid post mortem timerent, qui nec mortem timent. Nihil non ausurus fuit, qui se potuit occidere.

Con-

CONTROVERSIA V.

Fortis nolens ad patrem fortem redire.

Thema. *Abdicavit quidam filium. Ille tacuit. Fortiter fecit. Petit pro præmio ad patrem reditum. Pater contradicit. Pater postea fortiter fecit. Petit ad se filii reditum. Filius contradicit.*

CONTRA FILIUM. Ego fortior sum. post tuam pugnam pugnavimus, post meam vicimus. Revertere, dignam domum te feci. Isti oculi mei sunt. istæ manus meæ sunt. ista contumacia mea est. Si mereor præmium, mihi date: si non mereor, illi suum reddite. Ego, inquit, eadem lege præmium non accepi. Hoc est unde abdicatus es. Putas nihil inter te & patrem interesse? post tam similia opera, si tantum commilito esses, me patrem adoptare debueras. Admoneo te, juvenis. hoc præmium qui recusaverat, petit. Timeo, inquit, ne me iterum abdices. Commissurum me putas, ut iterum rogem? Bello graviore pugnavi, quo necesse fuit etiam senibus militare, quo fortes esse non potuerunt, etiam qui priore bello fuerant. Ille annos suos exercuit, ego vici meos. Tu fregisti bellum, ego sustuli. Quanta exhortatio juvenum fui senex fortis! Utrique nostrum præmium reddite. Militavi senex: militavi exanguis: militavi qui jam vicarium dederam. Uterque nostrum cum rogatur, fastidit: cum relinquitur, rogat. Quid nos suspicari cogis, quod non vis in paternam domum venire? Turpe erat virum fortem, nisi à patre coacto, non recipi.

Pars altera. Quid me captivum ex libero cupis? Quid ignominiæ subjicis virum fortem? Quid efficis, ut possim abdicari? Meus, inquit, es filius. Quid opus est præmio, si tuus sum?

CON-

CONTROVERSIA VI.

Pater naufragus divitis socer.

Lex. Rapta raptoris, aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Thema. *Dives pauperem de nuptiis filiæ interpellavit tertio. Ter pauper negavit. Profectus cum filia, naufragio expulsus est in divitis fundum. Appellavit illum dives de nuptiis filiæ. Pauper tacuit, & flevit. Dives nuptias fecit. Redierunt in urbem. Vult pauper educere puellam ad magistratus. Dives contradicit.*

CONTRA DIVITEM. Educatur ad magistratus puella. quid times? Certe uxor tua est. Queri nec de morte poteris, si hanc puella maluerit. Nemo unquam raptor serius periit. Vt litus agnovi, naufragus in altum natavi. Quid times, si exorasti? Accessit ad me primum. Filiam tuam ducere volo, inquit. Non flevi. tunc enim licuit negare. Nuptias filiæ tanquam naufragium meum flevi. Naufragus plus de litore queror. Inter naufragium quidem & nuptias, ne una quidem nox interfuit. Differat nuptias, dum flere socer desinat. Putat me jam filiam commisisse sibi, cum hic necdum se committat uxori? Lacrimis inter verba manantibus venio: talis & in nuptiis filiæ fui. Si rapta est, cur optionem recusas? Si uxor est, cur times? Loquor ubi primum licet. Procul à conspectu reliqueram patriam, nondum tamen possessionem divitis præterieram. Subito fluctibus inhorruit mare, ac discordes in perniciem nostram flavere venti. demissa est nox cœlo, & tantum fulminibus dies redditur: inter cœlum terramque dubii pependimus: Adhuc tamen bene, Iudices, navigavimus. naufragium majus restat in litore. Erat in summis montium jugis ardua divitis specula. Illic iste

iſte naufragiorum reliquias computabat; illic vectigal infelix, & quantum ſibi iratum redderet mare. Interrogor de nuptiis filiæ, cum adhuc pulſaret aures meas fluctus, feci quod debui, & captus & naufragus, inimico ſtuprum lacrimis negavi. Delicatus dives, qui etiam inter naufragia amare poteſt. Matrimonii celebritatem remoti angulo ruris abſcondit. ibi fecit nuptias, quo nemo mihi naufragus venit. Lacrima eſt indicium inoptatæ rei. lacrimæ pignora ſunt nolentium, & repugnantis animi vultus index. Nemo unquam quod cupit, deflet. Lacrimæ coacti doloris intra præcordia, & intolerabilis ſilentii eruptio. Sic ille qui ſuper cinerem deflet patrimonium, odit incendium: ſic qui naufragium deflet, maria deteſtatur. Fletus humanarum neceſſitatum verecunda exectatio eſt. Tuæ nunc ſunt partes, puella. diſcedo: & quod prius feci, taceo. Si nupta es, habes quod optes: ſi vitiata, quod imperes.

Pars altera. Naufragum duo ſacratiſſima inter homines exceperunt, hoſpitium & affinitas. alterum præſtiti: alterum etiam rogavi. Oblatas conliante fortuna nuptias, quod erat amantis, ſæpius rogavi: quod feſtinantis, non diſtuli. Quid hic raptoris eſt, niſi quod indotatam duxi? Errat ſocer, qui putat mihi cariorem futuram puellam, ſi me potuerit occidere. Quid enim mihi ſupereſt? preces meæ quas toties adhibui, an illius lacrymæ quas movi? Nihil mihi inimicus objicere poteſt præter matrimonium. Magnus eſt amor, qui ex miſericordia venit. Fundebamus lacrymas ex pœnitentia diſſidii prioris. nec plura aut me proloqui, aut illum reſpondere paſſæ ſunt mentes gaudiis occupatæ. Nulla integritas tantum ſibi, etiam explorata, confidit, ut cauſam velit dicere. Si interrogaveris filiam, partem legis amputaturus es: ſi

non interrogaveris, legem. Si genero vitam daturus esset, etiam innocentiam reliquisset. Quæritis, quid dum fleret, fecerit? Non negavit, & solebat negare. Si nollet mortem, optaturus est: non enim potest eas partes legis desiderare, quas habet.

Ex Libro Nono.

Declamatio I.

Cimon ingratus.

Lex. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrumque interficiat, sine fraude sit. Ingrati sit actio. *Miltiades peculatus damnatus, in carcere alligatus, decessit. Cimon filius ejus, ut eum sepeliret, vicarium se pro patris corpore dedit. Callias dives sordide natus, redemit eum à Republica, & pecuniam solvit: eique filiam collocavit. Ille prehensam in adulterio, deprecante patre, occidit uxorem. Ingrati reus est.*

(*Excerpta ex Controvers.* 1. *lib.*9.)

Declamatio. Adulterium mihi carcer est. Ferrum mihi à lege traditum, ad vindictam pudicitiæ projiciam. Perdidisti pecuniam Callia, si tales solvisti manus. Non potest generosus animus contumeliam pati. Hoc interest inter fortunam patris & filii, quod illius calamitatum exitus fuit carcer, mearum initium. Vnus Miltiadis census inventus est Cimon filius. Redemptus Cimon redemptoris felicitas est. Reddam beneficium, cum tam honestum desideraveris, quam dedisti. Ego adulteros dimittam? quid aliud facerem, si adhuc alligatas manus haberem? Quid? tu pœnam putas pro Miltiade

tiade alligari? Magnum uterque beneficium dum damus, recipimus: ego, quod Miltiadem redemi, tu quod Cimonem. Turpissimum duxi, ab eodem dimitti & adulteros & Cimonem. Ego sum, qui referre gratiam ne mortuis quidem desino. Ita mihi veros habere liberos contingat. quod quantum sit, Miltiades expertus est. Dignus erat Callias talem genuisse, qualem redemit. Dic nunc, Ego te carcere exemi: cui respondeam, Ego me carceri tradidi. Nunquam fiet, ut melius actum putem, quod à Callia redemptus sum, quam quod pro Miltiade alligatus. Ego me à te redemptum putabam: emisisti me filiæ tuæ. Calliæ filiam duxi: hanc tibi pater, dum ingratus esse nolo, injuriam feci. Non possum ob id damnari, quod lege factum est. Beneficium est, quod totum ejus causa præstatur, in quem confertur. Vbi aliud ex eo quis sperat, aut præparat, non beneficium, sed consilium est. Summo te dedecore liberavi invitum. Redemisti me, & tu non rogantem. Habes Virginios, & quicunque vitiatas filias, vel clauserunt, vel occiderunt.

Pars altera. Duo beneficia dedi: & redemi, & egenti filiam collocavi. Objicio tibi, quod uxorem passus es adulteram fieri, quod non custodisti, quod moratus es, dum superveniret pater spectator suæ calamitatis. Ego non expectaveram, donec rogares. Moleste ferebas socerum dici Calliam. Mores puellæ non tantum passus es in vitia labi, sed ipse impulisti: nactus occasionem non omisisti.

Extra. Hic color & *Gallioni*, & *Latroni*, & *Montano* placuit, ut nihil in Calliam diceretur contumeliose, in redemptorem, in socerum infelicem. Multas quæstiones rhetorici & poëtæ Romani à Græcis dictas non surripuerunt, sed & pro-

vocaverunt. Thucydidis sententia est: Δειναὶ γὰρ αἱ εὐπραξίαι συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ ἑκάστων ἁμαρτήματα. Sallustius: Res secundæ mire sunt vitiis obtentui. Sic cum sit præcipua in Thucydide virtus brevitas, hac eum Sallustius vicit, & in suis eum castris cecidit. Nam in sententia Græca tam brevi habes, quæ salvo sensu detrahas. deme vel συγκρύψαι, vel συσκιάσαι, deme ἑκάστων, constabit sensus, etiamsi non æque comptus, æque tamen integer. At ex Sallustii sententia, nihil demi sine detrimento sensus potest. T. autem Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententiam, & tanquam translatam, & corruptam, dum transferretur, objiceret Sallustio: nec amore Thucydidis facit, ut illum præferat, sed laudat, quem non timet: & facilius putat à se posse Sallustium vinci, si ante à Thucydide vincatur.

DECLAMATIO II.

Flaminius in cœna reum puniens.

Majestatis læsæ sit actio. *Flaminius prætor inter cœnam à meretrice rogatus, quæ ajebat nunquam se vidisse hominem decollari, unum ex damnatis occidit. Accusatur læsa majestatis.*

(Ex Controvers. 2. lib. 9.)

DECLAMATIO. Objicio luxuriam, histrioniam, jocos. An in convivio nihil aliud nisi occiditis? Vbi fortasse osculo donavit homicidium. Cœnaturi carnifices manus abluunt. Non inquiro in totum annum: una nocte contentus sum. Facilius est, ut qui multa meretrici dederit, homicidium neget: quam ut qui homicidium dederit, quicquam negarit. Servum si verberare voluisses, extra convivium abduxisses. Contactam sangui-

sanguine humano mensam, strictas in triclinio secures, quis credat ista concupisse meretricem, vel fecisse prætorem? Virgæ promuntur, & ante mensam deosque crudelitatis victima trucidatur. Me miserum, Romani imperii terrore lusisti. Legi potius, quam scorto cadat. Exsurgite Bruti, Horatii, Decii, & cætera imperii decora. Vestris fascibus, securibus vestris jam puellæ jocantur obscœnæ. In eo quod sub prætextu publicæ majestatis agitur, quidquid peccatur, majestatis actione vindicandum est. Percussurus lictor ad prætorem respicit, prætor ad meretricem.

Pars altera. Si legatus falsa mandata affert, sic audiuntur, tanquam illa populus Romanus dederit. Imperator fœdus percussit, videtur populus percussisse Romanus, & fœdere continetur. Nunc nec viribus quicquam populi detractum est, nec opinioni. At ex te cæteros æstimant. Et ante hunc alii fuerunt, ex quibus æstimari possunt. Nemo ascribit urbibus vitia singulorum. Objiciunt quod damnatus perierit meretrici, & postulant prætorem perire damnato. Libido omnis intra meretricem est, crudelitas intra carcerem. Multa populus Romanus in suis imperatoribus tulit: in Manlio impotentiam, à quo & filius & victor occisus est: in Sylla crudelitatem: in Lucullo luxuriam: in multis avaritiam. Non putavi ad rem pertinere, ubi aut quando periret, qui perire deberet. Occisus est. quis? damnatus. ubi? in prætorio. quo tempore? est enim tempus, quo noxius perire non debeat?

Extra. Quædam controversiæ sunt, in quibus factum defendi potest, excusari non potest. Non speramus ut Flaminium judex probet, sed ut dimittat. Itaque sic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, sed non scelerato. *Titus Li-*

vius de oratoribus, qui verba antiqua & ſordida conſectantur, & oratoris obſcuritatem, ſeveritatem putant: tamen in his etiam ſi minus eſt inſaniæ, minus ſpei eſt. Illi qui tument, & abundantia laborant, plus habent furoris, ſed plus & corporis. Semper ad ſanitatem proclivius eſt, quod poteſt detractione curari: illi ſuccurri non poteſt, qui ſimul & inſanit, & deficit. Murrhedius dixit tetracolon: Serviebat forum cubiculo, prætor meretrici, carcer convivio, dies nocti. Noviſſima pars ſine ſenſu dicta eſt, ut expleretur circuitus. quem enim ſenſum habet, Serviebat dies nocti? Hanc ideo ſententiam retuli, quia & in tricolis, & in omnibus hujus generis ſententiis, curamus ut numerus conſtet, non curamus ut ſenſus. Omnium autem corruptarum ſententiarum exempla de induſtria pono: quia facilius, & quid imitandum, & quid vitandum ſit, docemur exemplo.

DECLAMATIO III.

Expoſitum repetens è duobus.

Per vim metumque geſta, non ſint rata. Pacta conventaque legibus facta, rata ſint. Expoſitum qui agnoverit, ſolutis alimentis recipiet. *Quidam duos expoſitos ſuſtulit, & educavit. quærenti patri naturali, pollicitus eſt ſe indicaturum ubi eſſent; ſi ſibi alterum ex illis dediſſet. Pactum interpoſitum eſt. Reddit illi duos. repetit unum.*

(Ex Controverſ. 3. lib. 9.).

DECLAMATIO. Cum alienis dividemus liberos, quos non dividimus cum matribus? Vtrumque genui, utrumque deſideravi, pro utroque pactus ſum. Vna nati ſunt, una expoſiti, una educati: redditi diſtrahuntur? Diſtraxit illos fortuna

tuna aliquando à parentibus, nunquam ab ipsis. Duos exposui, quia alterum eligere non poteram. In auctionem fratres productos quamvis hostilis hasta non dividit. Plus quiddam est geminos esse, quam fratres. perdit uterque gratiam suam, nisi cum altero est. Ignoscat retinenti meos, cum ipse concupiscat alienos. Agnitio dividet, quos junxit etiam expositio? Omnia pro filio paciscor, præter filium. Pactus sum flens, tremens, tanquam cum exponerem. Mihi tunc vis & necessitas erat. non enim poteram invenire filios, nisi alterum promisissem.

Pars altera. Vtrumque potestis ex hoc judicio patrem dimittere. Liberis hic carere consuevit: ego & cum unum accepero, necesse est torquear. duobus assuevi. Vim vocas, quæ te patrem fecit? Ego sustuli, ego educavi, ego reddidi: ille electurus est. In ista vi duos filios perdidi. Lex arma, & vincula, & ultimum periculum complectitur.

Extra. In *Sabinum Clodium*, uno die & Græce & Latine declamantem, multa urbane dicta sunt. Dixit *Haterius* quibusdam quærentibus, quod pusillas mercedes acciperet, cum duas res doceret: Nunquam magnas mercedes accipere eos qui hermeneumata docerent. *Mæcenas* dixit: *Τυδείδην δ᾽ οὐκ ἂν γνοίης ποτέροισι μετείη. Cassius Severus* ab auditione ejus rediens, interrogatus quomodo dixisset, respondit, Male καὶ κακῶς.

Declamatio IV.

A filio in arce pulsatus.

Lex. Qui patrem pulsaverit, manus ei præcidantur. *Tyrannus patrem cum duobus filiis in arcem accersiit. imperavit adolescentibus, ut patrem cæderent. Alter ex his præcipitavit se, al-*

ter caecidit. Post in amicitiam tyranni receptus est. Occiso tyranno praemium accepit. At reus fit caesi patris. Petuntur ejus manus. pater defendit.

(*Ex Controvers.* 4. *lib.* 9.)

DECLAMATIO. Felicior essem, si plures reos defenderem. Praecideris tyrannicidae manus. Quid hoc est? integer tyrannus jacet. Tam necesse fuit patrem caedere, quam spoliare templa, virgines rapere. O quantum debemus istis manibus, per quas jam nihil necesse est. Tales fuerunt, ut ex his posset tyrannum alter contemnere, alter occidere. Praecipitasti te fili. hoc non est patri parcere, sed tibi. Dura, fili. in tyrannum tibi per patrem eundum est. Vtrum ex filiis meis probatis? alter se occidit, alter tyrannum. Suspensas leviter admovebat manus. filius simulabat ictus, pater gemitus. Necessitas magnum humanae infelicitatis patrocinium. Haec excusat Saguntinos, quamvis non ceciderint patres, sed occiderint.

Si nec iste * caecidisset. Ille me fratri reliquerat, hic tyranno. In lege, inquit, nihil excipitur. Sed multa licet non excipiantur, intelliguntur. Et scriptum legis angustum, interpretatio diffusa est. Quid interest lege excipere, ne fraudi sit ei qui per insaniam patrem pulsaverit: cum illi non supplicio, sed remedio opus sit. ne puniatur infans, si pulsaverit patrem. Hoc qui cogente tyranno fecit, ipso fuit miserior vapulante. Non est impudica, quae accersita est à tyranno. non est sacrilegus sacerdos, qui deorum immortalium dona suis manibus pertulit ad tyrannum. Patre jubente fecit. nec caecidit ipse, sed paruit. Vltio caesi patris, nullius est, nisi patris. Si à quolibet alieno caesus essem, & injuriarum agere nollem, nemo nomine meo ageret. Nunc nihil inter est. Poena major

major eſt ejus qui cæcidit, jus idem ejus qui cæſus eſt.

Pars altera. Tamdiu cæcidit patrem, donec placeret tyranno ſatelles. Pro Republ. inquit, feci. Idem & Reipubl. imputas & tyranno. Habuiſti quod jactares tyranno. Frater maluit mori. periit, ne parricidium faceret, aut videret. Cæſus, inquit, pœnam dimitto. Miraret, niſi pro tam bono patre fuiſſet, qui mori vellet. Pater, inquit, voluit, ſed frater noluit. Pater, inquit, voluit. Ita tu non tantum tyranno, ſed etiam patri dignus viſus es parricidio. Cæcidiſti patrem, cum & legem noſſes, & fratrem.

Extra. Ab Oppio proconſule, cum quo in Cretam *Sabinus* ierat, in theatro Græci poſtulare cœperant, ut Sabinus maximum magiſtratum gereret. Mos autem eſt, barbam & capillos magiſtratui Cretenſium ſubmittere. Surrexit Sabinus, & ſilentio manu facto: Hunc magiſtratum, inquit, ego Romæ bis geſſi. bis enim reus cauſam dixerat. Græci non intellexerunt, ſed bene precati Cæſari, petebant, ut illum honorem Sabinus tertio gereret. Idem cum reus rogaret, ut in lautumias transferretur: Non eſt, inquit, quemquam veſtrum decipiat nomen lautumiæ: illa animo meo lauta res eſt. Iocabatur in miſeriis ac periculis ſuis, in quibus jocari eum non debuiſſe, quis neſcit? potuiſſe, quis credit?

Declamatio V.

Privignus ab avo raptus novercæ.

De vi ſit actio. *Quidam duos filios ſub noverca amiſit, dubiis cruditatis & veneni ſignis. Tertium filium avus maternus rapuit, qui ad viſendos nepotes agros non fuerat admiſſus. Quæ-*

renti patri per praconem, dixit apud se esse. Accusatur de vi.

DECLAMATIO. Habui filiam, quamvis unus filius superſit, fœcundam: apud me nutriatur ſine. Quid times? ne non admittare, cum veneris? Non quæris filios, quos perdidiſti: quem non perdidiſti, quæris. Pater à me unum repetit, ego duos à patre. Plus habeo quod avo, quam quod reo timendum ſit. Veni ad ægrotantes nepotes: admiſſus non ſum: hæc vera vis fuit. Nulla vis eſt, quæ arma, pugnam, vulnera non habet. Deſcribe iſtius comitatum tumultus: unus eſt, & unus ſenex. Rapuiſti, inquit, filium meum: immo nepotem meum ſuſtuli: immo venientem non potui excludere. Sic cujus obſeſſam latronibus armata manu conjugem, liberosque rapuiſſet. Quod vivit puer, beneficium erit meum. Et medici alligant, & corporibus noſtris vi medentur. Non poteſt mecum agere, tanquam cum alieno. Habet ſua jura natura. Et hoc inter patrem & avum intereſt, quod avo ſervare licet ſuos, patri & occidere. Quæ eſt iſta tam fera pietas, tam præpoſtera? quætere tuos à tertio incipis. Quisquis puero favit, ne inveniretur optavit.

Pars altera. Non ut nepotem ſervaret, fecit, ſed ut infamaret uxorem veneficii, me veneficæ mancipatum. Cum ſocero mihi, Iudices, ne viva quidem priore uxore, convenit: mortua vero, inimicum profeſſus. Languente puero cum vociferatione & convitio, auſpicans, quicquid accidit, venit, qui ad ſanos nepotes nunquam anteà veniſſet. Non admiſi: & tunc enim vidi venire rapturum.

Extra. Habet hoc *Montanus* vitium. ſententias ſuas repetendo corrumpit. dum non eſt contentus unam

unam rem semel bene dicere, efficit, ne bene dixerit. Propter hoc solebat Montanum *Scaurus* inter oratores Ovidium vocare. Nam & Ovidius nescit, quod bene cessit, relinquere. Cum Polyxene esset adducta tumulo Achillis immolanda, Hecuba dixit:

—— cinis ipse sepulti
In genus hoc pugnat.

Poterat esse contentus, adjecit:

—— Tumulo quoque sensimus hostem.

Neque hoc contentus, adjecit:

Aeacidæ fæcunda fui.

Ajebat Scaurus non minus magnam virtutem esse, scire desinere, quam scire dicere.

DECLAMATIO VI.

Filia conscia in veneno privigni.

Lex. Venefica torqueatur, donec conscios indicet. *Quidam mortua uxore, ex qua habebat filium, duxit aliam, & ex ea filium sustulit. Veneficii damnata, dum torqueretur, dixit consciam puellam. Petitur ad supplicium puella. Pater defendit eam.*

(*Ex Controvers. 6. lib. 9.*)

DECLAMATIO. Non prodesset tibi puella, quod te amavit frater, nisi mater odisset. Nefanda mulier, etiam filiæ noverca, ne mori quidem potuit, nisi & occideret. In gladiatoribus quoque conditio dura victoris est, cum moriente pugnantis. Nullum magis adversarium timeas, quam qui vivere non potest, occidere potest. Concitatissima est rabies in desperatione, & morte ultima in furorem animus impellitur. Quædam feræ ipsa tela commordent, & in mortis auctorem per vulnera

vulnera ruunt. Gladiator quem armatus fugerat, nudus insequitur: & præcipitati non quod impulit tantum trahunt, sed quod occurrit. Naturali quodam deploratæ mentis affectu, morientibus gratissimnm est commori. O mendacium simile veneficio! dum novercæ meminit, matris oblita est. Peto, ne quia filium vindicavi, filiam perdam: nisi succurritis, noverca vicit, ego victus sum. Ne inter supplicia quidem desinit occidere. Profit apud vos puellæ, quod pater eam laudat: profit, quod mater accusat. Conscia, inquit, est filia. Ego torqueri cœpi, noverca torquere. Habui filium talem, ut illum amare posset noverca, nisi in eam incidisset, quæ odisse etiam filiam posset. Servus furti tortus, Catonem conscium dixit. Vtrum plus tormentis creditis, an Catoni? Quod noverca tam sero, puella tam cito? In hoc veneficii pœnas dabat, ut accusationis exigeret.

Pars altera. Quarundam ferarum catuli cum rabie nascuntur: venena à radicibus statim pestifera sunt. Quid illa quæ fratrem in moram sequentis patris sparsit? habes exemplum, quod & sorori conveniat, & virgini. Noverca in hoc privigno dedit venenum, ut filia sola heres esset: idcirco adhibuit & consciam.

EX LIBRO DECIMO.

DECLAMATIO. I.

Lugens pauperis filius divitem ſequens.

Injuriarum ſit actio. *Quidam cum haberet filium, & divitem inimicum, occiſus, inſpoliatus inventus eſt. Adoleſcens ſordidatus ſequi divitem cœpit. Dives eduxit eum in jus, & poſtulavit, ut, ſi quid ſuſpicaretur, argueret. Adoleſcens ait: Accuſabo cum potero. Dives petens honores, repulſus eſt. accuſat injuriarum pauperis filium.*

(*Ex Controverſ.* 1. *lib.* 10.)

DECLAMATIO. Gratias diviti, quod quos odit, jam reos facere contentus eſt. Non ambulabis, inquit, eadem via, non calcabis veſtigia mea, non offeres delicatis oculis ſordidam veſtem, non flebis, me invito, non tacebis. perieramus, ſi hic magiſtratus eſſet. Quod ſordidatus fui, luctus eſt: quod flevi, pietatis: quod non accuſavi, timoris: quod repulſus eſt, veſtrum eſt. Honores patre meo vivo nunquam petivit. Vitium me meum ſequitur. taceo. Vtinam hoc vitium habuiſſet & pater. Quando vobis non ſordidati ſumus? Accuſa, inquit, pauper divitem. Ambulare mihi arbitrio meo non licet. Accuſa, inquit, reum, perage, perora. quis accuſare ſic loquentem poteſt? Cur, inquit, me ſequeris? aliud ergo pauperes iter, aliud divites habent. Quiſquis percuſſor fuit, quaſi dives ſpolia contempſit. Mortuo patre meo: metuo enim, ne quis ſe lædi putet, ſi dixero occiſum. Sordidatus, inquit, fles. Quid aliud facere

cere possim, occisi pauperis filius? Quid accusanti fecisset, qui persequitur tacentem? Quare, inquit, sequeris me? ut aliquando misereatis mei, ut desinas afflictam domum persequi. Eum accusatorem habeo, qui se non esse reum miratur. Cur, inquit, non agis? Quia adeo non metuis, ut cogas. Sordidatus sum. Quod reo licet, lugenti non licet? An ne lugebo quidem, quem vindicare non possum? Non erat in illo præda, quam grassator appeteret. erat summa virtus, contumax adversus divitiarum fastidium innocentia. Hæc ab inimico petita sunt spolia. Quis cædem machinatus est? Scire non possum: quod dissimulari non potest, scio quis optaverit. Et tu dives inimicus es: & ille inspoliatus inventus est. non est cur accusem, sed est cur suspicer.

Pars altera. Vt scias te invidiam mihi facere, cum dixissem, Accusa me: non negasti, sed respondisti, Accusabo cum potero.

DECLAMATIO II.

Vir fortis non cedens forti patri.

Viro forti præmium. Si plures fuerint, judicio contendant. *Pater & filius fortiter fecerunt. Pater petit à filio, ut sibi cederet. Ille noluit. judicio contendunt. vicit patrem. petit præmio statuas patri. abdicatur. C. D.*

DECLAMATIO. Quem optem judicii hujus eventum nescio, cum crimen meum sit, vicisse. Patriæ judicium habeo, patris perdidi. Patrem in acie vidi, pugnavi cum exemplo. Iudicium vocatur, quo pater & filius spolia contulimus. Vici, non filius patrem, sed juvenis senem. Ego vici, sed omnes gratulati sunt patri. Cogitavi Horatium Etruscas acies corpore suo submoventem.

tem. cogitavi Decium, qui nec ipse patri cessit. Pugnavi non tantum imperatori, sed etiam patri. Avidus sum gloriæ. hoc si vitium est, paternum est. Pudeat pater, si te vicit filius abdicandus. Ego præmium habeo: tu & præmium, & virum fortem. Virtutes nostræ silentio præteriissent: illustratæ sunt, dum conferuntur. Iudicaverunt non quod erat, sed quod te malle credebant. Honor ad utrumque pervenit: alter præmium habet, alter percipit.

Pars altera. Nolo habitare cum adversario meo. non capit idem contubernium, victum & virum fortem. Statuam, inquit, tibi posui. imo ne possem unquam me victum oblivisci, ignominiam meam in æs incidisti.

DECLAMATIO III.

Demens quod mori filiam coegerit.

Dementiæ sit actio. *Bello civili quadam virum secuta est, cum in diversa parte haberet patrem & fratrem. Victis partibus suis, & occiso marito, venit ad patrem, à quo recepta, ait patri: Quemadmodum vis tibi satisfaciam? Ille respondit, Morere. Suspendit se ante januam ejus. Accusatur pater à filio dementiæ.*

DECLAMATIO. Sic sibi satisfieri, ne victor quidem voluit. Nullum fuit in proscriptione mulieris caput. Inquinasti filiæ sanguine penates. quamquam quid loquor penates, tanquam in domo perierit? Allatum ad se Pompeii caput Cæsar flevit: & hoc illi propter filiam præstitit. Quemadmodum vis satisfaciam tibi? Hoc ipso satisfecisse puella debuerat: adeo & in maritum & in patrem pia; ut alterum usque ad mortem secuta sit, & alteri morte satisfecerit. Periculose offendo patrem,

trem, qui nescit ignoscere. Morere. quid aliud meruerat, si satisfacere noluisset? Defendisti Ligarium Cicero. quam leve judicasti crimen, de quo confessus es! Ante ipsum domus limen extincta est; ne dubitari posset, marito perisset, an patri. Meruerat, inquit. accusas etiamnum? Et certe jam tibi satisfactum est. Secutus est gener diversas partes, uxor suas. Optima civilis belli defensio, oblivio est. Morere, inquit. Etiam quibus animadvertere in damnatos necesse est, non dicunt, *Occide*, non *Morere*: sed, *Age lege*. crudelitatem imperii verbo mitiore subducunt.

Pars altera. Mores tuos patri debes approbare, non patris regere. Multa potes jam dementiæ signa colligere: non potes patrem propter verba damnare. Animadvertit Manlius in filium, & victorem quidem: animadvertit Brutus in liberos, non factos hostes, sed futuros. vide an sub istis exemplis patri fortius liceat tantum loqui. Contumaciter rogavit, quemadmodum & periit. nihil agnovi filiæ, nihil victæ. non misit ad patrem fratrem. An etiamnum irascitur fratri? Cur me solum rogat, cum duobus satisfacere debeat? Victor, inquit, cito exoratus est. Facilius est ignoscere bello, quam parricidio. Etiam morte patri quæsivit invidiam. Perisse propter patrem dicitur mulier, quæ virum habuit, propter quem mori posset.

Declamatio IV.

Mendici debilitati.

Reipub. læsæ sit actio. *Quidam expositos educabat, & debilitatos mendicare cogebat, ut sibi mercedem referrent. Accusator læsæ Reipub.*

(*Ex Controv.* 4. *lib.* 10.)

Declamatio. Factum est, ne liberos patres aut agnoscant, aut recipiant. Vectigalis isti

isti crudelitas, eo magis, quod omnes præter istum misericordes sumus. Effectum est, ut nihil esset miserius expositis, quam tolli: parentibus, quam agnoscere. Alterius comminutas scapulas in deforme tuber extundit. Produc familiam tuam. Volo nosse illam humanarum calamitatum officinam. Sua cuique calamitas tamquam ars assignatur. Intuemini illi erutos oculos, illi effractos pedes. Quid horrescitis? sic ille miseretur. Novum monstrum: integer alitur, debiles alunt. Perissent, inquit. ita non infelicius supersunt? Perissent, inquit. interroga patres, utrum maluerint. Quanti ex his viri fortes, quanti tyrannicidæ, quanti futuri sacerdotes? Num incredibilia loquor? Ex hac fortuna origo Romanæ gentis apparuit. Plus acceptum crudelitati, quam expensum misericordiæ refert. Expositas aluerunt etiam feræ, satis futuræ mites, si præterissent. Quorum cum ubique audiantur preces, in sua tantum causa cessant. Abscissa est illis lingua, & est rogandi genus, rogare non posse. Miseremini omnium, Iudices, quorum singulorum misereri soletis. Istis nos vindictam negaturos putas, quibus ne id quidem negavimus, quod tibi daturi erant? Res indignissima: cum tam crudelis sit, misericordia publica vivit. Exurgite miseri, & hodie vobis primum rogate. Tibi, inquit, quotidiana captura non constat, apparet te nondum satis miserum videri. Occurrunt nuptiis dira omina, fatis publicis auspicia feralia. Et diebus in hilaritatem dicatis semianimes isti greges oberrant. Alunt istum, qui se alere non possunt. Non est qui rogare nesciat. solet etiam docere. Non habes tot membra, quot debes. Ergo tu cum de publica misericordia cogitares, tam crudelis esse potuisti? Miseros, qui sic rogant; miseriores, qui sic rogantur! Omnes omnibus

bus ſtipem conferunt, dum quisque timet, ne filio neget. Effeciſti ut majus eſſet malum educari, quam exponi. Timebantur feræ atque ſerpentes, & inimicus teneris artubus rigor, inopia quoque: inter expoſitorum pericula non numerabamus educatorem.

Pars altera. Debilitaſti, inquit; plus illis patres nocuerunt. Quid videtur laniſta? qui juvenes cogit ad gladium: & tamen non accuſatur læſæ Reipubl. Quid leno? qui ſtuprum pati cogit invitas, nec Rempub. læſit. Ergo reum non laudari deſidero, ſed abſolui. noceat hoc illi, cum petet honores. Poteſt enim aliquis & non eſſe homo honeſtus, & eſſe innocens reus. Ve illis multum ablatum ſit, vita reddita eſt. Reipub. læſæ non poteſt agi eorum nomine, qui extra Rempub. ſunt. Egens homo, & qui ne me quidem alere, nedum alios poſſum, ſuſtuli relictos: quibus non injuria fieret, ſi aliquid detraheretur; ſed beneficio cederet, ſi vita ſervaretur. Faciant invidiam, dicant illos per me miſere vivere, dum fateantur per me vivere. Vnius miſericordia vivunt, omnium aluntur. Mirum eſt, vacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicus inter mendicos agat. Civitatis iſtius principes divitias ſuas exercent contra naturam: exciſorum greges habent: exoletos ſuos, ut ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei ſint, amputant: & quia ipſos pudet viros eſſe, id agunt, ut quam pauci viri ſint: His nemo ſuccurrit delicatis & formoſis debilibus. Curatis quis ex ſolitudine infantes auferat, perituros niſi auferantur: non curatis, quod iſti beati ſolitudines ſuas ingenuorum ergaſtulis excolunt, & miſerrimorum juvenum ſimplicitate decepta, ſpecioſiſſimum quemque, ac maxime idoneum caſtris, in ludum detrudunt.

D 2-

DECLAMATIO V.

Parrhasius & Prometheus.

Reipublicæ læsæ sit actio. *Parrhasius pictor Atheniensis, cum Philippus captivos Olynthios venderet, emit unum senem. Athenas perduxit, deinde torsit. Ad exemplar torti, Prometheum pinxit. Olynthius in tormentis periit, ille in templo Minervæ tabulam posuit. Accusatur læsæ Reipubl.*

(Ex Controvers. 5. lib. 10.)

DECLAMATIO. Senex abstractus à liberis super exustæ patriæ cinerem stetit: ad figurandum Promotheum satis tristis est. Nemo ut naufragium pingeret, mersit hominem. Vltima Olynthii precatio fuit: Redde me Philippo. Servus, inquit, meus fuit. putes Philippum loqui. Ædem Minervæ fugimus tanquam castra Macedonum. Parum, inquit, tristis est. Aliquis Olynthius parum tristis est? Vis, Parrhasi, tristem videre? duc illum ad Olynthum jacentem. Scis certe, quam tristem emeris. Olynthiis urbem aperuimus, templa præclusimus. Nemo Olynthius tortus esset, si omnes illos Macedones emissent. Torqueatur. hoc nec sub Philippo. Moriatur. hoc nec sub Iove. Sic iste hospitalis Olynthio fuit. Hoc est Promethea facere, non pingere. Emi, inquit. immo si Atheniensis es, redemisti. In isto templo pro Olynthiis vota suscepimus. Ille carnifex Græciæ istum tamen non amplius quam vendidit. Producitur nobilis senex, longa miseriarum tabe confectus, & tam tristis, quam si jam tortus esset. Quemcunque præco viderat flentem, agnoscebat emptorem. Vereor, ne quis cum audierit Olyn-

Olynthii verbera, tormenta, ignes, me queri de Philippo puter. Si isti creditis, iratum Iovem imitatus est: si nobis, vicit iratum Philippum. Tantum patiendum est pingente Parrhasio, quantum irato Iove. Miserrime senex, aliquis forte ex servis tuis felicius servit. Si ad succurrendum profectus es, queror quod unum emisti: si ad torquendum, queror quod ullum. Statuitur ex altera parte Parrhasius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus. Dubium est inter ista, Parrhasius studiosius pingat, an ille sæviat. Producitur respiciens patriam senex. Placuit Parrhasio vultus infelix. Habuit autem aliquid Olynthius Promethei simile, & ante tormenta. Ignis, tormenta, ferrum officina hæc pictoris, an Philippi est?

Pars altera. Nunquam unius malo publica fama corrumpitur. Solidior est opinio Atheniensium, quam ut labefactari tormentis captivi possit. Læsisti, inquit, Rempubl. quod hanc picturam in templo posuisti. lædunt Rempublicam, qui aliquid illi auferunt, non qui aliquid adjiciunt. Peccaverunt ergo recipiendo tabulam, & sacerdotes. Cur autem non reciperent? deorum crimina in templis picta sunt. Multum semper artibus licuit. Medici ut vim ignotam morbi cognoscerent, viscera hominum resciderunt.

DECLAMATIO VI.

Fur accusator proditionis.

Injuriarum sit actio. Fur concione prohibeatur.

Quidam cum divitem accusasset proditionis, noctu parietem ejus perfodit, & scrinium, in quo missæ erant ab hostibus literæ, sustulit. damnatus est dives. Cum concionari vellet accusator,

cusator, à magistratu prohibitus est. Agit injuriarum.

(*Ex Controverſ.6. lib.*10.)

DECLAMATIO. Id ſolum ſuſtuli, quod fur reliquiſſet. nil magis fur timui, quam ne dominus furtum agnoſcere nollet. Ruentem civitatis ſtatum, unius parietis ruina ſuſpendit. Profiteor indicium furti mei. civitas conſcia eſt. Furtum eſt, quod timet dominus agnoſcere? quod qui perdidit, ſupplicium tulit: præmium, qui ſurripuit? Cui magis permiſiſſes loqui, ſi eodem tempore & fur veniſſet & dominus? Mille navium duces furto Troiam cepiſtis. Si bene furto evertuntur urbes, quanto melius liberantur? In forum veni, narravi nocturnam expeditionem meam. Convenerant omnes, tanquam ad concionẽ. Cur me ſubmoves ante accuſationem: cum nec proditores inauditi pereant? O furtum in concione narrandum! proditoris vigilantiſſimum pectus, & in exitia noſtra ſemper ſollicitum, publica fata ſopierant. ita etiam miniſtros ejus alligaverat ſomnus, ut mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi videbar hoſtium muros. Furtum vocas, quo nihil melius tuo anno factum eſt. Nemo fur Rempub. cogitat. nihil non licet pro Rep. facere.

Pars altera. Quale illud, dii, ſpectaculum fuit? compoſuerat inter ſe fortuna Reip. furem & proditorem. Vt vidit inutile furtum ſuum, prodidit, ut nobis venderet, quod nulli poterat. Tam callidus fur, ut etiam proditori poſſet imponere. Conſilium videri vult infelicitatem furti ſui. Lex quæ nocturnum furem occidi quoquo modo jubet, non de damnato tantum, ſed de fure loquitur. Odit hoc vitium, nec immerito: non multum abeſt à proditore. Suſtulit quod non elegit, ſed quod illi fatum

publicæ

publicæ felicitatis objecit. Vno tempore & proditorem nobis ostendit, & furem, qui divitem compilare mallet, quam damnare. Effregit domum manu suspensa. elusit illum. non tunc primum fecit. Sustulit non quod voluit, sed quod potuit. Bono exemplo damnatus est proditor, malo inventus.

L. ANNÆI SENECÆ

RHETORIS

FRAGMENTVM.

Quinctilianus Cap. 2. Lib. 9.

NOVI vero & præcipue declamatores audacius, nec mehercule sine motu quodam imaginantur, ut Seneca in Controversia, cujus summa est, quod pater filium & novercam, inducente altero filio, in adulterio deprehensos occidit. *Duc, sequor, accipe hanc senilem manum, & quocunque vis imprime.* Et paulo post: *Aspice*, inquit, *quod diu non credidisti, ego vero non video, nox oboritur & crassa caligo.* Habet hæc figura manifestius aliquid. non enim narrari res, sed agi videtur.

EPI-

EPITAPHIVM

M. ANNÆI SENECÆ.

Cura, labor, meritũ, ſumpti pro munere honores,
Ite, alias poſthac ſollicitate animas.
Me procul à vobis Deus evocat. Ilicet actis
Rebus terrenis hoſpita terra vale.
Corpus avara tamen ſolennibus accipe ſaxis;
Namque animam cœlo reddimus, oſſa tibi.

GRÆCA

Quibus hiatus expleti, Latine reddita.

CONTROVERSIA II.

Ἐγὼ δ' ἐζηστόπησα πότερον τὸν ἄνδρα. γεγλύνηταί τις, ἢ περιστέρρατ). *Locus non explicabilis.* forte ἐδυσωπήσα περότερον.

Εἶδε. φιλάρρενα μοιχὸν ἔλαβον.

Novit. virorum amantem adulterum accepi.

CONTROVERSIA III.

Τάλαινα καὶ τὸ δεύτερον.

Miſera etiam ſecundo.

Ἀεὶ ἐχθρὸν νομίσῃς ἐφ' ᾧ βέβλησαι.

Semper hoſtem putaveris per quem dejecta fuiſti.

CONTROVERSIA V.

Ἐπὶ τὴν τρίτην νὺξ ἔχηνεν.

Ad tertiam nox inhiavit.

CONTROVERSIA VI.

Ὅρκος ἐστὶ πεῖσμα (alias πρῆσμα) καὶ παρὰ πειράταις νημερτὴς μῦθος.

Iusjurandum est firmamentum, etiam apud piratas verum manens.

Λοιδόρει νῦν τὸν ἀρχιπειράτην, τὸ μιαιφόνον, τὸ ΠΡΟΣΕΛΟΝ, πρόσθες, εἰ θέλεις, καὶ τὸ ἐπίορκον.

Convitiare nunc archipiratæ sanguinario ..... adde si libet etiam perjuro.

CONTROVERSIA VII.

— καὶ κύσε χεῖρας

Δεινὰς, ἀνδροφόνους, αἵ οἱ πολέας κτάνον υἷας.

— Atque oscula fixit

Sanguineis manibus natorum cæde cruentis.

Ἐλεήσατε αὐτὸν ὃς κινδυνεύει πατέρα θρέψαι.

Misereat vos ejus qui ob alimentum patri datum periclitatur.

Φιλότεκνε πάτερ, καὶ σοί τι....

Pater filii amans, & tibi aliquid....

Ἄξεινον σκάφος. καὶ τίς τῶν ἀντιπάλων ἐν αὐτῷ τῷ σκάφει πατήρ ἐστι;

Inhospitalis scapha. & quis adversariorum in ipsa scapha pater est?

Διπλᾶ δώσω, ἂν ἀποκόψητε τὰς χεῖρας. ἐζήτουν οἱ πειραταὶ, μή τις τυραννήσας, μή τις μοιχεύσας.

Dupla dabo, si manus secabitis. Quærebant piratæ, num quis tyrannidem exercuerit, num quis fornicatus sit.

CONTROVERSIA VIII.

Οὕτως ἂν καὶ ἄτιμον ἐφίλουν.

Adeo inglorium diligebant.

Παραστήσωμεν αὐτὸν τοῖς δικασταῖς δορὶ μαινόμενον.

Sistamus illum judicibus belli ardore insanum.

Κείσθω-

Κείσομαι ὡς τεῖχος. τὴν τάφρον ὑπέρβηθι, καὶ πατέρα.

Iacebo ut murus : fossam transi, & patrem.

Δαιμόνιε, φθείσει σε τὸ σὸν μένος. *Homerus Il.* ξ. v. 207.

Te generose tuus perdet furor.

Οὐκέτι σὺν τῷ θανάτῳ. καταφρονεῖς τούτου. πατρὶ ἐμῇ. non amplius....

Ἂν ἐπιτύχῃς, μίαν προσθήσεις ἀριστείαν. ἂν δ' ἀποτύχῃς, τρεῖς ἀριστείας ἀπολέσεις.

Si nactus eris, unam appones fortitudinem. Sin minus, tres amittes res præclare gestas.

Οὐκ ἔστιν οὐ ἱκανὸν εἰς τὸ ὑποκείμενον. ΤΟΣ συμπεμπτικόν.

Parum idoneum est ad præsentem rem ..... comitativum.

Ἔστι πατήρ· ἔστι οὐ τύχη μαντικώτατον;

Est pater, est maxime: nonne fortuna est res, quæ maxime futura præsagit?

Μία γάρ ἐστι πρὸς τύχην ἀσφάλεια, τὸ μὴ τοσαυτάκις αὐτὴν πειράσαι.

Vna est enim ad fortunam securitas, non toties eam experiri.

Τί σε ποιοῦμαι, τέκνον, ἵν' ἄσμενα ποιοίην; ἀλλ' εἰ μὲν φθαίην, φοβοῦμαι, μή τι οὐ παράταξις, μή τι οὐ πόλεμος. μὴ τοῦτο ἀρκεῖ; φοβοῦμαι περὶ τῆς οἰκουμένης. τί· τέκνον, ἐρυθριᾷς.

Quid tibi faciam fili, ut libentia faciam? sed si quidem prævertam, timeo, ne quid non acies, ne quid non bellum. ne hoc quidem sufficit; metuo orbi terrarum. quid fili erubescis?

Ὅτι ὡμολόγησα, πονηρεύῃ, ὁμολογῶν οἷ᾽ ἐφίστων).

Quia consensi, agis maligne, confitens qualia aggrediantur.

Οὐ σύ γε εἶ πατὴρ τῶν βεβαίων κλημάτων. Πλουτοῦσιν, οἷς πλούσιοι πρόπατορες ἀπαντῶσιν.

Non tu es pater stabilium possessionum. divites sunt, quibus majores divites sunt.

Περιελευσόμεθα τέσσαρες ἑνὸς ἀπόρρητον.

Circumlustrabimus quatuor unius arcanum.

CONTROVERSIA XI.

Πέπεισαι, φησὶν, ὁ τῆς φθαρείσης πατὴρ οὐδ᾽ ὡς ταχέως μόνον πρὸ τῆς φθορᾶς!

Persuasus est, ait, hic corruptæ pater: quam cito tantum non ante corruptionem!

Λέγε, σε τίς ...... πρὸς πατέρα τῆς ἐφθαρμένης; Ἀντίφωνα κεῖται, σ᾽ ἐποπτεύει καὶ σιωπᾷς ἀεί.

Dic, te quis...... ad corruptæ patrem. Pars adversaria constituta est; te contuetur; tu autem assidue siles.

Μάλα ἀπορῶ. σὲ μέσον ΕΡΗΣΡΥΕΗΣ ἔπ ἔφθην, ὦ ΚΡ. πότερον ἀπώθω μέριμναν, οὗ πρὶν ὦσα τὸν ἔλεον;

Valde animi pendeo, te medium..... adhuc assecutus sum, ô Cr. utrum repello anxiam curam cujus antea repuli commiserationem?

Ἐβόων ἀστοὶ, ἐβόων ἁλιεῖς. τίς ἄρ᾽ ἥρπασέ σε; εἰς τί παρεγένου, εἰς τί παρεγίνετο; καὶ ταῦτα ἤτοι ἰσὰς ἐνέδρας, ἤ τι ὅμοιον.

Inclamabant cives, inclamabant piscatores, quis-

quisnam te rapuit? ad quid accessisti? ad quid accessit?& hæc sive ponens insidias, sive simile quid.

CONTROVERSIA XIV.

Εἰ τὴν ἀρχὴν δαπανῶ, σὺ δ' οὐκ ἐρᾶς παύῃ;

Num principatum decoquo, tu vero à re amata quiescis?

Ἐπὶ τῆς ἀσωτίας τούτῳ, διαφωνοῦμεν· σὺ μὲν δαπανᾷς ἡδόμενος, ἐγὼ δὲ δωρούμενος.

In luxuria sic discrepamus: tu quidem voluptuando sumptus facis, ego vero largiendo.

Στῆτε μὲν, ἣν ἐν δέοντι ἀνασωτεύῃ.

State quidem, si forte tempestive luxuriari desinit.

Αἱ δ' ἔξω ῥυεῖσαι σάρκες εἰς μηδὲν μεταβάλλονται.

Quæ vero foras fluunt carnes, in nihilum rediguntur.

Ὦ τύχης δεινῆς! ταῦτα ἐπιτάττοντες ἀλλήλοις ἐποιοῦμεν.

O gravis fortuna! hæc nobis mutuo imperantes, agebamus.

Γνώσῃ, τέκνον, ὅτι νοῦς ἂν πάθῃ τι, ἀναφύει.

Noscas, fili, mentem perturbationibus renasci.

CONTROVERSIA XVI.

Ποσειδῶν, ἀμετρήτων δέσποτα βυθῶν, τὴν ἀερίων καρπωσάμενε βασιλείαν, ἀνάγεται πατροκτόνος. μετὰ πατέρα δίκαζον.

Neptune, immensi domine profundi, adepte regnum ætherium, adducit parricida. post patrem judica.

Οὐκ ἔσχε καιρὸν παίζειν.

Non habuerat jocandi occasionem.

Πεπείρασαι, πάτερ, ὅτι * (κανὼν) κανὼν πρὸς νουνεχῆ υἱός ἐστιν εὔχρηστος.

Expertus es, pater, quod norma ad res ingeniosas filius est utilis ac frugi.

Νηῒς εὐπλοήσαντος ἀναγωγὴ, ἄκουσον. Subaudi στόλου.

Navalis classis bene navigantis eductio, attende.

Σκάφος ἔρημον ἀνόστου τύχης.

Navis deserta non reducis est fortunæ.

Ναυαγὸς ἀπὸ λιμένων ἀνήγον.

Naufragus è portu solvebam.

Αἴτησαι νῦν πάτερ, πῶς ἀπέδυσεν, al. ἀνέδυσεν, ὅπως ἀπὸ δύο εἷς.

Exige nunc pater, ut emerserit, quomodo è duobus unus.

CONTROVERSIA XIX.

Παράθει, μῆτερ. ἴθι, λαβοῦ τέκνου. ταλαίπωρε, ὁρᾷς; βαίνει σοι. ἐκράτησέ σ'. εἰ μέ, φησιν, οὐ τρέφεις, ἐπίμεινον, ἵνα θύῃς.

Appone mater. vade, recipe filium. miser vides? accedit ad te, vicit te, si me, inquit, non alis, expecta ut sacrifices.

Τέκνον, κἂν με φεύγῃς, κατανύξομαί σ' ἐπαιτοῦσα.

Fili, quamvis me fugias, dolebo, te objurgans.

CONTROVERSIA XX.

Μάταιον ἀδιαφόρημα.

Inanis neglectus.

Μητρυιᾶ χρῆσον ἔμπνουν μάρτυρα, ὦ νεανίον εὐσεβὲς, ὦ παιδίον (τὸ ΠΛΗΣΙΟΝ) σῆς μητρὸς ὅλον καὶ πατρός.

Nover-

Novercæ utendum da ſpirantem teſtem, ô puſille pie, ô puer matris tuæ totus, & patris.

Τῦ μὲν ἰδίυ μάρτυρος ἐφείσατο, τῦ δ' ἐμῦ καταφρόνησεν.

Teſti quidem ſuo pepercit, meum vero contempſit.

Οὐκ ἔστιν ἡμέτερος. Non eſt noſter.

CONTROVERSIA XXI.

Ὁ μὲν πατὴρ χείρων γέγονεν τυράννυ, ὁ δὲ δῦλος ἑαυτῦ.

Pater quidem deterior factus eſt tyranno, ſervus autem ſeipſo.

CONTROVERSIA XXII.

Εἴ σοι μὲν λήξω, σέο δ' ἄρξομαι.

Si tibi deſinam, à te initium ſumam.

CONTROVERSIA XXIV.

Σοὶ δὲ, μοιχὲ, τί ποιήσω; μὴ καὶ σῦ Καλλίας πατήρ ἐστι;

Adulter, tibi quid agam? num etiam tuus Callias pater eſt?

Ἀχάριστος σοὶ δοκῶ, Καλλία; ὀυκ οἶδας πῦ μοι τὴν χάριν ἔδωκας ἤδη.

Ingratus tibi, Callia, videor. neſcis ubi mihi jam beneficium præſtiteris.

Δειναὶ γὰρ αἱ εὐπραξίαι συγκρύψαι, καὶ συσκιάσαι τὰ ἑκάστων ἁμαρτήματα.

Solent enim res ſecundæ uniuſcujuſque vitia tegere atque obumbrare.

Ὅτ' εἰσῆλθεν Κλινίας, τὰς πέδας ἀπεκάλυψα.

Ingreſſo Clinia pedicas retexi.

Συγγνώμην ἔχω μοι.

Ipſe mihi ignoſco.

CONTROVERSIA XXV.

Ἐπὶ τὸ πλησίον μαίνονται.

Ad propinqua insaniunt.

Ὡς ἤκουσαν, ὅτι συμπόσιόν ἐστιν, ἤριζον.

Vt audierunt convivium esse, contenderunt.

ΠΑΝΤΕΣΕΜΟΝ ΖΟΝΟ ΤΙΕΣΑΤΟ.

forte πάντες ἐμόναζον ὅτ' εἱστιᾶτο.

Omnes soli erant, dum convivatur.

Διηγήσομαι ὑμῖν καὶ τὸν κῶμον. male editum καιόν.

Narrabo & vobis conviv ium.

Ὡς ἐρωτικὸς ὁ κῶμος!

Quam amatoriæ epulæ!

Οὐδέποτε τεθέαμαι ἀναιρούμενον ἀναίτιον, εὐτυχῆ οὐδ' ὄψῃ.

Nunquam vidi sublatum innocentem, neque fortunatum videris.

Οὐδέποτε τεθέαμαι ἀναιρούμενον γύναιον, τοῦ μὲν οὐ δεῖ.

Nunquam vidi sublatam mulierculam à quo quidem non oportet.

Ὡς δ' ἀπήντησαν οἷς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ πόρος ἐστὶν, καὶ ἑταίρα καθεῖσεν, ἔκραγέ τις τάλας, ἐμὲ ἄπαγε. ἐγὼ γὰρ ἀδικῶ. ὃν καὶ ἀπῆγεν.

Vt vero ii occurrerunt, qui carceris habent aditum, & amica intromisit, clamavit miser quispiam: me abduc. ego enim nocens sum. quem etiam abduxit.

CONTROVERSIA XXVI.

Ὁ πίθηκός μου.

Iste simius meus.

Τυδείδην δ' οὐκ ἂν γνοίης, ποτέροισι μετείη.

Haud scisses Diomedem, utra de parte fuisset.

Καὶ

Καὶ κακῶς. Et inepte.

Ἂν ἀμφοτέρους μοὶ μὴ ἀποδῷς, ἀπολέσεις αὐτῶν τὸ δίδυμον.

Si ambos mihi non reddideris, par ipsũ vitiabis.

CONTROVERSIA XXVII.

Πρῶτον κολυμβᾶν, δεύτερον δὲ γράμματα.

Primum natare, deinde literas discere.

CONTROVERSIA XXVIII.

Τοῦτο τὸ παιδίον ὅταν εὑρέθη, τότε ἀπολεῖται.

Hic puer cum repertus fuerit, peribit.

CONTROVERSIA XXIX.

Τί οὖν; ἐψεύσατο κατὰ τῆς ἰδίας θυγατρός; οὐκ. ἀλλὰ κατὰ τῆς ἐμῆς.

Quid igitur? in suam filiam mentitus est? non; verum in meam.

Συνοῖδ' ἐμοὶ, φησὶν ἡ θυγάτηρ, καὶ προσέθηκεν ἐκ τούτου.

Conscia mihi sum, ait filia. Et exinde adjecit.

CONTROVERSIA XXX.

Διὰ τοῦτο ἀσφαλέστατόν ἐστι μετὰ πλουσίων περιπατεῖν. Διὰ τί σιγῶ; ὁ πατήρ μου λέγων ἀπέθανεν.

Propterea tutissimum est cum divitibus ambulare, cur taceo? pater meus dicendo periit.

Κτίσωμεν ἰδίᾳ, ὦ πένητες, πόλιν, οἱ δὲ πλούσιοι τὴν αὐτῶν.

Exstruamus privatim, ô inopes, civitatem: hi vero divites suam.

Ὑπό τινος ἀνῃρέθη, οὐκ οἶδα. Ἐχθροὺς ἔχει ἐχθροὺς φύσει τά τε ἄρρευστα γῆς, * καὶ ἡ τὸ ῥεῖν ὕδωρ φύσιν.

A quo sublatus sit, nescio. terra hostes habet tum ubi ab omni aquarum fluxu aliena est, tum & ubi ad aquæ fluxum apta nata est.

Ὅταν εὕρω τὸν φονέα, τότ' εὖ γράψομαι, καὶ πόλε δεῖ ἂν εὕρω πένητα.

Quando homicidam reperero, tunc apposite accusabo. & oportet tandem pauperem nanciscar.

CONTROVERSIA XXXI.

Εἰ ὁ πάππος ὑπὸ τῆς φύσεως ἀποδοθεὶς, ΗΜΕΙΣ ἡμῖν παρέστη τῇ τότε δικαστηρίᾳ, οὐκ ἂν εἴποι. τίς νύ μοι ἡμέρη ἥδε, θεοὶ φίλοι; νὴ Δία μάλα χαίρων. οἵ τ' ἀρετῆς πέρι δῆριν ἔχουσιν, εἶπον, μῶν ὅδε πατρὸς ἀμείνων;

An avus ille à natura datus; nobis adfuerit in eo quod tunc institutum est judicio, non facile dixerit. Quæ mihi dies hæc, cari dii? per Iovem valde gaudebo. illi qui de virtute contentionem suscipiunt, dixerunt, num hic patre melior?

CONTROVERSIA XXXIII.

Τί κάκιον, καὶ τούτους τροφὰς αἰτεῖς, οὓς μὴ τρέφειν ἀσεβές ἐστιν.

Quid peius? & hos alimenta poscis, quos non alere impium est.

Κλαίουσαι μητέρες ἠράνιζον, εἰ μὲν ἐμὸς λέγουσαι, τὸ ἐμόν. εἰ δὲ ἀλλότριος, καὶ τὸ ἐμὸν ἄλλοι.

Lamentantes matres stipem corrogabant. si quidē meus, dicētes, meum: sin alienus, & meum alii.

Τὰ μὲν τῶν ἄλλων ἐρωτᾶν δεῖ γ' ἕως πρέπει. ἀλλ' ἡμέτερα ἀνάπηρα τρέφει.

De aliorum rebus quætere oportet, dum decet. sed nostra nutriunt mutila.

Πάλαι μὲν ἐκθέτους κίνδυνος ἦν τὸ ῥιφῆναι. νῦν δὲ τὸ τραφῆναι.

Olim quidem expositos periculum erat abjici, nunc vero nutriri.

Κρυ-

Κρουσάτω τις τὴν θύραν· τῶν ἐχόντων τι προσπαραγάγοι τις. Ἄγε, σὺ δὲ κλαῖε, σὺ δὲ θρήνει. ὦ κακῶν ἀσυμφώνων!

Pulſato quis oſtium. Rerum huc pertinentium aliquid adducat quiſpiam. Age tu plora, tu lamentare. O mala diſſona!

Αὕτη μόνη, τοῖς ταλαιπώροις χαρὰ καταλέλειπται.

Hoc ſolum miſeris iſtis gaudium relictum eſt.

Controversia XXXIV.

Πῦρ καὶ ἄνθρωπος, Προμηθεῦ, τὰ σά σε δῶρα βασανίζει.

Ignis & homo, ô Prometheu, tua dona te torquent.

Προμηθεῦ, ἐπὶ σέ τις πῦρ καὶ ἄνθρωπον.

Prometheu, poſt te aliquis ignē & hominem.

Προμηθεῦ, μέ τις γράφων, ἄνθρωπον ἀφανίζει.

Prometheu, me quidam pingens hominem perdit.

Δικαίως, ὦ Προμηθεῦ. διὰ τί γὰρ πῦρ ἔκλεπτες ἀνθρώπῳ;

Recte, ô Prometheu. nam quare ignem homini clepſiſti?

Ἢ προσθὲς, φησὶν, ἢ ἄφελε, ἵνα μὴ Ἀττικὸς ἦς.

Vel appone, inquit, vel aufer, ne ſis Atticus.

Ἡλίου καίοντος ἅπτω, παρόντος, λύχνον οὐχ ἅπτω.

Sole ardente accendo, præſente, lucernam non accendo.

Εἰ πίναξι διαπύροις ζωγραφῶνται, πάνυ τυραννοῦνται.

Si in tabula ignita pinguntur, tyrannide utique vexantur.

Τίς Οἰδίπους ἀλήτης, τίς Ἀτρεύς, οὐ γράφεις. Ἴδ᾽ Ἥραν, μὴ μύθους ἴδῃς. ΖΗΝΝΙΑΣ, ζῇ Αἴας.

Quis sit Oedipus erro, quis Atreus, non pingis. Vide Iunonem. ne fabulas videas.... vivit Ajax.

Μή μοι Τρωάδας, μηδὲ Νιόβην. Ἐπίθες τῷ πυρὶ περίνωτον Προμηθέα(* πέπτωκεν) * ΠΑΣΑΟΤΚΕΝ. (ΠΟΛΟΥΚΕΝ.)

Non mihi Troades, neque Nioben: impone igni extensum Promethea.... cecidit.

Ἀποκτείνατε Παρράσιον, μὴ θελήσας γράφειν, ἐξ ἡμῶν ἀρχέτυπον εὕρῃ.

Occidite Parrhasium, ne pingere volens de nobis exemplar reperiat.

Διὰ σε, Παρράσιε, ἀστείου ἐκπορευόμεθ᾽ υἱέων ναοῦ, ἀφαγνίσαντες.

Propter te, Parrhasi, urbano egredimur filiorum templo, postquam consecravimus.

Ἄπιστος ἡ ὑπερηφανία πρὸς τὸ ἀρέσκον εἶδος ἐβόα, Μένε.

Infidus fastus ad gratam formam clamabat, Mane.

Σαρκοφάγα σου ἡ γραφὴ καὶ τὰ ζῶα.

Carnivora sunt tua & pictura & animalia.

Ὧ τοῦτο τὸ πῦρ εἰς θεοὺς πάρα κλαπῆναι.

Cui contra Deos hunc ignem furandi facultas adest.

F I N I S.

INDEX RERVM IN L. ANNÆO SENECA MEMORABILIVM,

Quæ ad Philoſophiam & Hiſtorias potiſſimum pertinent.

Vbi numeri ante a. primum, ante b. ſecundum tomum notant.

A.

Actioni

Ani-

Athe-

Audax

Bassus

Bene-

quo

C.

Chry-

Cimbri

Com-

Cor-

ad

Clau-

Cor-

Ejus

Dies

Divini

ad

Gene-

In-

sitne

Ira-

Lapi-

Livii

M. An-

subin-

N.

Olympus

O.

Olympus

P.

Pau-

Phi-

Phi-

Pullus

Roma

pote-

Timidus

V.

Viri

quorum

Vitia

Vota

X.

Z.

Zeno

FINIS.

IN-

INDEX
RERVM ET VERBORVM
in M. Annæum Senecam Rhetorem.

Capito

Cimon

D

Fabri-

X.

Z.

Zeno

FINIS.

IN-

INDEX
RERVM ET VERBORVM
in M. Annæum Senecam Rhetorem.

ab

Bassus

Capite

Fabri-

N.

Thi-

Q.

R.

Rapta

S.

Teſtis

Vim

FINIS.

